İNSAN-I KAMİL

Yazar:

Murtaza MUTAHHARİ

Türkçe

0000-00-00 00:00:00

İNSAN-I KAMİL İNSAN-I KAMİL

Yazan: Murtaza MUTAHHARİ

Mütercim: İsmail BENDİDERYA

TAKDİM ALLAH'IN ADIYLA

İnsan bireyleri ve bu bireylerden oluşan toplumun yaradılışına uygun bir şekilde mutlu yaşamasını temin etmek, tüm mekteplerin amacıdır. İster ilahi dinler ister beşeri sistemler, felsefeleri ve yasalarıyla insanı muhatap alır ve onu eğiterek hedeflediği son noktaya varmasını sağlar. Bunun için de birey ve toplum olmanın gerektirdiği bütün vazifeleri harfiyen uygulamak için gerekli ve geçerli bütün yöntemleri ve malzemeleri kullanır. Birey ve toplumu arzulanan kemale ulaştırmakta başarının sırrı, birey ve toplumu bütün yönleriyle en mükemmel şekilde tanımaktan geçer. İnsanın doğasını iyi tanıyıp zaman ve mekan sınırlarından soyutlanarak insan eğitme metodunu iyi kullanan sistem en başarılı sistem olacaktır.

İnsanı tanıdığını iddia eden ancak gerçekte tanımamış mektepler de tarih boyunca var olmuştur. Kimileri ömrünü bitirmiş ve kimileri de can çekişmektedir. Bir de çıkarları uğruna toplumu sürü gibi görüp kendini insanların ilahı sananlar var ki sunmuş oldukları sözde mektepler ve düşünceler insanlığın, değil mutluluğunu bedbahtlığını sonuçlandırmaktadır.

İlahi dinlerin sonuncusu olan İslam dini, hem insan yetiştirme programını hem de bu programla kendini yetiştiren canlı insan örneklerini sunmuştur ki marifet ve ilmin derinliklerine inen onları bulsun, inemeyenler ve madde dünyasının hissiyat araçlarına tutsak olanlar da göz ve kulaklarıyla bunları tanısın ve onlara izcilik ederek derinleşmesini öğrenebilsinler.

Günümüz dünyasında fikirlerin çatıştığını ve insanın geleceğinin bu fikirler sayesinde şekilleneceğini bilmek yeterli değildir. Bu çatışma içinde fikirlerin doğruluğunu saptama ve özgürce yaşayıp-anlatmak, çağdaş bir insana yakışan bir vasıftır.

Elinizdeki kitabın muhtevası, varmayı amaçladığı konu ve vermeyi tasarladığı mesajla kitaba verilen isim arasında mütenasip bir bağlantı vardır. Bu hem yazarın fikri tecessümünün bir ifadesi hem de okuyucunun tecessümünün mükafat ya da mücazatı olacaktır. Bu açıdan okuyucu, belki de bir önsöze gerek kalmaksızın kitabın son sayfasını çevirdiğinde yapacağı muhasebeyi bu kitabın ismini mütalaayla elde edebilecektir.

Üstad Mutahhari'ye yabancı olmayan bugünün Türkçe okuru, onun büyük bir dikkatle inceleyip gerçek değerini saptamaya niyetlendiği her şeyi, her düşünce, tefekkür ve her mesajı ancak ve ancak İslam mihengine vurduktan sonra tespit ettiğini ve son sözü akli ya da hissi temayüllerine kapılarak değil, İslami bilgilerden aldığı sonuçlara bakarak söylediğini bilirler. Bu açıdan onun izlediği bu ilahi yöntemin daha doğru ve yerinde neticeler vereceğini görebiliriz; zira birey ve toplumun yaratılışını ve doğasını en iyi tanıyan onların yaratıcısıdır.

Bu eser, şehit Üstad Murtaza Mutahhari'nin konuşmalarından derlenmiş, konuşma üslubuyla yazı gramerinin çatıştığı düşük cümlelerin -Farsça'sında ve anlam tamamen mahfuz olacak şekilde- imla ve benzeri usullerle düzeltilmesi dışında hiçbir ekleme ya da eksiltme olmaksızın kitaba geçirilmesi faydalı görülmüştür. Bu arada kitabın ilk orijinalini almayı ve Üstadın kendi tashihinden geçen nüshayı çevirmeyi daha uygun bulduğumuzu hemen belirtelim. Bu nedenle, elinizdeki Türkçeleştirilmiş metinde, üstadın ilgili eserinin 10. baskısının esas alınmış olduğunu belirtmekte fayda vardır.

Bu eserde şehit Üstad Mutahhari'nin mükemmel insan örneklerinden müteşekkil bir tablosu var adeta. Muhtelif ekoller, farklı dünya görüşleri bu tablonun renkleri; bu ekollerin tanımladığı "kemal" insan ve nihayet "kamil-mükemmel- insan" ise kullanılan bütün malzeme...

Ancak, tabloya yine İslam ahkamının fırçası hakim; hükmü ilahi'den başka ilhamı yok ressamın burada. Bu sebeple tablonun tamamlanmış haline bakıldığında en cazip rengin O'nun rengi olduğu, bu cihetle de O'nun rızası için kemale yürüyen ve neticede kamil olup mükemmelleşen bir yürüyen ve neticede kamil olup mükemmelleşen bir insan portresi ortaya çıkmaktadır. İşte bu portre İNSAN-I KAMİL"dir.

KEVSER

1.OTURUM

İNSANIN RUHSAL KUSURLARI

Bismillahirrahmanirrahim

"Hamd, bütün varlıkları yaratan, alemlerin Rabbı Allah'a mahsustur. Salat ve selam Allah'ın kulu, Resulü, habibi, seçkin kıldığı, O'nun sırrını koruyan, elçiliğini tebliğ eden efendimiz, peygamberimiz ve mevlamız Ebu'l Kasım Muhammed'e ve onun tertemiz, masum Ehl-i Beyti'ne olsun."

Eûzu billahi min-eş şeytan-ir recîm

(Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım)

Hani bir zaman Rabbi, İbrahim'i bir takım kelimelerle sınadı. O, bunları yerine getirip tamamlayınca dedi ki: "Ben seni insanlara imam edeceğim." İbrahim, "Soyumdan da imam kıl" dedi. Allah: "Benim ahdim zalimlere erişmez" buyurdu."[1]

Bahsimizin ana mihveri ve ele almayı kurduğumuz konu; İslam nazarında mükemmel insandır; buna insan-ı kamil, örnek insan, en yüce ya da ülvi insan da diyebilirsin.

Mevcut olan pek çok şey gibi insanın da kamili ve gayri kamili vardır, mükemmel insan da vardır, mükemmel olmayan insan da. Aynı şekilde salim insan olduğu gibi salim olmayan, kusurlu insan da mevcuttur. Salim insan da iki çeşittir:

1- Kamil insan.

2- Kamil olmayan insan.

İslam nazarında kamil ve örnek insanın niteliklerini ve nasıl olduğunu bilmek her Müslüman'ın şer'i vazifesidir. Zira İslami bir model, örnek ve numune biçimi söz konusudur. Başka bir deyişle, eğer biz mükemmel bir Müslüman olmak ve insanlığımızı kemale erdirmek istiyorsak -ki her Müslüman muvazzaftır bununla, zira İslam'ın hedefi kamil insan meydana getirmektir- bunun ancak İslami bir eğitim ve terbiyeyle mümkün olacağını unutmamamız gerekir.

Bu durumda, işe şu sorularla başlamak yerinde olacaktır: Mükemmel insan nasıldır? Kemale ermiş bir insan -ruhen ve manen- ne gibi özelliklere sahiptir? Mükemmel bir insanın manevi siması hangi nitelikleri taşır? Mükemmel insanı tanıtan belli başlı nitelikler nelerdir? Ancak bu sorulara gerekli İslami cevaplar bulabildiğimizde toplumumuzu, bireylerimizi ve kendimizi mükemmelleştirebilmemiz mümkün olacaktır. Aksi takdirde İslam nazarında kemale ermiş insanın nasıl ve ne demek olduğunu bilmeksizin tam ve mükemmel bir Müslüman olabilmemiz, başka bir deyişle -nispi de olsa- insani kemale varıp "mükemmel insan" olabilmeyi başarmamız imkansızdır.

İSLAM'DA MÜKEMMEL İNSANI TANIMANIN YOLLARI

İslam nazarında mükemmel insanı tanımanın iki yolu vardır:

1- Birinci derecede Kur'an-ı Kerim'de, ikinci derecede sünnette kamil insanın nasıl tanımlanıp, hangi özelliklerle beyan edildiğine bakmak. Bu tabir Kur'an ya da sünnette "kamil insan" şeklinde değil de "kamil Müslüman" veya "kamil mü'min" ifadeleriyle de beyan edilmiş olabilir. Ancak sonuçta maksat yine "kamil insan"dan başka bir şey olmayacaktır; zira "kamil Müslüman"ın "İslam'da kemale ermiş insan" ve aynı şekilde "kamil mü'min"in "imanda ve imanla kemale ermiş insan" olduğu açıktır. Binaenaleyh kamil insanı tanımanın birinci yolu Kur'an ve sünnetin bu hususta ne gibi tanımlamalarda bulunduğuna bakmak ve bu iki İslami esasın "kamil insan" portresini hangi çizgiler ve özelliklerle tasvir ettiğini araştırmaktır ki hem Kur'an'da hem sünnette bu mevzuyla ilgili yeterince açıklayıcı malzeme mevcuttur.

2- Kişiliğini tamamen Kur'ani ve İslami usullere göre yetiştirip gerçek anlamda birer İslami kamil insan olabilen kişileri tanımak ve onları örnek almak. Zira İslami kamil insan bir hayal ürünü değildir, sadece zihni ve hayali olarak farzedilen ve pratikte var olmayan, hayata geçmemiş ve faraziyeden ibaret kalmış bir ideal değildir. Aksine, bu gibi insanlar yaşamış, gerçek hayatta bu mertebeye erişmişlerdir; tam anlamıyla kemale ereni olduğu gibi bundan bir ya da iki derece aşağı mertebelere varanlar da bulunmuştur.

Nitekim Resul-i Ekrem (s.a.a) hazretleri İslam dininin örnek kamil insanıdır, keza onu takiben Hz. Ali (a.s) de İslam'ın mükemmel insan örneklerinden bir diğerini teşkil eder. Binaenaleyh onları tanımak, İslam'da mükemmel insan hakkında yeterince bilgi verecek, mükemmel insanın nasıl ve nice olduğunu anlamamıza yetecektir.

Ancak, mesela Ali'yi (a.s) tanımak İslam'da kamil insanı tanımaktır derken kastedilen onun adı, nesebi, soyu, sopu vb. nüfus kütüğünü ilgilendiren bilgileri öğrenmek ve bilmek değildir tabi. Evet, Ali'nin (a.s) tüzel ve herhangi birisi gibi hukuki bir kimliği vardır; nüfus cüzdanındaki Ali'dir (a.s) bu; yâni ismi Ali'dir; Ebu Talib'in oğlu Abd'ul Muttalib'in torunudur, annesi Esed İbn-i Abd'uluzza'nın kızı Fatıma'dır, Hz. Fatıma'nın (a.s) kocasıdır, Hasan ve Hüseyin'in (a.s) babasıdır; şu tarihte doğmuş, şu tarihte dünyadan göçmüş, şu, şu savaşlara katılmıştır vs. Bunlar nüfus kütüğünü ilgilendiren bilgilerdir; yâni mesela biz Hz. Ali (a.s) için bir nüfus cüzdanı çıkarttırmak istediğimizde bu bilgilere baş vururuz. Ancak bu nüfus cüzdanındaki bilgilerle Ali'yi (a.s) İslam dininin kamil bir insanı olarak tanıyabilmek kabil değildir; Ali'yi tanımak, onun kişiliğini tanımaktır, şahsiyetini tanımaktır, şahsını değil. Bu anlamda biz Ali'nin kişiliğini tanıyabildiğimiz ölçüde İslam'ın "kamil insan"ını tanıyabilmişiz demektir.

Aynı şekilde bu kamil insanı kendimize örnek aldığımız, yolunu izlediğimiz ve kendisini -lafta değil- amelde ve pratikte öncü, rehber ve imam olarak kabul edip

ona uyduğumuz ölçüde de onun Şia'sı -izleyicisi, yolunda giden- olmuş oluruz. Yâni Ali'nin yolunda gidebilmek ancak hayatın her safhasında onu örnek alıp kendini bu kamil numuneye göre yetiştirmekle mümkündür. Şehid-i Evvel'in de demiş olduğu gibi: Şia, Ali'nin yolunda giden, ona uyan ve yaşamını onun esas aldığı esaslara göre düzenleyene denir ancak. Yâni sırf Hz. Ali'yi (a.s) sevmekle, ona muhabbet beslemekle; kısacası lafla Ali (a.s) Şia'sı olunamaz.[2] Şehid-i Sani "muşayeet" kelimesiyle ifade ediyor bunu; muşayeet "onunla, onun ardında, onun ardı sıra yürümek" anlamına gelir. O halde Ali (a.s) Şia'sı Ali'yi muraat edendir ancak, yâni -lafla değil- amelde ona uyan, ona benzeyen kimsedir.

Demek oluyor ki insan-ı kamili tanıyabilmenin iki yolu vardır, faydasının ne olduğunu da gördük bunun. O halde bu konu yalnızca ilmi açıdan etkisi olabilecek felsefi ve bilimsel bir konu olmayıp pratik faydalar içeren bir konudur. Eğer Kur'an'ın -ve sünnetin- açıklamaları ya da Kur'an'ın yetiştirmiş olduğu şahsiyetler aracılığıyla İslam'ın kamil insanını tanıyamadıkça İslam'ın tayin etmiş olduğu yolda yürümemiz, gerçek manada bir Müslüman olmamız ve toplumumuzu İslami bir toplum haline getirmemiz mümkün değil demektir. O halde İslam'ın kamil ve örnek insanını tanımak bizim için vazgeçilemez bir zaruret mesabesindedir.

KEMAL VE TAMAMIN FARKI

Meselenin bu noktasında akla şöyle bir soru gelmektedir: Kamilin manası nedir? Ne demektir kamil? Bazı şeyler vardır ki ilk bakışta çok sarih ve net gibi gelir insana, ancak üzerinde biraz dikkatle durulduğunda bu net gibi görünen şeyin, pek çok karmaşıktan daha fazla açıklığa kavuşturulmaya ihtiyacı olduğu görülür.

"Kemal" ve "tamam" kelimeleri Arapça iki lügat olup anlam itibarıyla birbirine yakındırlar -eş anlamlı değil, benzer anlamlı diyoruz- ve yine Arapça'da bu iki kelimenin zıt anlamını karşılayan ancak bir tek kelime mevcuttur; aynı kelime kimi yerde kemal'in, kimi yerde de tam'ın zıddı olarak kullanılır. Farsça'da ise bu iki kelime bulunmaz, her ikisinin de anlamını verebilen ancak bir kelime mevcuttur. Mevzubahsimiz olan "kemal" ve "tamam" kelimeleri Arapça'da kimi yerde "kamil" ve "tamm" şeklinde de geçer ve her iki kelimenin karşıtı olarak "nâkıs" (eksik) kelimesi kullanılır. (Nitekim Farsça'da) mesela şu kamildir, bu nâkıstır denilir; aynı şekilde şu tam ya da tamamdır, bu nâkıstır şeklinde ifade edilir.

Her iki kelimenin de bir arada kullanıldığı şu ayet-i kerimeye dikkat ediniz:

"Bugün dininizi ikmal (kamil) ettim ve size olan nimetimi tamamladım"[3]

Görüldüğü gibi Kur'an-ı Kerim burada "dininizi ikmal ettim, ve size olan nimetimi tamamladım" ifadesini kullanmıştır, zira burada ikmal yerine tamamlamak ve tamamlamak yerine ikmal tabiri kullanılarak "dininizi tamamladım" ve "nimetimi ikmal ettim" denilmiş olsaydı Arapça gramer kurallarına aykırı olmuş olacaktı.

Bu iki kelimenin yekdiğerinden farkı nedir? Bu farkı tespit edemediğimiz sürece konuya başlayabilmemiz kabil olmayacaktır; her şeyden önce bu iki kelimenin anlamları arasındaki farklılıktan doğan ince nüansı tespit etmemiz şarttır.

Herhangi bir şeyin meydana gelebilmesi için gerekli her şey mevcutsa o şey için "tamdır, tamamlanmıştır" denilir. Yâni tam vücut bulması için gerekli olan bazı şeylere sahip değilse bu durumda onun mahiyeti "nâkıs" yâni eksik olmuş olur. Mesela tamamı değil de, yarısı, üçte birisi, üçte ikisi vb. meydana gelmiştir, yâni henüz bütünüyle meydana gelmemiş, tam olarak vücut bulmamıştır demektir. Bir proje üzerinden inşa edilmesi düşünülen binayı, ya da bir camiyi ele alalım. Mesela inşa edilmesi düşünülen bina, bir cami binası olmuş olsun; bu bina için büyük bir salonun yapımına, salon için de duvar, tavan, kapı, pencere vb. malzemelere ihtiyaç vardır. Böyle bir bina için gerekli malzeme ve işler tamamlandığında, bina "tamamlanmış"tır denilir. Bunun karşısındaki kelime ise "nâkıs" -ya da Türkçe'siyle "eksik"- tir ki bu da "tam"ın zıt manasını verir.

"Kemal" ise bir şeyin "tam" ve "tamam" olduktan sonra varabileceği bir üst merhaledir; ondan da üst, ve yine daha üst... merhaleler onun "kemal"ini tavsif eder. Bir şey kemale ermemiş ve kamil olmamış olduğu halde pekala tamamlanmış olabilir. Yâni kemal yokken "tam" mevcut olabilir; fakat tamamlanmış bir şey "kamil" de olursa bir basamak yukarı çıkmış, bir merhale öteye varmış demektir.

Kemal -ya da mükemmelleşme- "dikey yönde" bir ifadedir, tamamsa "yatay bir cihette" seyreder. Yâni eğer bir şey yatay cihette nihayete erer ve son bulursa tamamlandı denilir; dikey bir harekette cereyan ederek son bulan şeyler içinse "kemal" tabiri kullanılarak "kamil" -ya da mükemmel- oldu, ikmal ya da "kemal buldu" şeklinde ifadelerle beyan edilir. Mesela filancanın aklı kamil oldu, aklen mükemmelleşti denilir; yâni daha önce akılsızdı demek değildir bu . Hayır, daha önce de aklı vardı, ancak "şimdi bir derece ilerlemiş, bir merhale yukarıya yükselmiştir" denilmek istenir. Ya da "filancanın ilmi kamil oldu" denilir; bu, "onun daha önce de ilmi vardı ve bu ilminden istifade etmekteydi, ancak, şimdi bu ilmi mükemmelleşti, bir derece daha yükseldi ve ilmini kemale erdirme yolunda, "kemalde bir merhale" daha kaydetti" demektir.

Buraya kadar anlattıklarımızı şöyle toparlayabiliriz: Tam bir insan vardır, bunun karşı anlamını "eksik" insan tabiri verir. Eksik insan, yatay anlamda tamam değildir, yâni "yarı tam"dır, "eksik"tir, eksiği vardır; tam bir insan değil de, yarım bir insandır, çeyrek bir insandır vb. Sözün kısası "tam" bir insan değildir o. Bir de şu durum söz konusudur: Adam "tam" bir insandır, ancak "tam insan" olabilen birisi mükemmelleşebilir de; yâni kamil ve daha kamil de olabilir... Ondan daha üstün bir insanın bulunamayacağı bir kemal derecesine de varabilir. İşte buna "tam kamil" insan denilir ki insaniyetin en üst derecesi, en yüce makamı ve merhalesidir bu.

"İNSAN-I KAMİL" TABİRİ

Hicri yedinci yüzyıla kadar İslam edebiyatında "kamil" ya "mükemmel insan" tabiri kullanılmış değildir, bu tabir mezkur tarihten sonra kullanılmaya başlanmış olup Avrupa'da da bir hayli revaçtadır bugün. Ancak onu ilk kullanan yine İslam dünyasıdır. Müslümanlar arasında bu tabiri kullanan ve ondan ilk defa "kamil -ya da mükemmel-insan" şeklinde söz eden şahıs tanınmış arif Muhyiddin Arabi (Endülüsi-yi Tai)dir.

Muhyiddin Arabi irfanın babası sayılır. Yâni Farsça konuşup Farsça yazmış olan İranlılar da dahil olmak üzere hicretten yedi yüz yıl sonra ortaya çıkan muhtelif dil ve milletlere mensup İslam arifleri Muhyiddin Arabi'nin öğrencileridirler. Hepimizin yakından tanıdığı meşhur Mevlana irfan ekolünde Muhyiddin'in yanında hiç kalır. Muhyiddin, Arap asıllı olup bugün adına İspanya denilen Endülüs ahalisinden ve Hatem-i Tai'nin evlatlarındandır. Hayatı boyunca İslam ülkelerinin hemen hepsine seyahat etmiş, sonunda Şam'da dünyadan göçmüştür. Türbesi bugünkü Şam'dadır. Türbesinin Şam'da olması itibarıyla ona "Şamlı" da denilmiştir.

Muhyiddin Arabi'nin Sadreddin Konevi adlı bir öğrencisi vardır ki kendisinden sonra en tanınmış ariflerden biridir.

İslami irfanın ciddi bir ilim olarak, üstelik en karmaşık ve en çetrefilli ilimlerden biri sıfatıyla gündeme getirilmesi işi Muhyiddin Arabi ve onun yazmış olduğu kitaplara açıklamalar yazan öğrencisi Sadreddin Konevi'ye aittir. Sadreddin Konevi, meşhur Mevlana'yla muasırdır; Mevlana, onun cemaat imamlığı yaptığı mescide gider, arkasında namaza dururdu.

Muhyiddin Arabi'nin fikirleri Sadreddin Konevi aracılığıyla Mevlana'ya intikal etmiştir. Bugün bu zeminede yazılıp çizilenlerin büyük bir kısmı asılsızdır; İslam irfanı bambaşka köklerden gelir aslında, apayrı manalar taşır. Günümüzde malum gazete ve dergilerin kendilerinden uydurarak düzüp koştukları o saçmalıkların İslam irfanıyla hiçbir alakası yoktur.[4]

Onun ciddi ve düzenli bir şekilde ele aldığı en önemli mevzulardan biri de "kamil insan" meselesiydi. Tabii onun bu meseleyi irfani bir bakış açısında ele almış olduğu unutulmamalı. Çok mükemmel, benzeri pek nadir bulunan, edebi şiir kitabı "Gülşen-i Raz" kitabının sahibi ünlü Mahmud Şebusteri'den sorulan sorulardan biri de insan-ı kamille ilgilidir. O da soruyu irfani boyutundan yanıtlamıştır. Bahsimizin daha sonraki bölümlerinde bu meselenin tekrar açılması zarureti doğarsa biraz daha teferruatlıca ele almaya çalışacağız bu noktayı inşallah.

Görüldüğü gibi bu meseleyi ele alıp "kamil insan" unvanıyla gündeme getiren ve konuya tamamen irfani bir açıdan yaklaşan ilk şahıs Muhyiddin Arabi'dir. Ondan başka bu konuyla ilgilenenler yok değildir. Ancak her biri kendilerine has bir bakış

açısıyla ele almışlardır meseleyi.

Biz bu konuyu Kur'ani açıdan ele almak istiyoruz. "Kamil insan"ı Kur'ani açıdan inceleyebilmek ve Kur'an nazarında mükemmel insanın kim ve nasıl olduğunu açıklığa kavuşturmak için her şeyden önce "tam insan" ve "nâkıs=eksik insan" terimleri üzerinde durmak gerekir. Bu merhale anlaşılmadıkça onun devamı olan merhaleyi kavramak güçleşecektir.

CİSMİ VE RUHİ KUSURLAR

İnsanları "tam ve sağlam insan" ve "eksik ve kusurlu insan" olarak iki grupta ele almak kabildir. "Sağlam" ve "kusurlu" tabirleriyle kastedilen şey kimi zaman maddi ve cismi bir mana taşır, insanın vücut ve beden yapısıyla ilgili bir durumu ifade edebilmek için kullanılır bu tabirler. İnsanların vücutça da yekdiğerlerinden farklı; kiminin sağlam ve kiminin de kör ve hasta ya da özürlü olduğu açıktır. İnsanın ya uzvi bir özrü vardır, ya da hastadır; mesela âmâdır, falan uzvu özürlüdür vs. Ancak bütün bunlar bir insanın sadece "şahsı" ile ilgili bir durumu ortaya koyar.

Hiç dikkat ettiniz mi? Bir insanın kör olması; sağır, felç ya da çirkin olması, boyunun kısa vs. olması o insan için bir fazilet ya da bir ayıp sayılmaz. Bütün bunlar bir kimsenin şahsiyetine, kişilik ve insaniyetine leke düşüren olaylar olarak görülmez ve bu gibi cismi olaylar "şahsiyet eksikliği" sayılmaz. Mesela adını herkesin duymuş olduğu ve kimilerince peygamberlerden bir alt kademede olduğu iddia edilen şu tanınmış Yunan filozofu Sokrat son derece çirkin bir insandır! Fakat bugüne değin kimse onun bu çirkinliğini insanlığında bir kusur olarak algılamamış ve vücutça çirkin oluşunun onun karakterinin de çirkin olduğuna delalet ettiğini iddia etmemiş ve çirkinliği yüzünden Sokrat'ı kınamamıştır. Ebu'l A'la Muarri[5] âmâ idi! Yine muasır olan Taha Hüseyin[6] de âmâ bir zattı. Şimdi kişinin "şahs"ını ilgilendiren bu özür onun "şahsiyetini" de ilgilendirir, uzvi eksikliği onun karakter ve kişiliği açısından da ayıplanacak bir kusur sayılır diyebilmek mümkün müdür? Elbette ki hayır! Bu da her insanın iki boyutu olduğunu gösterir:

1- İnsanın öznesi ya da şahsı.

2- İnsanın şahsiyeti ya da karakteri. Yâni her insan vücut ve ruh denilen iki ayrı boyuta sahiptir, ruhu cisimden ayırmak gerekir. Ruhu cisme tabi ve onun bir parçası şeklinde yorumlayanlar apaçık bir yanılgı içerisindedirler.

Esasen meseleyi şöyle bir soruyla ortaya koymak daha doğru olacaktır: Acaba bir insanın vücudu sapasağlam olduğu halde ruhu hasta olamaz mı? Vücutça sağlam bir insan ruhi bir hastalığa yakalanamaz mı? Başlı başına ele alınması gereken bir konudur bu... Ruha hiçbir asalet tanımayan ve ruhu inkar ederek onunla ilgili bütün hassaları doğrudan doğruya sinir sisteminin etki ve tepkileri olarak yorumlayanlar onun tamamen cisme ve bedene tabi bir şey olduğunu iddia ederler. Eğer ruh

hastaysa cisim hasta demektir, cismin hasta oluşu sebebiyle ruh hastalanır ancak, o halde ruh hastalıkları denilen şeyin cismi hastalıklarından başka bir şey olmadığını derler.

Ancak şunu hemen belirtelim ki meselenin hiç de böyle olmadığı; bir insanın bedeni açıdan kan dolaşımı, kandaki akyuvar ve alyuvarların yapısı, sinir sistemi, vücudun vitamin dengesi, metabolizma faaliyetleri vb. bakımlardan sapasağlam olmasına, hatta asabi yönden de sağlam olup hiçbir sinir hastalığına müptela bulunmamasına rağmen ruhi bir hastalığa yakalanmasının, mesela ukde, aşağılık kompleksi, kapris vb. ruh bozukluklarına duçar olmasının mümkün bulunduğu anlaşılmıştır günümüzde. Bilim, ukde ve komplekse sahip insanların gerçekten hasta olduklarını tespit etmiştir artık; yâni bedeni tamamen sağlam olduğu, fiziksel hiçbir hastalığı bulunmadığı halde ruhi yapısında bozukluklar meydana gelmiştir der.

Bu sebeple bazı ruh hastalarını maddi ilaçlarla tedavi edebilmek mümkün değildir. Mesela tekebbüre kapılan bir insanın gerçekten hasta olduğu, bunun ruhi ve psikolojik yapısından meydana gelen birtakım bozukluklardan kaynaklandığı anlaşılmıştır. Tekebbür gibi bir psikolojik hastalığa yakalanmış birisinin yeyiverince iyileşeceği ve tekebbürünün tevazua dönüşeceği bir ilacı eczanelerde bulabilmek mümkün müdür? Ya da taş kalpli olan, acıma duygusu nedir bilmeyen gaddar bir insanı iğne ve ilaçla tedavi edip şefkatli, merhametli ve yufka yürekli bir insana dönüştürmek kabil midir? Elbette ki hayır! Bu gibi hastalıkların kendilerine has tedavi yöntemleri mevcuttur ama bu yöntem bilinen anlamda fiziki tedavilerden tamamen farklıdır.

Hatta kimi zaman vücuttaki bir hastalık psikolojik yöntemlerle tedavi edilmekte, kimi zaman da psikolojik bir hastalık vücut yoluyla iyileştirilmektedir. Vücutla ilgili bir hastalığın telkin ve benzeri psikolojik takviyelerle iyileştirildiği çok görülmüştür. Oldukça ilginç bir olaydır bu. Bütün bunlar, insanın beden ve ruhun terkibinden müteşekkil bir yaratık olduğunu ortaya koymaktadır. Beden mutlak anlamda tabi ve bağımlı olmadığı gibi ruh da bedene mutlak anlamda bağımlı olmayıp ondan müstakil bir varlık arz eder. Hekimlerin de söylemiş olduğu gibi bu iki şey sürekli birbirlerinden etkilenirler; vücut psikolojik yapıyı, psikolojik yapı da vücut yapısını etkiler. Bu da insanoğlunun psikolojik sisteminin bağımsız bir sistem olduğunu, cismin bir parçası olmadığını gösterir.

Konumuz kamil insan olmasına rağmen öncelikle "sağlam insan" ve "özürlü insan" terimleri üzerinde durduk. Bu zaruri girişten amaç, daha önce sözünü ettiğimiz sağlamlık ve özürlülük durumlarının vücutla ya da psikolojik yapıyla alakası olmadığını belirtmek ve önce bu meseleyi açıklığa kavuşturmaktı. Yoksa "Şu insanın vücudunun bütün organları sapasağlamdır" gibi bir neticeye varacak olan tıbbi bir tartışmaya girmek değil maksadımız. Esasen vücut ve beden meselesi, ele aldığımız konu itibariyle mevzuumuzun haricinde kalmaktadır.

Buraya kadar elde ettiğimiz sonuç, insanın ruhen ve psikolojik açıdan sağlam olabileceği gibi bunun tersinin de geçerli olabileceğidir. Nitekim bu mevzuyla ilgili bazı terimler Kur'an'da geçer ve mesela "Kalplerinde ve ruhlarında hastalık vardır..."[7] buyurulur. Yâni "Gözlerinde hastalık vardır" şeklinde buyurmuyor, "Kalplerinde hastalık vardır" diyor. Kur'an'da bahsi geçen bu "kalp" bilinen anlamda tıbbın sahasına giren kalp değil, insan ruhu ve psikolojik yapısıdır.

Kur'an hakkında da şöyle buyrulur: "Kur'an'ı mü'minlere şifa ve rahmet olsun diye indirdik, Kur'an mü'minlerin şifasıdır."[8]

Emir-ül Mü'minin (a.s) fakirliğin belalardan birisi olduğunu belirterek "Fakirlikten daha kötü olanı, vücudun hastalanması, vücut hastalığından daha kötü ve şiddetlisi ise kalbin ve gönlün hasta olmasıdır." [9] der.

Kur'an'ın öngördüğü programlardan biri de sağlam insanlar meydana getirmek olduğuna göre "kamil insan"dan önce "sağlam insan" olmayı amaçlamak ve sağlam mı yoksa özürlü, kusurlu ve eksik bir insan mı olduğumuzu tespit etmek zorundayız.

RUHİ HASTALIKLAR

İnsan ruhunda sarsıntılara sebep olan şeylerin başlıca neler olduğunu kısaca belirtelim:

Psikoloji biliminin tespit etmiş olduğu bulgulara göre umutsuzluk ve mahrumiyetler, psikolojik hastalıklara sebep olmaktadır. Yâni insanoğlunun duçar olduğu ruh hastalıkları, psikolojik bozukluklar, ukdeler, kompleksler vb. rahatsızlıkların çoğu mahrumiyet ve eksiklik duygularından kaynaklanmaktadır.

Bilindiği gibi Freoud özellikle cinsel konularda olmak üzere ifrata varacak derecede bu noktayı esas almıştır düşüncelerine. Ancak, mahrumiyet ve yoksunluğun insan ruhunda hastalıklara yol açtığı da bir gerçek... Birine karşı garaz besleyen bir insanın bu garazı zamanla kine dönüşür ve ondan intikam almak ister, giderek öyle bir noktaya varır ki sonunda onu kanlar içinde yere sermedikçe huzur bulamaz, sakinleşemez bir hale gelir. İnsanda görülebilen bu kin, nefret ve intikam hissi nedir, nereden kaynaklanır? Başlı başına bir konudur bu!

Kıskanç insan, başkalarının bir hayra, bir nimete eriştiğini görmeye tahammül edemez, onu, elindekilerden mahrum bırakabilmek arzusuyla yanıp tutuşur. Kendisini düşünmez. Sağlam bir insanda haset ve kıskançlık yoktur, gıpta etmek ve imrenmek vardır, o kendisini düşünür, içinde bulunduğu durumun değerlendirmesini yapar ve ilerlemeye çalışır. İlerlemeye çalışan, kendisini düşünen bir insanın bu davranışı ayıplanacak bir kusur değildir, söz konusu davranışta bulunan insan salim insandır. Fakat bütün düşüncesi başkalarını düşürmek ve onların geride kalmasını sağlamak olan bir insanın bu davranışı

hastalıktır, anormaldir; böyle bir insan hastadır. Böylelerini görmüşsünüzdür belki; kimi zaman işi öyle bir noktaya kadar götürürler ki karşıdakine yüzde elli zarar verebilmek uğruna kendilerini yüzde yüzlük bir zarara uğratırlar!

HASET HASTALIĞINDAN BİR ÖRNEK

Tarih kitapları bu konuyla ilgili ilginç bir hikayeden bahseder, pek meşhur bir hadisedir. Nakledildiğine göre halifelerden biri döneminde oldukça zengin bir adam, bir gün pazarda bir köle alıp evine getirir. Kölesine bir köle gibi değil de tam bir efendi gibi davranır; en güzel ve en pahalı elbiseler alır ona, en nefis yiyecekleri ikram eder, bol bol para verir, dilediğince harcamasını ister. Kısacası adeta öz oğluymuş gibi davranır. Ancak kölenin dikkatinden kaçmayan bir nokta vardır, ona bunca iyi davranan efendisi hep düşünceli bir haldedir, daima kederlidir. Bir gün efendisi, ona yapabileceği en büyük iyiliği de yapar, kendisini azad edeceğini söyleyerek iyi bir iş kurup sermaye olarak kullanabilmesi için yüklüce bir para da vereceğini bildirir. Kölenin sevincine diyecek yoktur.

O gece adam kölesini yanına çağırıp kendisiyle dertleşmek istediğini söyler ve içini döküp anlatmaya başlar: "Bak evladım" der "Sana bunca ummadığın iyiliklerde bulundum, hatta seni azad etmeye ve sermaye olarak kullanabileceğin yüklüce bir para da vermeye niyetlendim. Bütün bunları niçin yaptım biliyor musun?" Köle "Hayır" der, adam "Sana bunca iyilikte bulundum, karşılığında bir ricam var sadece" der, "Bu ricamı yerine getirecek olursan sana verdiğim her şey helalin olsun derim, ancak ricamı yerine getirmezsen hakkımı helal etmem sana. Üstelik isteğimi gerçekleştirmen halinde bugüne kadar verdiklerimden kat kat daha fazlasını vereceğimi de bilmiş ol!" Köle "Emriniz baş üstüne; siz benim efendimsiniz, her emrinizi yerine getirmeye hazırım. Siz yeniden hayata kavuşturdunuz beni, ne isterseniz yaparım..." diye cevap verince, adam, "Yok, öyle olmaz" der "Bana söz vermen lazım; istediğimin ne olduğunu öğrendikten sonra vazgeçmenden korkarım!"

Bunun üzerine köle o ne isterse yapacağına dair yemin edip söz verir, adam ondan söz aldıktan sonra "Şimdi iyice kulak ver bana." der ve ekler: "Benim tayin edeceğim bir zaman ve mekanda başımı keseceksin, tamam mı?!"

Köle hayretten donakaldı, kulaklarına inanamaz, "Aman efendim! Nasıl olur?!" der de fayda etmez, efendisi kararlıdır. Böyle bir şeyi kabul edemeyeceğini anlatmaya çalışır, fakat efendisi kendisine vermiş olduğu sözü hatırlatarak köleyi ikna eder.

Gece yarısına doğru adam gidip köleyi uyandırır, eline keskin bir bıçak verip ardı sıra gelmesini söyleyerek evin damına çıkar, oradan da atlayıp bitişikteki evin damına çıkar, oradan da atlayıp bitişikteki dama geçerler. Adamın komşusunun evidir bu. Oracıkta para dolu bir keseyi kölesine verip "Bu para senin olsun" der, "Benim başımı burada keseceksin işte; daha sonra dilediğin yere gitmekte

serbestsin artık." Köle şaşkınlıktan donakalmıştır. "Neden sizi öldürmemi istiyorsunuz?" diye sorar, efendisi "Üzerinde durduğumuz bu dam, komşumun evinin damıdır" der ve ekler: "Ben bu komşumu fena halde kıskanırım; gözüm götürmez işte, adamı görmeye bile tahammül edemiyorum, ölürüm daha iyi! Biz birbirimizin rakibiydik ticarette. Ama herif beni geride bıraktı şimdi, her hususta benden ileri! Hırsımdan yanıp yanıp kül olasım geliyor, tahammül edemiyorum ben bu adama! Sonunda bu çareyi akıl ettim, kendimi öldürmek suretiyle onun üzerine bir cinayet yüklemeye karar verdim; böylece onu zindana atacaklar ben de rahatlamış olacağım nihayet. Başka türlü rahatlayamam... Bu cinayet muhakkak onun üzerinde kalır, çünkü birbirimizin rakibiydik. Yarın cesedi bulduklarında "filancanın evinde bulduk. Zaten rakiptiler birbirlerine; o halde kesinlikle bu öldürmüştür adamcağızı!" diyerek onun yakasına yapışacak ve cinayet suçuyla idama götüreceklerdir sonunda. Benim istediğim de bu zaten!"

Köle duydukları karşısında hayretten donakalır. "Bir insan ancak bu kadar alçalabilir; senin gibi ahmak ve alçak birinin hakkı da ölümdür zaten" diyerek onun isteğini yerine getirir, başını kesip paraları da alarak uzaklaşıp gider. Çok geçmeden cesedi komşunun damında bulurlar. Adamcağızı yaka paça tutup zindana atarlar. Fakat bir yandan da "Eğer katil bu adamsa onu ne diye kendi evinin damında öldürsün ki?... Bu işte bir iş olmalı..." demektedir herkes.

Nitekim çok geçmeden olayın iç yüzü anlaşılır. Vicdanı rahatsız olan köle, kadıya başvurup gerçekleri anlatır, "Yakaladığınız adam suçsuzdur, onu kendi isteğiyle ben öldürdüm, bu adamcağıza katil damgası vurabilmek için planladı her şeyi. Kıskançlıktan yanıp tutuşuyordu, sonunda kendi hayatına kıyacak kadar ileriye götürdü işi" der. Mesele böylece anlaşılınca katil zanlısı komşu ve köle serbest bırakılır, olay da tarih sayfalarına geçer bütün enteresanlığıyla.

Bu vakıa bir gerçektir, işte bu bir hastalıktır; insan müptela olabiliyor buna... Kıskançlık hastalığıdır bu, hasettir...

Kur'an-ı Kerim "Andolsun ki kim özünü iyice temizlemişse kurtulmuştur, muradına ermiştir."[10] buyurur; görüldüğü gibi Kur'an'ın insanla ilgili ilk programı onun nefsini tezkiye ve terbiye etmektir, ruhunu hastalıklardan kurtarmak; komplekslerden, karanlıklardan, rahatsızlıklardan, sapma ve sapıklıklardan arıtmak ve "çirkinleştiren değişimlere uğramak"tan korumaktır.

ÇİRKİNLEŞTİRİLMİŞ İNSAN

"Çirkinleştiren değişimler" meselesi üzerinde biraz durmakta fayda var. Kur'an'da "mesğ" tabiriyle geçer bu. Nedir bu "çirkinleşme"? Ne demektir "çirkinleştiren değişimlere uğramak"?! Eski kavimlerden birinin çok günah işlediği ve günahlarda ısrar edişleri sebebiyle peygamberlerinin lanetine uğradığı ve şekillerinin değiştirildiği, çirkin bir şekle sokuldukları anlatılır, hayvana dönüştükleri söylenir.

Pek çok kimse duymuştur bunu; mezkur ümmet maymuna dönüşmüştür mesela; ya da kurt, ayı vb. bir hayvan haline gelmiştir. Buna "mesğ" edilmek, yâni kötü bir değişime uğrayarak çirkin bir hale gelmek denir.

Burada, "acaba bu insanlar gerçekten çirkin bir değişime mi uğradılar, yâni hayvan mı oluverdiler?" sorusu geliyor akla... Burada bir incelik var; farz edelim ki insan fiziki olarak değişmiyor, yâni hayvan şeklini almıyor da manevi ve ruhi açıdan hayvanlaşıyor... Mümkündür bu; hatta kötülük, aşağılık ve ruhi çirkinlikte eşi benzeri görülmemiş bir hayvana da dönüşebilir.

Nitekim Kur'an bu hususta "...Onlar dört ayaklı hayvanlara benzerler, hatta daha da sapıktır onlar..."[11] der. Nasıl mümkündür bu? Gerçekten bir insan ruhi açıdan bir hayvana dönüşebilir mi? Evet, dönüşebilir! Zira insanın şahsiyetini meydana getiren unsurlar onun ahlaki ve ruhi yapısıdır, psikolojik özellikleridir. İnsani ahlaktan mahrum olan, insanlık ruhunu yitirip bütünüyle yırtıcı hayvanlara mahsus özellikler kazanan bir insan "çirkinleşmiş" ve çirkin bir değişime uğramış demektir, gerçekten hayvanlaşmıştır, hayvana dönüşmüştür artık.

Bir domuzu ele alalım mesela; ruhuyla vücudu mütenasiptir, yâni bir domuzdur o, domuza mahsus özellikleri vardır tabiatıyla. Bir insan da bu özellikleri taşıyor olabilir, bütünüyle domuza has hasletler kazanabilir. Böyle bir insan "çirkinleştiren bir değişime" uğramıştır işte, insanlıktan çıkmış, domuzlaşmıştır. Mana itibarıyla; batında ve hakikat gözüyle bakıldığında o bir domuzdur ancak, başka bir şey değil.

O halde nâkıs ve kusurlu insan kimi vakit çirkinleşme merhalesine kadar varmaktadır, değişime uğramakta, insanlık hasletlerini yitirmektedir. Bunlara pek az kulak verir çoğumuz; kimileri de daha geç inanmak için bunları mecaz sanır; ancak gerçektir hepsi de.

İmam Seccad (a.s) devrinde yaşamış olan bir zat şöyle anlatır: "Arafat'ta İmam Seccad'la (a.s) birlikte idik. Yüksek bir yerden baktığımda Arafat meydanının dalga dalga, insanlarla dolup taştığını gördüm. İmama "Elhamdülillah hacılar pek ziyade bu yıl" dedim, İmam "Feryatlar ziyade, bağrışanlar çok, hacıysa pek az"[12] buyurdular. Sonra nasıl oldu anlayamadım; İmam nasıl bir görüş verdi bana, kalbimdeki hangi gözü görür hale getirdi bilmem; bana "Bir de şimdi bak." buyurdular, baktım... Hayretten küçük dilimi yutacaktım neredeyse; meydan hayvanlarla doluydu, tam bir hayvanat bahçesiydi gördüğüm! Birkaç insan da vardı ki hayvanlar arasında şuraya buraya hareket halindeydiler. İmam "Görüyor musun?" buyurdular, "İşin batını budur işte!"

Mâna ve batın ehli nazarında gün gibi aşikar olan bir gerçektir bu, inanmayan modern akıllar ise hatayı aynada değil, kendilerinde aramalıdırlar. İnsanların batınını görebilen, hakikatini idrak edebilen kimseler günümüzde de vardır.

Tıpkı dört ayaklı hayvanlar gibi yiyip içmekten, yatıp uyumaktan ve cinsel ilişkide bulunmaktan başka bir amaç ve haz tanımayan, hayatı ve yaşamanın amacını bunlarla özetleyip bunlardan ibaret sayan bir insan gerçekten hayvan değil de nedir? Böyle bir insan gerçekten "çirkinleştirici bir değişim"e uğramamış mıdır? Bütün ruhuyla bir hayvana dönüşmemiş midir?! İnsanlık gerçeğini unutmuştur böyleleri, insani hasletlerini bütünüyle bırakmış ve kendilerine hayvani hasletler kazandırmışlardır. Nebe' suresinde şöyle bir ayet yer alır:

"Şüphe yok ki ayırma gününün vakti de tayin edilmiştir. O gün sur üfürülür de gelirsiniz bölük bölük. Ve gök açılmış, kapılar haline gelmiştir; ve dağlar yürütülmüş, seraba dönmüştür..."[13]

Evet... Kıyamet Günü insanlar bölük bölük haşr olunacaklardır... Ehl-i Beyt İmamları (a.s) mükerrer defa "bu bölüklerden sadece birinin insan şeklinde haşr olunacağını" bildirmişlerdir! Diğer gruplar karıncalar, maymunlar, akrepler, yılanlar, kaplanlar vb. şeklinde haşr olunacaklardır.

Neden? Allah-u Teala'nın bir insanı sebepsiz yere hayvan kılığına sokması mümkün müdür? Elbette ki hayır. Ancak dünyadayken akrepleşen, şunu bunu iğneleyip zehrini dökmeyi adet edinmiş olan, üzmekten ve eziyet etmekten zevk duyan kimselerdir ki maskeleri düşecek, gerçek yüzleri ortaya çıkacak ve dünyada edinmiş oldukları kişilik ve dolayısıyla bürünmüş oldukları hal ile, yâni akrep şekliyle haşr olunacaklardır. Aynı şekilde gerçekte maymunluğu tercih eden ve dünyadayken maymunluktan başka bir şey yapmayıp iyiden iyiye maymunlaşan insanlar da maymun haline getirilecek ve bu gerçek kimlikleriyle haşr olunacaklardır.

Dünyadayken köpekleşenler kıyamet günü köpek halinde haşr olunacaklardır, gerçek budur...

"Kıyamet günü insanlar niyetleriyle haşr olunacaklardır."[14] arzularına, maksatlarına, gerçek sıfat ve gerçek hasletlerine göre hesaba çekileceklerdir. Siz bu dünyada nesiniz, hangi durumdasınız, konumunuz, kimliğiniz nedir? Ne almak istiyorsunuz, istekleriniz nelerdir? İstekleriniz bir insanın istekleri midir, insanca mıdır? Yoksa yırtıcı bir hayvanın veya bir kuşun istedikleri midir sizin de istedikleriniz? İstekleriniz ve arzularınız neyse siz de osunuz işte! Ve, olduğunuz gibi haşr olunacaksınızdır! Sair tapınmalardan men edilmiş olmamızın sebebi de budur işte; Allah'tan başka kime ve neye tapıyorsak o bizim aslımızdır, gerçek kişiliğimizdir. Paraya mı tapınıyoruz, pulperest miyiz? O halde para bizim gerçek mahiyetimiz olmuş, varlığımıza işlemiş demektir; bütünleşivermişizdir onunla. Bu para, kıyamette kıpkızıl olacak nesnedir işte; Kur'ân'ın da buyurmuş olduğu gibi dünyada bu nesneye tapan ve bütün varlıkları servet aşkıyla yoğrulanlar ahirette de bu nesneyle bütünleşiverecektir, ayet-i kerimede zikredilmiş olduğu gibi:

"...Altını, gümüşü biriktirip Allah yolunda harcamayanları acı bir azapla müjdele! O gün cehennem ateşinde bunların üzeri kızdırılıp alınlarına, yanlarına, sırtlarına bastırılacak ve işte bunlardır kendiniz için biriktirdiğiniz şeyler" denecek, tadın biriktirdiklerinizin âzabını."[15]

Kimileri, artık madeni para geçersiz oldu, kağıt paralar çıktı piyasaya diyebilirler, idrak yetersizliğidir bu. Ahiret dünyasında varlıkların mahiyetleri farklıdır; para, onu sevenin cehennemi olacaktır deniliyorsa bunun altını, gümüş ve kağıdı söz konusu olmaz artık, o kağıt onun cehennemi olacak, yakacaktır, mesele budur.

Bunlar insanı çirkin bir değişime uğratan sebeplerdir işte. Bu gece konuşmamın mihverini sağlam ve eksik insan, salim ve ayıplı insan mevzularına ayırmaktan amacım şu neticeyi ortaya koymaktı: Ukdeli insan ayıplı insandır, özürlüdür, hastadır. Herhangi bir maddeye tapan bir insan -dikkat ediniz, maddeyi kullanan ve maddeden ihtiyaç ölçüsünde istifade eden insan değil, dünyadaki nesnelerden birine tapan insan diyoruz- ayıplı ve kusurlu insandır, hastadır; değişmiş ve çirkinleşmiştir.

RAMAZAN AYININ İNSAN YETİŞTİRME PROGRAMI

Bütün geceleri ihya edilmesi gereken, dua ve Allah'a yöneliş geceleri olan bu mübarek Ramazan ayının esas amacı insanı programlamak, onu yetiştirmek ve düzelmesini sağlamaktır. Yâni maksat ayıplı, özürlü ve kusurlu insanların ayıplarını gidermelerini, sağlam ve salim birer insan olmalarını sağlamak ve salim insanları da kamil insan merhalesine vardırmaktır.

Ramazan ayının ana programı nefsi tezkiye etmek, ayıplar, eksiklikleri ve kusurları gidermek, hastalıkları iyileştirmektir, Ramazan ayının amacı insani akıl, iman ve iradeyi hayvani ve nefsaani şehvetlere hakim kılmaktır; dua ve Hakka yönelmektir, Allah'a yöneliş, ruhu O'na doğru yüceltmektir. Aksi takdirde bütün Ramazan boyunca, otuz gün açlığa dayan, susuzluk çek, uykusuzluk çek, geceleri ibadete koyul, o camiden şu camiye, o hutbeden bu hutbeye koşturup dur, sonra da bir bak ki Ramazan bayramı gelivermiş!... Ne çıkar?! Neye yaradı bütün bunlar?! Ramazan gelip geçmiş ama adam zerrece olsun değişmemiş, hatta beter bile oluyor bazıları...

İslam, boşu boşuna ağzınızı yumup öylece oturun demiyor ki!... Oruçtan maksat, insanların bu vesileyle kendilerini ıslah edebilmelerine yardımcı olmaktır. Nitekim rivayetlerde "Oruç tutanlar arasında öyleleri vardır ki tuttukları oruçtan, açlıktan başka nasipleri yoktur" ifadesi geçer. Otuz gün boyunca helal yiyeceklere ağız kapamanın sebebi bir eğitimden geçmiş olmak ve ağzına haram lokma almamayı,haram laf etmemeyi, gıybette bulunmamayı, yalan söylememeyi, küfretmemeyi öğrenmektir; helal lokmayı harama tercih edebilmeyi başarmaktır!

Hz. Resul-i Ekrem'in (s.a.a) huzuruna gelen oruçlu kadının hikayesini duymuşsunuzdur; Resulullah (s.a.a) ona süt -ya da herhangi bir yiyecek - ikram eder ve içmesini söyler. Kadın "Ya Resulullah, oruçluyum ben" der, Peygamber "Hayır" buyururlar, "Oruçlu değilsin sen; al ve iç!..." Kadın yine oruçlu olduğunu söyler, bu durum üç kez tekrarlanır, üçüncü defada Hz. Resul-i Ekrem (s.a.a) "Nasıl oruçlu olabilirsin ki; daha bir saat önce mü'min kardeşinin etini yedin ya!..." der ve, "Onun etini yediğini görmek istiyor isen kus (mideni boşalt)" buyururlar. Kadıncağız Peygamberin dediğini yapınca ağzından et parçaları dökülmeye başlar...

Yâni bedenin ağzını helale kapayacak, ama ruhun ağzını harama açık bırakacak, öyle mi!?...

Değil mi ki bir insan yalan söylediğinde ağzından pek şiddetli bir koku yükselir de yedi göğün meleklerini rahatsız eder? Bazen cehennemin neden onca kötü kokacağını soruyorlar; cevabı açıktır bunun, cehennemin pis kokuları dünyada meydana getirdiğimiz ufunetlerdir; ardarda düzüp koştuğumuz yalanlar, ettiğimiz çirkin küfürler ve yaptığımız iftira ve töhmetlerdir. Hele iftira en kötüsüdür bunların... Çünkü iftira hem yalandır hem de gıybet; ikisinin çirkinliğini bir arada taşır, iki büyük günahı bir arada işlemektir.

Vay o kimsenin haline ki bir Ramazan ayını nice iftiralarla geride bırakır, bu mübarek ayda din kardeşlerine töhmetler atar...

Ramazan ayı, bir araya toplanma ve topluca ibadet etme ayıdır, nifak ve tefrika ayı değildir bu mübarek ay!..

Vela havle vela kuvvete illa billah'il aliyyil azîm.

(Yüce ve ulu Allah'a dayanmayan hiç bir güç ve kuvvet yoktur.)

Dipnotlar

---

[1]- Bakara, 124.

[2]- Lüm'a metni, vakf babı.

[3]- Mâide, 3.

[4]- Yazarın bu konuşmayı İslam inkılabı öncesinin İran'ında yaptığı; bugün aynı durumun pek çok İslam diyarlarında görüldüğü; İslam'la alakası olmayan bir çok gazete ve derginin özellikle Ramazan ayında, Mevlana vb. İslam bilginlerini gerçekte olduklarından çok daha değişik şahsiyetlermiş gibi vererek saptırmaya

çalıştığı hatırlanmalıdır. -çevirenin notu-

[5]- Ahmed b. Abdullah b. Süleyman, Arab'ın ünlü şairi ve lügat dalında görüş sahibi biridir ki dört yaşında çiçek hastalığına yakalanması sonucu görme gücünü kaybetmiştir.

[6]- Mısırlı araştırmacı ve edebiyyat uzmanı Taha Hüseyin üç yaşında âmâ olmuştur.

[7]- Bakara, 10.

[8]- İsrâ, 82.

[9]- Nehc-ül Belağa, Hikmetli sözler, 388.

[10]- Şems, 9-10.

[11]- A'raf, 179.

[12]- Bihar-ül Envar, c.24, s.124.

[13]- Nebe, 18-20.

[14]- Müsned-i Ahmed, c.2, s.392.

[15]- Tevbe, 34-35.

İNSAN-I KAMİL İNSAN-I KAMİL

2.OTURUM

İNSANİ DEĞERLERİN OLGUNLAŞMASINDA UYUMUN GEREKLİLİĞİ

Bismillahirrahmanirrahim

"Hamd, bütün varlıkları yaratan, alemlerin Rabbı Allah'a mahsustur. Salat ve selam Allah'ın kulu, Resulü, habibi, seçkin kıldığı, O'nun sırrını koruyan, elçiliğini tebliğ eden efendimiz, peygamberimiz ve mevlamız Ebu'l Kasım Muhammed'e ve onun tertemiz, masum Ehl-i Beyti'ne olsun."

Eûzu billahi min-eş şeytan-ir recîm

(Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım)

Hani bir zaman Rabbi, İbrahim'i bir takım kelimelerle sınadı. O, bunları yerine getirip tamamlayınca dedi ki: "Ben seni insanlara imam edeceğim." İbrahim,

"Soyumdan da imam kıl" dedi. Allah: "Benim ahdim zalimlere erişmez" buyurdu."[16]

Her varlığın kendine göre "kamil"i vardır; kemal durumu her mevcudata göre farklıdır. mesela "kamil insan"la "kamil melek" aynı şeyler değildir. Bir meleğin, melekliğin en üst derecesine varması ve bir melek için mümkün olan en mükemmel kemale ulaşmasıyla bir insanın insanlığın en yüce mertebesine vararak mükemmel insan olması iki ayrı olaydır.

İNSANIN KEMALİ İLE DİĞER VARLIKLARIN KEMALİNİN FARKLI OLUŞUNUN SEBEBİ

Meleklerin varlığından bizi agah kılanlar; onların halis akıldan, halis "düşünce"den yaratıldıklarını haber vermişlerdir. Yâni topraktan gelmiş olanların özelliklerini taşımazlar; maddi, şehevi, asabi vb. boyutları yoktur meleklerin... Hayvanlarda da böyle bir "halis"lik vardır, ancak onlar meleklerin tam tersidirler, yâni sırf "topraktan"dırlar ve Allah-u Teala'nın Kur'an'da" ilaahi ruh" adıyla zikrettiği ruhtan tamamen mahrumdurlar. Hem meleklerin hem hayvanların sahip olduğu her şeye sahip olan tek yaratık insandır, hem melekutidir o, hem mülki; bu ikisinin terkibidir. Usul-ü Kafi'de rivayet olunan bir hadis-i şerifin tabiriyle insan hem ülvi, hem süfli bir yaratıktır.[17] Ehl-i Sünnet ravilerince beyan edilmiş pek çok rivayette de aynı tabir geçer. Keza Mevlana bu hadis-i şerifi şiir kalıbında beyan etmiş ve çok güzel bir ifadeyle her iki kelimeyi de -ülvi ve süfli- Mesnevi'de şöyle kullanmıştır:

"Hadis-i şerifte şöyle buyurulur: Yüce yaratan, mahlukat-ı alemi üç türlü yaratmıştır.

Bunlardan bir bölüğü sırf akıl, bilgi ve cömertlikten yaratılmıştır; bunlar meleklerdir, secdeden -Allah'a itaatten- başka şey bilmezler.

Mayalarında heva ve hevesten, hırs ve tamahtan eser yoktur; Allah aşkıyla yaşayan mutlak nurdurlar.

Diğer bölük ise bilgi denilen şeyden tamamen yoksundur hayvan -misali- işte; otlayıp semirir yalnızca...

Ahırdan ve attan başka hiçbir şey görmez gözü: ne kötülüğün ne olduğunu bilir, ne de üstünlüğün...

Üçüncü bölüğüyse insanoğlu teşkil eder. Yarısı melek, yarısı eşektir onun.

Eşek olan yarısı "süfli"liğe temayüllüdür, diğer yarısı "ülvi"liğe eğilim gösterir.

Çatışmada bu ikisinde hangisi üstün gelirse odur o insan..."

Evet... Mevlana'nın şiire döktüğü bu hadis-i şerifte de buyurulmuş olduğu gibi

mahlukatın bir bölüğü mutlak nurdan, diğer bir bölümü de öfke ve şehvetten yaratılmıştır. İnsan ise bir karışımdan ibarettir; kamil insan, kamil hayvandan farklıdır, mesela ideal ve mükemmel bir atın kemali ile -kamil insan- kemalleri- farklıdır. Kamil insan, kamil melekten de farklıdır. Kamil insanın bu farklığının sebebi, yukarıda da belirtmiş olduğumuz "zatındaki terkip"den, yâni özü itibarıyla bir "karışım" dan ibaret oluşudur:

"Şüphe yok ki biz insanı yarattık bir katre karışık sudan, denemek için onu..."[18]

Evet... Biz insanı bir katre döl suyundan yarattık, bunda (bugünkü tabiriyle bu "gen"de) pek çok karışımlar, pek çok yetenekler vardır. Onu deneyeceğimiz bir merhaleye varmıştır. Yâni kemalin öyle bir derecesine varmıştı ki biz onu hür, irade sahibi ve ilahi göreve layık olacağı bir şekilde yarattık ve onu sınamaya soktuk, denedik. Hamurunda- genlerinde- muhtelif karışımlar ve yetenekler olduğundan deneriz kendisini, not veririz ona; mükafatlandırır ya da cezalandırırız onu. Halbuki diğer mevcudat böyle bir liyakate sahip değildir:

"...Ve onu görür ve duyar bir hale getirdik; sonra yolu gösterdik ona; ister şükreder, ister nankör olur..."[19]

İnsan hürriyetini, bağımsızlık ve muhtariyetini bu hürriyet ve bağımsızlığın sebep ve kaynağını bundan daha güzel ve bundan daha sarih bir beyanla ifade edebilmek kabil değildir: "Onu sınamaya tabi tuttuk..." Görür, duyar ve bilir bir hale getirdik onu...", "Ona yolu gösterdik..." ...O halde o, kendi yolunu kendisi seçecektir..." Doğru yolu gösterdik ona ister şükreder, ister nankör olur."

Demek ki kamil insan, Kur'an'da da buyurulmuş olduğu gibi "bir katre karışık sudan yaratılmış, karışık bir mayadan yoğrulmuş olan insandır; onun kamilini diğerinin kamilinden ayıran bu "terkip oluş"tur. İşte kamil insan, kamil melekten farklıdır.

DEĞERLERİN OLGUNLAŞMASINDA UYUMUN GEREKLİLİĞİ

İnsanın kemali denge ve teadülünde saklıdır, yâni yapısında mevcut bulunan onca yetenekler arasında meydana getireceği dengedir onun kemali. Kamil insan, yapısındaki onca yeteneklerden yalnızca birine eğilim göstermez, diğer yeteneklerini ihmal edip herhangi bir yeteneğine önem vererek yalnızca onu geliştirmez, kamil insan bütün yeteneklerini gereğince kullanıp onları uyumlu ve dengeli bir şekilde geliştiren insandır. Ulema "Esasen "adl"in hakikati de denge ve uyumdur" der. Uyum diyoruz; çünkü insanın kemale erebilmek için bütün yeteneklerini kullanması ve bunların hepsini geliştirmesi yetmez; bu kullanım ve geliştirimin uyumlu olması da şarttır:

Meselenin daha kolay anlaşılabilmesi için basit bir örnekle başlayalım işe: Bir bebeği ele alınız; gelişme çağında bulunan bu bebeğin vücudu, kolları, elleri,

ayakları, başı vardır; başında gözleri, kulakları, ağzı, burnu, dişleri vardır; bu dış organların yanında iç organları vs. vardır. Şimdi sağlam bebeği tanımlayalım: Bütün organları uyumlu ve dengeli bir şekilde gelişmiş olan bebek sağlam bebektir. Şimdi bir de şu karikatürlerde çizilen bir tip düşünelim; burnu fazlaca gelişmiş bir insan mesela... Vücudunun diğer organları gelişmemiş de, yalnızca burnu gelişmiş olsun... Vücuduyla eşit büyüklükte bir burun... Ya da gözleri veya kafası gelişmiş, ancak, bedeni gelişmemiş olsun... Bedeni gelişmiş de kafası gelişmemiş vs. Böyle birisi, evet, gelişmiş olabilir; fakat uyumsuz ve dengesiz bir gelişmedir bu.

Kamil insan, bütün insani değerleri birlikte gelişmiş olan insandır, gelişmemiş bir değeri kalmamıştır. Bütün değerleri ve boyutları yekdiğeriyle uyumlu ve dengeli bir şekilde gelişmiş, neticede her yönüyle mükemmellik kazanmıştır, kamil insan budur işte! Kur'an bu insanı "imam" olarak tabir eder:

"O zamanlar Rabbi, İbrahim'i bazı sözlerle sınadı. O, bunları yerine getirip tamamlayınca dedi ki: Ben seni insanlara imam edeceğim. İbrahim, soyumdan da imam kıl, dedi. Allah: "Benim ahdim zalimlere erişmez" buyurdu."[20]

Evet... İbrahim (a.s) bir çok ilahi sınavları başarıyla geride bırakıp da bütün bu imtihanlardan gerekli notu aldıktan sonra İmam oldu. Üstelik bir değil, iki değil... Pek çok sınavdan geçti. Onun oğlu İsmail'i (a.s) Allah yolunda kendi elleriyle kesip kurban etmeye hazırlanması, bu ilahi imtihanlardan biriydi yalnızca...

Bunun Allah emri olduğunu öğrenir öğrenmez hemen icrası için hazırlandı; ancak fiilen amel safhasına gelince "İkisi de buna boyun eydiler, alnını toprağa koydu."[21] İbrahim oğlunun başını kesmek; İsmail de kurban olmak için hazırlanınca Allah-u Teala hükmünü bildirdi:

"Ona seslendik: Ey İbrahim! Rüyana sadık çıktın, biz de iyilik edenleri mükafatlandırırız. Muhakkak ki bu senin için apaçık bir sınamaydı..."[22]

Evet... Ey İbrahim, amel buraya kadar... Bizim istediğimiz buraya kadardı... Yâni gerçekten oğlunu kesmeni istememiştik senden; maksadımız seni sınamak ve emrimiz karşısında göstermiş olduğun itaatin hangi raddeye kadar tezahür edeceğini ortaya koymaktı.

Neticede ateşe atılmak, öz oğlunu kurbangaha götürmek vb. daha nice imtihanları başarıyla geride bıraktıktan sonra "...Muhakkak ki İbrahim tek başına bir ümmetti, Allah'a karşı itaatli ve hanifti, müşriklerden değildi..."[23] hitabına liyakat kazanma ile bir kavme, bir millete karşı tek mertebesine ulaşmaktadır: "Biz seni imam kıldık insanlara..."[24] Kur'an-ı Kerim bu buyruğuyla "Sen şimdi insanlara imam olacak, örnek, öncü, rehber ve numune olacak bir merhaleye vardın"; başka bir deyişle "Sen kamil bir insansın artık, kemale ermek isteyenler seni örnek almalı ve sana

benzemeye çalışmalıdırlar" demektedir Hz. İbrahim'e (a.s)...

Hz. Ali (a.s) de kamil insandır; çünkü bütün insani değerler gelişmiş ve kemale varmıştır onda, gelişmeleri doruğunda ve yekdiğeriyle uyumlu ve dengeli olmuştur; her üç şartı da kendinde topladığından kamil insan diyoruz ona. Yâni bütün insani değerler en mükemmel haliyle ve yekdiğeriyle dengeli bir şekilde gelişmiş, neticede kemale ermiş demektir. Bu denge ve uyumu diğer bir örnekle açıklamaya çalışalım.

Denizlerdeki med ve cezir olayını bilmeyen kalmamıştır bugün; ayın tesiriyle yeryüzündeki denizler sürekli bir med ve cezir olayı yaşar, bir o yana, bir bu yana çekilirler.[25] İnsan ruhu ve haliyle toplumlar için de böyle bir med ve cezr olayı söz konusudur; insan ruhu sürekli bir med ve cezr halindedir, bir oyana, bir bu yana... Toplum da böyledir; bir cihetten diğerine, bir haletten öbürüne doğru hareket halindedir hep; bu olay kişilerin, ya da olayların akışı neticesinde vuku bulur. Ancak biz meselenin bu boyutuyla ilgilenmeyeceğiz burada, söz konusu hayvani çekimler ve maddi cazibe ve etkileşimler şimdilik konumuz haricinde yer alan bahisler durumundadırlar.

Hatta insanoğlunun insani değerleri için de kimi zaman aynı durum söz konusu olabilmektedir. Mesela kimi insanlar vardır ki eğilimleri gerçekten insanidir, insanca temayülleri vardır, fakat bu temayüllerden yalnızca birinin çekimine kapılır ve öylece ilerleyip giderler, diğer insani değerleri bütünüyle ihmal edip unutuverirler. Böyleleri tıpkı daha önce de sözünü ettiğimiz gibi yalnızca kulağı, gözü, burnu veya herhangi bir uzvu gelişmiş, diğer bütün uzuvları geri kalmış olan karikatür insanlara benzerler. Toplumlarda görülen sapma ve yozlaşmalarının ana sebebi genellikle uyumsuzluk ve dengesizlikten kaynaklanır. Bir toplumun bütün fertleri yalnızca batıl yolda oluş yüzünden sapmaz; yâni toplumdaki bütün sapmaların esas nedeni sırf batılda olma değildir her zaman... kimi vakit insanlar bir "hak" da ifrata kaçtıkları, bir doğruda aşırı gittikleri için saparlar- (ki genellikle toplumlar için böyle olmaktadır.) ve fesada bulaşırlar.

BİR DEĞERİN OLGUNLAŞMASI BAĞLAMINDA AŞIRILIĞIN ÖRNEKLERİ

1- İbadet: İslam dininin yüzde yüz onayladığı insani değerlerden biri "ibadet"tir. Burada kastedilen özel anlamda ibadettir.[26] Yâni Allah'la halvet etme, O'nu anma, yakarma ve O'na hamd-u senada bulunmadır; İslami asıllardan olan namaz, dua, gece namazları vb. ibadetler gibi İslam'ın bir parçası olan ve dinden tecrit kabul etmez İslami değerlerdir kastedilen.

Evet ibadet gerçek bir değerdir. Ancak dikkatli davranılmaması halinde bir de bakarsınız ki toplum bütünüyle sırf bu değerin çekimine kaptırmış kendisini ve İslam yalnızca ibadet etmekten, camiye gitmekten, müstehap namaz kılıp, müstehap gusüller almaktan, dua ve tespihten ve güzel sesle Kur'an okumaktan

ibaret oluvermiş?... Neticede toplum öyle bir çekimin yörüngesine girmek ve aşırıya kaçmakla diğer değerlerini kaybetmiş olur; toplumdaki değerler menfileşmeye, sonra da "çirkinleştirici bir değişime" uğramaya başlar. Nitekim İslam tarihinde böyle akımın moda olduğu vakidir! Tertemiz insanlar, hiçbir garaz ve kötü maksatları olmaksızın kendilerini bu akıma kaptırmış ve neticede dengelerini yitirmişlerdir. "Ben insanım, Allah-u Teala beni insan olarak yaratmıştır, melek olarak değil; melek olsaydım öbür taraftan gitmem gerekirdi..." diyememişlerdir. İnsan, varlığındaki muhtelif düşünceleri geliştirmesi gerektiğini, üstelik bunları uyumlu ve dengeli bir şekilde bir arada bulundurmanın şart olduğunu kavrayamamıştır.

Bir gün Hz. Resulullah'a (s.a.a) gelip "Ashabınızdan bazı kimseler kendilerini bütünüyle ibadete vermişler, dediler." Resul-i Ekrem (s.a.a) bu haberi duyunca pek rahatsız oldular hemen camiye gittiler, içeriye girer girmez "Ne oluyor bazılarına?" dediler sert bir ifadeyle "Duydum ki ümmetim arasında böyleleri türemiş... Ben sizin peygamberiniz olduğum halde böyle davranmadığımı görmez misiniz? Ben hiçbir zaman bütün gecemi sabaha kadar ibadetle geçirmem, gecenin fazla bir kısmını uyku ve istirahatla geçiririm, Ben ailemle ilgilenir, haklarını eda ederim. Asla her günü oruçla geçirmem; bazı günler oruç tutar ve bazı günlerse mutlaka oruç tutmam, bu yolu tutturup gidenler benim sünnetimden çıkmışlardır!..."

Evet... İslami değerlerden birine olan aşırı eğilimin diğer İslami değerleri unutturduğunu ve ümmetinin herhangi bir cazibeye kapılarak bir yörüngede şartlandığını gören Hz. Resul-i Ekrem (s.a.a) derhal olaya müdahale etmekte ve bunun İslam ve sünnette yeri olamayacağını duyurmaktadır.

Amr İbn-i As'ın Abdullah ve Muhammed adlarında iki oğlu vardı. Bunlardan birisi tıpkı babasına çekmişti; dünya malına, mevki ve makama tapardı. Amr İbn-i As Muaviye ve Hz. Ali (a.s) hususunda oğullarıyla meşverette bulunduğunda Abdullah "Ali'yi destekle, o hak üzeredir" der, Muhammed ise "Ali'den hayır yok, iyisi sen Muaviye'den yana çık" diye tavsiyede bulunurdu ona.

Abdullah'ın ibadete aşırı düşkünlüğü vardı. Hz. Resul-i Ekrem (s.a.a) döneminde Abdullah bir gün peygamberle yolda karşılaştı; Hz. Resulullah (s.a.a) "Abdullah" buyurdular "Senin geceleri sabaha kadar ibadetle geçirdiğini, gündüzleri de hep oruçlu olduğunu söylediler bana, ne dersin?" Abdullah "Evet ya Resulullah, doğru söylemişler, öyledir" diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.a) "Ama ben böyle yapmıyorum, bunu kabul etmiyorum, doğru değildir." buyurdular.

Toplum kimi zaman da zühde kayar ve bu boyuta aşırı temayül gösterir. Evet, zühdün İslami değerlerden biri olduğunda şüphe yok, son derece faydalı ve fevkalade müsbet etkileri bulunan bir değer olduğu da su götürmez bir gerçek... Bir toplumun, bu değere sahip olmaksızın saadete kavuşması, ya da bu değeri taşımaksızın İslami bir toplum sayılabilmesi mümkün değildir. Ancak, bizzat bu

değer de kimi zaman bütün toplumu her şeyiyle kendisine müteveccih kılarak diğer bütün değerleri unutturmakta ve her şeyi kendisine münhasır kılıp kendisinden başka hiçbir değere hayat şansı tanınmamasına sebep olabilmektedir. Takvada aşırıya kaçmanın bir neticesidir bu... Aşırıya kaçılması durumunda benzeri menfi bir neticeye sebep olan diğer bir değer de "insan sevgisi" ve "topluma hizmet verme" yönündeki temayüldür.

2- İnsanlara Hizmet: İslam'ın da teyid ettiği gibi gerçekten her şeyiyle insani bir duygu ve insanca bir değer olan esaslardan biri de Allah kullarına hizmet etmektir.

Hz. Peygamber-i Ekrem (s.a.a) bu konuda sayısız tekid ve işaretlerde bulunmuşlardır. Kur'an-ı Kerim de aynı meselenin ehemmiyetine defalarca değinmiş, insanların birbiriyle yardımlaşması ve sosyal işbirliğinde bulunması hususunda sarih hükümlerini bildirmiştir: "Yüzlerinizi doğuya, batıya çevirip durmanız hayır sayılmaz ki; hayır ve itaat sahipleri Allah'a inanan; son güne, meleklere, kitaba ve peygamberlere iman eden, Allah sevgisiyle yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, isteyenlere ve esirlere mal veren, namaz kılan, zekat veren, ahdettikleri zaman ahdlerine vefa eden, sıkıntı ve şiddet vakitlerinde sabreden kişilerdir. Onlardır sözleri doğru olanlar, onlardır sakınanlar..."[27]

Görüldüğü gibi Kur'an-ı Kerim halka ve insanlığa hizmeti büyük bir değer olarak kabul etmektedir, bu değeri inkara kalkışmak imkansızdır. Fakat kimileri şair Sa'di gibi "İbadet, halka hizmettir, başka bir şey değil! diyebilmektedir. (Sa'di'nin amelde böyle olmadığını, bunun şiir dili olduğunu da hemen belirtelim) ancak meseleye böyle yaklaşanların kabul ettikleri slogana bir örnek vermektir amacımız. Halka hizmeti her şeyin üzerinde tutan ve diğer bütün değerleri nefyeden bir zihniyettir bu; yâni "varsa yoksa halka hizmet" anlayışı!!

Kimileri, ibadetin değerini inkar etmek istemektedir; zühd, takva, ilim, cihad vb gibi İslam'da mevcut olan fevkalade yüksek insani değerlere bir butlan çizgisi çekmek ve bunları yaşanılan hayatın dışına itmek istemektedir. Onlara göre her şey hizmetten ibarettir, başkaca insani bir değerden söz edilmez!..

Bugün özellikle bazı aydınlarımız fevkalade muazzam bir mantık neticesi keşfettiklerini sanarak mal bulmuş mağribi gibi bu keşiflerine dört elle sarılırlar, "insaniyet", "insancılık" ve "insan sevgisi" gibi adlar verdikleri bu değeri bütün değerlerin üzerinde tutarlar.

Ne demektir "insancılık"? Nedir insan sevgisiyle kastedilen şey?

İşte: Hakka hizmet, halkçılık... İyi, tamam; halka hizmet edelim, ama halk kimdir?

İnsanlara hizmet etmek Allah'ın kullarına yardımcı olmak elbette güzel bir şey, hatta insanlık ve İslamlık görevidir de bu.

Fakat burada "hangi insanlar?" diye sormak gerekmez mi?

Bu hizmet, söz konusu insanların "kim" ve "nasıl" oluşuna "nasıl bir insan" ve "nereye kadar insan oldukları"na bakılmadan mı yapılacaktır?

Meseleyi biraz daha açalım:

Farzedelim ki Allah kullarının, yâni halkın karnını doyurduk, üst-başını düzelttik, doyurup giyindirdik... Ya sonra? Çünkü işin buraya kadarı insanın hayvani yönüne hizmetten ibarettir; yâni henüz insani değil hayvani bir hizmet güdülebilmiştir ancak... Biz bütün değerleri "Allah kullarına - halka- hizmet" ten ibaret bilir ve her şeyi bu değerin tekeline verirsek; Allah kullarına verdiğimiz değer bu kadardan ibaret olur ve bu hizmetle "insanlığa olan borcumuzu ifa" etmiş olduğumuzu zannedersek; ne kendimiz ne diğerleri için başkaca hiçbir değer ve liyakate kail olmazsak bütün halk bir "koyun sürüsü" ve Allah kulu onca insan yalnızca mesela bir "at sürüsü"nden ibaret olmuş olmaz mı?

Bu durumda "insancıllık" ve "insan sevgisi" adına ortaya atılarak yaptığımız bütün iş bir hayvan sürüsünün karnını doyurup üzerini giydirmektir; hepsi bu!

İnsanların ekmek, giyim vb. geçim meselelerinin hallini küçümsüyor ya da gereksizdir diyerek reddediyor değiliz; hayır, bu da gereklidir ve yapılmalıdır. Ancak işin aksak tarafı insanın varabileceği en yüce amacı "karın doyurmaktan ibaret sayıp onu bir hayvan mesabesine indirgemek ve bütün "insani amaç ve değerler"i bir lokma ekmekte hülasa ederek insanı bu hayvani merhalede "işte son durak" diyerek durdurmak ve kendi haline bırakmaktır.

O zaman bizim başarabildiğimiz o yüce hizmet kendimiz gibi hayvanlara yardımcı olmaktan; ve diğerlerinin varabilecekleri en üstün değer ve yapabilecekleri en yüce şey de bizim gibi hayvanlara hizmetten başka ne olacaktır?

Hayır, bu kabul edilemez...

İnsana hizmet, yüce bir değerdir; ama insaniyeti olan insana ve insanca olmak şartıyla!... Bunu her zaman belirtmişimdir; Patris Lumumba da insandır, Musa Çumbe de! Eğer mesele insana sırf insan olduğu için hizmet etmekse ve "o da insandır, bu da; o da Allah'ın kuludur, bu da!" denilecekse o zaman ne diye bu ikisi arasına fark koyuyor, ikisini birbirinden ayrı görüyoruz ki?

Maksat sırf insana, yalnızca halka hizmet etmiş olmaksa o zaman Muaviye'yle Ebuzer'in ne farkı kalır birbirinden? İkisi de insan, ikisi de halktan değil midir?!

Hayır, kabul edilemez bu!... Daha önce bahsi geçen diğer meselelerde de olduğu gibi burada da ifrat ve aşırılık vardır...

3- Hürriyet: Bu konuda verilebilecek örneklerden biri de hürriyettir, özgürlük değeridir. Hürriyet en yüce ve en büyük insani değerlerden biridir; başka bir deyişle insanın maneviyatı ve onun hayvani boyutunun ötesindeki şeyler demektir. Hürriyet de bir değerdir insan için; maddi değerlerin üstünde bir değer hem de! Dikkate değer bir noktadır gerçekten; insanlık mayasından zerrece nasibi olanlar aç ve çıplak kalmaya, en zor şartlar altında yaşamaya razıdırlar, ama bir insanın esiri olmaya, mahkum olarak yaşamaya asla...

Hür yaşamayı her çeşit esarete tercih ederler...

"Kitapname-i Danişverân" adlı kitapta gayet ilginç bir hikaye anlatılır. Bilindiği üzere ne yazık ki Ebu Ali Sina bir ara vezirlik yapmıştır.[28] Hikayeye göre:

Ebu Ali Sina görkemli vezir esvapları içinde debdebe ve şaşaayla giderken bir lağım temizleyicisine rastlar. Adamcağız o sırada bir lağım kuyusunu boşaltmakla meşguldür. Dehası gibi kulakları da keskin olan Ebu Ali Sina, lağım temizleyicisinin kendi kendine mırıldandığı şu türküyü duyar:

"Hatırını sayar, kıymetini bilirim ey gönül

Hoşça vakit geçirmen ne de hoş gerçekten...,

Bu cümleleri duyan Ebu Ali Sina gülmekten kendini alamaz; adam hem en pis işle uğraşıyor hem de günlüne çok hoşça vakit geçirttiğini söyleyerek nefsini minnette bırakıyordu!

Ebu Ali Sina atını durdurup adama seslenir: "El Hak, gönlüne hoşça vakit geçirmedesin hani!.. Bundan iyisi can sağlığı!.. İnsaf be adam!" der.

Onun giyim kuşamını, debdebe ve ihtişamını anlamıştır; sultanın veziridir, karşısındaki... Hiç çekinmeden "Ben bu mesleği, senin gibi başkalarına kulluk etmemek için seçtim" der Ebu Ali Sina'ya; "Hür bir lağım temizleyicisi olmak, senin şu andaki durumunda bulunmaktan, hatta dünyanın bütün nimetlerinden daha evladır!.. Çünkü kula kulluk etmedesin sen, kulun hükmüne mahkumsun alt tarafı!..."

Derler ki Ebu Ali Sina bu sözler karşısında mahcubiyetten mum gibi eridi, bütün vücudunu ter bastı; bu mantıklı söz karşısında verecek hiçbir cevap bulamamıştı çünkü. Bu yüzden hemen oradan ayrıldı.[29]

Nasıl bir gerçektir bu?! Ne demek vezirlik karşısında lağım temizleyiciliği?! Adam onca debdebe ve şaşaayı; dizili sofralar, koşulu atlar, el pençe divan duran hizmetçiler ve uşakları elinin kenarıyla itecek ve hürriyet namına lağım temizleyiciliğini bu hayata tercih edecek, öyle mi?!

Henüz topraktan sıyrılamamış, dünya ve dünyalıktan kopamamış hayvani mantıkta bu gerçeğe yer yoktur!... O mantık kabul edemez bu gerçeği, çünkü kavrayamaz!..

Hürriyet elle tutulur, gözle görülür bir nesne midir ki? Böyle bir meslekte hürriyetten nasıl dem vurabilir insan?

Hayır; hürriyet, duyu organlarıyla algılanamaz ve bu mesleğe münhasır da değildir elbet; ama insanoğlunun bilinçli yüksek vicdanı nezdinde hürriyet, lağım temizleyiciliğini esarete tercih ettirecek kadar aziz ve değerlidir!

Hürriyet hakikaten insani bir değerdir, büyük bir değer hem de... Bazı toplumlarda bütünüyle unutulmuş, gözardı edilmiştir maalesef...

Ancak kimi zaman da bunun tam tersi olmakta ve bu duygu insanoğlunda öylesine uyanıp öylesine şahlanmaktadır ki her şey "hürriyet" oluvermekte, her şey "hürriyet"le tabir edilmekte ve bütün değerler, hatta insan ve insanlık bile bir anda "hürriyet"le yorumlanır olmaktadır! Diğer değerler bütünüyle hasır altı olmakta ve "hürriyet" bütün kıymet, ölçü ve değerlerin yerine ikame edilmektedir.

Bu anlayışta hürriyetten başkaca bir "değer"e hayat hakkı tanınmaz...

Adına hürriyet denilen bir değer -öylesine ölçü ve hadle- sahneye gelir ki; kendisinden başka her şeyi silip süpürüp atar, başkaca değer tanımaz, diğer bütün değerler onunla -hürriyet- yok olup gidecek bir şekilde gündeme getirilmiştir çünkü.

Bu hususta zikredebileceğimiz diğer bir örnek de "adalet"tir, "hikmet" ve "irfan" gibi,değerler için de aynı şey söylenebilir...

4- Aşk: Kimileri aşk üzerinde pek fazla durur mesela, her şeyi aşka münhasır kılar. İrfan ve tasavvuf edebiyatında, irfanla ilgili gazellerde işlenen yegane konu "aşk"tır; "aşk, yegane insani değermişçesine ele alınır tasavvufçularda:

"Şöyle bir görünüverince O, meleğin, "Aşk'a sahip olmadığı anlaşıldı."

Melek bilmedi "aşk"ın ne olduğunu

Bilmek istiyorsa eğer- İnsanın toprağına dökülen o gülsuyundan içmeli bir yudum en azından. İrfan ehli ve tasavvufçular, aşktan başka değer tanımazlar, hatta akla bile önem vermezler; önem vermemekle de kalmaz, akla karşı çıkarlar. İrfan ehli, akla karşı savaş açmışlardır. Bakınız Hafız ne diyor:

"Arif, meydeki gizli sırrı keşfetmiştir

Herkesin renginden, her yakutun kızıllığından anlar ne cevher olduğunu.

Gül bahçesinin ne olduğunu seher kuşu bilir ancak.

İki satır okuyan herkesin bileceği mâna değildir bu

Ey akıl defterinden aşk ayetini öğrenmeye çalışan,

Bunca araştırmadan sonra korkarım "bilmiyor oluşundan başka bir şey öğrenemeyeceksin!"

Şiirde geçen gül bahçesinden maksat, kemallerin bütününün zatı, yâni zat-ı Hak'tır. Şiirin sonunda ise Ebu Ali Sina'ya hitap edilmektedir, bilindiği gibi İşaretler'in sonunda aşktan söz eder; esasen insan ve insanlık bütünüyle "aşk" oluvermiştir artık. Akılsa "ayak bağı" ve "köstek"ten ibaret olduğundan tamamen reddedilir... Kimi zaman da tersi olur bunun; yâni bu sefer de "akıl" ve "düşünce" gelir sahneye; akıl ve düşünce her şey oluverir. Nitekim Ebu Ali Sina, bu konular gündeme geldiğinde "Bırakınız bunları, bunlar hayale benzer şeyler, akıl bineğiyle ilerlemek lazım..." der.

Evet... Bütün bunlar, insanda mevcut olan türlü değerlerdir; akıl, aşk, sevgi, adalet, hizmet, ibadet, hürriyet vb. değerlerin hepsi de vardır insanda, hepsi de insani değerlerdir.

O halde hangi insan "kamil insan"dır şimdi?..

Tam anlamıyla ve sırf "abid" olan mı ?

Yoksa sadece halis bir "zahid" olan mı?

Tam bir mücahit olan mı yoksa?

Ya da:

Tam anlamıyla hür olan?

Tam anlamıyla aşık olan ?

Tam anlamıyla akıllı olan?

Hangisi?

Bu insanlardan hangisi "kamil insan"dır? Hangisi "kemale ermiş olan örnek insan"dır?

Evet, tek başına hiçbirisi kamil insan değildir bunların...

Kamil insan, bütün bu değerleri bir arada taşıyan ve bütün bu değerleri benliğinde

geliştirebilmiş olan insandır; mükemmel insan bütün bu değerlerin, bünyesinde, en iyi şekilde ve aynı zamanda yekdiğeriyle uyumlu ve dengeli bir şekilde geliştiği kimsedir... Hz. Ali (a.s) gibi...

NEHC-ÜL BELAĞA'NIN KAPSAMLILIĞI

Nehc-ül Belağa'ya bir bakınız; Hz. Ali'nin (a.s) kitabına... Hz. Ali'nin kitabı yerinde bir tabir değil aslında.[30]

Nehc-ül Belağa'da insanın her boyutuna rastlamak mümkündür!

Bu kitabın bir bölümünü açıp okuduğunuzda karşınıza geçip sizinle konuşanın Ebu Ali Sina olduğunu sanırsınız...

Başka bir bölümüne baktığınızda Mevlana Celaleddin Rumi ya da Muhyiddin Arabi'yle karşılaşırsınız adeta...

Diğer bir bölümü okurken karşınıza Firdevsi çıkar birden; destanlar yaratan bir kahraman, ya da iliklerine kadar özgür bir hürriyet aşığıyla yüz yüze gelirsiniz!

Sayfaları çevirdikçe hiç ummadığınız, birbirine hiç de benzemeyen yüzler geçmeye başlar gözlerinizin önünden:

Bir kahraman, dünyayı terk etmiş bir abid; dünyadan ve maddiyattan elini eteğini çekmiş bir zahid, bir rahip... Ve daha nice simalar bu kitabın sayfalarında dolaşır durur... O, bütün insani değerlere sahiptir çünkü... Zira söz, sözü söyleyenin ruhunu yansıtır. Ali büyük mü büyük, bizse ne kadar da küçüğüz...

Geçmişte, yaklaşık bundan elli yıl öncesine kadar bizim Müslüman toplumumuza ibadi ve zühdi bir temayül hakimdi. Herhangi bir yerde herhangi bir vaiz hutbe mi okuyacak, minbere çıkıp vaaz mı edecek; hemen Nehc-ül Belağa'da zühdle ilgili 20 dolayındaki hutbeden birini okumaya başlardı, o günlerde minbere çıkan her vaiz bu hutbelerden birini okurdu mutlaka. Mesela:

"Ey insanlar, dünya geçici bir uğraş yeridir; kalıcı olan ve hiç değişmeyense ahiret yurdudur ancak. O halde o kalıcı yere varabilmek için geçin şu geçitlerinizden... Sırlarınızı bilmeyenlere açmayın sırlarınızı, bilenlerin önünde yırtmayın gizliliklerinizin örtüsünü; kalplerinizi alıp çıkarın şu dünyadan, bedenleriniz dünyadan çıkmamışken... Denenmektesiniz şu dünyada siz; ahiret ve ebediyet için yaratıldınız hepiniz..."[31]

Evet, okunan yalnızca bu gibi ibadet, zühd ve ahiretle ilgili hutbelerdi; diğer hutbeleri okunmuyordu Nehc-ül Belağa'yı toplum kaldırmıyor, kabul etmiyor, ilgi göstermiyordu çünkü, başka değerlerin akımına kaptırmıştı kendisini. İnsanların kendini kaptırdığı değerlerle ilgili hutbeler okunmaktaydı genellikle, diğer

kısımlarından ise söz edilmiyordu hiç. Yüzyılda bir kez de olsa birisi kalkıp da Emir-ül Mü'minin'in Malik Eşter'e yazmış olduğu emirnameyi okumaya yanaşmazdı. Halbuki bu emirname sosyal ve siyasi bakımdan gerçek bir hazineydi. Ancak toplum ruhen böyle bir temayülden mahrumdu, böyle şeylere istek yoktu, şevk yoktu. Hz. Ali'nin (a.s) Hz. Resul-i Ekrem'den (s.a.a) naklettiği şu hadis-i şerife dikkat ediniz:

"Bir toplumda zayıflar güçlülerin karşısına dikilip dili sürçmeksizin haklarını istemedikçe, o toplumun kutsiyete varıp pak olması; kusur, ayıp ve kötülüklerden kurtulabilmesi mümkün olamayacaktır."[32]

İslam ümmeti 50 yıl öncesine kadar bu hadis-i şerifin manasını kavrayacak ruha sahip değildi; bu hadis-i şerifin heyecanını yaşamaktan uzaktı. Esasen bu beyandaki değeri kavrayamazdı da, çünkü toplumda tek değer hakimdi, "tek değerli" bir toplumdu. Toplum bütünüyle bu değere kaymış durumdaydı.

Hz. Ali'nin sözlerine gelince... Onun sözlerinde, konuşmalarında, tarihinde ve kişiliğinde bütün insani değerleri bir arada bulabilmek mümkündür.[33]

DIPNOTLAR

---

[16]- Bakara, 124.

[17]- İlel-uş Şerayi', s.4, bab. 6, Vesail-üş Şia, c.11, s.164, hadis. 2.

[18]- İnsan, 2.

[19]- İnsan, 3.

[20]- Bakara, 124.

[21]- Saffat, 103.

[22]- Saffât, 104-106.

[23]- Nahl, 120.

[24]- Bakara, 124.

[25]- Denildiğine göre ayın denizler üzerindeki etkisi, eski zamanlarda da bilinen bir olaydır.

[26]- Genel anlamda ise İslam, Allah'ın rızasını kazanmak maksadıyla yapılan her işi ibadet kabul eder. Bu anlamda ailesinin rızkını temin ve toplumun ıslahı için

çalışıp çabalayan ve helal yoldan geçimini sağlamaya çalışan bir insanın bu faaliyetleri de ibadet mesabesindedir.

[27]- Bakara, 177.

[28]- Bu hususu esefle belirtmek gerekir. Çünkü vezirlik uğraşı, ilmi çalışmalara zaman ayırma fırsatını almıştır ondan. Ömrünün büyük bir kısmını vezirlik vb. uğraşlara harcamamış olsaydı, onun yetenek ve dehası heder olmaz ve insanlığa, bugün vermiş olduğunun kat-kat fazlasını kazandırırdı. Nitekim Molla Sadra -rahmetullah aleyh- gibi büyükler böyle bir bilginin ömrünü vezirlikte harcamış olmasını teessürle karşılamışlardır hep.

[29]- Kitapname-i Danişverân, c.1, s.113, baskı: 2.

[30]- Çünkü Hz. Ali'nin (a.s) konuşma, hutbe, mektup ve emirnamelerinin tümünü ihtiva etmiyor Nehc-ül Belağa... Seyyid Rezi'nin derlediği bir "seçmeler"den ibaret olup Hz. Ali'nin konuşmalarının sadece az bir kısmını kapsamına almıştır. Bilindiği gibi Seyyid Rezi bir edebiyat uzmanı olduğundan maalesef yalnızca işin edebi kısmıyla ilgilenmiş ve Emir-ül Mü'minin'in (a.s) gerçekten edebi dalda birer eşsiz şaheser sayılan konuşma ve mektuplarından ancak bir bölümünü zikretmekle yetinmiştir. Bugün eldeki Nehc-ül Belağa'da sadece 229 hutbe vardır. Halbuki Muruc-üz Zeheb'in yazarı Mesudi, Seyyid Rezi'den yüz yıl önce yaşamış ve bu tarihi kitabında birkaç cümle zikretmiştir ki kitabını yazmaya başladığı 333'te Hz. Ali'ye ait 480 civarında hutbenin ellerde dolaştığından söz eder. Bununla birlikte nasıl oluyor da bazıları kalkıp Nehc-ül Belağa'nın Seyyid Rezi'den sonra yazıldığını söylerler.

[31]- Nehc-ül Belağa, Muhammed Abduh, 201. hutbe.

[32]- Nehc-ül Belağa, 53. mektup.

[33]- Bu arada şunu da hemen belirteyim ki kendi toplumumuzu kutsamak değil amacım. Gerçi toplumumuzda bazı değerler belirmiş durumda şimdi, bu sevindirici bir şey elbette. Ancak beni korkutan şey bu değerlerin zamanla tek yönlü bir boyut kazanması ve diğer değerlerin mahvına sebep olmasıdır...

HZ. ALİ'NİN (A.S) SIFATLARI

Hz. Ali (a.s) pratik hayatta da toplumun rehberi ve imamı olmalıdır. Yâni, bütün insani değerleri uyumlu ve dengeli bir şekilde bünyesinde taşıyan kamil bir insan, kemale varmış bir rehber olarak örnek alınmalıdır o... Öyle bir insan ki gece olup da ibadete koyulduğunda, Rabbine hamd-ü senada bulunup yakarmaya başladığında bütün arifleri geride bırakır; Hakka erişmek, bütün varlığıyla Hakka yönelmek ve Rabbine doğru kanatlanmak demek olan ibadet ruhu ile diğer insani vasıfları aynı şiddetle, aynı hararet ve aynı kemalle bir arada bünyesinde taşır.

Bütün dikkatini belli bir şeye toplamış olan bir insanın o şey haricindeki dış dünyayla bağlantılarını kestiğini başka şeyleri hissetmediğini duymuş ya da görmüşsünüzdür. Mesela savaşın kızgın bir anında kendini bütünüyle savaşa kaptırmış bir insan, o şiddetli vuruşma sırasında bir yara alacak olsa bunu hissetmez, örneğin kolunun bir tarafını kesip geçen bıçağın acısını belki de hiç duymaz, bütün varlığıyla savaşa konsantre olmuştur çünkü. İbadetle meşgulken Hz. Ali'nin (a.s) durumu da böyledir işte; yalnızca savaşırken değil, ibadet ederken de öylesine bir aşk-ı ilahi ile yanıp tutuşmakta, öylesine bir coşkuyla çağlamaktadır ki, asla bu alemde değilmişçesine bir halet-i ruhiye içine girivermektedir birden!

Kendisi, Nehc-ül Belağa'daki bir hutbesinde bu insanları şöyle tarif eder: "Halkla birlikte, ama halktan ayrıdırlar. Halkla beraberdirler ama ruhları yüce mi yüce yerlerdedir onların..."[1]

Evet...

İbadetle meşgulken vücuduna saplanmış olan oku çıkarırlar; ama o öylesine vurgundur ki Hakka, öylesine kaptırmıştır ki kendisini O'nun cazibesine, okun çıkarıldığını hissetmez bile, farkına dahi varmaz olayın...

İbadet mihrabında öylesine kıvranarak ağlamakta, sızı ve gözyaşlarına öylesine gark olmaktadır ki benzeri duyulmuş değil...

Onun geceleri böyle geçer.

Gündüzleri ise bambaşka bir insan oluverir; o gitmiş, yerine bir başkası gelmiştir sanki! Güler yüzlü, sevinçlidir; gülümseyerek gelir dostlarının yanına, etrafına sevgi saçar, canlılık ve neşe doludur şimdi de!...[2]

Ashabı, yakın dostları onu anlatırken "Ali (a.s) daima güler yüzlü, her zaman mütebessimdi" derler, "Onun en belirgin vasıflarından biriydi bu; fevkalade hoşsohbet bir insandı, ziyadesiyle cana yakın ve nüktedandı." Amr İbn-i As onun bu mizacını aleyhte propaganda aracı yapar ve "Ali halifeliğe yaramaz; güler yüzlü ve cana yakındır çünkü, güler yüzlülükle halifelik yapılamaz. Halife olacak kimse asık suratlı ve sert olmalı ki halk ondan korksun..." derdi.

Nehc-ül Belağa'daki bir hutbesinde Hz. Ali (a.s) bu hususa bizzat işaret eder:

"Ali halkla çok samimi diyorlar; fazlaca cana yakın, nüktedan diyorlar..."[3]

Savaş meydanına düşmanın karşısına çıkınca bir mücahit, tam bir asker, ama aynı zamanda neşeli ve güler yüzlü... el-Gadiri'n dördüncü cildinin 26. sayfasında bir şiirle şöyle tavsif edilir:

"Odur ibadet mihrabında pek ağlayan

Odur savaş meydanlarında güleç, neşeli olan,

Nasıl bir insandır bu gerçekten?!

Kur'ani insandır...

Kur'an, böyle insanlar ister işte:

"Şüphe yok ki geceleyin kalkmak pek meşakkatlidir, fakat ibadet için de gece pek uygun; şüphe yok gündüzün işin-gücün vardır..."[4]

Evet, onun gündüz bir kişiliği vardır, geceyse adeta ayrı bir kişiliği...

Burada Hafız'dan bir dörtlük zikretmek istiyorum.[5] O irfani ruh ve şair yeteneğiyle "Gecelerin ibadet, gündüzlerinse iş ve çalışma vakti olduğu"nu şöyle döker mısralarına:

Gündüzleri işinle, mesleğinle uğraş; sanat edinmeye bak.

Zira gündüz içilen mey, gönlü paslanmış ayna gibi karartır.

Akşam olup da ufka karanlık inmeye başlayınca var ya

Meyin seherinin başlangıcı, tanyerinin ağardığı vakittir işte"

Evet, Hz. Ali'nin gecesi de gündüzü de böyledir. Kamil insandır, bir "zıtlar bütünü"dür, birbirine zıt bütün insani değerleri bünyesinde toplamıştır o. Bin küsür yıldan bu yana Hz. Ali (a.s) en fazla bu kişiliğiyle tanınmıştır. Hatta bizzat Seyyid Rezi Nehc-ül Belağa'nın mukaddimesinde şöyle yazar: "Dostlarla bir araya geldiğimizde genellikle bu konuyu anlatırım, Hz. Ali'nin (a.s) türlü boyutlar taşıyan konuşmalarından örnekler verir, onları şaşırtırım." Gerçekten şaşırtıcı bir kişilik o; konuşmaların bir bölümünü bitirip diğerine geçtiğinizde bir dünyadan diğerine geçtiğinizi hissediyorsunuz adeta! Daha sonraki bölüm, yine başka bir dünya, her biri bir öncekinden farklı... Bir abidler dünyasındadır, bir zahidler dünyasında; bir ara felsefe alemine götürür sizi, sonra bir bakarsınız arifler aleminde bulmuşsunuz kendinizi... Bir ara dünyası ordu oluverir, askerler, subaylar, komutanlar arasında gezinmeye başlarsınız; bir ara adil bir yöneticinin dünyasında, bazen bir hakimin, bazen bir yargıcın, kimi zaman da bir müftünün... Evet... Bütün dünyalarda dolaşır durur o, bir alemden diğerine seyir halindedir hep... İnsanın insaniyetine mahsus hiçbir dünya yoktur ki Ali (a.s) orada bulunmasın...

Hicri 8. yüzyılda yaşayan Safiyyuddin Hilli onu şöyle anlatır:

"Bütün zıtlar sende bir araya toplanmıştır: Hem hakimsindir hem hekim; hem halim ve yumuşak huylusun, hem cesur; hem abidsin hem fakir ve cömert..."

Hakim ve hekim... Genellikle birbiriyle uyuşmayan iki sıfat... Hem son derece yumuşak huylu, halim-selim bir insan, hem olabildiğine cesur... Öldürmek gerektiğinde gözünü kırpmayan, iğrenç kanların dökülme zamanı geldiğinde kan döken, ölüm saçan... İbadetin son haddine varmış bir abid; kullukta örnek bir derviş... Hem yoksul, hem alabildiğine cömert; eli açık mı açık, nesi var nesi yoksa bağışlara gider; şairin dediği gibi:

"Asalet sahibi hür insanların elinde durmaz mal-mülk

Aşığın kalbinde küskünlüğün,

Kalburda suyun durmadığı gibi hani..."

Evet, Hz. Ali'yi (a.s) böyle anlatır o, "Öyle bir ahlak ki incelik, yumuşaklık, okşayıcılık ve tatlılıkta en hafif esintiyi bile kıskandırır, o kadar güzel bir huy ki seher yelini utandırır. Aynı zamanda cesur, savaşçı ve atılgan; taşı da çeliği de su gibi eriten bir cesaret ve şecaat..."

Gerçekten nasıl bir insandır o? Kimdir, hangisidir aslında?!

Yoksa çeliği bile eriten bu kuvvet, katılık ve sertlik midir asıl kimliği?

Sahi...

Hangisidir o ?

Hepsidir... Hepsi de bir araya toplanmıştır mükemmel insanda...

Evet, mükemmel insan, bütün insani değerlerin kahramanıdır. Mükemmel insan, insanca değerleriyle meydanların tümünde kahraman olan insandır.

Bize ne öğretir o ? İşte:

Sırf bir değerin akımına kapılarak diğer değerleri unutmamayı, yalnızca bir değere yönelme hatasına düşmemeyi!... Evet, bütün değerlerde kahraman olmamız mümkün değil belki, fakat en azından elimizden geldiğince bu değerleri bünyemizde barındırmamız gerekir; bu kadarını yapabiliriz... Mükemmel insan olamıyorsak dengeli ve uyumlu bir insan olmalıyız hiç olmazsa. Bu durumda bütün sahnelerde gerçek bir Müslüman olarak varlık gösterebiliriz.

Buraya kadar kamil insanı tanımlamaya çalıştık, örnek olarak seçtiğimiz insanın özelliklerinden, konuşmalarından kısa kesitler sunduk. Konumuzla ilgili diğer bölümleri bir sonraki oturumda açıklayacağım, inşaallah.

HZ. ALİ'NİN (A.S) SON GÜNLERİ

Hz. Ali'nin (a.s) geçireceği son Ramazan... Bu Ramazan ayı diğerlerinden çok farklıydı. Onun nazarında apayrı bir sevinç ve sefa taşıyordu. Ali'nin (a.s) ailesi ise, bir üzüntü ve endişe içindeydi. Çünkü bu Ramazan ayında Ali'nin gidişatı pek değişmişti, hiç bir Ramazanda böyle olmamıştı o...

Burada, onun yine kahraman olarak karşımıza çıktığı bir diğer niteliğinden söz edeceğiz...

Şimdi sözü kendisine bırakalım; Hz. İmam Ali (a.s) şöyle anlatıyor:

Müslümanlara hitaben "İnsanlar sanırlar mı ki inandık derlerde öylece bırakılıverirler ve sınanmazlar? Andolsun ki biz, onlardan öncekilerini sınadık. Elbette Allah doğruları bilir, yalancıları bilir..."[6] ayet-i kerimesi nazil olunca Hz. Resulullah'tan (s.a.a) sonra ümmet arasında büyük fitneler başlatan oyunları ve Müslümanların büyük imtihanlarla sınanacağını sezerek "Ya Resulullah, bu ayet-i kerimede neye işaret olunmaktadır?" diye sordum, "Ümmetim benden sonra sınanacak"[7] buyurdular. Daha sonra "Ya Resulullah, Uhud'da, Hamza b. Abdulmuttalib başta gelmek üzere 70 kişi şehit oldu, onlar Uhud kahramanlarıydılar. Ben bu feyizden mahrum kaldığım, onlarla birlikte Uhud'da şahadete erişmediğim için ziyadesiyle üzüldüm, muzdarip oldum" dedim.[8] Bunun üzerine "Üzülme" buyurdular, "Orada şehit olmadın, evet, ama sonunda Allah yolunda şehit olarak göçeceksin bu dünyadan."

Hz. Resul-i Ekrem (s.a.a) "Ya Ali, sen şehit olacaksın elbet, ama şehadet anında sabrın nasıl olacak dersin?" buyurduğunda Ali (a.s) "Sabrımı değil, şükrümü sorun ya Resulullah, şükrederim elbet" diye cevap vermekte...

Sabrın sırası değil; vakit şükretme vakti; şahadete sabırsızım, şahadetime şükrederim elbet, demekte Ali...

Son Ramazan ayı; Ali (a.s) için apayrı bir mana, apayrı bir sefa taşımakta... Ehl-i Beytiyse hüzünlü, üzgün... Kaygılı ve endişeli...

Hz. Resul-i Ekrem'in (s.a.a) haber verdiği olaylar vuku bulmakta, Ali'ye bildirdiği alametler birbirinin ardı sıra meydana çıkmaktadır... Kimi zaman bu alametler zuhur etmekte, Ehl-i Beyt (a.s) ve yakın ashabı üzüntüye boğulmaktadır...

Şaşılacak şeyler söylemekte, şaşılacak şeyler anlatmaktadır Ali (a.s)...

Her zamankinden farklı bir hali vardır son günlerde.

Bu son Ramazan ayında, ömrünün son günlerinde her gece bir eve iftara gitmekte,[9] fakat çok az yemek yemektedir. Çocukları üzüntüden ne yapacaklarını bilmez bir haldedirler, çok sevmektedirler babalarını çünkü... Sonunda onun bu haline dayanamaz "Babacığım, neden bu kadar az yediniz?" diye

sorarlar, o da her zaman olduğu gibi: "Rabbimin huzuruna boş mideyle çıkmak istiyorum..." der... Bu cevap üzerine onun bir beklenti içinde olduğunu anlarlar, önemli ve yakın bir bekleyiş içinde olduğunu sezerler...

Kimi zaman başını kaldırıp gözlerini göğe çevirir ve "Bana haber veren sevgili Resulullah (s.a.a) doğru söylemiştir elbet, onun sözü doğrudur, verdiği haber yalan değil; olacak, yakındır, yakındır..." derdi.

Ramazanın 13. günü bir alametten daha söz etti, üzüntüleri artırmıştı bu. Cuma günüydü, hutbe okuyordu...[10] "Hüseyin, evladım, bu ayın bitmesine kaç gün kaldı?" diye sordu. Hz. Hüseyin (a.s) on yedi gün kaldığını söyleyince eliyle kendi sakalını gösterip "Yakındır..." dedi, "Bu sakalın yakında bu baştan akan kanlarla kızıla boyanacağı vakit yakındır..."

Ramazanın on dokuzuncu günü çocukları gecenin bir vaktine kadar onun yanında kaldılar, daha sonra İmam Hasan (a.s) hazretleri kendi evine gitmek üzere oradan ayrıldı. Hz. Ali (a.s) de kendi musallasında idi.[11] Tan yeri ağarmamıştı ki Hz. Hasan (a.s) tekrar babasını yoklamaya geldi, doğruca musallanın bulunduğu tarafa yürüdü. Emir-ül Mü'minin Ali (a.s) Hz. Fatima't-üz Zehra'dan (a.s) olan evlatlarına özel bir saygı gösterirdi; Hz. Resul-i Ekrem (a.s) ve onun biricik evladı Hz. Fatıma'ya (a.s) olan saygısını Hz. Fatıma'nın (a.s) çocuklarının varlığında korumuştu. Hz. Hasan'ın (a.s) geldiğini görünce "Oğul" dedi, "Şuracıkta oturmuş, Rabbimle raz-u niyazla meşgulken uyku bastı beni bir ara... Rüyamda Hz. Resul-i Ekrem'i (s.a.a) gördüm, "Ya Resulullah, senin bu ümmetin çok eziyetler eder bana, pek üzerler beni, yüreğim kan ağlamakta bunların elinden" dedim. Bunun üzerine bana "Lanetle" buyurdular, ben de lanetledim "Allah'ım! Beni bu ümmetten al ve başlarına liyakatsiz birini gönder..." dedim"[12]

Gerçekten düşündürücüdür bu... Ümmet Ali'ye uyum sağlamıyor, onu dinlemiyor, kendisine yardımcı olmuyordu. Onun gösterdiği yolda yürümeye yanaşmıyordu kimse... Ali'nin (a.s) yüreği kan ağlamadaydı elbet; Cemel, Sıffin... Ona biat edenler biatlarından dönmüş, Aişe dostlarıyla onun üzerine yürümüştü, kanlar akmıştı... Öte yandan Muaviye... Olmadık hileler, olmadık ihanetler, desiseler, cinayetler... Ali'nin (a.s) yüreği kan ağlamadaydı ümmetin elinden...

Muaviye dünyanın gelmiş geçmiş en hilekar insanlarından biriydi gerçekten, bir dehaydı bu hususta... Ali'yi (a.s) en çok neyin üzeceğini gayet iyi biliyor, özellikle ateşi körüklüyordu... Bir diğer mesele de Haricilerdi, donuklaşmış zihniyetler, ruhsuz mukaddeslerdi... Onlar da asi olmuşlardı onca dindarlıklarıyla(!) iman(!) ve ihlaslarıyla(!)... Ali'yi (a.s) tekfir edecek, onun dinden çıktığını öne sürecek kadar dindar bir güruh!!!

Neler gördü, neler yaşadı Ali (a.s)...

Onun uğradığı musibet ve karşılaştığı zorluklar, katlandığı eziyet, çektiği sıkıntı, uğradığı baskı ve gördüğü ihanetler gerçekten korkunç ve dayanılmazdır. Bunlar mütalaa edildiğinde, meselenin ayrıntıları irdelendiğinde dağları çökertecek bunca musibet ve şiddetli hadiseler karşısında Ali'nin (a.s) gösterdiği tahammül ve mukavemete şaşırmamak elde değil doğrusu...

Üstelik bunları söyleyebileceği, içini döküp derdini anlatabileceği kimse de yoktur...

Yalnızdır...

Rüyasında Hz. Peygamber-i Ekrem'i (s.a.a) görmekte ve "Ya Resulullah! Ümmetin kana boğmakta yüreğimi, pek üzmekteler beni, ne yaparım ben bunlarla?!" diye şikayette bulunmaktadır Hatem-i Enbiya'ya...

"Oğulcağızım, ceddin Resulullah (s.a.a) lanetle, dedi bana, ben de lanetledim; Allah'ım, dedim bir an önce canımı al benim, ve bunlara layık oldukları bir yönetici musallat et!"

Evet, laneti de farklıdır onun, pek düşündürücüdür...

Bu sözler onun çektiği sıkıntıları, dayanılmaz eziyetleri, içini kan ağlatan dertleri dile getirmektedir...

Hz. Hasan'la (a.s) bu konuşmadan sonra dışarıya çıkarlar, bu sırada ördeklerin bağrıştığını duyar "Evet" der "Şimdi ördekler bağrışmakta; fakat çok geçmez birazdan insanlar bağrışıp ağlaşacaklar burada"[13]. Bunu duyunca onun gitmesine mani olmak istediler, evlatları önüne geçip "Babacığım, bırakmayız seni, gitme bugün camiye, bugün yerine başkasını gönder lütfen." dediler. Ama o gitmekte kararlıydı; önce bu ısrarlar karşısında yeğeni Cu'de Bin Cubeyre'yi cemaat kıldırması için göndermeye niyetlendiyse de sonra çabucak vazgeçti bundan "Kendim gitmeliyim" dedi. Onun bu kararlı tutumunu görünce "O halde izin verin, yanınızda birisi bulunsun bari" dediler, bunu da kabul etmedi, yalnız gitmek istediğini söyledi... Onun için bambaşka bir seherdi bu...

Mutluluk seheriydi onun...

Yaralandıktan sonra o haliyle yatağında yatarken, olayı bizzat şöyle tabir etmektedir: "Allah'a yemin ederim ki başıma inen bu darbe aşığın sevgilisine kavuşması oldu, tıpkı benim gibi."[14]

Evet, gecenin zifiri karanlığında, çölün ortasında çadır kurup konaklayabileceği bir kuyu başı arayan kimse gibidir tıpkı... Böyle birisi aradığı su kuyusunu bulunca nasıl sevinirse Rabbine kavuşmak da onu öylece sevindirmektedir işte. Hafız'ın dediği gibi:

"Dün gece seher vaktine doğru dertten kederden kurtardılar beni.

Gecenin o zifiri karanlığında ab-ı hayat verdiler bana

Gece ne kadar da kutlu, seher ne kadar da mübarek ve sevindiriciydi.

O kadir gecesinde ben berat aldım işte."

Evet... "Kendim giderim..." dedi, başkasını istemedi yanında; yalnız tek başına gitmek istedi...

Sevinçli, heyecanlıydı...

Büyük bir hadisenin vuku bulacağını biliyordu, daha önceden kimi alametlerden söz edilmişti kendisine, nitekim Nehc-ül Belağa'da: "Bu işin batınından haberdar olabilmek, meselenin künhüne varabilmek için çok uğraştım, ama Allah Teala gizli kalmasını istedi." der.

Evet, sonunda camiye varır, minareye çıkıp ezanı bizzat okur, "Allah-u Ekber!" feryadı yükselir minareden. Ezan okuduktan sonra tanyeriyle vedalaşır, "Ey seher" der, "Ey tanyeri! Ali dünyaya geldiğinden bu yana bir gün olsun ondan önce uyandın mı sen? Bir kez olsun Ali uykudayken tanyeri ağarmış şafak onu uykuda yakalayabilmiş midir? "Evet ey şafak, Ali'nin gözleri hep kapanacak, ebedi bir uykuya dalacaktır artık..."

Minareden inerken şöyle der:

"Kitaplar, ayetler sahibi Allah yolunda cihad eden mü'mine yol açı.,

Allah'tan başkasına kulluk etmeyen ve camilerde insanları uyandıran mücahidin yolunu."[15]

Evet... Son ana kadar kendisini "Mücahit bir mü'min" olarak tanımakta ve tanıtmaktadır.

Öte yandan onu seven herkes derin bir kaygı ve endişe içerisindedir; Ali (a.s), bu bağrışmalardan sonra ağlama sesleri duyacaklarını söylemiştir onlara. O gece kimsenin gözüne uyku girmemişti, herkes müteessir, herkes tedirgindir "Bu gece ne olacak, ne gibi bir hadise vuku bulacak?" kaygısı hakimdir; evlatları "Babamızın başına bir şey mi gelecek yoksa?!" endişesi içinde kıvranmaktadırlar. Ve namaz vakti... Sabah namazının kılındığı bir sırada bütün şehir bir feryatla çalkalanır:

"Andolsun Allah'a, hidayet rükünleri sarsıldı;

takva sancakları düştü;

ürvet-ül vüska (sağlam ip) koptu;

Mustafa'nın amcası oğlu öldürüldü;

seçilmiş vasiy öldürüldü;

Aliyyi murtaza öldürüldü;

kötülerin en kötüsü öldürdü onu."

Vela havle vela kuvvete illa billah'il aliyyil azîm.

(Yüce ve ulu Allah'a dayanmayan hiç bir güç ve kuvvet yoktur.)

DIPNOTLAR

---

[6]- Ankebut, 1-2.

[7]- Nehc-ül Belağa, Hutbe: 154.

[8]- Hz. Ali (a.s) Uhud savaşına katıldığında 25 yaşındaydı ve Hz. Fatımat-üz Zehra (a.s) ile henüz evlenmişlerdi; bir de çocukları -İmam Hasan Müçteba- vardı. Yeni evlenen gençler genellikle iyi bir ev kurmak ve nispeten rahat bir hayat ortamı hazırlamak isterler kendilerine, en büyük arzuları budur... Oysa bir de Ali'ye (a.s) bakınız; onun en büyük arzusu Allah yolunda şehit olabilmektir!..

[9]- Diğer Ramazan aylarında da her gece bir eve iftara gidiyor olabilir.

[10]- Kasette düşüklük vardır.

[11]- Herkesin kendi evinde bir yeri ibadet etmek için seçmesi müstehaptır. Hz. Ali de halife olduğundan ve devamlı dar-ül imarede bulunduğundan kendine ibadet etmek için bir yer seçmişti. Genellikle geceleri uyumaz ve burada ibadetle meşgul olurdu. Günlük işlerinden vakit buldukça buraya gelir, halvet eder ve Rabbül Alemin'e hamd-u senada bulunup raz-u niyaza koyulurdu.

[12]- Nehc-ül Belağa, Hutbe: 68.

[13]- Keff-ul Gumme, c.1, s. 437 ve Muntehe-l Amâl, s.172, Emir'ül Mü'min'in ahvali.

[14]- Nehc-ül Belağa, Hutbe: 147.

[15]- Menakıb-ı İbn-i Şehraşub, c.3, s.310.

3.OTURUM

MUHTELİF EKOLLER AÇISINDAN İNSAN OLABİLME SORUN VE SORUMLULUKLARI

Bismillahirrahmanirrahim

"Hamd, bütün varlıkları yaratan, alemlerin Rabbı Allah'a mahsustur. Salat ve selam Allah'ın kulu, Resulü, habibi, seçkin kıldığı, O'nun sırrını koruyan, elçiliğini tebliğ eden efendimiz, peygamberimiz ve mevlamız Ebu'l Kasım Muhammed'e ve onun tertemiz, masum Ehl-i Beyti'ne olsun."

Eûzu billahi min-eş şeytan-ir recîm

(Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım)

Hani bir zaman Rabbi, İbrahim'i bir takım kelimelerle sınadı. O, bunları yerine getirip tamamlayınca dedi ki: "Ben seni insanlara imam edeceğim." İbrahim, "Soyumdan da imam kıl" dedi. Allah: "Benim ahdim zalimlere erişmez" buyurdu."[16]

Bilindiği gibi insan gerçeğinin ne olduğu ve insan mahiyetinin esasını neyin teşkil ettiği hususunda genel olarak iki nazariye mevcuttur:

a) Ruhiyyun: Ruha inanan maneviyatçılar

b) Maddiyyun: Ruha inanmayan maddeciler

Bu iki görüş birbirinin karşısındadır daima. Birinci kesim ruha inanır; insanın ruh ve cismin terkibinden müteşekkil bir varlık olduğunu kabul eder. İnsan ruhu fani değildir, insanın ölümüyle ruhunun varlığı son bulmaz. Ruh daima vardır ve ölümsüzdür (Nitekim dinin mantığı, özellikle İslami nasslar bu gerçeğe delalet eder.)

İkinci nazariyeye göre ise insanın bütün varlığı vücudundan, mevcut cismi mekanizmasından ibarettir. İnsan bu maddi yapısından başkaca hiçbir şey değildir, ölüm onun bütünüyle sonudur; ölen insan artık bitmiştir, yok olup gitmiştir, her şeyi gibi kişiliği de vücuduyla birlikte ölür, yok olup gider.

İNSANIN MANEVİYATI

İki görüş arasında mevcut olan bu kesin ayrılık ve aykırılığa rağmen müştereken kabul ettikleri bir nokta da vardır. İnsanın mahiyet ve gerçeği üzerine muhalif ve birbirine zıt olan bu iki nazariye, diğer bir konuda, insanın manevi bazı özellikleri

hususunda birleşirler. Her iki nazariyeye göre insanın bazı yönleri ve bazı hususiyetleri vardır ki maddi ve cismi bir yapı arz etmedikleri halde insan varlığının bir parçası sayılırlar; adına insanın maddi olmayan, ya da "manevi boyutları" da diyebileceğimiz bu hususiyatlar insana "değer" ve "kişilik" kazandırırlar, onun asıl mahiyeti ve ne olduğu hususunun tespitinde en önemli rolü oynarlar.

Mesela her insanın bir "insan olma" ya da "insani"lik ölçüsü ve boyutu vardır; onun "insan olma" değeri bu vasıflarından birisidir işte. Başka bir deyişle bu özellik ve vasıfların kendisinden alınması -ya da akamete uğraması- halinde insanın hayvandan hiçbir farkı kalmayacaktır.

İnsanın "insan olma"sı, insanın "insanilik" ve "insancılığı" onun maddi varlığına, bedeni yapısına bağlı değildir, insanın bu vasfının vücuduyla hiçbir alakası yoktur. Bir başı, iki kulağı olan, iki ayak üzerinde yürüyen konuşan her mahluk "insaniyete haiz"dir denilemez. Sa'di'nin de söylemiş olduğu gibi:

"Kalıba asalet kazandıran, insanlığıdır insanın

Güzel giyimli olmak insanlık getirmez ki...

İnsanlık göz, kulak, ağız ve burunsa eğer

Duvarla insaniyetin ne farkı var? Cevap ver!"

Evet, zor olan insanlıktır, insaniyete sahip olmaktır, halk arasında "adam olmak" derler buna.[17] Adam olmak gövde ve kalıpla olsaydı, o zaman doğan her insanoğlu "adam" olmuş olurdu herhalde!

Hayır...

Mesele bu kadar basit değildir.

Adam olabilmek için birtakım insani vasıflarla ahlak ve değerlere sahip olmak gerekir; insanlığın manası bunlardır, insanoğluna insan anlamını ancak insani bir inanç, insanca davranışlar ve insanca bir ahlak kazandırabilir. Onu "insan" eden, ona insanca bir "kişilik" ve "karakter" kazandıran, kısacası onu değerli kılan bu vasıflardır işte. Günümüzde "insani değerler" ya "insaniyet vasıfları" adıyla söz edilir. İnsan ancak bunlara sahip olduğu sürece bir kişilik, karakter ve değere kavuşabilmiş demektir. Bu vasıfları taşımaması halinde insanın hayvandan hiçbir farkı kalmaz.

Bir önceki sohbetimizde insan ya da toplumda görülen sapmaların iki türlü olduğundan söz etmiştik; bunlardan biri, değerlerin karşıtlarının değerlere karşı çıkmasıyla meydana gelir. Yâni gayri insani değerler, insani değerlere karşı çıkar ve bunların egemenliği halinde sapma başlar. Mesela zulüm, adaletin karşısına

dikildiğinde, adalet yerine zulüm, hakim olduğunda o insan ya da o toplumda sapma ve inhiraf baş gösterir; veya hafakan, şiddet ve baskı hürriyetin yerine ikame edilir; sorumsuzluk, lakaytlık ve tanrı tanımazlık, Allah'a inanma ve ibadetin karşısına çıkar; akılsızlık ve aptallık akıl, hikmet ve anlayışa tercih edilir vs. Ancak bütün sapmalar karşı değerlerin değerlere karşı çıkması sonucu meydana gelmez; zira karşı değerler, değerlere karşı çıktıklarında çabucak yenilirler.

Aksine, insanlar ve toplumlarda görülen sapmaların sebebi, daha çok bizzat bu "insani değer"lerden birinin aşırı gelişmesi ve bu dengesiz ve menfi gelişmenin bir kanser tümürüne dönüşerek diğer bütün değerleri yok etmesidir. Mesela takva ve zühd insani birer değerdirler, hatta insan olmanın birer ölçüsüdür bunlar.

Fakat buna rağmen kimi zaman bir toplum ya da fertte bu değerlere karşı öylesine aşırı bir eğilim ve temayül görülmektedir ki zamanla diğer değerler bütünüyle unutulmakta ve her şey "takva" ve "zühd"den ibaret sayılır hale gelmektedir.

Bu "tek değerlilik", vücutta görülen çarpık gelişmeye benzer tıpkı; vücudun yalnızca bir organı -mesela burun- gelişir, vücut bütün gelişme imkanlarını bu organa adar, bütün imkanlar yalnızca onun geliştirilmesi için seferber edilir ve neticede o organ fazlasıyla gelişir, ama vücut da bütünüyle cılız kalıp işe yaramaz hale gelir!...

İNSAN OLABİLME SORUN VE SORUMLULUKLARIN FAYDALARI

Daha önce muhtelif ekollerin, hatta en maddeci görüşlerin bile insan gerçeği üzerine müşterek bir noktada birleştiğini, bunun da insanın varlığında inkarı imkansız bazı manevi değerlerin söz konusu oluşu gerçeği olduğunu belirtmiştik.

İnsani değerler ortak bir başlık altında mütalaa edilirler; bu ana başlığın da şıkları ve teferruatları vardır. İslam ariflerince belirtilen bu nokta, günümüzde insan bilimleriyle uğraşan araştırmacı ve bilim adamaları tarafından da kabul edilmiş ve bunlardan daha önce İslami metinlerde gündeme gelerek özel ıstılah ve deyimleriyle tespit edilmiştir. Bu ana başlığa İslami metinlerde "dert taşımak" ya da "dert sahibi olmak" denilir; insanlığın temel ölçüsüdür bu. Yâni insan, "dert hissettiği" ve "dert taşıdığı" ölçüde insandır, hissettiği derde göre ölçülür onun insaniyeti.

İnsanla hayvanın en belirgin farkı, insanın birtakım mesuliyet duyguları taşıması ve birtakım "dertler"i olmasıdır, İnsan dışında kimsenin; hayvanların, ya da insan görünümünde olduğu halde insanlıktan zerrece nasibini almamış, insaniyet ruhundan tamamiyle yoksun bulunan insan kılıklı tersyüz mahlukların böyle bir sorunu yoktur, "dert" taşımaz onlar...

Meselenin etraflıca izahını yapabilmek için her şeyden önce "dert" kavramı üzerinde duralım biraz.

İlk bakışta ters gelebilir bize; ne demek yâni "dertli olmak"

Bilinen kadarıyla dert, istenmeyen bir şeydir; insan derdi uzaklaştırmalıdır kendinden, ona çare aramalı, çaresi neyse ona bakmalıdır...

O halde nasıl olur da "dert"in insani olmanın ölçüsü olduğu söylenebilir?! Bu durumda, insanlığın mihengi olup, değerleri değerli kılan şey nasıl "dert" olabilir?!.. Dertli olmayı kim ister ki? Derdin iyi bir şey olduğunu kim söyleyebilir? vs.

Evet, bu ve benzeri daha birçok sual gelebilir akla...

Fakat pek çok konuda olduğu gibi bu konuda da iyice ve sıhhatli bir metotla düşünmeden önyargıda bulunmamak gerekir.

Aksi halde varılacak sonuç yanlış olacaktır.

Önce meselenin kaynağını aramak gerekir. Bir hastalık vardır, bir de hastalığa sebep olan mikrop... Kötü olan mikroptur, iltihap, tümür vb. şeylerdir, hastalığı bunlar icad eder zaten. Vücuda bir mikrop girer ve hastalığa sebep olur; bu mikrobun vücuda girmesiyle zamanla dert ve acı kendini gösterir. Bir parmağın kesilmesi hoşa gidecek bir şey değildir, kötüdür elbet; ya da midede başlayan bir sancının hoş bir tarafı yoktur. Kısacası sonucu bir kayıp ve hasar alacak olan yaranın ve hastalığın varlığı iyi bir şey değildir... Ancak dert -ya da burada örneğini verdiğimiz gibi bir hastalığın ağrısı- insan için bir uyarı ve haberdir, sonucu uyanış olacak bir mesajdır. Hatta vücut ağrıları için de aynı durum söz konusudur.

Mesela bir insanın başı ağrıyorsa, başındaki bu ağrı yerinde bir arıza meydana geldiğini gösterir; ağrı varsa bir hastalık da vardır. Ağrı, bu hastalığın habercisidir. Söz konusu ağrıdır ki sizi hastalığın, vücuttaki bir yaraya ya da bir mikrobun varlığına müteveccih kılar; bu uyarı sonucu hastalığın varlığı meydana çıkınca da onun tedavisine başvurur ve tehlikeden kurtulursunuz. Görüldüğü gibi ağrı, tehlikeyi bildiren bir alarm zilidir.

Ya da mesela makina ve motorların ısı ve sürat seviyelerini gösteren göstergelere benzer; bu aletin kötü bir tarafı yoktur ki; kötü olan, hoşa gitmeyecek olan arabanızın su kaynatması ya da yağının azalmış olmasıdır. Ancak bunları vermekten başka bir şey yapmayan gösterge aracının kötü ve zararlı olduğu düşünülemez. O halde vücuttaki bir ağrı, bir hastalığın habercisidir; o ağrının duyulmaması halinde hem hastalık belli olmayacak, hem de hasta, tedavi olmaya çalışmayacaktır. Ancak ağrı, onu hastalığından haberdar eder ve tedavi yollarına başvurmaya mecbur bırakır. İşte hastaya bir "dert" olan bu ağrı kötülenemez, onu iyileşmesi için uyarmaktadır çünkü; o halde bu dert bir "nimet"tir aslında

"Onu bir tadıverdin mi, acısını;

Bundan böyle "senden başkasına tapmam" der.

"Senden başkasına yönelmem" diye söz verirsin artık.

Anlamışsındır çünkü ağrının seni uyandırdığını,

Uyanışa sebep olup hastalığı sana bildirdiğini

O halde şu hakikati unutma ey hakikati arayan:

Uyanmıştır artık, derdi olan

İşi sezmiş, farkına varmıştır...

Kim daha uyanıksa bil ki daha dertlidir

Kim daha bilgiliyse rengi daha fazla sararmıştır..."[18]

Evet kimin derdi daha çoksa, her kim başkalarının hissedemediği bazı dertleri hissedebiliyor, diğerlerinin duyamadığı bazı acıları duyuyor ve taşıyorsa; bu dertleri hissedebildiği, bu acıları duyabildiği ölçüde diğerlerinden daha uyanık ve daha bilgilidir. Dertsizlik, acı taşımama ve hiçbir mesuliyet duygusu hissetmemezlik bir çeşit ruhi çıplaklıktır, duygusuzluk ve anlayışsızlığa denktir. Dert taşıma ve acı hissetme ise uyanışa, bilinç ve idrak yeteneği kazanmaya eşittir...

Bir durumda hangisini tercih eder insan?

Uyanık, akıllı ve bilgili olup dert taşımayı, acı hissetmeyi, "dertli" olmayı mı?

Yoksa "dert"inden bihaber olup ahmak, akılsız ve aptalca yaşamayı mı?

Yâni "bilme" ve "uyanık olma"nın getireceği dert ve acıyı "cehalet", "bilgisizlik", "bihaberlik" ve "duygusuzluk"tan doğan rehavet ve rahatlığa tercih etmez mi?

Bir atasözü vardır "Sokrat olup zayıf ve cılız düşmek; besili bir domuz olup semirmekten yeğdir"...diye.

Yâni Sokrat olup da bilge ve akıllı, fakat zayıf, fakir ve mahrum olmak; bir domuz olup her türlü rahat ve refaha sahip, fakat aptal, duygusuz ve anlayışsız kalmaktan daha iyidir...

AKIL HAKKINDA ŞİKAYET

Edebiyatımızda göze çarpan "akıldan şikayetçilik" unsurudur ki bu deyimlerin söylenmesini gerekli kılmıştır. Bizim edebiyatımız akıldan şikayet eden nesir ve

nazımla doludur, özellikle şiirlerimizde göze çarpar bu, "Keşke şu akıl denilen şeye hiç sahip olmasaydım diye hayıflanılır."[19] Bakınız ne diyor şair:

"Can düşmanımdır benim aklım ve zekam.

Keşke açılmasaydı gözüm, duymasaydı kulağım."

Diğer bir şairse şöyle demekte:

"Akıllı olup da delilerin haline yanacağına

Deli ol gitsin, akıllılar senin haline yana dursunlar en iyisi..."

Yâni delilikle karışık bir "rahat"ı; akıl, fikir, idrak ve anlayışla karışık "rahatsızlık" ve "üzüntü"ye tercih etmektedir!

Yanlıştır bu...

İnsaniyet makamına varabilmiş olan, duyarlılık ve dert taşımanın değerini idrak etmiş bulunan birisinin "Benim düşmanım aklım ve bilincimdir" diyebilmesi mümkün değildir; o Peygamberin (s.a.a) buyruğunu söyler ancak: "Her insanın gerçek dostu aklı ve zekasıdır, her insanın gerçek düşmanı ise yine kendi cehaleti ve bilgisizliğidir"[20] der.

"Can düşmanımdır benim aklım ve zekam." diyen kişi cehalet ve bilinçsizliğin doğurduğu felaketlerden habersizdir; cahillik ve akılsızlığın sebep olduğu bedbahtlıkları tatmamış, hissedememiştir. Bunları duyabilmiş ve idrak edebilmiş birisinin bu görüşte olması, böyle bir tabir kullanabilmesi mümkün değildir.

O halde dert ve derdi hissediş, anlam bakımından iyi bir şeydir; evet, insanda derde sebep olacak bir unsur bulunmaz ve neticede dert de olmazsa bu tasvip edilir. Başka bir değişle dert olacak herhangi bir sebebin mevcut olmaması cihetiyle derdi olmamak, derdi olmaktan daha iyidir elbet.

Ancak dert olacak bir durum söz konusu olduğu halde ve derdi meydana getiren bir sebep de var olduğu, zarar ve hasara yol açtığı halde insanın hiçbir ağrı duymaması, hiçbir dert taşımaması ancak gaflettir; bihaberlik, zavallılık ve bedbahtlıktır. Bedeni ve maddi hastalıklar için de aynı durum söz konusu değil midir? Kendisi var olduğu halde acısı olmayan, hiçbir ağrı ve benzeri şikayetlere yol açmayan; böylece kendisini gizleyerek varlığını sürdüren her hastalık öldürücüdür. Hasta insan, vücudunda hiçbir ağrı duymadığından, herhangi bir şikayeti olmadığından taşıdığı hastalığın farkına varmamış ve ölmüştür.

Halbuki başlangıçta herhangi bir ağrı duymuş olsaydı bu ağrının verdiği rahatsızlık onu ağrının sebebini anlamaya sevk edecek ve tabiatıyla tedavi yollarına

başvurarak iyileşme imkanına kavuşacaktı; ya da en azından mesela bir tümörse, öldürücü boyutlara ulaşmadan cerrahi müdahaleyle alınacak ve hasta ölümden kurtarılacaktı. Ancak hastanın ölümüne sebep olacak mikrop habersizce vücuduna girmiş ve yine hastanın haberi olmaksızın gelişmesini sürdürerek ölüm tehlikesi yaratmıştır...

Acı vermemiş, ağrıya sebep olmamıştı çünkü...

Tabii bu arada şu noktayı da hemen belirtelim ki insanın insanlık değerlerini tespit eden değer, bütünüyle "dert taşımak" ve "dertli olmaktır" denilemeyeceği gibi "dert kötü bir şeydir ve muhakkak onu gidermek gerekir" de denilemez. Hayır, dert iyi bir şeydir ve varlığı- insanın onun varlığını hissedebilmesi- kişinin yararınadır. Derdi genelde bu kadarla tanımladıktan sonra şimdi onun insanla ilgili özel boyutuna geçelim:

İNSANIN SORUN VE DERDİ

İnsanın derdi nedir? İnsanın derdi derken mesela bir baş ağrısı mı gelmelidir akla? İnsanın insanlık boyutu söz konusu ediliyorsa meselenin baş ağrısı ya da benzeri bir dert olmayacağı açıktır. Çünkü herhangi bir hayvanın da pekala başı ağrıyabilir. İnsanın başı, eli, kolu ya da ayağının ağrıması ona insani bir dert kazandırmaz; uzuv ve vücut ağrıları hayvanda da vardır, insanda da; her ikisinde de görülebilecek olan bu ağrının ortaya koyduğu dert" hayvani" bir derttir; maddi ve şahsa münhasırdır. Ancak insanın derdinden söz edilirken insanın derdi, onun "dert taşıması", "derde sahip olması"dır diyenlerin kastettiği dert böyle bir dert, böyle bir ağrı değildir, bambaşka bir şeydir o; insani değerlerin kıymeti, insani değerlere değer katan şeydir.

İslam ariflerince de tanınmış ve tespit edilmiş bir "dert"tir bu... Arifler bu derdi pek mukaddes bilir, insanın ancak kendi nevine münhasır bir özelliği olduğunu söylerler Hatta insanı meleklere üstün kılan şeyin de bu olduğuna inanırlar; insan melekten üstündür, çünkü o dert taşır, meleğinse derdi yoktur. Ariflerin sözünü ettiği bu dert "Allah'ın peşinde olan", "Allah'ı arama", "Yaratan'ı arayış derdi"dir. Yalnızca ariflerin görüşü değildir bu, buraya kadar sözü edilen çerçeve dahilinde İslam'ın da görüşüdür aynı zamanda. Bir hakikattir bu; insan ilahi bir soluktan gelmedir, asıl mayası budur; apayrı bir dünyaya aittir insan. Yaşadığı bu dünyada, tabiatta mevcut olan bunca varlıklar arasında bir yabancılık hisseder, bütünüyle onların cinsinden olmadığını anlar.

İçinde yaşadığı dünyanın her şeyi gariptir ona; insan bu dünyada adeta bir yabancıdır, gurbettedir. O, kendisiyle içiçe yaşadığı tabiatı yadırgar ve garipser, çünkü onunla tam olarak aynı cinsten değildir, bu yüzden de bu dünyada hep yabancılık duygusuna kapılır, gurbette olduğunu hisseder, bir "sıla"sı vardır sanki, hep onun hasretini duyar içinde, onu arar durur hayatı boyunca... Her şey;

gördüğü, tanıdığı her şey fanidir, geçicidir, sürekli bir değişim içindedir; hiçbir şey gönül verilecek, kendisine bağlanılacak türden değildir...

Oysa insanda sürekli bir ölümsüzlük düşüncesi vardır, sürekli bir "hep kalıcılık" merak ve endişesi vardır, bir fırtına gibi hep içinde taşır onu, hep tedirgindir...Onun "dert"i işte budur... İnsanı Yaratıcısına itaate, Allah'a ibadete, Rabbine hamd-u senada bulunup O'nunla dertleşmeye ve O'na yaklaşmaya cezbeden güçtür bu!

İNSANIN SORUN VE DERDİYLE İLGİLİ ÖRNEKLENDİRMELER

İslam irfanı bunu anlatmaya çalışan örnekler, deyimler, teşbihler ve kıssalarla doludur. Bazen Hindistan ormanlarında, hemcinsleriyle bir arada yaşamaktayken tutulup kafese konulan bir papağan misaliyle anlatılmak istenir. Hayvancağız hep üzgün hep mahzundur; dertlidir daima...Vatanından ırak düşmüş, gurbete getirilmiştir, hürriyetine kavuşup vatanına, içinde yaşadığı, içinde doğup büyüdüğü ormana doğru kanatlanıp uçacağı anı bekler durur boyuna... Bütün kaygısı budur, "dert"i, vatan hasretidir.

Kimi zaman, yuvasından ırak düşen bir kuşa teşbih edilir...

Bu hususta en güzel teşbihi yine Mevlana yapar ve insanı, sazlıktan kesilip getirilen bir "ney"e benzetir, daima ah-u figan etmede, ağlayıp inlemede, hüzünlü bir sesle yürekleri parçalamadadır. Çünkü onu vatanından koparmışlar, "öz"ünden ve "asl"ından ayrı düşürmüşlerdir:

"Dinle... Şu ney nasıl şikayet etmede, bak; ayrılıkları anlatmada:

Diyor ki: Beni kamışlıktan kesip getirdiklerinden beri feryadımla kadın- erkek herkes ağlamıştır.

Ayrılıktan şahrem şahrem olmuş bir gönül isterim ki iştiyak derdini anlatayım ona

Aslından uzak kalan kişi, buluşma zamanını bekler hep...

Ney gibi iki ağzımız var adeta; biri onun dudaklarında gizli sanki...[21]

Kimi zaman da Hindistan'dan getirilen bir filin hikayesi örnek verilir, sürekli tepesine vururlar bu filin, aksi takdirde vatanı olan Hindistan'ı hatırlamakta ve huysuzluk etmektedir:

"Fil ne zaman uyuyacak olsa

Hindistan girerdi rüyasına

Eşekse rüyasında Hindistan'ı görmez hiç

Hindistanlı değildir ki sıla hasreti çeksin."[22]

Evet; derler ki Hindistan'ı rüyasında gören tek hayvan fildir... Eşek Hindistan'ı rüyasında görmez hiç; çünkü oralı değildir, vatan hasreti yoktur onun. Bu şiirde insan asıl temadır, gerçekte o anlatılmak istenir bu örneklerle... Ayrı bir alemin hasretiyle kasılıp kavrulan tek yaratığın insan olduğu, yeryüzünde ancak onun irfani bir dert ve irfani bir kaygı taşıdığı anlatılmak istenir. Hakka kavuşmanın, Rabbiyle buluşmanın, O'na doğru yönelip O'na yakın olabilmenin derdiyle yanıp tutuşan insandır.

HZ. ALİ'NİN (A.S) SÖZLERİNDE İNSANIN SORUN VE DERDİ

Ne kadar da güzel anlatır bunu Emir-ül Mü'minin Ali (a.s); Kumeyl b. Ziyad en-Nehai'nin elinden tutup onu çöle götürür, şehirden iyice uzaklaşırlar, ıssız çölde bir başlarına kalınca Hz. Ali (a.s) anlatmaya başlar... Kumeyl "Hz. Ali (a.s) derin bir iç çektikten sonra, Ey Kumeyl! buyurdular" der, "İnsanların kalpleri kaplara benzer, gönülleri bir kap gibidir tıpkı; en hayırlı gönül, kapasitesi fazla olan ve içindekini en iyi koruyabilendir. Benden[23] duyduğun sözü aklında tut, insanlar üç kısımdır...

Evet insanlar üç grupta da ele alınır, bu üç grubun özelliklerini anlatmaya başlar, konuşmasının sonuna doğru eliyle göğsüne işaret edip "Burada öylesine derin, öylesine geniş bir bilgi var ki; ne olurdu bunu anlayabilecek biri bulunsaydı, keşke bu sırrı anlayabilecek, onu hakkıyla idrak edebilecek, fakat dünyaya da alet etmeyecek biri olsaydı" diyerek sırrını açacak birisinin olmayışından yakınır, fakat daha sonra "Böyle birisi hiç de yok değil hani..." diyerek ekler: "Fakat emin değilim ondan; din hükümlerini isteklerine alet edebilir..."

Emir-ül Mü'minin bu konuşmasında söz konusu idrak ve bilgi sahibi insanların daima yeryüzünde var olduğunu ve olacağını, yeryüzünün bir an olsun onlarsız bırakılmamış oluğunu da hatırlatarak: "Allah'ım, evet; yeryüzü, senin için delil ve hüccet olan, senin adına kaim bulunan birisinden mahrum kalmaz"der, "O, ilmi ve dini ayakta tutar; ama meydanda olur, bilinir, tanınır yahut hikmet icab eder, gizlenir... Allah'ın hüccetlerinin, Allah'ın apaçık delillerinin batıl olmaması için hüküm budur, böyledir. Ama bu niceye dek böyle sürer gider? Andolsun Allah'a ki onların sayıları azdır.

Allah katında dereceleri pek büyük, makamları pek yücedir. Allah delillerini, onlara benzeyenlere ısmarlayıncaya, kendi benzerlerinin gönüllerine verinceye dek onlarla korur. Allah onların can gözlerini açar, bilgiyi onlara sunar, onlar da yakin ruhuyla kuvvetlenirler, güçlükleri kolay görürler, bilgisizlerin kaçındıkları, hoş görmedikleri şeyler hoş görünür onlara, canları yüceler yücesi olan yakınlık duraklarında olduğu halde bedenleriyle dünya ehlinden görünürler, onlarla görüşüp konuşurlar. İşte bunlardır Allah'ın halifeleri, bunlardır yeryüzünde Allah'ın halifesi olarak yaratılmış olanlar; bunlardır halkı dine çağıranlar... Ah, ah!... Ne de

özlerim onları görmeyi..."[24]

Evet... Ne de yücedir Ali'nin (a.s) derdi, irfani dertleri pek de görkemlidir gerçekten... ibadi ve duai dertleri bambaşkadır onun... İbadet sırasında öylesine kendisinden geçer, sevgilisine, mahbubu olan Rabbine öylesine adapte olur ki bütünüyle unutur benliğini bir aşk ve teslimiyetle yönelir ki Rabbine, vücudundan çekip çıkarılan okun bile farkına varmaz!...

"İnsan"ın derdi budur işte...

Budur insani dert..."

Hak'tan firak derdi... O'nun zatına yakınlık iştiyakı, Rabbine kavuşma arzusuyla yanıp tutuşma, O'nun rızasına nail olmadır... İnsan O'na kavuşmadıkça, O'nun rızasına nail olmadıkça varlığını kasıp kavuran bu fırtına dinmez, bu dert derman edilmez, yorgun gönlü dinlenmez... Bu dert her zaman, sürekli vardır insanda... Pek çok şeylerle sürekli oyalanır durur, şuradan buraya, filan durumdan filan duruma geçer geçmesine, ama bunlar bütünüyle oyalanmaca, geçici meşgalelerdir onun için. İşin gerçeği bambaşkadır aslında; Kur'an'ın da buyurmuş olduğu gibi:

"...İyice bilin ki, gönüller Allah'ı anmakla yatışır ancak, O'nu anmakla huzur ve kuvvet bulur."[25]

Evet; ayet-i kerime böyle buyurmakta, insanoğlunun ancak ve ancak Hakkı anmakla huzur ve sükun bulacağını, onun içten içe depreşip duran dertlerinin ancak Rabbine yönelmek ve O'nun yakınlığına mucip olmak süratiyle yatışabileceğini bildirmektedir.

İnsanın dertlerinden biridir bu... Arifler daha çok bu dertle ilgilenmişler, insanın diğer dertlerine fazlaca önem vermemişlerdir. Mevlana'nın daha önce birkaç beytini verdiğimiz bir şiirinde de söylemiş olduğu gibi:

"Hastalıktaki dert, inilti ve hasret

Hastayı uyandırır; hastalık ve dert bütünüyle uyanış getirir zaten.

Kim daha uyanıksa bil ki daha dertlidir

Kim daha çok anlamışsa rengi daha çok sararır

O halde şu hakikatı unutma ey hakikati arayan. Uyanmıştır artık derdi olan; işi sezmiş, farkına varmıştır,

Mevlana'nın nakletmiş olduğu bir hikaye vardır; bu hikayede Allah'ı pek fazla anan bir zahidden söz edilir. Daima Rabbini anan ve "Allah" kelimesini dilinden

düşürmeyen bu adamcağız bir gün şeytanın vesvesesine kapılır, onun oyununa gelir ve "Allah" demekten, Rabbini anmaktan vazgeçer. Bu da şöyle olur: Şeytan bir gün bu adamcağıza görünür "Behey zavallı!.." der. "Bunca vakittir Allah'ı andın, nice geceleri "Allah" diyerek sabahladın; seherin erken vakitlerinde kalkıp yine "Allah! Allah!" dedin...

Üstelik bunca gönülden, bunca yürekten yanıp kavrularak ve onca meşakkate katlanarak hep andın O'nu... Ama bugüne değin bir kez olsun O'nun cevap verdiğini işittin mi? Bunca "Allah" demene karşılık bir defacık olsun O'nun sana "Lebbeyk!" dediğini duydun mu?!

Bu iştiyak ve yakarışla kimin kapısını çalsan, hangi evin eşiğine yüzünü sürmüş olsan muhakkak bir cevap alırdın, hiç olamazsa bir "lebbeyk!" duyardın... Halbuki seni hiç umursayan yok, görmüyor musun?!" Şeytanın bu sözleri adamcağızın aklına yatar -görünüşte- mantıklı gelir ona. Bu yüzden de artık "Allah" demekten vazgeçer, O'nun adını ağzına almacasına susuverir.- Ancak bir gece rüyasında Allah'ı anmaktan niçin vazgeçtiğini sorarlar o da "Bunca vakittir yana yakıla Allah deyip durdum ama bir defacık olsun "Lebbeyk" denilmedi bana..." der ve halinden şikayet eder. Rüyada duyduğu ses "Ama ben Allah tarafından sana bu cevabı vermeye memur edilmişimdir" der:

"Dedi ki: Senin şu "Allah" deyişin yok mu; bizim "Lebbeyk!" deyişimizdir işte o.

Onca yakarışın, onca O'nu anarak hasretiyle kavruluşun peykimiz, habercimizdir bizim"

Evet, Allah'a yakarışın kendisi "Lebbeyk" değil midir gerçekten? Nitekim Hz. Ali (a.s) bir duasında "Allah'ım" der, "Dua duygumu elimden alacak, sana yakarış iştiyakimi köreltecek; beni, sana duadan alıkoyacak, bu muazzam dertten mahrum bırakacak olan günahlarımı bağışla..."[26]

Bu yüzdendir ki duanın insan için hem vesile olduğunu söylemişlerdir hem de matlup... yâni dua her zaman icabet edilsin diye yapılmaz; icabet olsun olmasın, matlupdur dua; Allah tarafından kulun beğenilmiş bir davranışıdır daima.

İNSANIN HALKA YÖNELİK SORUN VE DERDİ

İnsanın "dert"i hususunda öne sürülen görüşlerden biri de "halkçılık"tır. Bu görüşü savunanlar insana insan olmak değerini bahşeden esasın "Allah'ı arama ve O'na yönelme derdi" değil, "Allah'ın kullarıyla ilgilenme derdi" olduğunu söylerler. Onlara göre insanın insan oluşunu tespit eden ölçü onun diğer insanların derdini kendi derdi olarak kabul etmesi ve hemcinslerinin dertlerini paylaşabilmesidir. Yâni gerçek insan, asıl hüviyetini koruyabilmiş olan, kendisini şahsen hiç ilgilendirmediği ve şahsına yönelik hiçbir tehdit unsuru oluşturmadığı halde başkalarının dertlerini kendisine dert eden, başka bir deyişle hiçbir karşılık

ummaksızın insanların meselelerini giderme kaygısı taşıyan insandır. Onun derdi, "başkalarının dert çekiyor olması" dır... Sa'di' nin de dediği gibi:

"Zavallılığımdan değil, sararıp soluşum

Zavallıların derdinden ben böyle olmuşum"

Evet, bu görüşte olanlara göre "insanın derdi diğer insanların dertleridir, onların karşılaştıkları müşkülatlardır. Eğer bir insan başkaların derdini kendi derdiymişçesine hissedebiliyor ve çekiyorsa; kimi insanların aç olduğunu düşünerek uykusu kaçıyorsa; başkalarının aç kalmasındansa kendisi aç kalmayı tercih edip "başkalarının ayağına diken batacağına benim gözüme batsın, daha iyi!." diyebiliyorsa gerçek insandır, çünkü asıl insani derdi o taşımaktadır... İnsana insan olma değerini bahşeden, ona kişilik ve insanlık kazandıran yegane dert budur işte: Başkalarının derdini kendine dert edinmek! Bütün insani değerlerin ana kaynağı ve yegane ölçüsü bu derde sahip olabilmektir...

Bugün "insanlık!", "insancıllık!".. yaygaraları koparanların insanlık adına yapmış oldukları tek şey habire slogan atmaktır. Onlara göre insani davranış, insanca eylem; ancak toplumculuk derdinden kaynaklanan ve diğer insanların dertlerinden yola çıkarak neşet bulan, başkalarına karşı duyulan mesuliyetlerden ibarettir, bu çerçevenin dışında vuku bulan hiçbir davranış "insanca" değildir!

Görüldüğü gibi burada da bütün diğer insani değerler bir tek değere kurban gitmekte, onun dışındaki değerler gözardı edilmekte, çiğnenmektedir.

İnsani değerlerin bir tek değere dönüştürülüp insanın bu değere "aşırı" ilgi göstermesi yüzünden diğer bütün insani değerleri dumura uğratan ve dolayisiyle insanın "çirkin ve menfi bir dönüşümüne" yol açan durumlardan biridir bu da...

Meseleyi biraz daha açıklığa kavuşturabilmek için bu değişim ve dönüşümün ne olduğu ve ne olması gerektiği üzerinde kısaca durmakta fayda var:

BU HUSUSTA İSLAM'IN GÖRÜŞÜ

İslam nazarında ve İslami ölçülere göre kimdir "olması gerektiği gibi olan" insan?

Bütün derdi, diğer insanların derdi olan ve kendini her şeyiyle sırf bu derde konsantre eden kişi mi?

Yoksa bütün derdi "Allah" olan ve kendini sırf "O'nu anış ve O'na yöneliş"e adayan kimse mi?

Yoksa;

Derdi "Allah'a yönelme ve O'nun rızasına nail olma" olan ve sırf bu sebep yüzünden insanların dertleriyle de ilgilenen; yâni her şeye O'nun rızası açısından bakıp her şeyi bu ölçüye göre değerlendiren kişi mi?

"İslam'a göre insan" hangisidir bunların?

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Resul-i Ekrem'e (s.a.a) hitaben şöyle buyrulur:

"...Şu Kur'an'a inanmadıkları ve senden yüz çevirdikleri için üzülüp hayıflanarak kendini helak mı edeceksin?"[27]

Hz. Resulullah (s.a.a) halkın hidayet bulması, gerçek saadete kavuşup kurtuluşa ermesi, dünyanın her türlü esaret ve belalarından kurtulup ahiret azabından aman bulması için elinden gelen çabayı sarf etmekte, inanmayan ve inkara kapılanların hallerine pek üzülmekte, onların ettiklerine hayıflanmaktadır...

Hem de pek fazla...

Kendisini helak edercesine...

Kur'an "Ne oluyor sana?... Bu raddeye kadar mı üzülüp hayıflanacaksın? Kendini telef mi edeceksin hidayete ermiyor, kendi lehlerine olacak, onları kurtaracak yolu teşhis ve tercih etmiyorlar diye?" buyurmaktadır Peygambere (s.a.a) "...Tâhâ... Kur'an'ı zahmet çekmen için indirmedik. Ancak korkacaklara bir öğüt olarak indirdik..."[28]

Başka bir ayet-i kerimede ise şöyle buyrulur:

"Andolsun, size içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki bir sıkıntıya düşmeniz pek ağır gelir ona, pek düşkündür size; mü'minleri esirger, rahimdir"[29]

Fevkalade bir tabirdir bu; insanlara, peygamberiniz sizden biridir denilmektedir. Ümmetinin sıkıntıya düşmesi ona pek ağır gelir, halkına ziyadesiyle düşkündür o, en bariz özelliklerinden biri halkını sevmesi, ümmetine düşkün olmasıdır. Öyle bir kimsedir ki peygamberiniz, sizin derdinizi taşır, dertlerinizi kendi derdi bilir... Zaten Müslüman da bu değil midir; hem "Hakk"a düşkündür, hem "halk"a Allah'ı sever; bu sevgi insan sevgisi de verir ona, insanları da sever; çünkü O'na olan düşkünlüğü, O'nun kullarına da düşkün olmasını sağlar.

Kimi babalar çocuklarına pek düşkündürler, evladının okuması, iyi bir geleceğe sahip olması için elinde avcunda ne varsa hepsini harcar, kendini olmadık zahmetlere sokar, olmadık meşakkatlere katlanır, çevresindekiler onun evladına, karşı duyduğu bu hissi "düşkünlük" tabiriyle dile getirir ve "falanca adam, evladına pek düşkün..."derler. Parayı çok sevenler için de "Paraya pula çok düşkün" tabiri kullanılır. Kur'an-ı Kerim'de Peygamberin (s.a.a) ümmetine karşı duyduğu

yakınlığın derecesi de bu tabirle ifade edilmektedir işte, o da ümmetine düşkündür, onların dertlerini giderebilmek, meselelerine çözüm yolu bulabilmek için pek zahmet çekmekte, olmadık meşakkatlere katlanmaktadır.

Hz. Ali (a.s) de aynı tabiri kullanır; bir gün kendisine, Osman bin Huneyf'in Basra'da sadece zenginlerin davetli olduğu bir ziyafete katıldığını haber verirler. Bu haberle pek müteessir olur. Neden? Söz konusu davette -Allah korusun- şarap mı içilmiştir? Kumar mı oynanmıştır? Fısk-u fücura mı irtikap edilmiştir yoksa?..

Hayır... Hiçbiri olmamıştır bunların.

Söz konusu davetin ayıbı; daveti tertipleyenlerin, katılanların ve onlardan biri olan Osman bin Huneyf'in günahı, davete yalnızca zenginlerin çağrılmış olmasıdır!.. Eşraf, şehrin ileri gelenleri çağrılmış, fakir fukaradan ise davet edilen olmamıştır.[30] "Ya Ali" derler, "Osman zenginlerin tertiplediği, yalnızca eşrafın ve zenginlerin çağırıldığı, fakir fukaranın ise hatıra bile getirilmediği bir daveti kabul etti, böyle bir davete katıldı..."

İmam Ali (a.s) olayı öğrenince Osman b. Huneyf'in; fakirlerin kapı eşiklerinde kaldığı ve yalnızca zenginlerin içeriye alındığı bir davete katılmış olabileceğine inanamadığını, bunun pek yanlış ve çirkin bir amel olduğunu hatırlatarak onu kınar ve kendisine yazdığı mektupta "...Oysa ben sanmazdım ki yoksulları çağrılmayan, sırf zenginleri davet edilen bir topluluğun davetine icabet edesin... Dilesem ben de yağlar, ballar bulurum; buğday ekmeğinin halisini yerim, elbisenin en hasını -ipek- giyerim; fakat nefsimin dileğinin bana üst olması, beni lezzetli yemekler yemeye çekmesi mümkün mü hiç?" der...[31]

Güzel yemekler yemek, iyi giyinmek haramdır dememekte o; hayır, mesele çok daha başkadır onun nazarında... Öyleyse neden bu mektupta "Heyhat" demekte, neden hayıflanmaktadır peki?!

Onun derdi bambaşka, duyduğu teessür ve his apayrıdır. "Ben nasıl doya-doya yemek yiyebilirim ki" der, "Hicaz'da yahut Yemame'de belki yoksular vardır; günler geçmiştir ki tokluk nedir, görmemişlerdir... Gecemi karnı tok olarak nasıl gündüz edebilirim ki, çevremde aç karınlar; susuzluktan yanmış, bunalmış ciğerler vardır... Şairin de dediği gibi:

Sen karnı tok olarak yatarken

Çevrende bir lokma ekmeğe muhtaç olanlar var!

İnsansan eğer.

Bu dert sana yeter."

Halkın derdinden haberdar olmak buna denir işte... Adı "Halkın derdini taşımak", "İnsanlığa yar ve yardımcı olmak"tır bunun, "Ana değerdir bu...

"Razı olur muyum ki bana Emir-ül Mü'minin desinler de sonra ben, zamanın sıkıntılarında onlara ortak olmayayım; darlıkta, yaşayış sıkıntısında onlara mukteda sayılmayayım?..."[32]

Evet... Devletin en üst makamında bulunmuş olmak müreffeh yaşamaya, yönettiği insanlar arasında henüz açlar varken refah içinde bulunma hakkına sahip olmaya bir bahane teşkil etmez Ali'nin (a.s) nazarında...

Bütünüyle "diğerlerinin derdiyle dolu"dur o; insanın, başkalarının derdine ortak olması, onların dertlerini ve acılarını paylaşabilmesi gerçekten güzel, gerçekten insancadır; insan olan haz duyar bundan. Bu duygunun gerçek sırrı, asıl sebebi nedir, neden insan başkalarının derdine ortak olabilmekten, başkalarına yardım edebilmekten zevk alır, niçin vardır insanda bu duygu? Allah bilir.

İbn-i Sina, "İşarat" adlı eserinin son bölümlerinde kaşınmayı örnek verir[33]

ve bu derde müptela olanın kaşıntıdan ıstırap duyduğunu, ancak kaşınmaktan da zevk aldığını söyler. Yâni hasta için bir "dert"tir bu, fakat acı veren bir dert değildir. Kimi dertler vardır ki gerçekten böyledir; üzüntüdür, ama verdiği hüzün matlup olur, hoştur, gözyaşlarını akıtır, fakat kalbi memnun eder, hüzün vardır, ama ferahlık verir aynı zamanda...

İnsan üzüntü ve dertten genellikle kaçar. Fakat mesela falan yerde Hz. Hüseyin Seyyid-üş Şüheda'nın (ona selam olsun) mersiyesi var, onun anıldığı bir meclis var, gidip oturalım o mecliste biraz, şehit imamı anarak ağlayalım, onu yad edip gözyaşı dökelim" denilecek olsa her Müslüman gider; Hz. Hüseyin'i (a.s) anar, onu yad eder; yad edince de gözyaşlarını tutmaz, içi burkuluverir, hüzün dolar yüreğine, ağlar... Yüreği yanmayan, gönlüne hüzün dolmayan insan ağlar mı hiç ? Fakat yine de her Müslüman, Hz. Hüseyin'in (a.s) derdini hissetmek ister, kendisini ağlatsa da, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) ciğerparesini anmaktan, o eşsiz yiğide, o mazlum şehide ağlamaktan haz duyar; Hüseyin'e (a.s) insanca gözyaşı dökmek, insan olanın ruhunu yıkayıverir, apayrı bir halet-i ruhiyle kazandırır insana. Yalnızca kendi ruhunu değil, bütün bedenlerin ruhunu kendisinde hisseden bir bedenin işi zordur gerçekten... Böyle bir ruh tek başına herkesin derdini kendi içinde duyar, onunmuş gibi hisseder...

Gerekli imkanlara sahip olduğu halde bir parça arpa ekmeğiyle idare eder de "Hicaz veya Yemame'de yoksullar vardır, bir lokma ekmeğe hasret kalıp aç karnına uyuyanlar vardır belki..." der... Bu düşünceyi taşıyan kişi elbette ki doyasıya yiyemez, gösterişli elbiseler giyemez, yamalı ayakkabı geçirir ayağına; Alivarane bir ruhu vardır çünkü...

Şairin biri "Yücelen ruhun işi zor gerçekten..." der. Evet, ruh büyük olunca; yükü pek ağırlaşır gerçekten. Bir dul kadıncağızla birkaç yetim yavrucağın durumundan habersiz kalmak üzüntülere boğar onu, kederlendirir, uykuyu alır gözlerinden... Bir gün yoldan geçerken bir kadıncağıza rastlar; sırtında su dolu kırba, düşe kalka gitmektedir... Böyle bir manzaraya şahit olup da kayıtsızca oradan geçip gitmesi mümkün müdür Ali'nin (a.s)? Gördüğü manzara karşısında teessüre kapılır, bu kadıncağız su kırbasını neden kendi taşımaktadır ki? Kimi-kimsesi olan bir kadın bu kırbayı kendi sırtına vurmaz elbet; ya su taşıyacak kimsesi yoktur, yahut varsa da ona yardım etmemektedir... Ali (a.s) saygı ve şefkatle ona yaklaşır, izin verirse kendisine yardımcı olmak istediğini söyler, su kırbasını onun sırtından alır ve taşımaya başlar.

Kadıncağızın evine vardığında kırbayı bırakır ve dönmeden önce ona kırbayı neden kendisinin taşıdığını sorar.

Kadın kırbayı taşıyacak başka kimsesi olmadığını söyler, "Kocam vardı fakat Ali'nin ordusunda, onun saflarında savaşırken vuruldu, şimdiyse bize bakacak kimsemiz yok" der. Olayı nakleden raviler "Ali (a.s) bu cümleyi duyunca tepeden tırnağa sarsıldı."derler. O gün hep bu cümleyi hatırlayıp durdu, gece boyunca da uyku girmedi gözüne. Sabah olur olmaz yeterince ekmek, et ve hurma alıp bütün ailesiyle birlikte o kadıncağızı ziyarete gitti; getirdiği eti kendi elleriyle pişirip yetim yavrucaklara yedirdi, onları kucağına alıp sevdi, okşadı. Lokmayı kendi elleriyle çocukların ağzına koyarak "Evlatlarım" diyordu "Affedin Ali'yi! Sizin durumunuzdan haberdar olamadığı için bağışlayın lütfen onu..."

Daha sonra ekmek pişirmek için tandırı yakar; tandırın gür ateşine yaklaşır iyice; öyle ki neredeyse yanacaktır, ardından "Ey Ali" der kendi kendine "Tat bu dünyanın ateşini, yakından tad ki cehennem ateşini hatırlayasın; hatırla ki bir daha fakir fukaranın halinden gafil olmayasın; dulların ve yetimlerin hallerinden bihaber kalmayasın..."

Allah'ım! Ali'deki (a.s) gerçeğin yüzü suyu hakkı için İslam derdi ver yüreğimize! Bu dinin kaygısını taşıyanlardan karar kıl bizi! Yüreklerimizi Senin hüznünle; Sana itaat, ibadet ve muhabbet ateşiyle doldur, sonumuzu hayırlı kıl; halkına, yarattığın kullara karşı sevgi ve dert ortaklığı duygusu icat et kalplerimizde; Ebu Talib oğlu Ali'nin velayet nurundan nasiplenen, bütün gerçeğiyle onun izinden yürüyenlerden et bizi; kalplerimizi iman nuruyla aydın kıl!

Vela havle vela kuvvete illa billah'il aliyyil azîm.

(Yüce ve ulu Allah'a dayanmayan hiç bir güç ve kuvvet yoktur.)

[1]- Nehc-ül Belağa, Hikmetli Sözler: 147.

[2]- Bugün abid ve zahid geçinenlerin çoğunda bunun tersi bir durum vardır... Adet

haline gelmiştir sanki, suratlarını ekşitip somurturlar, abus-abus dururlar dindarlıktır diye!... El alemi minnette bırakırcasına bir tavır takınırlar...

[3]- Nehc-ül Belağa, Hutbe: 82.

[4]- Müzzemmil, 6-7.

[5]- Özellikle Hafız'dan söz etmemin sebebi, son günlerde Hafız'ın saptırılarak gündeme getirilmesi ve gençleri saptırmak amacıyla kullanılan bir araç konumuna düşürülmesidir. Hafız meşhur bir kişilik ve sevilen bir şairdir; gerçekten değerli bir insandır. Böyle bir kişilik ayyaş ve laubali olarak topluma tanıtılır ve bu gibi müptezel sıfatlarla takdim edilirse, tabiatıyla gençler de ona benzemeye çalışacak ve "Madem ki Hafız böyleymiş; o halde neden biz de öyle olmayacakmışız sanki?!"

Meselenin gerçek yüzü bambaşkadır aslında...

Gerçekte Hafız büyük bir arif, son derece değerli bir irfani insandır. Şiirleri bütünüyle, fevkalade irfani, büyük ve zarif manâlarla doludur. Bütün bunlar bir yana, devrinin en tanınmış müfessirlerinden biridir, tarih kaynakları tanınmış bir Kur'an müfessiri olarak söz eder Hafız'dan. Esasen Hafız bir şairden çok, büyük bir alim ve bilge bir kişiliktir, şiir onun yan uğraşlarından biridir sadece. Nitekim ölümünden 200 yıl sonrasına kadar tarih ve rivayet kitapları ulemadan biri sıfatıyla söz etmiştir Hafız'dan, ancak ölümünden yaklaşık 200 yıl sonra ilmi yönü unutulmaya yüz tutmuş ve sadece şiirleriyle hatırlanır olmuştur.

Zamanla bu boyutu zihinlerde yer etmiş ve bugüne kadar süregeldiği gibi sırf bir şair olarak kalmıştır. Oysa tanınmış bir Kur'an müfessiri, büyük bir alimdi; öğrencilerine Zemahşeri'nin "Keşşaf" adlı kitabını ders verdiği tarih kaynaklarında geçer. Alim, müfessir ve arif bir zattı, dünya alemini çoktan aşıp geçmiş bir bilgeydi. Ancak şiirlerinde kendine has rumuzlar kullandı; onun Kur'an'daki muhtelif ayetlerin tefsirine vakıf ve pek çok karmaşık ve zarif manâları kavrayabilmiş bir müfessir olduğunu göz önünde bulundurmaksızın şiirlerindeki manâyı idrak edebilmek mümkün değildir.

Dipnotlar

---

[16]- Bakara, 124.

[17]- Biz talebeler de bu kelimeleri kullanırız. Hatta molla olmak için bizlerin arasında meşhur bir söz vardır, "Molla olmak kolay, adam olmak zordur." diye...

[18]- Mesnevi, s.18.

[19]- Burada şu noktayı da hemen belirtelim ki mezkur akıldan şikayette bulunma hususu muhtelif sebepler, muhtelif amaçlardan kaynaklanır. Mesela arifler ve tasavvufçular apayrı bir sebepten dolayı akıldan şikayet ederler. Ancak akıldan şikayette bulunanlar akıllı, bilgili ve duygulu olmanın genellikle başlarına iş açtığı, rahatlarını bozup huzurlarını kaçırdığı cihetle bu şikayette bulunurlar.

[20]- Usul-ü Kafi, c.1, s.11.

[21]- Mesnevi, cilt.1, ilk beyitler.

[22]- Mesnevi, Farsça'sında: s.400.

[23]- Nehc-ül Belağa, Hikmetli sözler: 147. (Bu konuşmanın tam türkçe metni için bkz: Nehc-ül Belâğa'nın A. Gölpınarlı tercümesi, s.414, 415)

[24]- Nehc-ül Belağa, aynı konuşmadan.

[25]- Ra'd, 28.

[26]- Kumeyl duası.

[27]- Kehf, 6.

[28]- Tâhâ, 1-3.

[29]- Tevbe, 128.

[30]- Öyle bir şeydir ki bu, bugün bizler bunu asla dert olarak algılamayız, hiç kimsenin kılı bile kıpırdamaz.

[31]- Nehc-ül Belağa, 45. Mektup. (Mektubun türkçe tam tercümesi için bkz: Nehc-ül Belağa -A. Gölpınarlı. s.299, 301)

[32]- Nehc-ül Belaga -Aynı mektuptan-

[33]- İbn-i Sina'nın kendisi, bunun uzak bir örneklendirme olduğunu belirtir.

İNSAN-I KAMİL İNSAN-I KAMİL

5.OTURUM

MUHTELİF EKOLLERE GÖRE İNSAN-I KAMİLİN TANIMI

Bismillahirrahmanirrahim

"Hamd, bütün varlıkları yaratan, alemlerin Rabbı Allah'a mahsustur. Salat ve selam

Allah'ın kulu, Resulü, habibi, seçkin kıldığı, O'nun sırrını koruyan, elçiliğini tebliğ eden efendimiz, peygamberimiz ve mevlamız Ebu'l Kasım Muhammed'e ve onun tertemiz, masum Ehl-i Beyti'ne olsun."

Eûzu billahi min-eş şeytan-ir recîm

(Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım)

"O'dur ki ümmiler içinde, kendilerinden olan ve onlara Allah'ın ayetlerini okuyan, onları tezkiye eden, onlara Kitabı ve hikmeti öğreten bir elçi gönderdi. Şüphesiz onlar, önceden, açık bir sapıklık içinde idiler."[34]

İnsanoğlu için bir ekol ya da bir ideoloji öne süren herkes "kemal" ve "kamil insan" konularında da belli bir görüş taşır. Bu ideolojilere göre "ahlak" denilen şey bilimle değil, fenle ilgilidir; yâni ahlak; var olan haliyle var olan bir şey değil, "olması gereken"ler statüsüne giren bir kavramdır.

Ahlak, insanda var olması gereken birtakım hasletler bütünüdür. Öyle ki bunlara sahip olması halinde insan, insanlığın yüce mevkiine erişebilecektir. Başka bir deyişle; kamil ve üstün insan bu vasıflar toplamıdır.

AKIL EKOLÜ

Muhtelif ideoloji ve dünya görüşlerinin kamil insan konusunda öne sürdükleri nazariyeleri belli birkaç ana başlık altında hülasa edebilmek mümkündür:

Bunlardan biri "akliyyun=akılcılar"ın görüşüdür. Bu görüşün öncüleri insana akıl açısından yaklaşır ve aklı, insanın ana cevheri olarak kabul ederler; insanın insanlığı, onun aklında ve akıllılığındadır derler. Akıl da, fikir ve düşünce gücüdür...

Geçmişte yaşamış kimi filozofların -ki bunların arasında bizimkiler de vardır- öne sürdüğü bu görüşün temsilcilerinden biri de tanınmış bilimadamı Ebu Ali Sina'dır, Onlara göre kamil insan, hekim-bilgili ve akıllı- insan demekti; başka bir deyişle insanın kemali, onun hikmet ve bilgisiydi. Onların "hikmet"ten kastettikleri şey neydi peki? Bugünkü anlamda "ilim" denilen şey mi? Hayır, hikmetten kasıtları, varlık aleminin bütününün doğru ve genel bir yorumuydu, bu ise bilinen anlamdaki bilimden farklı bir şeydi. Meselenin daha iyi anlaşılması için burada ilimle felsefe arasındaki farkı kısaca açıklamanın faydalı olacağı kanaatindeyim:

Tahran şehrini tanımak ve bu şehir hakkında bilgi edinmek isteyen birisini ele alalım. Bu şahıs için mezbur şehir hakkında iki tür bilgi elde etmek mümkündür: 1) Genel ve yüzeysel, fakat muhkem bir bilgi. 2) Kısmi, fakat belirli ve detaylı bir bilgi. Birinci durumdaki bilgi, mesela Tahran belediyesinde çalışan bir harita mühendisinin sahip olduğu bilgidir. Böyle bir şahsa "Tahran'ın haritasını çiz", ya da "Tahran'ı bana tanıt" derseniz bir kağıt üzerine şehrin genel bir haritasını çizebilir;

bu haritada şehrin doğu, batı, kuzey ve güney yön ve il sınırlarını iyice belirler; şehrin anayollarını, ana caddelerini, parkları ve meydanlarını gösterir; mesela şurası Tecriş, şu taraf Hz. Abdülazim mıntıkasıdır der. Böylece söz konusu mühendis, Tahran hakkında size genel bir bilgi vermiş ve bu şehrin bütününü genel bir çerçevede tanıtmıştır. Fakat bu haritada, sizin evinizin yerini göstermesi ya da onun vermiş olduğu bilgiyle o haritada sizin evinizin yerini tam olarak işaretleyebilmeniz mümkün değildir.

İkinci yol olarak "kısmi, fakat belirgin ve detaylı bir bilgi" dedik. Bu da, Tahran hakkında bu bilgilere sahip olmayan, mezkur mühendis gibi bu büyük şehrin genel durumundan söz edecek kadar bilgisi bulunmayan, ancak şehrin belli semtlerini çok iyi bilen birisinin sahip olduğu bilgidir. Söz konusu şahıs, o mühendis gibi şehrin bütün anayollarını, parklarını, cadde ve meydanlarını eksiksiz olarak sayıp dökemez, belki çoğunun yerini ve adını bile duymamıştır; ancak bazı semtler vardır ki avucunun içi gibi bilir. Mesela onun bildiği bir semti soracak olursanız mahallesinden yollarına, yollarından sokaklarına kadar sayıp döker size; şu sokak falan yere çıkar der; hatta falan sokakta şu kadar ev, şu kadar mağaza vardır, falan evin kapısı mavi, filan mağazanın kapısı şu renktir diyerek o mahalleyi bütün ayrıntılarıyla anlatıverir!...

O halde bütün şehir hakkında genel bilgiye sahip birisi, şehrin küçük semtlerinden herhangi birini ayrıntılarıyla bilemeyecek, bu küçük semti bütün ayrıntılarıyla bilen birisi de şehrin genel durumu konusunda pekala bilgisiz olabilecektir!

Felsefeyle ilgilenenin durumu da birinci şahıs gibidir. Filozof ya da felsefeci, varlık aleminin genel yapısını kavramaya çalışan kişiye denir. Onun amacı varlığın başlangıç ve sonunu anlamak, varlığın safhaları ve varlık aleminin kendine has kurallarını keşfedebilmektir. O, genel kurallarla ilgilenir; bu yüzden de parçaların teferruatına vakıf değildir; mesela falan bitki ya da filan hayvan, taş veya güneş konusunda -ilmi konular olduğundan- teferruatlı bilgisi yoktur onun.

Filezofun nazarında "hikmet", varlık alemi konusunda genel ve geniş bilgidir. O, bütün varlık alemini belli sınırlarla zihninde tasavvur etmeye yâni bütün varlık alemini aklıyla tasavvur ve teşhise çalışır; ancak onun zihninde şekil bulan bu portre müşahhas ve belirgin değil, müphem ve belirsizdir, nazaridir.

Onlara göre insanın kemali, varlık aleminin bütün sınırlarıyla onun zihnine yansımasıdır. Bu cihetle eski dönem felsefecileri bunu şöyle tabir etmekteydiler: "İnsanın ayni alemle mutabık bir akıl alemi olması. Bu durumda insanın özü bir alem oluverir, ancak akılsal ve fikirsel bir alem." Şairin de demiş olduğu gibi:

"Bilgiden azıcık nasibini alan kişi

Bizzat bir dünya olur, kendisi küçük bir alem kesilir."

Evet, felsefecilere göre kamil insan, aklen kemale ermiş olan insandır. Bu akli kemalin manası ise, o kişinin zihninde varlık aleminin bütün boyutları ve bütün çerçevesiyle şekillenmiş olmasıdır. Bu şekil ve tasavvur; düşünce, istidlal ve akıl yoluyla meydana gelir onun zihninde; yâni aklını kullanarak ve düşünerek varlık aleminin aslını kavrar. Ancak, felsefeciler bununla da yetinmeyerek hikmeti iki planda ele aldılar:

1- Nazari hikmet, ya da teorik bilgi: Bununla kastedilen, varlık dünyasını yukarıda anlatmış olduğumuz şekilde tanımaktı.

2- Ameli hikmet, ya da pratik bilgi:[35] Bundan kastedilen de insan aklının tam anlamıyla varlığının güdü, güç ve donanımlarına hakim olabilmesidir.[36]

Daha sonra şu neticeyi ortaya koyar felsefeciler: Varlık alemini nazari hikmetle yukarıda anlatıldığı gibi, düşünce ve istidlal yoluyla idrak edip kavrar ve ameli hikmetle de ilerleyip nefsinizi, bütün nefsi istek ve güçler akla tabi olacak şekilde aklın kontrolüne sokabilirseniz, kamil insan olabilirsiniz...

Bu ekol, akıl ve hikmet; başka bir deyişle düşünce ve genel bilgi ekolüdür.

AŞK EKOLÜ

İnsan-ı kamil[37] konusunu ele alan diğer bir ekol ise "aşk" ekolüdür.

İrfan ekolünden ibaret olan aşk ekolü ise insanın kemalinin "aşk"a ve aşkının onu ulaştırdığı varlığa -ki bu da Hakk Teala'nın Zat-ı Akdesinden başka şey değildir- bağlı olduğunu söyler. Bu ekol, hareket ekolüdür; akıl ekolü gibi düşünce ekolü değildir. Akıl ekolünde hekim hareketten değil, düşünceden söz eder. Akılcılık ideolojisinde hareket, ancak zihin ve düşünce hareketidir. Halbuki aşk ekolü, bir hareket ve aksiyon ekolüdür. Ancak bu hareket yatay değil, dikeydir, giderek yükselen, yükseldikçe daha da yüceleşen bir harekettir. Bu hareket de daha sonra yatay harekete dönüşmektedir, ama, kemale ermek isteyen insanın hareketi ilkin dikeydir, Yâni Hakk Teala'ya doğrudur; O'na doğru komutlanış, O'na doğru yüceliş. "Aşk" yolunun yolcusuna göre hakikatleri anlayabilmek için akıl, düşünce ve istidlal yeterli değildir; O'na yaklaşabilmek için daha çok ruha önem vermek gerekir, zira insan ruhu gerçekten manevi bir hareket halindedir; onun bu hareketi, Allah'a varışa değin sürecektir. Bu cihetle "aşk" öğretisine inananlar, akılcılığı yererler daima.

Edebiyatımızın[38] en ilginç bölümlerinden biri "aşk"la "akıl" üzerine yapılan münazara ve tartışmalardır. Bu münazaralar, genellikle irfan ehli tarafından yapılmış ve aşkın akla galip geldiği ilan edilmiştir. Zira bu düşünce ekolünün temsilcileri insanın kemale erebilmesi için akıl ve düşüncenin yeterli olamayacağı görüşündedirler. Onlar "Akıl, insanın bütün varlığı değil, varlığının bir parçasıdır, akıl da göz gibi bir vesileden ibarettir" derler. Son yüzyıl düşünürlerinden Breston

da bu konu üzerinde önemle durarak insanın varlık cevherinin akıl değil, ruh olduğunu, ruhun aşk ve sevgi dünyasına ait olup Allah'a doğru hareketten başka bir eylemi olmadığını söyler. Bu cihetle aşk ve onu ihtiva eden ruh, akıl ve düşünceden üstün tutulur ve ona tercih edilir.

Aşk ve onun ilahi potasında eriyişi akla ve aklın istidlallerine tercih edişin örnekleri, Hafız'ın bazı şiirlerinde belirgin bir tarzda göze çarpar. Onların "tevhid" inançları apayrı bir manâ taşır; "vahdet-i vücud" tevhididir bu; böylesine tevhidi bir merhalede her şeyin şekli değişir, her şey "hakkani" bir şekle bürünüverir. Sonra da insan ve Allah ilişkisi çıkar ortaya. Bu ekolün ortaya koyduğu kamil insan modeli, sonunda tanrılaşır, ilahlaşır ve "Allah" oluverir; onlara göre gerçek "kamil insan" tanrıdan başka bir şey değildir. Bu anlamda kemale ulaşan insan kendisini aşar, benliği fani olur ve Allah'a erişir.

KUDRET EKOLÜ

Kamil insandan söz eden diğer bir ideoloji ve okul da ne akla, ne de aşka yer vermeyen, ancak ve ancak "kuvvet" ve "kudret"e inanan düşünce okuludur.

Bu görüşe göre kamil insan "kudret ve güç" sahibi olan insandır; çünkü kemal denilen şey "güç ve kudret"tir ancak; kuvvet ve iktidardır; hangi yolla, hangi surette olursa olsun, hangi anlama yorumlanırsa yorumlansın.

Eski Yunan'da kendilerine "sofist" denilen bu akımın öncüleri söz konusu düşünceyi sarih bir şekilde gündeme getirmiş ve "hak, kuvvettir!" diyecek kadar ileriye gitmişlerdir. Onlara göre kudret ve güç "hak"kın ta kendisidir; bu anlamda güçlü insan, ne olursa olsun "haklı" insandır, güçlü olmayan "zayıf" insansa aynı düşünceden hareketle neticede "haksız"dır.

Bu düşünce okuluna göre esasen adalet ve zulmün mefhumu yoktur, anlamsız birer kelimedir bunlar; aslolan kuvvettir ve hak da kuvvetten doğar; yâni güçlülük, haklılıktır. O halde insan bütün çabasını güçlü ve kudretli olmaya sarf etmeli, olabildiğince güçlenmeli ve bunun belli bir sınırı, ya da yolları olduğunu da düşünmemelidir.

Son iki yüzyılın tanınmış düşünürlerinden olan Alman felsefeci Nietsche bu düşünce okulunu, sözüm ona, ihya edenlerin başında gelir. Sofizmin yeni uygulayıcısı diyebileceğimiz bu düşünür adeta büyük bir marifetmiş gibi bu okulun ana görüşlerini belirgin hatlarda topladı. Bu düşünce okuluna göre "doğru olmak, dürüst davranmak, emanete hıyanet etmemek vb. iyi şeyler ve insani vasıflardır" gibi düşünceler tamamen yanlıştır, "insanilik ve iyilik" terimleri saçmalıktan başka bir şey değildir. Düşkünün elinden tutmak, zayıfa yardımcı olmak anlamsızdır; bilâkis, zayıfı daha da ezmek ve düşenin elinden tutacağına beline bir tekme indirmek gerekir. Çünkü zayıf olmak en büyük suçtur zaten! O halde zayıfı

cezalandırmak, düşmek üzere olana yardımcı olup elinden tutmak yerine, ayağına çelme takıp yere kapaklanmasına sebep olmak gerekir!...

Din düşmanı olan ve hiçbir tanrı inancı taşımayan Nietsche'e göre "din", zayıfların icadı olan bir inançtır. Karl Marx'ın görüşünün tam tersi bir düşüncedir bu. Marxızme göre din, güçlülerin icadıdır; güçlüler, zayıfları kandırmak ve köleleştirip sömürebilmek için din düşüncesini ortaya atmışlardır

...Nietsche ise bunun tam tersini söyler ve "Dini zayıflar icad etmişlerdir"der. Ona göre zayıflar, güçlülerin gücünü sınırlamak amacıyla bu çareye başvurmuşlardır. Yeterince güçlü olmayanlar "af, bağış, cömertlik, ruh, mertlik, insanlık, iyilik, adalet" vb. kavramları ortaya atarak güçlüleri kandırmış, gerçekte insanoğluna ihanet etmiş; onların bu "iyilik mefhumlarıyla kurdukları oyun"a gelen güçlüler, neticede güçlerini sınırlamak zorunda kalmışlardır...

Onlara göre "nefisle mücadele" denilen şey yanlış ve bir kandırmacadan ibarettir; aksine, nefsini alabildiğine tatmin etmek, tenperver ve canına düşkün olmak gerekir. Aynı şekilde "eşitlik" de saçmadır. Ne demek "eşitlik"?!... Egemen ve ezilen, ezen ve ezilen vardır ve olmalıdır da!... Bir grup (zayıflar), diğer bir grubun (güçlüler) egemenliği altında bulunmaya mecburdur; zayıflar güçlülerin egemenliğine boyun eğmeli, onlar için çalışmalı ve onlara hizmeti bir görev bilmelidirler, çalışmaktan, ezilip horlanmaktan canları çıkıyor olabilir, çıkmalıdır da!...Onların görevi, güçlülerin daha da güçlenmesine yardımcı olmaktır! Zira ancak bu şekilde "en üstün -en güçlü- insan" meydana çıkabilecektir!...

Bu düşünce okuluna göre kadın erkek eşitliği de yanlış ve anlamsız bir kavramdır, kadın haklarından söz edilemez; çünkü erkek güçlü, kadınsa zayıftır. O halde erkek kadından daha üstündür ve kadın, ancak erkeğe -erkek daha güçlü olduğu için- hizmet etmek için vardır, onun yaratılışının tek sebebi de budur zaten!...

Bu düşünce okulunun görüşleri kısaca bunlar... Bu okula inananlara göre üstün insan, kamil ve yüce insan, güçlü olan insandır. Başka bir deyişle üstünlük ve kemalin ölçüsü "güç"tür, "güçlülük"tür.

DIPNOTLAR

---

[34]- Cum'a, 2.

[35]-Elbette ameli hikmet de akla aittir.

[36]- Ahlak kitapları da bu konu üzerinde durur genellikle, aklı öncü kabul ederler; yâni bizim ahlakımız Sokratçı bir ahlaktır derler, Sokratçı ahlak ise akılcılıktır, yâni her şeyin değer ve mefhumu akılla tespit edilir; akıl, yegane ölçüdür. Senin aklın

mı şehvetine hakimdir, yoksa şehvetin mi aklına? Aklın mı öfkene egemendir, öfken mi aklına? Hangisi üst gelir sende? Aklın mı kuruntu ve korkularına egemendir, yoksa kuruntu ve korkuların mı aklına?

[37]- Daha önce de değindiğimiz gibi "insan-ı kamil" ibaresini ilk olarak arifler söz konusu etmişlerdir.

[38]- Ne yazık ki edebiyatımızda bunlar tanınmayan şeylerdir. Hatta edebiyat fakültelerinde bile bu tür sözler kavranamıyor; dolayısıyla olduğundan tamamen değiştiriliyor.

HAYAT, VAROLUŞ KAVGASI MIDIR?

Bugün bu düşünceler üç aşağı, beş yukarı Müslümanlar arasında da revaç bulmuş, itibar görmüş ve kimi Müslümanlar bilmeden ve farkında olmaksızın bu düşünce şeklinin muteber ve "geçerli" olduğu zannına kapılmışlardır. Çoğu kez kimimiz meselenin aslına dikkat etmeksizin bir ağız alışkanlığıyla "hayat, varlığın devamı için niza ve çatışmadan ibarettir" deriz. Yanlış bir düşünce şeklidir bu; hayat, varlığın devamı için bir çatışma değildir; çatışma varlığının müdafaası ve kişinin kendisini koruması için meşru bir haktır ancak.

Hatta Ferid Vecdi gibi kimi İslam bilginleri bile bu hataya düşmüş ve "Savaş, insanoğlu için bir zarurettir; insan var olduğu sürece savaş da olmalıdır, onun için bir şeref meselesidir bu" diyerek Kur'an'daki bazı ayetlerden istidlalle bu görüşü Kur'an'la desteklemeye çalışmışlardır:

"...Eğer Allah, insanların bir kısmını bir kısmıyla defetmeseydi, içlerinde Allah adının çok anıldığı manastırlar da yıkılırdı, havralar da, kiliseler ve mescitler de..."[1]

"...Allah insanları birbiriyle gidermeseydi yer yüzü mutlaka bozulup giderdi, fakat Allah'ın alemlere ihsanı var, lütfu var."[2]

Görüldüğü gibi bu ayetlerde savaş meşru olarak zikredilmekte ve "Allah, bazı insanları bazı insanlarla gidermeseydi yeryüzü fesada gömülür, bozulup giderdi" denilmekte, "aksi takdirde içlerinde Allah adının çok anıldığı manastırların, havra, kilise ve camilerin bugün mevcut olmayacağını" hatırlatılmaktadır.

Evet, ayet-i kerime bir gerçekten söz etmektedir, fakat onların anladığı gerçek değildir bu; onların bu ayetleri anlayamamış oldukları ortada... Mezbur ayet-i kerimelerde sözü geçen savaş, müdafaa savaşıdır; Hıristiyanlık muhatap alınmakta ve "biz her halükârda barıştan yanayız, hiçbir surette savaşmayız..." diyen papaz zihniyetine karşı çıkılmaktadır.

Kur'an-ı Kerim savaşın iyi bir şey olmadığını söyler, niza ve çekişmeyi reddeder; fakat bu, tecavüz amacıyla yapılan saldırı savaşıyla ilgilidir; hakkı ve hakikati koruma amacıyla yapılan "müdafaa savaşı"yla değil !..

Söylenen şudur: "Sayın papaz efendi! Eğer savunma savaşı olmamış olsaydı siz bugün kilisenizde rahatça ibadet edemeyecektiniz!...

Ve siz; sayın haham efendi, eğer savunma savaşı olmasaydı havranızda olmayacaktınız bugün!... Ve sen, ey Müslüman, müdafaa amacıyla savaş sana farz olmasaydı camide ibadet edemeyecektin bugün... Siz, hepiniz; bugün mabetlerinizde rahatça ibadet edebiliyorsanız, bunu hakk yolunda, hakkı müdafaa için savaşan savaşçıların mücahedelerine borçlusunuzdur!"

Evet, insanoğlunun; mütecavizin olmadığı, tecavüz, çatışma ve saldırının bütünüyle yok olup gittiği bir olgunluk, kemale ve eğitim düzeyine ulaşması elbette müspet ve arzu edilir bir gelişmedir,saldırı ve tecavüzün bütünüyle ortadan kalkması halinde savaş ve çatışma da meşru olmayacaktır elbet...[3] O halde "hayat, canlı kalabilmek için çatışmaktan ibarettir" diyerek savaşı hayatın zaruri bir gerekçesi olarak gösteren ve her halükârda savaşı meşru kabul edenler büyük bir yanılgı içindedirler.

İmam Hüseyin'e (a.s) mal edilmiş bir cümle vardır, ne anlamca doğru bir cümledir bu, ne de İmam Hüseyin'e (a.s) ait olduğunu rivayet eden bir kaynak kitap ya da belge mevcuttur! Üstelik bu cümlenin son 40-50 yıl zarfında meydana çıkmış olması da ilginçtir!

İmam Hüseyin'e (a.s) mal edilen mezkur cümle şudur: "Hayat bir şeye inanmak ve bu inancı doğrultusunda cihad etmektir." Daha çok batılıların düşünce sistemine benzeyen bir fikir var burada; hayat, insanın her halükârda bir inanç taşıması ve bu inanç uğrunda sürekli savaşması olarak yorumlanmaktadır zira...

Halbuki inanç ve savaş konularında Kur'an'a müracaat edildiğinde belli bir hareket noktasından söz edildiği görülür: Hakk!... Kur'an nazarında inanç; Hakka inanmak, hakkı kabul etmektir ancak; cihadsa yine bu uğurda, yâni "Hak yolda" yapılması gereken ve yapılan bir savaştır. Yâni savaş ancak "Hakka hizmet ve hakkı müdafaa amacıyla yapıldığında meşrudur. Kur'an, hayatı "herhangi bir inanç ve bu inanç uğruna yapılan her türlü savaş olarak yorumlamaz; onun tasvip ettiği belli bir inanç -Hakka kulluk- ve tayin ettiği muayyen bir cihad -fisebilillah- söz konusudur.

İnanç ve akide kavramı, tek başına soyuttur, çünkü inanç hak da olabilir batıl da... Her ikisi de inançtır bunların... Başlı başına bir dünya görüşüdür bu, "İnsanın ne olursa olsun bir dünya görüşü, bir hedefi olmalı ve bu hedef için çalışıp çabalamalıdır" der ve bu hedef ne olması gerektiğini belirlemez; inanç olsun , hedef ve ülkü olsun da, ne olursa olsun" der...

Kur'an ise her şeyi belli sınırlarıyla ifade eder, kelimeler ve kavramlar tam tespit edilmiş, her şey kendi belirgin çerçeveleri ve nüanslarıyla ifade edilmiştir. Kur'an herhangi bir inancı değil "Hakka kulluk" ve "Allah'a iman" inancını tasvip ve teklif eder, mücadele ve savaş da ancak "Allah yolunda cihad" çerçevesinde meşru ve zaruri olarak tespit edilir. Yâni Kur'an-ı Kerim insana, önce akide ve inancını ıslah etmesini tavsiye eder.

İslam inancında kişi her şeyden önce dünya görüşü hususunda cihad etmelidir; ilk cihadı inancıyladır insanın. Önce inançlarını gözden geçirmeli, batıl inançlarıyla savaşmalı ve inancını genel ve özel bir çerçeve dahilinde ıslah ederek doğru ve hakk olan inanca ulaşabilmelidir. Bunu başardıktan, yâni hakkı bulduktan ve hakka inandıktan sonradır ki bu inanç yolunda cihad etmesi gerekir.[4]

Velhasıl kamil insan modelini "kudret ve güç sahibi insan" olarak tesbit eden ve kemalin "güçlülük" olduğuna inanan bu dünya görüşü, hayatı "var olabilmenin sürekli savaşı" ve bugün çok kullanılan tabiriyle "yaşamak için öldür" kurallarıyla yorumlayan bir akidedir. Darvinizm de bu görüşü öne sürer ve "hayvanlar da yaşamak için sürekli öldürmek durumundadırlar" diyerek insan ve sair bütün canlılar için hayat denilen şeyi "Canlılar arasında varlıklarının devamını sağlayabilmek için mevcut olan sürekli ölüm-kalım savaşı" şeklinde yorumlar.

Bu noktada insanı hayvanla aynı düzeyde tutmak ve hayvanlarda olduğu gibi insanlarda da hayat "varlığının devamını sağlayabilmek için süregelen bir ölüm-kalım mücadelesi"nden ibarettir demek tamamen yanlıştır. "Hayat, yaşam kavgası, varlığını sürdürebilmenin amansız mücadelesidir" diyene, "Öyleyse insanlar arasında görülen bu samimiyetler; birlik, dostluk, işbirliği, yardımlaşma ve sevgiler neyin nesi oluyor?" diye sorduğunuzda verdiği cevap şudur: "Yanılıyorsunuz...

Bu samimiyetlerin, bu işbirliği, yardımlaşma, dostluk, sevgilerin ardında çıkar kavgası yatar; amaç yine yaşam kavgasında üst olmaktır." Ardından meseleyi şöyle açıklar: "İnsan hayatının temelini çıkar çatışması oluşturur; hayat, varlığın devamını sağlamak için kişinin sürekli diğerleriyle savaşmasıdır. Ancak bireyler, kimi zaman büyük ve onlardan çok daha güçlü bir düşmanla karşılaştıklarında mecburen birleşir ve yardımlaşırlar. Yâni bu yardımlaşma ve dostluk, söz konusu ortak düşmanın varlığının dolaylı olarak tahmil ettiği bir ilişkidir. Gerçek bir dostluk, samimiyet ve yardımlaşma değildir bu, olamaz da!... Amaç, mezkur düşmana karşı koyabilmektir yalnızca; yâni bir "tez" ve "anti-tez" meselesidir bu. Bu düşmanın varlığı karşısında, ona mukabele saikinden kaynaklanan yardımlaşma ve dostluklar çıkar ortaya. Nitekim söz konusu düşmanın ortadan kalkmasıyla birlikte bu dostluk ve samimiyetler, yardımlaşma ve işbirlikleri de ortadan kalkar, birlik halinde olan bu grup ayrı-ayrı gruplara bölünüverir, ikilikler şekillenmeye başlar; ortada iki cenah ve iki tane kalıncaya kadar bu ayrılma sürüp gider. Böylece başka üçüncü bir güçlü kalmayınca bu iki taraf ya da şahıs, yekdiğeriyle savaşa tutuşur."

"İnsanlar arasında mevcut olan dostluk, samimiyet, işbirliği, ittihat, insanlık, barış vb. şeyler aslında düşmanlıkların insana yüklediği mecburi -ve çıkara dayanan- davranışlardır. Aslolan çatışma ve savaştır, insanların yekdiğerine karşı sürekli çatışmasıdır; yardımlaşma gibi duygular ise bu çatışma aslının doğurduğu bir sonuçtur! Yardımlaşma ve işbirliği gibi davranışlar, çatışmanın yan tesirleri, onun çocuklarıdırlar.

GÜÇSÜZLÜK EKOLÜ

Görüldüğü gibi akılcı dünya görüşünde nasıl karşı bir noktaya karşı çıkıyorlarsa; keza, "aşk" öğretisinin nasıl karşı çıktığı bir nokta mevcutsa ve her iki taraf bu noktayı "zan" ve "hayal ürünü" olarak yorumluyorsa; "güç ve kuvvet" okulunun da karşı noktası vardır... Kimileri kuvveti aşırı derecede küçümsemiş ve insanın kemalini "zayıf oluş" şeklinde tespit etmişlerdir; bu dünya görüşüne göre kamil insan, "güçsüz insan"dır, "zayıf insan"dır.

Zira insan "güçlü" olursa yine "tecavüz"e kalkışacak ve başkalarının hakkına göz dikecek, el uzatacaktır. Sa'di'miz de bir şiirinde bu hataya düşerek şöyle der:

"Ayaklar altında kalan karıncayım ben,

İğnesinin insanları incittiği arı değilim elbet.

Bu nimetin şükrünü nasıl eda edebilirim

Ki, insanları incitmeye kadir değilim."[5]

Yanlış bir ifadedir bu... İnsan ille de ya karınca, ya da arı -gibi- olmak zorunda mıdır?! Ya ayaklar altında ezilecek kadar zayıf, ya da herkesi incitecek güçte mi olmak gerekir? Başka bir tercihte de bulunabilirsin pekala. Bu şiiri doğru bir ifadeyle şöyle de söyleyebilirdi şair:

"Ne ayaklar altında ezilen bir karıncayım ben,

Ne insanları iğneleyen bir arı...

Bu nimetin şükrünü nasıl eda ederim

Ki var gücüm, ama incitmem kimseyi..."

Evet... Şükredilmesi gereken durum, güçlü olmak; fakat gücü olduğu, kuvveti yettiği halde kimseye eziyet etmemektir. Marifet, imkanı, olduğu halde onu kötüye kullanmamak, güçlü olmasına rağmen eziyet etmemektir. Yoksa, zaten gücü yetmeyen birisinin eziyet etmemesi bir marifet değildir...

Başka bir şiirde ise şöyle der:

"Dağlara çekilmiş bir abide rastladım

Dünyadan kaçıp mağaraya sığınmıştı.

Neden şehre inmiyorsun? dedim.

Gönlün açılır, ferahlarsın biraz..."

Burada Sa'di, dünyadan elini eteğini çekmiş insanı konuşturur; neden şehre inip insanlarla kaynaşmadığını, toplumun meseleleriyle niçin ilgilenmeyip insanlara yardımcı olmaktan imtina ederek dağda yaşamayı tercih ettiğini sorar[6] ve insanlardan uzak yaşamayı tercih eden abidin bu davranışına gerekçe olarak öne sürdüğü bir sebepte söz eder. Şiirin mazmununa bakılacak olursa sanki Sa'di de bu gerekçeği kabul etmektedir. İnzivaya çekilen abidin gerekçesi şudur:

"Dedi ki: Peri yüzlü güzeller vardır orada

Pir olan sürçer onca güzel güller arasında"

Evet... İnzivaya çekilen zahidin öne sürdüğü gerekçe budur, "şehirde peri yüzlü güzel hatunlar vardır, onları görünce dayanamam, kendime hakim olamam ben" der ve ekler: "Bu yüzden insanlardan kaçıp bir dağ başına geldim, mağaraya sığındım..."

Aferin... Bravo senin şu sözüm ona kemaline doğrusu!... Sen git, mağarada kendini hapset , neymiş efendim?!

Kemal bu değildir...

Sa'di efendi!... Kur'an-ı Kerim kıssaların en güzelini anlatır size...

Yusuf'un (a.s) kıssasıdır bu...

Yusuf, "Şüphe yok ki her kim çekinir ve sabrederse mutlaka Allah, bu çeşit iyilik edenlerin ecrini zayi etmez..."[7] der.

Kur'an, "Yusuf gibi ol" demektedir sana... Murad alabileceği imkanlar her şeyiyle hazır ve amadedir; her şey onun arzusuna bağlıydı o sırada, her şey hazır ve müsait, kapılar kapalı, kaçacak bir yer yoktu... buna rağmen o, iffet ve şerefini koruyarak kapanan kapıları açmaya, odadan kaçmaya çalışmaktadır...

Gençtir, bekardır, kadınsızdır; üstelik yakışıklıdır, hem her kadının aklını başından alacak kadar yakışıklı... O kadınların peşinden koşacağı yerde, kadınlar onun peşinden koşmakta, kadınlar ona yalvarmaktadırlar! Her gün yüzlerce mektup, yüzlerce rica gelmektedir kadınlardan. Üstelik alelade kadınlar da değildir bunlar; Mısır'ın en tanınmış ailelerinden, en soylu ve en güzel kadınlarındandırlar...Hepsi

delicesine aşıktı Yusuf ‘a (a.s).

Kur'an böyle ders verir, böyle öğretir işte...

Her şey hazır ve amadedir, üstelik - kadının- isteğini yerine getirmemesi halinde hayatı tehlikeye girecektir; çünkü -kadın- onun yakasını bırakmamakta ve ölümle tehdit ederek "Ya beni kabul eder, ya canından olursun... İsteğime boğun eğmezsen öldürtürüm seni, bilmiş ol!.." demektedir.

Yusuf (a.s) ne yapmaktadır bu durumda?

Onun isteğini reddetmekte, ölüm tehdidine rağmen ona sırt çevirmekte ve:

"...Yusuf, Rabbim, dedi; zindan, bunların davet ettikleri şeyden daha hayırlı bence. Bunların düzenini benden uzaklaştırmazsan belki onlara meyleder de bilgisizlerden olurum..."[8]

Evet, her türlü imkana sahip olduğu, bütün şartlar amade ve ortam her şeyiyle müsait bulunduğu halde o bu gayri meşru ilişkiden kaçınmakta ve böyle bir günaha ortak olmaktansa zindana atılmayı tercih etmektedir!...

Görüldüğü gibi insanın kemali, güçsüzlüğünde değildir asla. Edebiyatımız, kemali "güçsüzlük" ve "zayıflık" olarak tanıtan şiirlerle doludur. Hatta Hemadanlı Baba Tahir-i Üryan bile bir şiirinde şöyle der:

"Göz ve gönlün elinden çekmişim neler

Gözün gördüğünü gönül yad eder

En iyisi yapmalı çelik bir hançer

Gözü oyup şu gönlü kurtarmalı birader!"

Evet... Böyle diyor şair: "Ne görürsem canım istiyor hemen, gözümün gördüğünü gönlüm çekiyor işte... O halde iyisi mi bir hançer alıp gözüme saplamalıyım; böylece kör olur da görmez, o görmeyince de gönül istemez, kurtulmuş olurum ben de!"

Oldu mu şimdi Tahir efendi?!.. Bazı şeyler vardır ki göz görmez, ama kulak duyar; duyunca da isteyiverir hemen gönlün... O halde bir hançer daha lazım sana... Kulaklarını kesmen için...

Ne de "kamil insan"mış hani, Baba Tahir'in bu mısralardaki kamil insanı...

Enteresan dememek elde değil; şöyle bir canlandırın gözünüzde bu insanı: Ne eli var, ne ayağı; ne cinsel organları kalmış, ne gözü, ne kulağı... Her tarafı gitmiş...

Bu tür "zayıflatıcı" ve "zelil edici" mısralar, böylesine "zillet yetiştirici" satırlar az değildir edebiyatımızda. Fakat bunları yazanların insan olduğunu da hatırlamak gerekir. İnsan ise hatadan münezzeh değildir, pekala yanılabilir, genellikle ya ifrata kapılır yargı ve davranışlarında, ya da tefrite... Bunları mütalaa ettikten, bu ideoloji ve dünya görüşlerini inceledikten sonra insan, asil İslam dininin bu muazzam dünya görüşünün Allah katından nazil olduğuna, ilahi bir nizamdan başka bir şey olamayacağına daha bir gönülden inanmakta ve yakin etmektedir. Sokrat bile olsa bir yerde hataya düşüveriyor insan, Eflatun da olsa yanılabiliyor pekala; Ebu Ali Sina, Muhyiddin Arabi, Mevlana vb. nicelerinin yanıldığı gibi. Karl Marx, Nietsche, J. P Sartre'ların bir noktadan sonra sapmaları gibi... Her biri bir büyük düşünür olan bu insanlar pekala çoğu yerde yanılmış, hatta kimileri bir noktadan sonra sapıvermişlerdir. Bu durumda peygamber de bir insan olduğuna göre beşeri akıl ve beşeri düşünce gücüyle böylesine muazzam, eksiksiz ve mükemmel bir dünya görüşünü nasıl kendi gücüyle düzenlemiş olabilir? Böylesine mükemmel hatasız ve eksiksiz bir hayat nizamını beşeri düşünce gücüyle ortaya koyabilmek kabil midir? Gelmiş geçmiş bunca düşünür birer öğrenci, o ise tam anlamıyla bilge bir öğretmendir adeta; onlar konuşur ama ya eksik söylerler ya yanlış... Son sözü ise o söyler daima; üstelik tam dosdoğru ve eksiksiz...

Evet... Güç ve kuvvet öğretisi de bir ideolojidir neticede; onun karşısında yer alan görüş ise "anti -kuvvet" görüşüdür.

SEVGİ EKOLÜ

Kamil insan hususunda mevcut öğretilerden biri de "sevgi" ya da "marifet" okulu olarak adlandırılabileceğimiz öğretidir. Buradaki marifet, "marifet-un nefs"le ifade edilen "kendi özünü tanıyış, kendini biliş"tir. Çok eskiden , binlerce yıl öncesi geçmişlerde, Doğu Asya'da fevkalade ileri düşünceler görülür. Bugün bunların önemli bir parçasını Hint felsefesinin ana kaynağı olan kitaplar oluşturmaktadır, bu nefis eserlerin bir bölümü de (upanişadlar) farsçaya[9] çevrilmiştir.

Büyük üstad Allame Tabatabai (Allah ondan razı olsun) yıllar önce bu eserleri okumuş ve pek takdir ederek "Bugüne değin üzerinde çok az durulan gayet faydalı ve yüce düşünce ve fikirler var bu eserlerde" demiştir!!

Bu düşünce okulunda insanlık kemalinin bütünü "kendini tanıyış"a bağlıdır, kişinin kemale erebilmesi için kendisini tanıması gerekir (kendini biliş). Evet, gerekli bir bilgidir bu; Sokrat da "kendini bil" der, İslam peygamberi de gelmiş geçmiş bütün peygamberler de bunu tavsiye etmişlerdir; Hz. Resulullah (s.a.a) "Kendini tanıyan, Rabbini de tanır"[10] buyurmuşlardır. Fakat bu düşünce okulunda bütün kemaller "kendini tanıyış"la yorumlanıp sadece bu nokta üzerinde durulur, "kendini tanıma" dışında hiç bir konudan söz edilmez bu felsefede.

Gandi'nin çeşitli makale, konuşma ve mektuplarından derlenmiş olan "Budur

Benim Dinim" adlı bir eseri çevrilmiştir farsçaya, okunmasının faydalı olacağına inanıyorum. Gandi bu kitabın bir bölümünde "Ben, Upanişadlar'ı mütalaa ederken üç önemli noktanın farkına vardım ve bu üç esası ömrümün sonuna dek prensip edindim" der ve şöyle ekler: "Bu prensipler şunlardır:

1- Sadece bir gerçek vardır, o da "insanın kendi nefsini tanımasıdır."[11]

Gandi bu esası açıklarken batı kültürünü tutarlı bir mantık ve ağır bir dille eleştirerek şöyle der:

"Batılı, dünyayı tanımış, fakat kendisini tanıyamamıştır. Kendisini tanıyamamış olduğundandır ki hem kendisini, hem bütün dünyayı bedbaht etmiştir!"

2- Kendisini tanıyan insan, Rabbini de tanır, diğer her şeyi de.

3- Sadece bir güç vardır, o da "nefsine hakim olmak" ve "kendini kontrol edebilmek"tir. Kendisine tam anlamıyla hakim olabilen birisi nesne ve eşyaya da doğru ve sahih bir şekilde hakim olabilmektedir. Yâni sadece nesneye hakimiyet değil, aynı zamanda doğru hakimiyettir de bu... Aynı şekilde iyiliği de tek kelimeyle ifade edebilmek mümkündür; yâni sadece bir iyilik vardır; o da: "Kendisi için istediği şeyi, başkaları için de istemek, kendisine layık gördüğü şeyleri başkalarına da layık görmektir."

Görüldüğü gibi burada sözü edilen marifet, "marifetun-nefs", yâni "kendini bilme", "nefsini tanıyış"tır.

Bilindiği üzere Hint felsefesinde "murakabe" denilen "içine kapanış ve kendi iç aleminde tefekküre dalış" aslı sözkonusudur. Bugün bu aslı bozmuş ve bir takım "çile çekme"ler ve Hint fakirlerinin yaptığı gibi zor ve eziyetli şeylere katlanış şekline dönüştürmüşlerdir. Ancak, benim burada değinmek istediğim şey; söz konusu Hint felsefesinin esasını iki aslın teşkil ettiğidir: "Kendini tanıma" ve "murakabe"

Kimi de kamil insanı "hiçbir sınıfa mensup olmayan insan" şeklinde yorumlar. Bu dünya görüşünü savunanlara göre belli bir sınıf ya da kesime mensup olanlar, özellikle toplumun üst sınıflarında yer alanlar daima kusurludurlar. Hatta denilebilir ki sınıflı toplumlarda kamil insanın var olabilmesi, böylesine toplumlarda fertlerin dürüstlüklerini koruyabilmesi mümkün değildir. Bu düşünce sistemine göre kamil insan "sınıfsız insan"dır, belli bir sınıfa ait olmayan kimsedir; böyle bir insan toplumun diğer fertleriyle eşit ve onlarla aynı düzeyde yaşar...

Kimi düşünce sistemleri de insanın "hür" ve "bilgili" olması gerektiği üzerinde durur. Burada bilgi ve agah oluştan kastedilen, sosyal bilinçtir; toplumdan ve olaylarından haberdar olup sosyal mesuliyetlerinin bilincine varıştır. Sosyal bilinç ve ferdi hürriyeti slogan edinen Egzistansializm bu düşünce sistemlerine örnek

verilebilir. Egzustansializmin kamil insanı "özgür ve sosyal bilince varmış insan"dır. O, isyancı ve çatışmacı bir yapı taşır; çünkü" özgürlüğün şartı isyankar ve uzlaşmaz olmaktır" der.

FAYDACILIK EKOLÜ

Üzerinde duracağımız diğer bir düşünce okulu da "kuvvet"e dayalı dünya görüşüne bir hayli benzeyen faydacılık okuludur. Bu düşünce okulu "kamil insan hekim ve bilge olmalıdır, kamil insan Allah'a ulaşmalıdır vs gibi görüşler manasızdır, bunlar felsefi tartışmalardan ibarettir" der ve kamil insanın "her şeyden alabildiğine gönlünce faydalanan insan" olduğunu söyler. Bu okula göre kemal "tatmin" den ibarettir, gerisi boştur. İnsani kemale ermek isteyen, Allah'ın bağışlamış olduğu nimetlerden faydalanmasını bilendir; ne kadar fazla tatmin olursa, kemali o derece ileri demektir. Keza bilim konusunda da, insanın kemalini -hikmet değil- bilime bağlı olarak müşahede edenler bilimden "tabiat tanıma ve tabiatta olup bitenlere vakıf olma" manasını kastederler.

Tabiat hakkında bilgi sahibi olmayı, tabiatın olaylarına vakıf olmayı istemelerinin sebebi de, tabiata hakim ve egemen olabilmek; başka bir deyişle tabiatın insana boyun eğmesini, insanın ona tam tasallutta bulunabilmesini sağlamaktır. Nitekim bütün bunlar da "insanın tabiattan ve tabiatın nimetlerinden alabildiğine faydalanabilmesi" içindir. Kısacası bilim, insanoğlu için bir vesile olarak değer kazanır ancak; asli bir değer değildir. İnsanoğlu bilime değer veriyorsa, bu, onun bilim vasıtasıyla tabiata egemen olmak isteyişindendir, insan bilim aracılığıyla tabiatı fethedince de ondan dilediğince yararlanabilecek, gönlünce fayda sağlayabilecektir.

Ferdi ya da toplumu kemale erdirmek istiyorsanız, onun alabildiğince tabiattan faydalanmasını sağlamanız gerekir. Faydacılık yegane kemaldir, onun dışında kemal düşünülmez. İlim ve bilim, zannedildiği kadar değerli ve kutsal değildir; ilmin asil bir değer ve kemal olması söz konusu edilemez. Bilim, insanoğlunun maksada -fayda- ulaşabilmesi için gerekli araçtan başka bir şey değildir. Boynuzun öküz için ne kadar önemi varsa bilimin de insan için önemi o kadardır; insanın bilime olan ihtiyacı, aslanın pençe ya da dişe -faydalanmak için- olan ihtiyacı gibidir. Velhasıl bilim, insanoğlunun daha fazla fayda sağlayabilmek için kullandığı bir araçtan ibarettir(!)

Evet... "Mükemmel insan" üzerine muhtelif görüşler öne süren felsefi düşüncelerden bazıları bunlar. Gelecek bahislerimizde bu görüşler üzerinde daha etraflıca durarak İslam nazarında bu görüşlerin hangi konumda yer aldığını belirtecek; akıl, aşk, kuvvet, sosyal sorumluluklar, sınıfsız toplum vb. kavramların İslami dünya görüşünde nasıl yorumlandığını ve İslami açıdan bu görüşlerin gerçekte ne dereceye kadar değer ve lüzum taşıdığını tafsilatıyla anlatmaya çalışacağız.

ÖLÜMÜ KARŞILAMA TARZI

Bir önceki bölümde insanın kemal derecesini ortaya koyan ölçülerden birinin, onun ölümü karşılama tarzı olduğunu belirtmiştik. Çünkü ölüm düşüncesi, ölümden duyulan korku ve dehşet, insanın en büyük zaaflarından biridir; insanoğlunun uğradığı bela ve çektiği bedbahtlıkların çoğu, onun ölümden korkmasından kaynaklanır, ölüm karşısında dehşete kapılmasından neşet bulur. Nice kötülüklere, nice alçaklıklara boyun eğmenin ya da mümessili olmanın yegane sebebi, çoğu kez ölümden duyulan korkudur.

Ölümden korkmayan bir insanın hayatı bambaşkadır; ölüm korkusunu yüreğinden silip atan birinin hayatı, yaşama tarzı, olaylar karşısında tavrı ve dahli baştan sona farklılaşacaktır. Nitekim büyük insanlar, ölüm karşısında cesurca hatta cesaretinde ötesi bir davranışla tepki gösterirler; büyük insanlar gülerek karşılarlar ölümü...[12]

"Yiğitçe vuruşarak ölmek saadet, zalimin zulmüne tahammül ederek yaşamaksa zillet ve alçaklıktır."[13] Ancak Hak evliyalarının iddia edebileceği bir ölümdür bu, ancak Allah aşıkları ölümü böyle yorumlar ve bu inançla karşılarlar . Onların nazarında ölüm mekan değiştirmek, bir evden diğerine göçmektir ancak. İmam Hüseyin'in de (a.s) deyişiyle: "Ölüm, üzerinde geçilen bir köprüdür sadece"[14] Aşura günü ashabını etrafına toplamakta ve şöyle demektedir:

"Dostlarım! Önümüzde bir köprü var şimdi, hepimiz geçeceğiz ondan. Adı, ölümdür bu köprünün.

Bu köprüden geçtikten sonra, hayal bile edemeyeceğiniz, tasavvuru mümkün olmayan bir diyar bulacaksınız karşınızda..."

Evet... Hüseyin'dir (a.s) bu... Dakikalar geçtikçe, ölüm her an biraz daha yaklaştıkça onun çehresi daha bir mütebessim olmakta, sevinci giderek artmaktadır.

Aşura günü, Kerbela sahrası... Katliam sona ermiş, hanedan-ı Resulullah (s.a.a) teker-teker kılıçtan geçirilmiştir. Olay yerinde hazır bulunan ve bu vakıayı anlatan şahıs,[15] savaşın bittiğini, Hz. Hüseyin'in (a.s) aldığı öldürücü yaralar neticesinde şehit olacağını, etrafındakilerin bütünüyle kılıçtan geçirildiğini görünce, sevap elde etme ümidiyle Yezid ordularının komutanı olan Ömer Bin Sa'd'e gider ve "Hüseyin nasılsa ölecek, can çekişiyor şimdi; ona biraz su götürmeme izin ver; bu suyu içmiş içmemiş ne fark eder -ama sevabı vardır-" der ve İmama içirmek üzere biraz su götürür.

Fakat henüz birkaç adım atmadan melun Şimr'e rastlar. İmamın mübarek başını kesmiş, Ömer b. Sad'e götürmektedir.

Olayı anlatan bu şahıs "Çehresine yayılan o mutlu tebessüm, onun öldürülüşünü

düşünmeme engel oldu" der. Bu da, başı kesildiği sırada tebessüm etmekte olduğunu gösterir.

O halde dış olaylar, kamil insanı etkisi altına alamamaktadır. İmam Ali (a.s) oldukça fakir bir hayat yaşamıştır; dönemin şartlarıyla mukayese edildiğinde daha iyi anlaşılır bu.[16]

Sosyal hizmetlerde en üst merhale yönetim ve hilafettir. Tarih çok ilginç şeyler kaydeder; Ali el-Verdi'nin de dediği gibi: "Hz. Ali (a.s) Karl Marx'ın felsefesini bütünüyle çürütmüştür. Zira o, sarayda düşündüğünü dağda -toplumun en alt kesiminin hayat ortamında -dağda düşündüğünü sarayda düşünmekte olan insandı. İşçilik yaptığı sırada düşündükleriyle, halifelik makamında görevini yaparken düşündükleri aynıdır... Bu cihetledir ki "kamil insan" denilmektedir ona."

Hz. Ali'nin (a.s) Gizli Defnedilmesi

Şimdi, vefatının yıldönümü onun... bir "kamil insanı" anmadayız... Gece yarısı verdiler toprağa onu. Neden? Çünkü Ali'yi (a.s) çok sevenlerin yanında ona büyük bir düşmanlık besleyenler de çoktu. "Ali'nin (a.s) çekicilik ve iticiliği" adlı eserimizde, bu gibi şahsiyetlerin hem son derece çekici, hem son derece itici bir karakter yapısına sahip olduklarını belirtmiştik. Bu gibi insanların seveni de çok olur, sevmeyeni de; dostları seve-seve can verirler böyle insanlar için, düşmanlarıysa insanların en kan içici, en gaddarı olurlar genellikle...

Özellikle, iç düşmanlar; yâni mukaddes görünümlü "hariciler"!! Ne kadar ilginç tir ki, hariciler İslam'ın itikadı meselelerini gerçekten çok iyi bilen, yâni Allah'a inanan, fakat bilgice kıt olan "cahiller"di. Hz. Ali (a.s) bu noktaya bizzat değinerek "İnançları var, ama cahildirler" der ve hariciler (Marikin)le Muaviye taraftarlarını (Kasıtin) mukayese eder: "Marikinleri benden sonra öldürmeyin, zira bunlar, Kasıtinlerden farklıdırlar. Marıkinler haktan yana olmak isterler, fakat ahmaktırlar, cahildirler (hakkı batıldan tam teşhis edemezler). Kasıtin ise hakkı bilir, fakat bildikleri halde hakka karşı savaşırlar."[17]

Onca dostu ve seveni varken neden Ali'yi (a.s) gece karanlığında gizlice gömmüşlerdir?

Sebep haricilerin varlığıdır...

Hariciler, "Ali Müslüman değil" diyorlardı. Yerini bilmeleri halinde gizlice kabri açıp cesedi almaları ihtimali vardı. Bu cihetle Hz. Ali'nin (a.s) mezarı yaklaşık yüz yıl gizli kalmış, yeri halka söylenmemişti.[18] İmam Cafer Sadık'ın (a.s) ömrünün son yıllarına kadar mezarın yeri gizli tutulmuş, bu süre zarfında imamlar (a.s) ve ashaptan seçkin bir grup insan dışında Hz. Ali'nin (a.s) mezar-ı şeriflerinin nerede bulunduğundan hiç kimse muttali olmamıştır.

Hz. Ali'nin (a.s) şahadetinden sonra (h: 40), İmam Hasan (a.s), Ramazanın 21. gecesi göstermelik bir cenaze töreni düzenlemiş, karanlık basınca cenazeyi yine tedbirlerle yola çıkararak Medine'ye götürmelerini söylemiştir. Böylece halk, Hz. Ali'nin (a.s) Medine'de defnedildiğini sandı. Bu süre zarfında Hz. Ali'nin (a.s) evlatları, defin merasimine katılan belli bir grup ve Ehl-i Beyt'in (a.s) has taraftarlarından başka hiç kimse onun mezarının yerini bilmedi.

Mezarın yerini bilen bu şahıslar Kufe yakınlarında bulunan (bugünkü Necef'te) kabr-i şerifi ziyaret etmedeydiler.

İmam Cafer Sadık (a.s) döneminde hariciler dağılıp da bu tehlike ortadan kalkınca, Hz. Cafer Sadık (a.s) Safvan'a (Algame duasını nakleden şahıs) kabrin yerini belli edecek bir alamet konulmasını söylediler, bunun üzerine mezar, çardağa benzer bir gölgelikle belirlendi. Bu tarihten itibaren halk mezarın yerini öğrenmiş ve ziyaret edebilmiştir.

Bu arada şunu da belirtelim ki Hz. Ali'nin (a.s) cenaze törenine de ancak seçkin ashabdan oluşan az sayıda bir grup katılabilmişti. Emir-ül Mü'minin'in has ashabından olan, onun huzurunda konuşmalar yapan, dönemin tanınmış edebiyatçı ve hatiplerinden Sa'saa b. Suhan cenaze merasimine katılanlardan biridir. Cahid, el-Beyan adlı eserinde ondan etraflıca söz eder.

Hz. Ali (a.s) defnedildiğinde cenaze töreninde hazır bulunan herkesi derin bir üzüntü ve hüzün sarmış herkes ağlamaya başlamıştı. Bu sırada orada bulunan ve iyi hatip olan Sa'saa b. Suhan,[19] yüreği hüzün ve kederle dolu bir halde ağlayarak kabrin toprağından bir avuç alıp başına serper ve elini kalbinin üzerine koyup çok sevdiği bu insanın mezarı başında ona içini dökerek şöyle der: "Ne mutlu sana... Saadetle yaşadın, saadetle de göçüp gittin dünyadan. Allah'ın evine geldin dünyaya gelirken...

Allah'ın evinde doğdun, Allah'ın evinde de şehit oldun nihayet... Ey Ali! Ne de büyüktün sen; ve bizler senin karşında ne kadar da küçüktük gerçekten... Allah'a yemin ederim ki eğer insanlar senin gösterdiğin yoldan gitmiş olsalardı nimetler (maddi ve manevi) yukarıdan (ilahi) ve aşağıdan (tabii) kaynayıp dökülürdü onlara... Fakat ne yazık ki halk, kıymetini bilemedi senin... Sana uyacakları, buyruklarına göre amel edecekleri yerde üzdüler seni, yüreğini kana boğdular, sonunda da işte bu hale düşürdüler, öldürüp toprağın bağrına verdiler seni..."

Vela havle vela kuvvete illa billah'il aliyyil azîm.

(Yüce ve ulu Allah'a dayanmayan hiç bir güç ve kuvvet yoktur.)

Dipnotlar

---

[1]- Hacc, 40.

[2]- Bakara, 251.

[3]- Nitekim İslam inançlarına göre Hz. Mehdi'nin (Allah onun zuhurunu erken kılsın) kuracağı devlet, ideal İslam devleti olup teşkil edilecek toplum da ideal toplum olacaktır. Konuyla ilgili mütalaalarımda gayet ilginç bir noktaya rastladım, ideal İslam toplumunun niteliğini anlama hususunda gerçekten dikkate değer bir hadisedir bu. Rivayette "O zaman -zuhurdan sonra- yırtıcı hayvanlar dahi yekdiğeriyle barışık yaşayacak ve savaş bir daha asla başlamamak üzere sona erecektir" denilmektedir! Yâni insanlar öylesine bir kemale erişecek ve insani bir olgunluğa ulaşacaktır ki yekdiğerinin hakkına tecavüz ve yekdiğeriyle çekişme gibi olaylar asla görülmeyecek, zira "tecavüz" ve "başkasının hakkına göz dikme ya da el uzatma" olayı bütünüyle ortadan kalkacaktır. Bu durumda elbette ki savaş da olmayacaktır artık!..

[4]- Ustad, 9. Oturumun sonlarında bu konuyla ilgili olarak ayrıntılı açıklamalarda bulunmuştur.

[5]- Sâ'di'nin Gülistan'ı, üçüncü bölüm, 2. Öykü.

[6]- Burada şunu da hemen belirtelim ki Sa'di, bunu tam tersini de diğer bir şiirinde dile getirir şöyle der:

"Tekkeden çıkan bir zahid, medreseye geldi

Tarikat ehlinin usulünü bozdu böylece

Alimle abid arasında ne fark gördün de

İnsanların arasına dönmeyi yeğledin? dedim.

"Abid, fırtınada kendi canını kurtarmaya çabalar,

Alimse boğulmak üzere olanları kurtarmaya çalışır dedi."

Burada Sa'di'nin alimle münzevi zahid arasındaki fark konusunda vardığı tespit doğrudur.

[7]- Yusuf, 90.

[8]- Yusuf, 33.

[9]- Hint felsefesine ait bu ve daha başka kitaplar, Dergâh Yayınları tarafından (1976) Türkçe'ye çevrilmiş ve "Doğu Düşüncesi" dizi yayınları olarak basılmıştır. (çev.)

[10]- Gurer-ül Hikem, "m" harfi bölümü.

[11]- Metinin Farsça tercümesinde birinci prensip "zatı biliş" şeklinde tercüme edilmiş; zat ile nefs kelimeleri anlamca birbirine yakın olduğundan bu hataya düşülmüş olmalı.

[12]- Ama intihar değil; bir amaç uğruna seve-seve bağra basılan bir ölümdür bu. Zira onlar ölümün bir mesuliyet olduğunu, ölümü kucaklayan kişinin bir mesaj verdiğini bilirler. Onların nazarında.

[13]- Lühuf, s.69. Nefes-ul Mehmum, s.116.

[14]- Meâni'l Ahbar, s.289, yeni baskı.

[15]- Bazı mukaddesatçılar gibi ki, tehlikenin olmadığı yerde sevap kazanmaya can atarlar.

[16]- Amelelik ve işçilikle de kazanırdı hayatını... Elinde avcında hiçbir şeyi olmadığı için değildi bu; bilakis, o da mal ve varlık sahibi oluyor, ganimetlerden pay alıyordu, fakat bütün bunları infak etmede, ertesi gün gidip çalışmadaydı.

[17]- Nehc-ül Belağa, Hutbe: 59.

[18]- Hz. Ali'nin şahadetiyle (h: 40) Hz. Cafer Sadık'ın (a.s) şahadeti (h: 148) arasında 108 yıllık bir zaman süreci vardır.

[19]- Cahiz'in el-Beyan vet-Tebyin adlı eseri.

İNSAN-I KAMİL İNSAN-I KAMİL

6.OTURUM

AKIL EKOLÜ ÜZERİNE İNCELEME VE ELEŞTİRİ

Bismillahirrahmanirrahim

"Hamd, bütün varlıkları yaratan, alemlerin Rabbı Allah'a mahsustur. Salat ve selam Allah'ın kulu, Resulü, habibi, seçkin kıldığı, O'nun sırrını koruyan, elçiliğini tebliğ eden efendimiz, peygamberimiz ve mevlamız Ebu'l Kasım Muhammed'e ve onun tertemiz, masum Ehl-i Beyti'ne olsun."

Eûzu billahi min-eş şeytan-ir recîm

(Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım)

"O'dur ki ümmiler içinde, kendilerinden olan ve onlara Allah'ın ayetlerini okuyan, onları tezkiye eden, onlara Kitabı ve hikmeti öğreten bir elçi gönderdi. Şüphesiz onlar, önceden, açık bir sapıklık içinde idiler."[20]

Geçmişteki felsefi deyimiyle "kamil insan", bugünkü felsefi deyimlerde ise "ideal insan" denilen insan tipini tanımak ve gerçekte onun ne gibi özellikler taşıması gerektiğini bilmek zaruridir. Zira her düşünce okulu ve felsefi görüşün vereceği ahlak, eğitim ve davranış şekli; düşünce okulunun tasvip edip tanımladığı "kamil insan" ya da bugünkü deyişiyle "ideal insan" modeline bağlıdır doğrudan doğruya.

İnsanoğlunun "kamil insan" konusunda neler düşündüğünü tesbit edebilmek için bu konuda görüşler öne süren muhtelif felsefe okulları ve ideolojileri etraflıca ele alıp incelemek, daha sonra bunları İslami ölçülerle ele alıp İslam'ın bu görüş ve düşünceleri nasıl değerlendirdiğine bakmak gerekir.

Geçen bölümde bazı düşünce okullarının ana görüşlerine kısaca değinmiş ve bunları kendi esas çerçevelerinde özetle tanıtmaya çalışmıştık. Bu bölümde "akliyyun" felsefesini tafsilatıyla ele almakla başlayacağız incelememize.

Akıl Ekolünün Özetle Açıklaması

Geçmiş çağların felsefe düşünürlerine göre insanın özü ve aslının "akıl" dan ibaret olduğunu belirtmiştik. Bu düşünürlere göre insanın asıl varlığı, onun "aklı"dır; başka bir deyişle insanın gerçek "ben"i, "aklı"dır, insanın kişiliğini "akıl" tespit etmektedir. İnsanoğlunun vücudu ve bedeni nasıl onun "kişilik"inin bir parçası değilse, insanda var olan ruhi ve psikolojik birtakım yetenek ve güçler de onun gerçek kişiliğinin bir parçası değildir. İnsanın gerçek kişiliği, onun "düşünme gücü"dür.

İnsan "düşünen" bir yaratıktır; yâni insanoğlunun insani yönü onun "düşünce"si ve "düşünebiliyor olması"dır; "görme gücü" ve "görüyor olma"sı insanın insani boyutuyla ilgili değildir, görme gücü insan için ancak bir vesileden ibarettir. Aynı şekilde insanın aslı "düşünce"dir derken mesela "hayal gücü" ve "tahayyül"ün de insanın "asl"ına ait olmayıp ancak bir araç olduğu anlaşılmaktadır. Aynı düşünceden hareketle, "istek, arzu, şehvet, öfke" vb. duygular da insanın "asl"ının, "öz"ünün; başka bir deyişle "kişilik"inin ölçüsü değildirler.

İnsanın "öz"ü ve "asıl benlik"i onun düşünce gücüdür sadece, "düşünebiliyor olma"sıdır. O halde "kamil insan", en iyi düşünebilen insandır, düşüncesi kemale ermiş olan insandır. Düşüncesi kemale ermiş insan tabiriyle de: "Varlık alemini gerçekte var olduğu haliyle, yâni asıl gerçeğiyle idrak edip anlayabilmiş olan insan" kastedilmektedir.

O halde bu düşünce okulunda iki esas görüş mevcuttu. Bunlardan biri, aklın, insanın "öz"ü olduğu, insanın asıl "ben"ini aklın teşkil ettiğidir. İkinci temel görüş

ise aklın, alemi var olduğu haliyle ve bütün gerçeğiyle idrak edebilecek güce sahip olduğudur. Yâni akıl bir ayna gibidir, bütün varlık alemini gerçek haliyle kendisinde yansıtır.

Bu görüşü tasvip eden İslam bilgeleri, İslami imanın da esasen bundan ibaret oluğunu savunmuşlardır. Yâni İslam'da ve Kur'an'da sözü geçen "insan" kavramı, varlık alemini gerçek haliyle idrak edebilmek ve anlayabilmektir derler. Alemin başlangıcı, varlığın nereden ve nasıl kaynaklandığı, alemde olup bitenlerin aslı, varlık nizamının olayları ve kurallarını anlama ve bütün bunların neticede dönüp dolaşıp hangi noktaya varacağını kavrama imanın kendisidir.

Kur'an-ı Kerim'de bahsi geçen Allah'a iman, varlığın vasıtaları ve basamaklarından biri olan meleklere iman; varlık aleminin mahluk olduğuna, Allah'ın cihanı kendi haline bırakmayıp hidayet ettiğine ve yönlendirdiğine; bu cümleden olmak üzere peygamberleri, insanları hidayet etmeleri için gönderdiğine, her şeyin Allah'tan geldiğine ve sonunda her şeyin yine Allah'a döneceğine inanmak vb. esaslar sözü edilen "iman" dan başka bir şey değildir. Mezkur bilgeler imanı bir marifet, hikmet, tanıma ve "bilgi" şeklinde tefsir eder ve bu tanıma ve "hakkında bilgi sahibi olma"nın hikmetle tanıma ve cihanın varlığına sahih bir usulle "bilgece" bir felsefi açıklama getirebilme olduğunu, bununla da ilmi ve bilimsel tanımanın kastedilmediğini söylerler. Zira bilim -pozitif bilim- asl değil, "cüz"dür onlara göre. Aslolan hekimane tanıyış ve bilgece genel biliştir, felsefi kavrayıştır. Bu işe varlığın başlangıcı, varlık aleminin başlangıç ve sonu, kainatta cereyan eden olaylar ve varlık aleminin safhalarını idrak etmek demektir.

Akıl Ekolünün Karşısındaki Ekoller

Akliyyun okulu dediğimiz bu felsefi görüşün karşısında yer alan, bu okulla daima mücadele halinde olan muhtelif görüşler vardır. Akliyyun'a karşı çıkan bu görüşlerin başında "İşrakiyyun" düşüncesi -irfan okulu, aşk öğretisi- gelir. Daha sonraki bahislerimizde bu düşünce okulunu da etraflıca ele almaya çalışacağız.

Akliyyun'a karşı çıkan diğer bir düşünce okulu ise "Hadisçiler" ya da "Ahbariyyun" (hadis ve rivayetlere dayanan ve bunu yegane temel kabul edenler)dir. Ahbariyyun ya da Hadisçiler denilen okulun temsilcileri, Akliyyun'un "aklı, varlığı kavramında esas alan" görüşüne karşı çıkar ve onların akla gereğinden fazla önem verdiklerini söyleyerek bunu mübalağalı bir değer olarak telakki ederler.

Akliyyun'a en fazla karşı çıkan ve onu en çok eleştiren okul ise "Hissiyyun=sezgiciler"dir. Hissiyyun, son üç-dört asrın en gözde felsefe okullarından biri durumundaydı. Bu okulun temsilcileri de Akliyyun'a karşı çıktılar, "akıl, sizin sözünü ettiğiniz kadar önemli ve asli bir değer değildir dediler; "Akıl, esasi ve temel değer olarak kabul edilemez. Aslolan his ve sezgidir; akıl, hisle duyuş ve sezgi gücüne tabidir, onun hizmetindedir. Önemli olan insanın aklı ve

düşüncesi değil, sezgi gücü ve "hissetme yoluyla duyup kavrama" kabiliyetidir. Akıl, his gücüyle elde edilenleri birtakım işlemlere tabi tutmaya yarayan bir araçtan ibarettir."

Bir fabrikayı ele alalım mesela... Bu fabrikaya belli bir hammadde verilecek, fabrikadaki bir takım araç ve makinalar da bu hammaddeyi işleyecektir. Tıpkı bir dokuma fabrikası gibi, bu fabrikaya verilen ana madde ham pamuktan ibarettir; fabrikadaki araçlar bu pamuğu önce temizler, daha sonra iplik yapar ve bu iplikleri istenen şekilde dokurlar. Akıl da bu fabrika gibidir işte; tek başına ne bir anlamı vardır ne bir fonksiyonu... Esas olan, sezgi gücüyle elde edilen bir takım bilgilerdir.

Bu bilgiler, akıl fabrikasının işleyeceği hammadde olarak ona sunulur, onun fonksiyonu bu bilgileri incelemek , araştırmak ve işlemekten ibarettir yalnızca.

Bu arada "Akliyyun" düşüncesinin tamamen yok olmadığını, kimilerince hala itibar gördüğünü de hemen belirtelim. Ancak biz, konunuz itibariyle Akliyyun ve bu okula şiddetli eleştiriler getiren diğer düşünce okulları arasında etraflı mukayeselerde bulunmayacak ve bu mesele etrafında İslam'ın görüşünü esas alacağız.

İslam'da Akli Bilginin Asaleti

Akliyyun okulunun belli başlı temel görüşleri, ana prensipleri vardır. Burada bunları teker-teker ele alıp İslam'la karşılaştıracak ve bunların İslami görüşe ne derece uygun ve İslam inancıyla nereye kadar mutabık kaldığını inceleyeceğiz.

Akliyyun okulunun temel düşüncesini teşkil eden esasların ilki ve en önemlisi: "Aklın asaleti ve düşünce yoluyla elde edilen bilgilerin muteber olduğudur. Aklın ve akıl yoluyla elde edilen bilginin asalet ve itibari derken ne kastedilmektedir?

Bunun mânası şudur: İnsan aklı, varlık dünyasının bütün gerçeklerini idrak edip anlayabilecek güçtedir! Yâni akıl yoluyla elde edilen bilgi "öz bilgi" dir, "hakikat"tır, güvenilir ve en doğrudur. Akıl yoluyla elde edilen bilgiden şüphe edilemez, akıl yoluyla varılan netice ve hükümler yabana atılamaz.

Düşünce okullarının çoğu, akla bu kadar önem vermez, aklı bu raddeye kadar kutsayan düşünce sistemi sayılıdır.

Peki, İslam'ın bu konuda görüşleri nelerdir?

İslam da değer vermekte midir akla?

Evet... Üstelik hiçbir dinin vermediği kadar büyük bir değer vermektedir İslam. İslami metinlerde aklın senediyet ve itibarına verilen değer hiçbir dinde görülmez, hiçbir din onun kadar aklı savunmamış, onun kadar düşünce ve istidlalden yana çıkmamıştır. Mesela Hıristiyanlıkta aklın, iman hususunda zerrece müdahale hakkı

ve fonksiyonu yoktur, iman meselesinde hiçbir müdahale hakkı tanınmaz akla. Hıristiyanlık, kişinin iman etmesi gereken herhangi bir konuda aklına müracaat etmemesi ve asla düşünmemesi gerektiğini söyler.

Zira düşünce, aklı ilgilendiren bir olaydır; akıl ise bu gibi konulara -iman- kesinlikle karışmamalıdır. İman edilmesi gereken yerde kişi inanır; düşünmez... Bir şeye iman edilecekse o şey hakkında düşünmenin, "neden"ler ve "niçin"lerden söz etmenin lüzumu yoktur, inancı gerektiren hususlarda akla başvurmak ancak abesliktir.

Halkın imanının bekçisi olan mü'min papazların görevi, iman konularına akıl ve düşüncenin karıştırılmasını önlemektir. Esasen Hıristiyanlığın temel şartlarından biridir bu.

İslam'da olay tam tersine cereyan eder. İslam inancında "İslam usulü" ve imanın şartları mütalaa edilirken bunları kabul edecek şahıs mutlaka ve sadece aklına başvurmak durumundadır. Yâni biri çıkıp da: "İslam'ın akait ve iman şartlarından biri nedir?" diye soracak olursa ve siz de ona, mesela "tevhid"dir; "Allah'ın bir olduğuna; ortağı ve benzeri bulunmadığına inanmaktır," diye cevap verecek olursanız. "Neye istidlalle, hangi sebeplerle iman ettin buna? diye sorabilir size pekala...

Bu durumda İslam, akıldan başka öne süreceğiniz hiçbir sebep ve gerekçeyi kabul etmemektedir.

Bu arada siz şöyle de diyebilirsiniz: "Allah'ın bir olduğuna, eşi ve benzeri bulunmadığına inanmışın ben, hiçbir delilim de yok, evet hiçbir akli gerekçe de göstermiyorum, fakat siz teferruata değil, neticeye bakın. Neticede benim inanmış olmam önemlidir, niçin ve neye dayanarak inandığımın ne önemi var? Ben bu inancı büyüklerimden aldım, ninemden duydum ve inandım Allah'a!.. Mesele benim inanmış olmamdır; ninemden duyarak dedemden işiterek ya da rüyada görmüş olduğum bir şey üzerine inanmıştım işte, ne fark eder?!"

Ancak, İslam bu inanca karşıdır; bir rüyaya,bir rivayete ya da geçmişlerden öyle geldiği ve öyle duyulduğu için kabul edilen inanca İslam'da yer yoktur. Kişinin, ortamın etkisiyle ya da bir töreye uymuş olmak için elde ettiği inancı reddeder İslam; o, kendi aklıyla burhan ve delillerle kanaat getirmeli ve bu yakinle inanmalıdır der.

Hıristiyanlık akidesine göre iman ve akait usulleri, akla kapalı tutulan "yasak bölge"dir. Bir Hıristiyan din adamının, dinini seven bir papazın en önemli görevi, bu alanı akıl ve düşüncenin nüfuzundan korumaktır. İslam'da inanç ise bütünüyle aklın elindedir; akıldan başka hiçbir güç bu sahaya müdahale hakkına sahip değildir.

İslami metinlerde bu konuyla ilgili fevkalade beyanlar, çarpıcı konuşma ve

hükümler mevcuttur. Her şeyden önce Kur'an'a bakınız; sürekli insanoğlunun aklını kullanmasından söz eder, onu düşünmeye davet eder. Burada, İslam'ın akla verdiği önem ve bu ehemmiyetin ölçüsü mevzuunun iyice açıklık kazanabilmesi için birkaç ayet, hadis-i şerif ve Musa b. Cafer'den (a.s) nakledilen bir hadisi -ki İslam'ın akla verdiği değeri Kur'an'ın ayetlerine dayanarak açıklamaktadır- zikretmenin faydalı olacağı inancındayım.

İslami kaynaklarda, hadis ve rivayet kitaplarında, mevcut bütün İslami metinlerde aklın ehemmiyetinden söz eden sayısız hadis, ayet, rivayet ve bahisler vardır. Temel hadis kitaplarının hemen bütününde ilk bölümün akılla ilgili bahislere tahsis edilmiş olması bu konuda verilebilecek en çarpıcı örneklerden biridir. Mesela Usul-ü Kafi'yi elinize aldığınızda kitabın ilk bölümünün "Kitab-ul Akl" denilen, akılla ilgili bahisler olduğunu görürsünüz. Akla ve düşüncenin ehemmiyetine dair ne kadar hadis varsa bu bölümde toplanmıştır.

Musa b. Cafer'den (a.s) bu hususta nakledilen bir hadiste oldukça çarpıcı bir tabir göze çarpar: "Allah'u Teala'nın insanlara göndermiş olduğu iki resulü, iki hücceti vardır.

Bunlardan biri, insanın kendi dışında cereyan eden resuller olayıdır, bu anlamda peygamber (s.a.a) onun "dış peygamberi"dir. Diğeri ise "akıl" dır. Akıl, insanoğlunun "iç peygamberi", "deruni Resulü"dür"[21]

Allah Teala'nın insanlara vermiş olduğu bu iki hüccet birbirinin tamamlayıcısıdır. Yâni akıl olur, peygamberler olmazsa, insanoğlu yalnız aklıyla saadet yolunu bulamayacaktır. Aynı şekilde akıl olmaz, fakat peygamberler olursa, insanoğlu bu defa da mutluluğa götüren yolu seçebilmekten aciz kalacaktır. Akılla nebi, her ikisi bir araya gelerek belli bir görevi -insanın doğru yolu bulması- yerine getirmektedir! Akla bunca ölçülü ve yerinde bir değer vererek düşünceyi böylesine savunan kim vardır?

İslam'da aklın değerini savunan, bunun gibi daha birçok tabirlere rastlayabilirsiniz. İşte onlardan birkaçı:

"Akıllı kişinin uykusu, cahil kişinin ibadetinden üstündür."

"Akıllının yemek yemesi, cahilin oruç tutmasından üstündür."

"Akıllının sükunu ve sukut etmesi, cahilin hareketinden üstündür."

"Hiçbir peygamber yoktur ki bisetinden önce Allah Teala onun aklını kemale erdirmiş olmasın. Bir peygamber, peygamberlikle görevlendirilmeden önce Allah Teala onu akılca mükemmelleştirir ve ümmetinin en akıllısı kılar."

İslam inancında Hz. Resul-i Ekrem (s.a.a) "Akl-ı Küll"dür... Hıristiyanlık inancıyla

asla bağdaşmayan bir inançtır bu. Esasen Hıristiyanlıkta akılla din, iki ayrı şey olarak mütalaa edilir. İslam ise peygamberini "Akl-ı Küll=her şeyi kavrayan akıl" olarak tanımlayan bir dindir.

O halde bazı düşünürlerce kabul edilen aklın hüccet olma hali; yâni aklın yoluyla bir gerçeğin bilinmesi ve anlaşılmasının mümkün olduğu görüşü kesinlikle İslam'a uygun ve İslam dinince de teyid edilen bir görüştür.

Akıl Ekolü Üzerine İki Eleştiri

Felsefecilere göre insanın cevheri ve asıl benliği, onun aklıdır, diğer uzuvlar aklın hizmetinde bulunan. araçlardan ibarettirler, önemli fonksiyonları yoktur bunların. Vücut, bütün organlarıyla aklın araçları durumundadır, insana bahşedilen göz, kulak, hafıza, hayal gücü, vehme kapılma vb. gibi insanda var olan bütün güçler ve yetenekler, insanın gerçek varlığına hizmet amacıyla vardırlar; bu gerçek varlık ise "akıl"dan başka bir şey değildir.

Evet... Felsefecilerin görüşü bu...

Bu görüşü İslam kabul etmekte ve akıl için yapılan bu tanımlamayı onaylamakta mıdır?

Hayır...

İnsanın bütün cevherini yalnızca akıldan ibaret sayan, insanoğlu için akıldan başka bir kimlik ve kişilik tanımayan bu görüşe "İslami esaslara uygundur" diyebilmek mümkün değildir.

İslami metinlerde aklın tanımı bu değildir. İslama göre akıl, insanın bütün varlığı değil, varlığının önemli bir parçasıdır ancak.

Şimdi gelelim diğer meseleye; tanıma ve bilmenin İslam'daki yeterlilik derecesine:

Bizim felsefe kitaplarının çoğunda; hatta bahislerine irfani bir zevk katan Molla Sadra'nın kitaplarında bile İslam'i iman, genellikle "tanıma" ve "biliş" olarak tefsir edilir. Onlara göre İslam'da iman, tanıma ve bilmeden ibarettir, gerisi önemli değildir. Allah'a iman demek, Allah'ı tanıma ve bilme demektir; peygamberlere iman, onları tanıma ve haklarında doğru bilgiye sahip olma demektir, aynı şekilde meleklere iman, melekleri bilme ve onları tanıyış; ahiret gününe iman da bu günün ne olduğunu biliş ve ahiret meselesini kavrayıştır, başka bir şey değil!

Bu görüş, İslam'da ve Kur'an'da bahsi geçen "iman" kavramıyla zerrece bağdaşmamaktadır... İslam'da iman; biliş, tanıyış ve meseleyi kavrayıştan çok daha öte bir şeydir; son derece hassas bir noktadır bu. Müslüman, şu noktaya önemle ve titizlikle dikkat etmelidir: Tanıma ve biliş kavramları anlamca açıktır;

belli bir mesele konusunda bilgi sahibi olma, konuya vakıf olacak kadar tanıma ve bilgi taşıma demektir. Mesela su üzerine çalışan bir bilim adamı suyu tanır, su konusunda bilgilidir; diğeri astronomdur, gök bilimiyle uğraşır, bu da yıldızları ve gezegenleri bilir, gök cisimlerine vakıftır. Aynı şekilde bir sosyologun toplum, bir psikologun ruh, bir jeologun hayvan, bir botanikçinin de bitki konusunda bilgi sahibi olduğu ve her birinin kendi mesleğiyle ilgili mevzulara aşina bulunduğu ortadadır.

Buradaki "biliş", "tanıyış" ve aşina ya da vakıf olma kelimeleri, bilinen anlamıyla "konuyu bilme, aslına vakıf olma, meseleyi idrak etmiş ve anlamış bulunma"dan başka bir şey değildir. Biliş, kavrayış ve tanıyış kavramlarını böylece açıkladıktan sonra, şimdi "iman" meselesini ele alalım; Kur'an'da bahsi geçen "iman" kavramı da böyle bir "biliş" ve "anlama" mıdır sadece? Bu durumda mesela Allah'a iman demek, "Allah'ı tanıma ve O'nu bilme"den mi ibarettir yâni? Ya da mesela peygambere iman demek, peygamberin ne olduğunu bilmek ve bu konuda bilgi sahibi olmak mıdır yalnızca?...

Hayır. Kur'an'ın sözünü ettiği iman sadece "o hususta bilgi sahibi olmak ve meseleyi kavramış bulunmak"tan ibaret değildir. Bu da gereklidir, evet; imanın rükünlerinden, imanın şartlarından biri de konuya vakıf olmak ve o meseleyi gereğince kavramış bulunmaktır. Esasen bu "biliş"i taşımayan yâni "bilgisizce" edilen iman, iman değildir zaten. Fakat şu da var ki tek başına "bilgi sahibi olma" ve yalnızca meseleyi kavramış bulunma da iman için yeterli değildir; iman, "bilme"den ibaret değildir...

İman, aynı zamanda bir eğilim, bir sempati, sevgi ve teslimiyettir de!... İmanda alaka ve temayül gösterme, ilgi duyma, sevme, teslimiyet duyup alçak gönüllülük hissetme unsurları vardır. "Biliş" ve "tanıyış"ta ise bu unsurlar görülmez. Bilişte, mesela "ilgi duyma" şartı yoktur. Örneğin gök bilimiyle uğraşan bir astronomun, yıldızlar konusunda bilgili olduğu için "yıldızları sevdiği" de iddia edilemez; bir maden mühendisi madenler konusunda bilgilidir ve madenleri tanır, "o halde bu mühendis aynı zamanda madenleri sevmektedir de!...

" denilemez. Aynı şekilde bir su uzmanının, sırf bu konuda bilgisi olduğu için ille de suya özel bir ilgi duyması gerekmez aksine kişi, bilgi sahibi olduğu bir konudan, çok iyi tanıdığı bir şey ya da kimseden pekala hoşlanmıyor hatta nefret ediyor olabilir!...

Devlet sistemlerine bakınız mesela... bir devlet, çoğu kez "düşman devlet" konusunda bir hayli bilgi taşır, hatta kimi zaman o devleti kendisinden daha fazla tanır ve hakkında çok detaylı bilgiye de sahip olabilir!... Ama ona düşmandır!..

Mesela bugün İsrail'de Araplar ve Müslümanlar konusunda uzman olan, hatta bir anlamda İslam bilimcisi denilebilecek araştırmacılar bulunması ve bunların

Müslüman ülkelerdeki araştırmacılardan çok daha fazla olması pekala muhtemeldir. Nitekim bugün Mısır, Suriye, Cezayir, vb. İslam ülkeleri üzerinde çalışan İsrailli uzmanların sayısı, İran'dakinden çok daha fazladır, Hatta bugün bizde Mısır konusunda gerçekten uzman diyebileceğimiz doğru dürüst bir araştırmacı bile bulunmayabilir, halbuki İsrail'de yüzlercesi vardır! Keza, Mısır'da da İsrail konusunda araştırmalar yapan uzmanlar mevcuttur. Ancak, İsrail'in bugün İslam ülkeleri üzerinde bunca araştırma yapmış olması ve onları gayet iyi tanıması, İsrail'in bu ülkeleri sevdiği ve Müslümanlara sempati beslediği anlamına mı gelir? Ya da falan İslam ülkesinin İsrail konusunda epey bilgi sahibi olması, bu ülkenin İsrail'e sempati beslediği şeklinde mi yorumlanmalıdır? Tam tersine; her ikisi de yekdiğerinin amansız düşmanıdır aslında...

İslami imanın, felsefecilerin iddia ettiği gibi sadece tanıma ve bilmeden ibaret olmadığını hatırlatan İslam ulema ve düşünürleri, bunu şöyle açıklarlar:

Kur'an-ı Kerim, tanınacak ve bilinecek şeylerin en iyisini, en güzel örneklerle zikretmiş; bu mesellerle ilgili gerekli bütün bilgileri vererek etraflıca tanıtmıştır. Mesela Kur'an, Allah Teala'yı, tanıtılabilecek en güzel şekliyle tanıtmış; peygamberler konusunda en sahih ve en mükemmel bilgileri vermiştir. Aynı şekilde Allah'ın delilleri ve hüccetleri en iyi şekliyle Kur'an'da anlatılmış, mead meselesi etrafında en mükemmel bilgiler de yine Kur'an'da verilmiştir. Ancak Kur'an'ın bunca tanıtmasına ve vermiş olduğu bunca bilgiye rağmen; bütün bunları çok iyi bildiği halde iman etmeyen ve kafir olan -keza bu zeminde de en sarih örneği teşkil eden- birisi vardır: Şeytan... Evet, şeytan bütün bunları çok iyi bildiği ve meseleye gayet vakıf olduğu halde iman değil, inkar etmiştir! Allah Teala'yı şeytan mı daha iyi bilir, yoksa ateist bir materyalist mi?

Bu sorunun cevabı açıktır. Şeytan, bizim tanıdığımızdan çok daha fazla tanır Allah'ı... Bu konuda bilgisi de bizlerden kat-kat fazladır onun... Üstelik binlerce yıl Allah Teala'ya ibadet etmiş, O'na kullukta bulunmuştur!

Acaba şeytanın melekler konusunda da bilgisi var mıdır?

Elbette vardır; Kur'an-ı Kerim'in bizleri onlara iman etmekle mükellef kıldığı meleklerle binlerce yıl birlikte olmuş, onlarla aynı saflarda bulunmuş ve birlikte çalışmıştır...

O, Cebrail'i (ona selam olsun) hepimizden daha iyi tanır...

Ya peygamberleri?

Onları da tanır mı şeytan? Onların peygamber olduklarını, gerçekten Allah'ın elçisi sıfatını taşıdıklarını bilir mi acaba?

Evet!... Hepsini de tanır, hepsini de bilir; üstelik hepimizden çok daha iyi bilir bütün

bunları.

Meadı da bilir o... Kıyamet ve ahiret konularında sürekli konuşur Allah'la; bu konuları gayet iyi bilir...Ancak bütün bunlara rağmen Kur'an-ı Kerim şeytanın kafir olduğunu söyler!!

"Ancak, İblis secde etmemişti, ululanmıştı ve o, kafirlerden olmuştu." [22]

İman, felsefecilerin iddia ettiği gibi sadece tanıyış ve bilişten ibaret olsaydı, herkesten önce şeytanın mü'min olması gerekirdi. Halbuki, Kur'an'ın da buyurmuş olduğu gibi, şeytan, mü'min değildir; bilmektedir, buna rağmen inkar etmekte, küfründe ısrardan vazgeçmemektedir. Hakikati bilmekte, bu gerçekten hoşlanmamaktadır; bu gerçeğe eğilimi ve sempatisi yoktur, onu kabule yanaşmamaktadır... Bu örnek açık bir gerçeği ortaya koyar: İman, sadece biliş ve tanıyıştan ibaret değildir. Nitekim kimi İslam düşünürleri Kur'an-ı Kerim'in Tin Suresi'nin altıncı ayetinde "...ancak inananlar ve iyi işlerde bulunanlar başka..." zikredilen "inananlar" ibaresindeki inanışı "nazari hikmet=teorik bilgi" ve aynı ayetteki "iyi işlerde bulunanlar" ibaresindeki iyi işi de "ameli hikmet=pratik bilgi" tarzında açıklarlar. Yetersiz ve yanlış bir yaklaşımıdır bu; mezbur ayet-i kerimede sözü geçen "inananlar" ibaresindeki inanışta, tecrit bilginin çok ötesinde, bu bilgiyi aşan bir unsur vardır. Teorik bilgi, bu unsurun yalnızca bir parçasıdır; bu gerçeğin tümü değil bir kısmıdır. Sözü geçen bütün ilim, bilgi, hikmet ve marifetler bu gerçeğin temelini teşkil eden birer "cüz"den ibarettirler; bu bilgi ve hikmetin çok ötesinde bir unsur vardır ki, o da, yukarıda sözünü ettiğimiz "teslimiyet, temayül ve sevme"dir.

Buraya kadar anlatılanları toparlayacak olursak; Akliyyun felsefesinin üç ana görüşünü ele almış olduk; bunlar:

1- Akıl hüccettir, bir delildir; bir takım gerçek ve doğruları kavrayabilecek, doğru bilgiler elde edebilecek güce sahiptir, onun elde ettiği sonuçlara güvenilebilir. (Bu görüş, İslam açısından da doğrudur.)

2- Akıl insanoğlunun yegane cevheri, onun her şeyidir. (Bu görüşün İslam'a uygun olmadığını belirttik.)

3- Akılcılar, ya da bugünkü deyimiyle rasyonalistlere göre İslami iman; akli deliller ve aklın elde ettiği sonuçlardan ibarettir. İman, bilgi ve tanıyıştan başka bir şey değildir onlara göre. (Son açıklamamızda bu görüşün de İslam'a aykırı olduğunu belirttik.)

İmanın Asaleti

Akliyyun hususunda ele alacağımız diğer bir mesele de imanın "asalet"e sahip olup olmadığı konusudur. İmandan kasıt, ister Akliyyunun iddia ettiği salt marifet (bütün

yönleriyle vakıf olma, en detaylı bilgi) olsun, ister marifet onun bir parçası olarak kabul edilsin (ki doğru olanı da budur); soru değişmeyecektir: İman tek başına asalet taşıyan bir şey midir, yoksa kendiliğinden her şey için yeterli olmayan ve "amel" için başlangıç teşkil eden bir gereklilik midir? Meselenin bu noktasında iki düşünce sistemi bütün gücüyle yekdiğerinin karşısına dikilmektedir.

"İmanın asaleti var mıdır?" sorusuyla kastedilen nedir?

Buradaki asaletten maksat "İmanın, insan amelinin itikadi üssü ve hareket mihveri" oluşu açısından bir "asalet" midir?

Başka bir deyişle:

İnsan dünya üzerinde var olduğu sürece çalışıp çabalamalı, elinden gelen gayreti göstermeli, faaliyette bulunmalı, cihad etmelidir vs. Ancak bütün bu çalışıp çabalamalar belli bir plan ve program üzerine olmalı, belli bir amaca yönelik olup yine belli bir takım metod, esas ve kurallara dayalı bulunmalıdır. Bu da muayyen bir itikadi alt yapıyı, başka bir deyişle amacı ve aracı saptayan belli bir "temel inanç sistemi"nin tespitini zaruri kılmaktadır. Zira insanoğlu sürekli hareket içinde olan, fıtraten faal bulunan bir yaratıktır. Bu sebeple hayatta ulaşmak istediği bazı amaçlara ulaşabilmek, pratik bir yaşama planı ve hayat düzenine sahip olabilmek için belli bir temel düşünce ve inanç sistemine ve bir fikri altyapıya ihtiyaç vardır; bu düşünce ve inanç altyapısı olmaksızın gayretlerinin bütünün sonuçları olan üstyapıda muvaffak olması mümkün olmayacaktır. O halde üstyapı düşüncelerinin paralelinde kurabileceği bir inanç ve fikir altyapısı verilmelidir ona. Bu merhalede insan, bir ev ya da herhangi bir bina yapmak isteyen kişiye benzer. Onun asıl amacı; dört duvarı, çatısı, kapı ve penceresi olan bir bina yapmaktır, elde etmek istediği şey aslında bunlardır. Ancak böyle bir binayı yapabilmek, istenen evi dört sağlam duvar üzerine bina edebilmek için önce bu duvarların sağlam bir temele oturtulması, bunun için de temel koyma ve temel atma işlemleri -altyapı-nın tamamlanması gereklidir. Bina, bu altyapı -temel- üzerine kurulacaktır çünkü. Ancak bu altyapı işlemleri onun amacı değildir amacı olan evin sağlam olması ve sağlam duvarlar üzerine kurulması için gereklidir bu altyapı...

Bugün mevcut sosyal düşünce okullarının mesela Komünizmin belli bir takım temel düşünceleri ve fikirleri vardır bu fikirlerin altyapı inanç sistemini materyalizm -maddecilik- oluşturur. Komünizmin kendine has sosyal, siyasi, iktisadi ve ahlaki birtakım programları fikri yapı açısından bu esas -Materyalist düşünce sistemi- üzerine kuruludur. Ancak bu düşünce sistemi amaç değildir onun için. Evet Komünizme inanmış birisi için Materyalizm gerçekte amaç değildir asla materyalizmin tek başına asaleti -kendiliğinden yeterliliği- yoktur.[23] Komünizme inanmış biri için Materyalizmin hakikaten hiçbir asaleti yoktur aslında. Ancak ne var ki o, Materyalizm olmaksızın komünizmin sosyal, siyasi ve iktisadi görüşlerini açıklayabilmenin mümkün olamayacağını zanneder (ki bu zannında yanılmaktadır.)

Bu cihetledir ki kendi görüşlerine genel bir açıklama ve izah tarzı getirebilmek ve bu görüşlere belli bir dayanak noktası gösterebilmek için Materyalizme tenezzül etmiş ve bu yolu tutturmuştur.

Nitekim son zamanlarda bazı Komünistler, Komünizmle Materyalizmi birbirinden ayırmış ve "Bizim için Materyalizmin asaleti ve vazgeçilmez gerekliliği hiç de söz konusu değildir; bizim amacımız Komünizmdir, bu pekala Materyalizmsiz de olabilir!" demişlerdir. Bugün Komünizmin bazı cenahlarında, dine karşı açılan savaşta taviz verenler ve daha ılımlı bir tavırla yaklaşanlar göze çarpmaktadır. Çünkü fikri metotlara inanç, onların nazarında zaruri değildir; bu akidevi esaslar, ideolojik inancın altyapısını teşkil eden fikirler durumundadırlar. Zira belli bir dünya görüşüne dayalı olmayan bir ideolojiden söz etmek mümkün değildir, bu dünya görüşü, tıpkı binanın temeli gibidir, ideolojinin muhtelif yönleri bu dünya görüşü üzerine oturtulur ve ona göre tanzim edilip, fakat yine de esas ve amaç bu dünya görüşü değil, onun üzerine kurulan düşünce sisteminin belli boyutları, ya da ideolojidir.

İslam'da nasıldır peki?

İslam nazarında "iman" nedir?

Allah'a, meleklere, meada, peygamberler ve evliyaullaha iman vb. sırf ideolojisini üzerine kurabileceği bir temel ve altyapı inanç sistemi olarak mı koymuştur İslam? İslami iman denilen şey bu fikri altyapıdan ibaret ve kendi başına hiçbir öz değer ve asalet taşımayan bir inanç mıdır? Yoksa bu iman ve temel düşünce metodu İslam ideolojisinin fikri temelini teşkil ediyor olmasının yanı sıra bir öz değer ve asalete de sahip midir? Ya da şöyle mi demek gerekir mesela: "Eğer üzerine bina kurulmayacaksa temel atmanın anlamı yoktur"?...

İslam'a göre "İslami iman" İslam ideolojisinin temelini ve fikri altyapıyı teşkil etmesinin yanı sıra başlı başına asaleti de olan bir unsurdur; yâni iman vazgeçilmez bir değerdir ve buna ilaveten İslam ideolojisinin temelini oluşturma değerini de taşır. Yâni bu açıdan felsefecilerin görüşü doğrudur, imanın bütün değeri, amele mukaddime teşkil ediyor olması değildir sadece, imanın bizzat kendisi de asalete sahip (vazgeçilmez bir değer)dir aynı zamanda. "Aslolan ameldir, ancak amel önemlidir, yapılan iş önemlidir; imanı değerli kılan, sadece ve sadece amelin değeridir. Yoksa, imanın kendiliğinden hiçbir değeri -ve zarureti- yoktur" diyemeyiz. Ancak, şu vardır: İmanın amelden soyutlanması halinde bir sütun yerle bir edilmiş olur.

Kur'an-ı Kerim daima "iman edenler ve salih amel işleyenler" tabirini kullanır. İman ve amel, saadetin iki vazgeçilmez sütunu ve temel dayanağı durumundadırlar.

Saadet binası, bir tek sütun üzerine kurulamaz; yıkılır... İman, İslam nazarında "zati

değer"e sahiptir, yâni bizzat kendi sonucu ve sebebiyle değer taşır, başlı başına bir asli değeri vardır imanın. Öte yandan insanoğlunun bu dünyada, hatta özellikle öbür dünyada kemale sahip olması, söz konusu İslami imanı taşımasına bağlıdır. Zira İslam nazarında ruh, gerçekten müstakil ve bağımsızdır; ruh kendiliğinden kemale sahiptir, onun kendi yapısından gelme bir kemali vardır. Ruh, ölümden sonrada bakidir, varlığını devam ettirir; eğer kendi kemallerini elde edemez, ondan uzak tutulursa eksik ve fasit olur ve "saadet"e erişemez.

Kur'an ve Nehc-ül Belağa'dan Örnekler

Bakınız Kur'an-ı Kerim bu hususta ne buyurmakta:

"...Ve burada kör olan, ahirette de kördür ve yolunu da tam sapıtmıştır; şaşırmış gitmiştir..."[24]

Evet, ayet-i kerimede de buyurulmuş olduğu gibi, dünyada kör olanlar, ahirette de kör olarak haşr edileceklerdir. Burada bahsi geçen körlük, zahiri anlamda körlük değildir; yâni mezkur ayette bildirilen olay, dünyada vücut gözleri kör olanın ahirette de kör olacağı; bu durumda mesela İmam Cafer Sadık'ın (a.s) ashabından olan Ebu Basir'in öbür dünyada kör olarak haşr olunacağı şeklinde anlaşılmamalıdır. Ayette bahsi geçen körlük deruni körlüktür; yâni bu dünyada gerçekleri görmeyen, hakikatlere gözlerini kapayan; Rabbine, ayet ve alametlerine teveccüh göstermeyen ve inanması gereken hakikatlere inanmayıp bunlardan gafil kalan kişi, ahirette kör olarak haşr olunacaktır; mezkur ayetin başka türlü tefsiri mümkün değildir.

Bu dünyada imanı olmayan, inanması gereken hakikatlere inanmayan bir şahıs düşününüz. Böyle birisi yapılabilecek bütün iyilikleri yapmış olsa; bir insanın gösterebileceği bütün iyi davranışları göstermiş, iyiliğe emir ve kötülükten nehiyde bulunmuş, yeryüzünde tam anlamıyla bir zahit gibi yaşamış ve hayatını bütünüyle halkullaha hizmete adamış; fakat Rabbini tanımış, Allah'a ve meada inanmamış ve kainatın hakikatlerinden uzak yaşamış ise kör kalmış demektir. Nitekim böyle birisi hiç şüphesiz, ahirette de kör olarak haşr olunacaktır. O halde imanı bütün bu amellerin yalnızca mukaddimesi olarak telakki edip "Önemli olan insanın iyi olmasıdır; imanın nasıl olduğu bu durumda ehemmiyet taşımaz, varsın imanı olmasın; iyi amelde bulunması yeter..." şeklinde düşünmek tamamen yanlıştır; kişi mutlaka imana sahip olmalıdır.

Kur'an-ı Kerim'de ki şu ayetlere dikkat ediniz:

"Beni anmaktan yüz çevirene gelince: Dünyada ona dar bir geçim var, kıyamet günü de onu kör olarak haşrederiz. Ya Rabbi, der, beni neden kör olarak haşrettin, halbuki ben -dünyada- görüyordum. Böylece der, sana delillerim geldi de unutuverdin onları, işte sen de tıpkı o çeşit unutulmadasın bugün..."[25]

Evet, kıyamette kör olarak haşredilen kul, itiraz eder, "Allah'ım!" der, "Ben dünyada kör değildim, gözlerim vardı, görürdüm, neden burada körüm şimdi?" Ona şöyle cevap verilir: "Evet, dünyada gözlerin vardı, ama o gözler burada hiçbir işe yaramıyor işte, burada görmek için gereken manevi ve batini gözdür. Bu basiret ve böyle bir görüş dünyadayken sende de vardı, ancak sen dünyadayken kör ettin onu, bu sebeple burada da körsün şimdi ! Bizim ayetlerimiz, alamet ve işaretlerimiz dünyada sana sunuldu. Sen bu alametlere bakarak bizi görüp tanıyabilir, gerçeği kavrayabilirdin; böylece hakikat alemi olan bu aleme göçtüğünde hakiki görüş gücün olurdu. Fakat yaşadığın tabiat dünyasında bunu idrak edemediğin ve kendini kör bıraktığın için burada da körsün..."

Yüce Allah Mutaffifin suresinde şöyle buyuruyor:

"Hayır, doğrusu onlar, o gün Rablerinden perdelenmişlerdir."[26] Bu gibileri kıyamette, hakikat aleminde Rableriyle kendileri arasında -kendi getirdikleri- hicaplar ve perdeleri bulacaklar kamil hakikati idrak etmekten mahrum kalacaklardır.

İmanın manası apaçık ortadadır; insanoğlu bu dünyada öbür dünyayı görebilmek, bu alemde diğer alemi duyabilmek için gelmiştir dünyaya...

Bunu defalarca söylemişimdir; gençlerin Nehc-ül Belağa'ya ilgi duyduğunu görmek fevkalade sevindiriyor beni. Ancak bu kitabın sadece bir boyutuna değil, bütün boyutlarına bakmak ve bütün boyutlarına eğilmek gerekir. Nehc-ül Belağa'nın duyabilen kulaklar hakkında neler söylediğine şöyle bir bakınız... Nehc-ül Belağa imanın asaletine inanır; onun nazarında imanın değeri, fikri ve akidevi esaslara temel teşkil etmiş olması değildir sadece; buna ilaveten imanın öz ve asıl bir değeri de vardır.

Ehlullah hakkında Nehc-ül Belağa'da geçen şu cümleye dikkat ediniz:

"Onlar öyle kimselerdir ki Allah'a yönelip bağışlanma dilediklerinde, günahlarının bağışlanması için Allah'a yalvarıp yakarmakla meşgul oldukları bir sırada rahmet esintilerini hisseder, bağışlandıklarını gönüllerinde duyarlar..."[27]

"Her devirde, her zaman vardır onlar; onların yaşamadığı , onların bulunmadığı bir çağ ve zaman yoktur..."[28]

Hz. Ali'nin (a.s) bu cümlesine dikkat edildiğinde böylelerinin halihazırda bizim zamanımızda da yaşadıkları, yaşamakta oldukları anlaşılır. Zaman, bu insanlardan mahrum bırakılmaz; onlar kendi içlerinde, gönüllerinin derinliklerinde, düşünce dünyalarında Rableriyle konuşur, Onunla raz-u niyazda bulunurlar. Fahr-i Razi'nin bununla ilgili çok güzel bir rubaisi vardır:

"Can alemine kör gitmekten korkarım

Cihandan bihaber gitmekten korkarım.

Ten aleminden can diyarına göçerim amma

Tende iken can alemini görmeden göçmekten korkarım!"

Şair, "Gönül gözüm açılmadan ölüp gitmekten korkmadayım; dünyada gerçekleri anlamamış bir halde iken ahirete göçmekten korkmadayım." demektedir. Şiirde geçen "alemi görmek"ten maksat, bilinen anlamda maddi alemi; duvar, pencere, deniz, yıldızlar vs'yi görmek değildir. Burada kastedilen şey alemin gerçekleri ve ruhudur, varlığın temel ve yaratılışın hikmetleridir; kısacası İslam'ın "iman" diye tabir etmiş olduğu şeydir. Bu cihetle şair "Ben ten aleminde -dünyada- iken can alemini göremezsem; ten aleminden can alemine göçtüğümde can alemini nasıl görebilirim?" demektedir. Zira alemin hakikatlerini bu dünyada görebilmek ve gerçeği buradayken idrak edebilmek gerekir, aksi takdirde can alemine can gözü kapalı olarak göçülecektir. Mezkur şiirde bahsi geçen konu, "Dünyada kör olanların ahirette de kör olarak haşr olunacakları" mealindeki ayet-i kerimede zikrolunan meseleden başka birşey değildir. İslam'da Allah'a inanmak, varlık aleminin vasıtaları olan meleklere ve Hak Teala'nın bizler için feyiz vasıtaları olan enbiya ve evliyaullaha iman etmek; nereden ve niçin gelip, sonunda nereye ve nasıl gideceğimizi bilmek, neticede istesek de istemesek de Hakk'ın tapısına varacağımıza, zira her şeyin sonunda O'na döneceğine -mead- inanmak vs. idrak ve inançlar asalet taşırlar; birer vazgeçilmez değer ve lüzum durumundadırlar. Bu gerçeklere vakıf olmak -marifet- ve inanmak -iman- asalete haizdir; başlı başına vazgeçilmez bir değer ve asalet olmasının yanı sıra, İslam'ın ideolojik fikir ve düşünce temelini teşkil etmesi açısından da asalet taşır. Yüzde yüz asil olan bir iman; bir ideoloji için en ideal fikri ve akidevi temel durumundadır. O halde ne olursa olsun imanı amele, ameli de imana feda etmemek gerekir. Bu ikisi yekdiğerinin tamamlayıcısı ve bütünleyicisidir; birinin diğerine feda ve tercih edilmesi söz konusu edilemez.

Buraya kadar yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere felsefecilerin kamil insan olarak tanımladıkları insan tipi kamil değil, eksik insandır; yâni kemalin bir kısmına sahiptir. Akli kemalin asil olduğu mevzuundaki tespitleri doğrudur. Ancak bütün kemali akla münhasır kılmaları ve insanın diğer yönlerine ehemmiyet vermemiş olmaları sonucu ulaşabildikleri insan yarı kamil insandır. Felsefecilerin tanımlamış olduğu kamil insan modeli, tepeden tırnağa, bilgi ve akıldan yoğrulup yontulmuş bir heykel gibidir, bütün özelliği "yalnızca bilgili olma"sıdır, "bilme"sidir. Onların teorisinde bu insan, iyi bilen bir yaratıktır; ancak bu yaratık sadece bilgiden ibaretti, heyecan yoktur onda; hareket, güzellik vb şeylerden yoksundur. Yegane hüneri "biliyor olma"sıdır, hepsi bu! Bilgilidir o, hem de çok bilgili... felsefecilerin tanımladığı haliyle onun bilgisi bütün kainatı idrak edecek kadar fazladır, yine onların tabiriyle bu insan aslında bir köşede durmuş "başlı başına bir dünya, başlı başına bir kainat"tır.

Bu insan, İslam'ın "kamil insan"ı değildir, bir kemale -akli kemale- sahiptir ama daha pek çok kemalden de yoksundur; bu cihetle en iyimser tabirle biz ona "yarı kamil insan" demekteyiz.

Vela havle vela kuvvete illa billah'il aliyyil azîm.

(Yüce ve ulu Allah'a dayanmayan hiç bir güç ve kuvvet yoktur.)

Dipnotlar

---

[20]- Cum'a, 2.

[21]- Usul-ü Kafi, c.1, Kitab-ul akl ve'l-cehl bölümü, 10. rivayet.

[22]- Sâd, 74.

[23]- Esasen zihinleri bu düşünceye sevk eden ve o dönemde kimi insanları materyalist düşüncelere iten yegane sebep, Avrupa'da kiliselerin başlattığı aptalca bir "anti-hürriyet" savaşı oldu. Kiliseler, söz konusu sosyal ve siyasi; özellikle de hürriyet aleyhine öylesine saçma bir mücadele başlattılar ki kısa zamanda bütün Avrupa'da şöyle bir zihniyet doğdu: "İnsan, yaşadığı toplumda ya kendisini hür, bağımsız ve kendi kendine yeterli olarak tam haklı kabul etmeli ve Allah'tan vazgeçmelidir; ya da Allah'ın varlığına inanmalı ve bu durumda kendisinin daima haksız ve bağımlı olduğunu kabullenmelidir!..."

Ardından bu zihniyete bir bahane ve izah yolu bulabilmek için din inancını temelden inkar ettiler.

[24]- İsra, 72.

[25]- Tâhâ, 124-126.

[26]- Mutaffifin, 15.

[27]- Nehc-ül Belağa, Hutbe: 22.

[28]- Nehc-ül Belağa, Hutbe: 22.

İNSAN-I KAMİL İNSAN-I KAMİL

7.OTURUM

AYRINTILARIYLA İRFAN EKOLÜ

Bismillahirrahmanirrahim

"Hamd, bütün varlıkları yaratan, alemlerin Rabbı Allah'a mahsustur. Salat ve selam Allah'ın kulu, Resulü, habibi, seçkin kıldığı, O'nun sırrını koruyan, elçiliğini tebliğ eden efendimiz, peygamberimiz ve mevlamız Ebu'l Kasım Muhammed'e ve onun tertemiz, masum Ehl-i Beyti'ne olsun."

Eûzu billahi min-eş şeytan-ir recîm

(Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım)

"O'dur ki ümmiler içinde, kendilerinden olan ve onlara Allah'ın ayetlerini okuyan, onları tezkiye eden, onlara Kitabı ve hikmeti öğreten bir elçi gönderdi. Şüphesiz onlar, önceden, açık bir sapıklık içinde idiler."[1]

Geçtiğimiz bölümlerde muhtelif okulların kamil insanla ilgili görüşlerini ele almış ve kemale ermiş insan konusunda felsefecilerin bir görüşe, irfan ehlinin başka bir görüşe sahip olduğunu; çağdaş felsefecilerin ise her ikisinden de farklı bir görüş benimsediğini belirtmiş; ardından Akliyyun, Kalbiyyun, irfancılar, sevgi okulu, kuvvet ve gücü esas olan dünya görüşü, insanlara hizmeti esas alan dünya görüşü vb.

hususunda genel bir portre çizerek bu görüşlerin ana fikrini özetle anlatmıştık. Bu bölümde mezbur dünya görüşlerinden birini etraflıca ele alarak bu dünya görüşünün muhtelif kısımlarını inceleyecek ve bu konularda İslami düşüncenin neler olduğunu ve İslam'a göre mezbur dünya görüşünün hangi konumda bulunduğunu belirtmeye çalışacağız.

Geçen bölümde Akliyyun okulunu ele almış ve kamil insana bu okulun hangi açıdan baktığını anlatmıştık. Bu bölümde de irfancı ve tasavvufçu dünya görüşünde kamil insanın nasıl tanımlandığı üzerinde duracağız. İrfan ve tasavvuf açısından kamil insanın ne olduğu üzerinde yapılacak bir tartışma, şüphesiz, diğer okulların bu konudaki görüşleri hakkında yapılacak bir tartışmadan daha önemli ve hassas olacaktır bizim için. Zira Eflatun, İbn-i Sina vb.

büyük felsefecilerin ortaya koyduğu kamil insan modeli halk arasında revaç ve rağbet bulmuş ve fazlaca tanınmış bir model değildir.

Felsefecilerin tanımladığı kamil insan, daha çok yine onların felsefe kitaplarında gündeme gelmiş ve sayfaların mahdudiyetinden kurtulmayıp kitaplarda kalmış bir modeldir.

Oysaki irfani ve tasavvufi dünya görüşü, kendi kamil insan modelini halka tanıtabilmiştir.

Tasavvufçular nesir ve şiir kitaplarında kamil insan konusundaki görüşlerini etraflıca anlatmış, ilginç örnekleme ve şiirle meseleyi daima gündeme getirebilmişlerdir. Tasavvufçuların kamil insan modelinin halk arasında daha yaygın ve daha cazip bir konum kazandığı da bir gerçek... Nitekim onların kamil insan konusundaki görüşleri de tıpkı felsefecilerin bu konudaki görüşleri gibi kısmen İslam'a uygundur; ancak tasavvufçuların kamil insanıyla İslam'ın kamil insanı arasında belirgin farklar vardır, bu okulun sözünü ettiği kamil insan modeli de yüzde yüz İslami kamil insan değildir.

Arifler Açısından Aşk

Geçen bölümde felsefeciler ve Akliyyunun kamil insanını incelerken onlara göre insanın özü ve zatının "akıl"dan ibaret olduğunu, akıl dışında her şeyin ancak vesile kabul edilip insanın özüne ait bir parça şeklinde yorumlanmadığını belirtmiş ve felsefecilere göre "ben"in akıl, düşünce ve mantık gücü demek olduğunu söylemiştik.

Tasavvufçulara göre akıl ve düşünce gücü insanın "ben"i değildir; bu güç ancak bir araç mesabesindedir. İnsanoğlunun gerçek"ben"i, onların "gönül" ya da "kalp" diye tanımladığı şeydir; bu sebeple insan, benliğine akılla değil, gönülle kavuşur, esasen onun bütün benliği kalp ve gönülden ibarettir. Felsefecilerin akıl adını verdikleri "öz benlik"i tasavvufçular "gönül" olarak saptamış ve insan gerçeğinin düşünce gücü değil, gönül ve kalp olduğu neticesine varmışlardır. Tasavvufun sözünü ettiği kalp, maddi vücutta yer alan ve bir parça etten ibaret olan yürek değildir; manevi kalptir, "gönül" dür, insanoğlunun bütün duygu ve isteklerinin merkezidir. Keza bu "gönül" de düşünceye yer yoktur, orada ancak "his" vardır. Dolayısıyla tasavvufi idrake düşünceyle değil, "his" ve "sezgi"yle varılır.

İnsanoğlunun en güçlü duyguları olan aşk ve sezginin arif ve tasavvufçu nazarında fevkalade ehemmiyeti vardır. Meselenin bu noktasında şunu da hemen belirtelim ki tasavvufçunun sözünü ettiği aşk kavramı, günlük hayatta alışılagelen aşk kelimesinin aktüel anlamı değildir. Aktüel anlamda aşk, cinsel bir kelimedir, cinsi duyguları anlatır. Arifin mevzubahis ettiği aşksa ilahi aşktır; insanı Allah'a yaklaştırır. Onun aşkı Rabbidir, arifin sevgilisi Allah'tır, herhangi bir insan ya da şu veya bu şey değildir. Üstelik tasavvufçuya göre bu aşk sadece insana özgü de değildir.

Bütün yaratıklarda aşk vardır, bütün mevcudat ilahi aşkı taşır ve yaşar. Tasavvuf kitaplarında bu mesele başlıbaşına bir bölüm teşkil eder, özellikle tasavvuf eğilim gösteren "Esfar" gibi tanınmış felsefi eserlerde "aşkın bütün mevcudatta cereyan eden bir gerçek olduğu" hususunda özel bir bölüm ayrılmıştır. Onlara göre aşk, bütün mevcudatta cereyan ve sereyan halinde olan yegane gerçektir. Bu sebepledir ki "teneffüs ettiğimiz şu havada, toprakta, taşta ve bütün atom parçacıklarında -ilahi- aşk vardır" derler. Tasavvufçuya göre zaten yegane gerçek

de aşktır; yâni ilahi aşk dışında ikinci bir "gerçek" yoktur, bu aşk dışında kişinin gördüğünü ya da var olduğunu zannettiği herşey mecazidir. Mevlana bunu şöyle anlatır:

"Aşk bir okyanustur. Gök ise bu okyanusa nispetle bir köpük gibi... Züleyha'nın Yusuf'a vurgun oluşu gibi tıpkı..."[2]

Evet, arifin nazarında aşk bir okyanus; gök ve bütün tabiat ise bu okyanusun küçücük bir zerresi gibidir. Onun nazarında aslolan ilahi aşktır; yerin ve göğün bu aşka nisbetle değeri, hemencecik sönüveren bir köpüğün değerinden fazla değildir. Nitekim Hafız şöyle der:

"Biz görkem ve makam için gelmedik bu diyara. Kaderin cilvesi sonucu sığındık buraya aslında. Yokluktan başlar bu yolculuğumuz, biz aşk menzilinin yolcularıyız.

Varlık diyarına varabilmek için bunca yolu kat ederiz biz."

Hafızın bu şiiri Sahife-i Seccadiye'den alınmış[3] bir cümlenin tercümesidir, fevkalade derin bir mana taşır: "Allah'a hamd, Resulüne ve soyuna salat ve selamdan sonra... Allah Teala bütün alemi yokluktan yaratmış ve ibda etmiştir ("ibda etmiştir"den maksat, alemin belli bir örnek ve benzer üzerinde yaratılmadığı, kendine has bir özellikle yoktan var edildiğidir). Ardından aleme -bütün yarattıklarına- kendi sevgisini vermiş, onlara ilahi aşkı kazandırmıştır."[4] Hafız bu cümleye istinadan kendisinin yokluk dünyasından varlık dünyasına geldiğini ve ilahi aşkla var olabilmeyi başardığını söyleyerek dünya yaşantısının bunca meşakkatine bu aşk ve bu varlığa ulaşabilmek için katlandığını anlatır.

Kemale Ulaşmanın Yolu

Tasavvufçuların deyişiyle insanoğlu için bütün alemde ilahi aşktan başka bir gerçek ve değer mevcut olmadığına göre" onun nazarında insan gerçeği nedir?" sorusuna bir cevap aramak gerekir. Zira tasavvufçuyla felsefeci arasında gayet açık bir görüş farklılığı vardır burada. O, felsefeci gibi insan gerçeği "düşüncedir" dememekte, insan gerçeğinin "gönül" olduğunu söylemektedir. Tasavvufçunun gönül dediği şey de ilahi aşkın merkezinden başka birşey değildir. Burada şöyle bir netice çıkmaktadır ortaya: Tasavvufçunun "ben"i düşünen bir ben değil, gönülden seven ve aşık olan bir "ben"dir.

Felsefeciye göre kemale ermek isteyen bir insan bunu ancak akıl ve düşünceyle başarabilir; mantık gücüyle, istidlalle, kıyasla, sebep ve sonuç ilişkilerini en ince ayrıntılarıyla hesaplayıp doğru teşhiste bulunmayla mükemmelleşebilir. Oysa ki tasavvufçuya göre bunlara hiç de gerek yoktur:

"Arif kişide okuma -yazma harf ve istidlal arama !

Kar gibi apak ve tertemiz bir yürekten başka bir şey yoktur onda"

Evet, tasavvufçu sebep ve sonuç ilişkileriyle ilgilenmez, mantık ve istidlale itina etmez; onun için önemli olan tertemiz bir kalbe sahip olmak, nefsini tezkiye ve terbiye edip ahlak-i rezilaneden arıtmak ve elinden geldiğince Hak'tan gayrı hiç bir şeye ilgi ve temayül göstermeyip bütün kalbiyle Allah'a yönelerek onu gayri ilahi isteklere götürebilecek olan nefsini kontrol etmektir. Tasavvufçu "Allah'tan başka hiçbir düşünceye yer verme kalbinde" der. Zira Allah'tan ve O'nun aşkından başka her düşünce bir kara dev gibidir, bir canavardır. İçinde bu canavarı taşıyan bir kalbe meleğin (ilahi nur) girebilmesi mümkün değildir. Hafız bu düşünceyi şöyle anlatır bir şiirinde:

"Karar verdim, başarmaya çalışacağım

Üzüntülere son verecek bir şey yapacağım !

Gönül halvetgahı ağyarın sohbet mekanı değil !

Dev çıkınca melek girer bu gönle

Ahkam sohbetleri uzun gecelerin karanlığı gibidir.

Işığı güneşte ara, sen çağırsan o gelir.

İnsafsız dünya ağasının kapısında ne kadar bekleyeceksin daha?

Bekleye dur sen hele, "gelecek" diye kahya...

Hazine bulmak istiyorsan dilenciliği bırakma

Bu yolun yolcusunun öğüdü bu, unutma."

Bu dünya görüşüne göre insanı kemale götürecek yegane şey nefsin ıslahı ve terbiyesidir; bu anlamda kişi nefsini terbiye ettiği ve Allah'tan başka hiçbir düşünceye zihninde yer vermediği ölçüde kemale erecek ve mükemmelleşecektir. Arif kişi bunu başarabilmek için dış dünyadan kopmalı, arzu ve isteklerini elinden geldiğince yenerek köreltmeli ve bütün varlığıyla kendi iç dünyasına kapanmalıdır. Onu kemale götürecek yegane yol budur; ilmi araştırmaların, sebep -sonuç ilişkileri üzerine yapılacak tartışma ve incelemelerin, istidlaller ve mantık mukayeselerinin hiçbir faydası yoktur. Mevlana bu inancı şöyle anlatır:

"Mantıkçıların temeli yaş tahtaya benzer

Yaş tahtaya ise ayak basılmaz elbet."[5]

Mevlana diğer bir şiirinde ise bu görüşü şöyle dile getirir:

"Akılcının sözü inci mercan olsa da

Candan söz edenin sözü bambaşkadır

Can bahsi apayrı bir mevzudur şüphesiz

Can kadehi bambaşka can katar canlara."[6]

Netice nedir ? Bilgi ve düşünceyi esas alan felsefeci ya da akılcıya göre bilgi ve mantıkla yürüyen insan sonunda başlıbaşına bir cihan olacaktır; bilgi, düşünce ve mantıktan müteşekkil bir cihandır bu. Ona göre düşünce ve mantık gücüyle yola çıkarak kendisini bilgiyle donatan kişi, neticede bütün varlık alemini -genel de olsa- kendi beyninde şekillendirecek ve zihin gücüyle bu alemin bütününü aklında yansıtarak kavrayabilecektir. Başka bir deyişle hekim -bilge- kişinin varacağı yolun sonu bilgi ve "dünyayı görmek"tir.

Peki, "arif"in yolunun sonu nereye varmaktadır acaba? "Arif"in yolunun sonu "varmak"tır, "görmek" değil! Peki, neye varmak ister o ? Hakk'ın zatına ! Ona göre, insanoğlu kendi içini temizleyebilir ve aşk bineğine binerek yoldaki menzilleri daha mükemmel bir insanın (pir) öncülüğü ve kılavuzluğunda kat edecek olursa sonuçta onunla Allah arasında mevcut bütün hicaplar -örtü ve perdeler- ortadan kalkacak ve tasavvufçunun deyişiyle kişi -arif- Allah'a ulaşacak, O'na kavuşacaktır.

"Kur'an'da "Likaullah"tan söz edilmektedir" der. Tasavvufçunun varmak istediği ve istekle varacağına inandığı sonuç budur. O, tepeden tırnağa bilgi ve düşünce dünyası kesilme arzusunda değildir, varlık alemini bütünüyle kendi içinde yansıtabilecek bir ayna olabilme peşinde de değildir. O, yansıtmaktan ziyade alemin merkezine varmak azmindedir:

"...Ey insan, şüphe yok ki sen, Rabbine ulaşmak için meşakkatler içinde didinir durursun da sonunda O'na kavuşursun..."[7]

Evet, o makama varan kişi her şeye sahiptir artık, onun her şeyi vardır, ancak bu makama varabilmeyi başaran kimsenin artık hiçbir isteği de kalmamıştır. Meselenin püf noktası da buradadır işte; öyle bir makama varıyorsunuz ki size her şeyi veriyorlar, ancak burada sizin O'ndan başka hiçbir şeye ilginiz yoktur artık. Ebu Said Ebu'l Hayr bunu şu şiiriyle çok güzel anlatır:

"Seni tanıyan kişinin can nesine gerek?

Ev-bark, çoluk-çocuk, nesine gerek?

Aşkınla deli olana iki cihanı verdin

Sana vurgun olana iki cihan ne gerek?"

Evet, hiçbir şey istemediği bir sırada her iki cihanı da bağışlıyorsun ona... Seni tanımadığı sürece her şeyi isteyip durur, fakat o zaman vermezsin. Seni tanıyı verdiği zamansa her şeyi verirsin ona, ancak bu sefer de onun hiçbir şeye zerrece ilgisi kalmamıştır artık. Seni tanıyan biri ancak seni ister; senden başka hiçbir şeye zerrece ilgisi kalmaz onun. Zira sen dünya ve ahiretin ötesinde bir gerçek, bütün isteklerin ötesinde bir sevgilisin.

Burada mezkur tasavvufi görüşlerin İslami ölçülere uyup uymadığı bahsine girmeyeceğiz. Zira bu son derece teferruatlı bir açıklamayı gerekli kılmaktadır. Ancak buraya kadarki açıklamalardan sonra asıl konumuz olan kamil insan hakkında tasavvufi görüşün ne olduğu ve tasavvufta kime "kamil insan" denildiği mevzunun belli bir netlik kazandığı şüphesiz. Tasavvufçu görüşünde kamil insan Allah'a ulaşabilen, O'nu bulabilen insandır; bu insan Allah'a kavuşunca bütün Esma ve Sıfat-ı ilahinin mazharı oluverir.

Başka bir deyişle O'na kavuşan arif, Zat-ı Hakk'ın kendisinde bütünüyle zuhur ve tecelli ettiği bir ayna durumuna gelir. Daha önceki bahislerimizde felsefecilerin kamil insan olarak tanımladıkları modelin İslam nazarında kamil değil, nispeten kamil insan olduğunu belirtmiştik. Şimdi de tasavvufçu görüşün kamil insan modelini ele alacağız. Burada önce şu soruya belli bir cevap aramak gerekir: İslam'da nefsini tezkiye etme ve nefsini arıtmaya çalışma gibi bir mesele sözkonusu mudur? Bu sorunun cevabının "evet" olduğunu hemen belirtelim, zira mesele, Kur'an'da da sarihen geçmekte:

"Andolsun ki kim özünü iyice temizlemişse kurtulmuştur, muradına ermiştir..."[8] ve ardarda geçen on bir yeminden sonra Kur'an-ı Kerim mealen şöyle buyurmaktadır: "Kurtuluşa erenler, nefislerini tezkiye edip kendilerini arıtanlardır; nefislerini fasid ve kendilerini tebah edenlerse zavallı olup gitmişlerdir elbet..."

İlm-i İfazi

Tezkiye-i nefs İslam nazarında Hakkı tanıma ve Allah'a yaklaşmaya bir vesile midir, yoksa Hakkı tanımanın yegane yolu filozof görüşü savunan felsefecilerin iddia ettiği gibi sadece bilgi, istidlal ve ilimle kavrayış mıdır"? sorusuna verilecek cevap açıktır. Elbette ki Hakkı tanıma ve gerçeğe ulaşmanın yegane yolu istidlal ve karmaşık mantık mukayeseleri değildir. Keza, nefsini tezkiye ve kendini kontrol ediş, Allah'a yaklaşma vesilesidir. Buraya kadar doğrudur, bu anlamda tezkiye-i nefs İslami ölçülere uygun ve esasen İslamidir Nitekim .

Hz. Resul-i Ekrem'den (s.a.a) günümüze gelen ve Ehl-i Sünnet ve Şia ulemasınca da rivayet olunup sahihliğinde şüphe bulunmayan bir hadis-i şerifte kırk gün kırk gece boyunca Allah rızası için tertemiz olarak kalmayı -bu müddet zarfında sadece ve sadece Allah'ı hoşnut edecek şekilde yaşamayı- başaran kimsenin kalbinden hikmet ve bilgi kaynayarak, bu hikmet ve bilginin mezkur şahsın kalbinden diline

döküleceği bildirilir.[9] Allah rızası için kırk gün kırk gece ihlasla yaşamak...

Yâni bu süre zarfında Allah rızasından başka hiçbir amacı, arzusu ve temayülü olmamalıdır o şahsın... Yaptığı ve yapmadığı herşey sadece ve sadece Allah için ve O'nu hoşnut edecek tarzda olmalıdır. Allah için konuşmalı, Allah için susmalı, Allah için bakmalı, Allah için gözlerini sakınmalı, Allah için yemeli, Allah için yememeli, Allah için uyumalı ve Allah için uyanmalıdır...

Kısacası nefsini öylesine öğretmeli, kendini öylesine programlamalı ve ruhunu öylesine ıslah etmelidir ki bu kırk gün kırk gece boyunca bütün beşeri heva ve heveslerden benliğini soyutlamalı, bu sürenin her lahzasını Allah'ı hoşnut edecek şekilde değerlendirmelidir...

Kur'an-ı Kerim'in de buyurmuş olduğu gibi İbrahim Halilullah (a.s) gibi olmalıdır:

"De ki: Şüphe yok; namazım da, ibadetlerim de, diriliğim de, ölümüm de alemlerin Rabbi olan Allah içindir..."[10]

Evet... Hz. Resulullah (s.a.a) de şöyle buyurmaktadır: Her kim kırk gün kırk gece boyunca heva ve heveslerini bütünüyle terk eder ve bütün beşeri istek ve arzularından vaz geçebilirse... Her kim bu süre boyunca. Allah'tan başka hiçbir şey düşünmez ve O'nun rızasından gayrı hiçbir şey arzulamayıp ancak O'nun için davranır, O'nun için durur ve sadece O'nun için yaşarsa... İşte o zaman, yalnız ve yalnız Allah rızasıyla geçirilen böylesi kırk gün kırk geceden sonra marifet ve hikmet pınarları yüreğinden coşup kaynayarak diline dökülüverir...

Bu hadis-i şeriften de anlaşılacağı üzere "ilm-i ifazi" denilen ve içten kaynayıp gelen deruni ilmi İslam kabul etmektedir. Ancak burada şu noktaya da dikkat edilmelidir: İslam, ifazi ilmi kabul ve teşvik ettiği gibi akıl vesilesiyle öğrenilen ilmi de kabul ve bu ilme teşvik etmektedir. Nitekim Hz. Musa'ya (a.s) bu ilmi öğrenmesi emredilir:

"...Derken kullarımızdan bir kulu buldular ki biz, katımızdan ona rahmet ihsan etmiştik ve katımızdan ilim belletmiştik. Musa, ona, sana öğretilen gerçek bilgiden bana da öğretmen şartıyla sana uyayım mı? dedi..."[11]

Ayet-i kerimede ilm-i ledun'dan söz edilmektedir.[12] İlm-i ledun, herhangi bir insandan öğrenilmiş bir ilim değildir, inanan ve nefsini tezkiye edebilen mezkur şahsa Allah Teala tarafından verilmiş, onun kendi derununda diline akıtılmıştır.

Hafız, kırk günlük tezkiye-i nefisle ilgili bu hadis-i şerifi, kendine has şifreli, şiirlerinden birinde pek güzel anlatır:

"Bir diyarda bir yolcu bir sofiye

Bir muamma söylemiş, işte şöyle:

Demiş kırk gün şişesinde durarak

Halis olur şarap, düzelir ancak.

Şu hadis-i şerife de dikkat ediniz:

"Şeytanlar insanoğlunun yüreğinde dolaşıp durmaz ve onun kalbini karartıp tozlara büründürmeselerdi, insanoğlu kalp güzüyle melekleri görebilirdi..."[13]

Yine başka bir hadis-i şerifte şöyle buyurur:

"Fazla -gereksiz yere- konuşmasaydınız ne güzel olurdu... şu dilin size pek zararı vardır... Sizin kalbiniz rast gele her hayvanın otladığı bir otlak gibi olmasaydı benim gördüklerimi siz de görebilir, benim duyduklarımı siz de duyabilirdiniz..."

Hadis-i şeriften de anlaşılacağı gibi bu sesleri duymak ve görülebileceğine işaret edilen şeyleri görebilmek için peygamber olmak gerekmemektedir. Özünü temizleyen insanlar da -Hz. Meryem gibi- onları görebilir ve duyabilirler.

Hz. Ali (a.s) daha on yaşındayken Hz. Resul-i Ekrem'in (s.a.a) yanı başında, onunla birlikte ibadet ederdi, onunla birlikte Hira'ya giderdi. Hz. Resul-i Ekrem'e (s.a.a) ilk vahy indiğinde; bütün alem onun nazarında apayrılaştığında onun duyduğu gaybdan ve meleklerden gelen sesleri Ali de duymaktaydı. Hz. Ali'nin (a.s) kendisi bunu şöyle anlatır:

"Ya Resulullah, size ilk vahiy indiğinde şeytanın ümitsiz çığlığını duydum" diye arzettim. Bunun üzerine Resul-i Ekrem (s.a.a) şöyle buyurdular: "Ya Ali, sen de benim gördüğümü görüyor, benim duyduğumu duyuyorsun, ancak, sen peygamber değilsin"[14]

Bütün bu hadislerden de anlaşıldığı gibi nefsini tezkiye edip özünü temizlemek ve kendini eğitip kontrol edebilmek gibi gayretler sadece insanın kalbini temizlemek ve onu ihlasa kavuşturmakla kalmaz; bunun da ötesinde, insanı fevkalade muazzam yüceliklere de ulaştırır. İnsana öylesine bir halet-i ruhiye elverir ki içinden ilim ve hikmet kaynayıp taşmaya başlar.

Ruhun Yücelmesi ve Alçalması

Hz. Resul-i Ekrem (s.a.a) döneminde vuku bulan ilginç bir olay vardır. Bir gün Resulullah'ın (s.a.a) ashabından bazıları onun huzuruna vararak "Ya Resulullah" derler. "Münafık olmaktan korkarız..." (dikkat ediniz; bunu söyleyenler mü'minlerdir, inananlardır. Ancak, kendi hallerinde meydana gelen bir değişim onları fevkalade tedirgin etmekten ve hemen Resulullah'a, (s.a.a) koşarak bu halin

nifak olabilme ihtimalinden duydukları ürküntüyü dile getirmektedirler!...)

Resul-i Ekrem (s.a.a) onlardan bu endişelerinin sebebini sorar, cevap verirler: "Zira biz sizin yanınızda bulunduğumuz zaman siz hep faydalı ve etkili şeyler konuşuyor, çok güzel vaaz ediyor; Allah'tan kıyamet ve günahlardan söz açıyorsunuz. Sizi dinlerken o kadar etkileniyor ve öylesine tarifi imkansız bir halet-i ruhiye içine giriyoruz ki hoş mu hoş, güzel mi güzel bir halimiz oluyor. Ancak, sizden ayrılıp da evlerimize gittiğimizde, çoluk çocuğumuzun yanında oturduğumuzda, çok geçmeden halimizin değişmeye başladığını ve yine önceki -sizi adeta hiç dinlememiş gibi- halimize döndüğümüzü hissediyoruz.

Ya Resulullah, bu nifak değil midir?" Peygamber-i Ekrem (s.a.a) "Hayır" buyurdular, "Bu nifak değildir, nifak iki yüzlülüğe, iki zıt niyetliliğe denir. Sizin sözünü ettiğiniz ve içinde bulunduğunuz durum nifak değil, iki değişik hale girmedir. Kimi zaman insanın ruhu yücelir, kimi zamansa alçalır. Benim yanımda bulunduğunuz ve bu sözleri duyduğunuz zaman elbette değişiverirsiniz. Eğer bu haleti -benim yanımda olduğunuz zaman size elveren halet-i ruhiyeyi- koruyabilir ve bu halde kalırsanız meleklerle görüşüp tanışır, ayağınız ıslanmaksızın suyun üzerinde yürüyebilirsiniz."[15]

Evet, mezkur durum insanda meleke ve huy haline geldiğinde insan böylesine yücelebilir.

Bence Sadi'nin meşhur kıtasında anlatılanlar işte bu hadis-i şerifin tercümesi olsa gerektir.[16] Sadi, Hz. Yakub'un (a.s) duygularını başka bir şekilde dile getirir:

"Oğlunu yitiren o ihtiyara

Ey temiz insan, dediler,

Mısır'dan gömleğinin kokusunu aldın da onun,

Kenan illerinde kuyuda olduğunu neden bilemedin?

Bu şiirinde Sa'di, Hz. Yakub'la Hz. Yusuf aleyhisselamların kıssasına işaret eder: Hz. Yusuf (a.s) Mısır'da kardeşlerini görür ve kendisini onlara tanıtır; sonra da babası Yakub'a (a.s) götürmeleri için gömleğini onlara verir. Ancak onlar henüz yoldayken Hz. Yakub (a.s) meseleyi hisseder:

"...Şu gömleğimi alın da götürün, babamın gözlerine sürün, iyileşir, görmeye başlar. Bütün ailenizle gelin buraya. Kervan Mısırdan ayrılınca -henüz yokdayken- babaları, bana bunak demeseniz bari, Yusuf'un kokusunu duyuyorum dedi..."[17]

Sa'di, şiirinde bu meseleyi ele alır ve "Hz. Yakub'dan (a.s) şöyle sordular"der: "Sen ta Mısır'dan Yusuf'un (a.s) kokusunu aldın da kendi mıntıkan olan Kenan'da bir

kuyuda olduğunu o zamanlar nasıl anlayamadın?"

Sa'di, bu soruya Hz. Yakub'un (a.s) lisan-ı haliyle şöyle cevap verir:

"O -Hz. Yakub- şöyle cevap verdi:

Dünya halimiz şimşeğin[18] çakışına benzer,

Şimşek gibi birden çakar, sonra yok olur.

Hafız'ın şiirinde de şöyle anlatılır:

"Leyla'nın evinden bir şimşek çaktı seherde

Başı sevdalı Mecnunun harmanını ne etti bir bak!"

Sa'di, Hz. Yakub'a (a.s) yöneltilen soruyu ve onun lisan-ı haliyle bu soruya verdiği cevabı anlattıktan sonra şöyle der:

"Ey derviş, şu halinle sabit kalsaydın eğer

Her iki cihanı da aşıp geçerdin elbet."[19]

Arif bulunduğu halde kalmayı başarabilirse, iki alemin ötesine gider.

Kamil İnsanın Seyir ve Hareketi

Meselenin bu noktasında konuya tam bir netlik kazandırabilmek ve buraya kadar söylediklerimizi yine sağlam bir senetle pekiştirebilmek için Nehc-ül Belağa'dan bir bölüm aktarmanın faydalı olacağı inancındayız. Özellikle gençler, bu gibi konuları Nehc-ül Belağa'dan duymayı tercih etmekte, onu tatmin edici bulmaktadırlar bugün. Biz defalarca bunu söyledik, yine de söylüyoruz; Nehc-ül Belağa da Hz. Ali'nin kendisidir -tamamiyle onun görüşlerini yansıtmaktadır- diyoruz. İnsanoğlunun sözleri onun tıpkı kendisi demektir. Zira söz, ruhun tecellisidir; insan, dilinin altında gizlidir.

Bu sebepledir ki aşağılık ruha sahip olan bir insanın ağzından çıkan sözler de aşağılık, yüce bir ruha sahip olan bir insanın sözleri de yüce ve değerli olmaktadır. Keza, tek boyutlu bir ruhun kelamı tek boyutlu; çok boyutlu bir ruhunsa kelamı da çok boyutludur. Bu durumda "zıtların toplamı" bir kişiliğe sahip olan Hz. Ali gibi bir insanın konuşmaları da "zıtların toplamı" olacak ve türlü mevzu ve özellikleri bir arada işleyecektir.

Onun konuşmalarında tasavvuf ve irfan da vardır, öyle ki irfanın doruğunda olduğunu fark edersiniz; sözlerinde felsefe de vardır, felsefenin doruğunda olduğunu görürsünüz; hürdür o, hürriyetin doruğunda; kahramanlıktan sözeder

kahramanlığın doruğunu görürsünüz onda; ahlaktan söz eder, ahlakın en yücesini duyar, en güzelini bulursunuz onda; o Ali'den söz eder; Nehc-ül Belağa'da bizzat Ali'yi bulursunuz. Bir konuşmasında irfan yolcusunu şöyle anlatır:

"Aklını diriltmiş, nefsini öldürmüştür o; öyle ki dinin izin verdiği ölçüde perhiz ve riyazette bulunmuş tahammüllü kılmıştır onu, ruhunun katılığını letafet ve yumuşaklığa dönüştürmüş, ruhu latif mi latif berrak mı berrak oluvermiştir. İşte bu halde iken ansızın bir kıvılcım çakıverir ta içinden, yolu apaydınlatır ona. Ardından, menzilden menzile yürümeye başlar, gider de gider; sonunda onun arzusu olan son menzile, selamet menziline varır..."[20]

O halde "Kamil insan salik insan mıdır ya da nefsini terbiye edip özünü temizleyen insan mıdır?" sorusuna İslam'ın verdiği cevap "evet"tir. Hatta bunun da ötesinde; kamil insan elbette saliktir, selamet kapısı denilen durağa varabilmek için menzilden menzile koşar, kurtuluşa erişebilmek için nice yollar kat eder, nice merhaleleri geride bırakır. Hakka yaklaşmak, Rabbinin yakınlığını kazanabilmek için didinir de didinir... Bu yolda o kadar ilerler ki, onunla Rabbi arasında hicap kalmaz; Rabbini gönül gözüyle görebilecek merhaleye varmak ister ve varabilir de. Bu noktaya varabildiğinde artık bizim gibi herhangi bir insan olmaktan çıkmıştır o, yücelmiş, yükselmiştir. Bu durumda bizler gibi, mesela, eserlerini müşahede yoluyla yaratıcısını tanıma gayretinde değildir artık. Gökyüzüne bakıp Allah'ı hatırlamaya,

O'nu tanıyabilmek ve var olduğunu kavrayabilmek için yeryüzünde mütalaalarda bulunmaya, bir yapraktaki yaratılış sırlarını incelemeye ihtiyacı kalmamıştır artık onun. Zira varmış olduğu bu merhaleden sonra Allah'ın varlığı bir yapraktan, yer ya da gökyüzünün yaratılış sırlarından çok daha net ve aşikar oluvermiştir onun için.

İmam Hüseyin (a.s) şu sözlerinde buna işaret etmemiş midir: "Senden başkası için sende bulunmayan bir zuhur mu sözkonusudur."[21]

Bir gün adamın biri Hz. Ali'ye (a.s) Allah'ı görüp görmediğini sorar. Hz. Ali (a.s) "Elbette" der ve ekler: "Görmediğim bir mabuda ibadet etmem ki ben... Ancak sanma ki gözle görüştür bu; sanma ki Allah'ın belli bir mekan ve yönde olduğu anlamını verir bu; hayır; ben mabudumu şu kafatasındaki gözlerle değil, gönül gözleriyle görmüş, kalp gözüyle müşahede etmişimdir."[22]

İrfan Ekolü Üzerine Bazı Eleştiriler

1- Aklı küçümseme:

Bu inanç çerçevesinde ve buraya kadar tasavvufun ve irfanın kamil insanı, İslam'ın onayladığı bir modeldir; bu anlamda kamil insan -bu ölçüye kadar- İslamidir ve İslam'ın kamil insanının özelliğini taşır. Ancak bu model, İslam'ın kamil insanının

bütün özelliklerini taşımaz ve "her şeyiyle kamil" değildir. Zira tasavvufçu dünya görüşü bazı şeyleri oldukça küçümser ve tahkir eder, oysa ki İslam buna karşıdır -mezkur mesele, İslam nazarında tasavvufçuların tespit ettiği gibi önemsiz ve değersiz değildir-. İşte bu sebepledir ki tasavvufun kamil insan modeli "kamil değil, "kısmen kamil"dir.[23]

Tasavvufta ilim ve akıl pek küçümsenir.

Ancak, şunu unutmamak gerekir ki İslam gönülden kaynaklanan ve kalbi olarak tanımlanan değerler hususunda kalbi kabul ettiği gibi aklı da kabul eder. Yâni birini alabildiğine yüceltip ötekini aşağılamaz. İslam gönlü kabul ettiği gibi aşkı da kabul eder; sezgiyle ve sevgiyle ulaşılan ilahi gerçeğe evet der. İslam tasavvuf ve irfanı kabul eder, seyr-ü süluku kabul eder; ancak bunun yanında aklı da kabul eder, düşünme, istidlal ve mantığı asla küçümsemez, bilakis; düşünme, istidlal ve mantığa fevkalade saygı gösterir. Nitekim bu akımların ardından gelen İslami düşüncelerde hem akla hem de kalbe gereken önemin verilmeye çalışıldığını görmekteyiz. Şeyh-i İşrak Şihabeddin Suhreverdi, Molla Sedra Sadr-ül Müteellihin Şirazi vb.'leri bu konuda örnek verilebilir.

Sözkonusu şahıslar aklı ve kalbi İslami ölçülerde birleştirmiş, özellikle Molla Sadra, Kur'ani çerçeveden bu iki düşünceye gereken önemi vermiş ve irfanla aklı birbirinden ayrı olarak işlememiştir. Onun eserlerinde, mesela, Ebu Ali Sina'da olduğu gibi kalbin küçümsendiğini,[24] tasavvufun tahkir edildiğini göremezsiniz. Tasavvufu küçümsemediği gibi; kimi tasavvufçuların yaptığını yapıp aklı ve düşünceyi de küçümsememiş; her ikisine de saygıyla yaklaşmıştır.

Kısacası İslam ne bilgi ve aklı, ne de aşkı ve kalbi küçümsemiş değildir; bunların yegane kurtuluş vesilesi olduğunu kabul etmediği gibi, herhangi birinin gereksiz veya önemsiz olduğu görüşünü de reddeder. Zira Kur'an'ın kamil insanı, aklen de kemale ermiş insandır.

2- Mutlak içe dönüklük:

İrfan ve tasavvufun kamil insanıyla ilgili, İslam'ın katılmadığı bir diğer nokta da şudur:

Tasavvuf ve irfanda yalnızca "içe dönük olma" söz konusudur, "dışa dönük"lük son derece sönük kalmıştır; ferdi boyutu güçlü, içtimai boyutu ise bir o kadar zayıftır. İrfanın kamil insanı sosyal bir insan değildir; kendi içine kapanmış, kendi -iç- meseleleriyle ancak uğraşabilen, dış dünyayla ise neredeyse hiç ilgilenmeyen bir insandır.

Oysa ki İslam'ın kamil insanı, tasavvufun sözünün ettiği gönül, aşk, süluk, ilm-i ifazi, ilm-i manevi ve tezkiye-i nefs gibi özellikleri taşıyor olmasına ilaveten aynı zamanda dışa dönük ve sosyaldir de... İslam'ın kamil insanı her zaman içine

kapanık değildir; evet, geceleri içine kapanıp kendi iç meselelerine dalabilir, ibadetin doruğunda bir arif kesilir; ancak her halükarda gündüzleri toplumun içinde yaşar ve sosyal hayata katılır. Hz. Hüccetullah Mehdi'nin (a.s), Allah Teala onun zuhurunu çabuklaştırsın inşallah- ashabını anlatan rivayetler de onun ashabının en mükemmel müslümanlar arasından seçilmiş örneklerden müteşekkil olduğu geçer ve bu seçkin mü'minlerin şu vasfından söz edilir:

"Geceleri rahip, gündüzleri aslandırlar..."

Yâni geceleyin onların yanına gidecek olursan karşında bir rahip bulursun; dünyadan elini eteğini çekmiş, adeta dağlarda mağara köşelerinde inzivaya çekilmiş, ibadetten başka bir şey düşünmeyen dervişler gibidirler. Ancak, onları gündüzleyin görürsen şaşırırsın, tıpkı birer aslan oluvermişlerdir. Gecenin rahipleri, gündüzün aslanlarıdır onlar...

Kur'an-ı Kerim bütün bu sıfatları bir araya toplayarak bu mü'min insanlardan şöyle söz eder:

"...Tövbe edenler, ibadette bulunanlar, hamd edenler, oruç tutanlar, savaş veya bilgi elde etmek için diyardan diyara gezenler, rüku edenler, secdeye kapananlar, iyiliği emredenler, kötülüğü nehyedenler ve Allah sınırlarını koruyanlar. İşte bu inanmış kişileri de müjdele..."[25]

Görüldüğü gibi yukarıdaki ayet-i kerimede inananların her iki boyutundan da söz edilmektedir. Ayetin "Secdeye kapananlar" a kadar ki bölümü müminlerin ferdi ibadetleri ve iç dünyalarıyla ilgili vasıf ve faaliyetlerinden söz etmekte; ardından hemen sosyal boyutları vurgulanmaktadır.

Yine başka bir ayet-i kerimede inananlar şöyle anlatılır:

"...Muhammed Allah'ın peygamberidir ve onunla beraber bulunalar, kafirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler. Onları görürsün ki rüku etmekteler, secdeye kapanmaktalar. Allah'tan lütuf, ihsan ve razılık dilerle. Yüzlerinde secde eserinin alametleri görünmededir ve onların bu vasıfları Tevrat'ta da vardır ve onlara ait bu vasıflar İncil'de de var; adeta ekilmiş bir taneye benzer ki filiz vermiştir, derken filizi kuvvetlenmiştir; derken kalınlaşmıştır da dümdüz boy vermiştir; gövdelerine dayanıp yücelmiştir; ekincileri şaşırtır, sevindirir, kafirleri bununla kızdırıp yerindirmek için. Allah, inananlara ve iyi işlerde bulunanlara mağfiret ve pek büyük bir mükafat vaadetmiştir..."[26]

Yukarıdaki ayet-i kerimede Hz. Resulullah (s.a.a) ve onunla -inançta- beraber olanlar anlatılmakta ve önce sosyal yönleriyle vasfedilmektedirler. Hz. Resul (s.a.a) ve beraberindekilerin gerçeği gizleyen kafirlere ve hak ve hakikate karşı düşmanlık ve inat besleyen inkarcılara karşı müsamahasız ve çetin olduklarını; inananlara karşıysa alabildiğine merhametli ve müşfik davranıp adeta bir rahmet bulutu

kesildiklerini hatırlatmaktadır. Ayetin buraya kadarki kısmı, onların toplumcu ve sosyal yönlerini anlatmaktadır. Ardından aynı insanları bir de diğer vasıflarıyla anlatır, onların iç dünyalarından; ferdi hayatlarından söz eder. Hayatlarının bu boyutunda aynı insanlar rüku etmede, secdeye varmada, Allah'a yakarak O'ndan daha fazla razılık ve hoşnutluk dilemededirler.

Bu boyutta varabildikleri yer ve elde edebildikleri rızaya iktifa etmemede ve Allah'ı daha fazla razı etmeye; O'nu kendilerinden daha fazla hoşnut kılmaya çalışmaktadırlar. Alabildiğine artırmaya çalıştıkları şey dünya ve dünyalık değildir yâni; onların yegane arzusu Allah'ın rızası ve O'nun hoşnutluğudur; onların nazarında en üstün ve en yüce değerdir bu. Yine aynı şahısların yüzlerinde secde ve ibadetlerinin alametleri görülür, itaatleri yüzlerine aksetmiştir onların...

Burada şu noktayı hemen hatırlatalım ki ayet-i kerimede bahsi geçen ibadet ve kulluk, İslam'ın kamil insanının nice boyutlarından biridir sadece. İşte bu noktada İslam'ın kamil insanıyla tasavvufun kamil insanı birbirinden ayrılmaktadır. Tasavvufun kamil insanı için tek bir boyut vardır, o da ibadet ve maneviyat... İslam'ın kamil insanında ise ibadet ve maneviyat, nice kemal boyutlarından biri durumundadır yalnızca... Şu da var ki pek çok tasavvufçu, İslami araştırma sonucu tasavvufun bu zaafını fark etmiş ve eserlerinde bu hataya dikkat çekmişlerdir. Ancak yine de bu ifratın tasavvufta yer-yer gözlemlendiğini unutmamak gerekir. Yâni "içe dönüş"lülük öyle bir noktaya varmıştır ki kişinin "dışa dönük" yönü tamamen yok olmuştur! İslam'ın tasvib ettiği bir durum değildir bu...

3- Nefsi öldürme:

Meselenin bu noktasında değinmek istediğim bir başka mevzu daha var: "Nefsini öldürme" meselesi...

İslami metinlerde "Nefsi öldürme" tabiri yoktur, "Ölmeden önce ölünüz" tabiri vardır. Bu tabirde anlatılanın ne olduğu ise aşikardır; maksat nefsini terbiye ve tezkiye edip kendini eğitmek ve kontrol edebilmektir. Kimi şairlerin şiirlerinde nefsini öldürme tabiri sık-sık kullanılsa da amacın nefsi ıslah ediş olduğu ortadadır. Başka bir deyişle kişinin kendini alabildiğine ezip kırması, kişiliğini alabildiğine horlayıp küçümsemesi bencil olmamayla eş tutulmuştur tasavvufta...

İrfani ve tasavvufi akımda bu mesele etrafında öylesine yorumlar ve beyanlarda bulunulmuştur ki; İslam'da son derece önemli bir nokta olan "nefsin kerameti" ya da "kişiliğin değeri" adeta unutuluvermiştir. Üzerinde önemle durulması gereken bir noktadır bu...

Tasavvufla ilgili bahsimizin başlangıcında da belirtmiş olduğum gibi tasavvuf ve irfan konuları bir hayli çekici olduğundan ve tasavvufçular kamil insan konusundaki görüşlerini pek çok ilginç nesir ve şiirlerle gündeme getirdiklerinden onların bu

mesele etrafındaki görüşleri halkımızı pek fazla etkilemiş ve halkın kaderini önemli ölçüde etkisi altına almış durumdadır. Yâni toplumumuzda kamil insan, daha çok tasavvufçuların tanımladığı model olmuştur bugün. Bu cihetle tasavvufun tanımlamış olduğu mükemmel insan tipi üzerinde biraz daha etraflıca durmanın faydalı olacağı inancındayım.

Vela havle vela kuvvete illa billah'il aliyyil azîm.

(Yüce ve ulu Allah'a dayanmayan hiç bir güç ve kuvvet yoktur.)

Dipnotlar

---

[1]- Cum'a, 2.

[2]- Mesnevi, s.520

[3]- Sahife-i Seccadiye, İmam Seccad Zeynelabidin (a.s) hazretlerinin tanınmış eseridir, ilmi ve irfani muhtevası ve edebi değeri pek yüce bir eserdir - çeviren-

[4]- Sahife-i Seccadiye, 1. Dua.

[5]- Mesnevi, s,56.

[6]- Mesnevi, s,41.

[7]- İnşikak, 6.

[8]- Şems, 9-10.

[9]- Sefinet-ül Bihar, Hülus bölümü.

[10]- En'am, 162.

[11]- Kehf, 65- 66.

[12]- İlm-i ledun kelimesi bu ayetten iktibas edilmiştir zaten, ayetin Arapça'sına bakınız.

[13]- Mehaccet-ül Beyzâ, c.2, s.125.

[14]- Nehc-ül Belağa, 190. Hutbe.

[15]- Usul-ü Kafi, İman ve Küfür, c.2, s.424.

[16]- Şu noktayı özellikle belirtelim ki bugün dünyanın en harikulade edebi şaheserlerinden biri sayılan bizim irfani edebiyatımız, her şeyini İslam'a borçludur, onca güzelliğini İslam'dan alabilmiştir ancak. Sömürü uşakları ne derlerse desinler bu edebiyat bir İslam ürünüdür ve her şeyini İslam'dan almıştır.

Mevlana, Hafız, Sadi, Nasır Hüsrev vb. gibi tasavvuf edebiyatımızın devleri, yazmış oldukları muhteşem eserler ve şiirleri İslam'a borçludurlar.

Bu muazzam dinden almış oldukları benzersiz ilham, şevk ve heyecanla coşmuş ve yazmışlardır. Nitekim Hafız bir şiirinde açıkça "Ben her şeyimi Kur'an'a borçluyum" der.

[17]- Yusuf, 94.

[18]- Maneviyat ilgili olarak kullanılan "şimşek" tabiri Hz. Ali'den (a.s) alınmadır. İnşaallah ileride Hz. Ali'nin ilgili sözünü açıklayacağım.

[19]- Gülistan, 2. bab, 10. öykü.

[20]- Nehc'ül Belağa, 218. hutbe.

[21]- Arefe Duası.

[22]- Nehc-ül Belağa, 177. hutbe.

[23]- Bazıları mantıklarını oldukça İslam'a yaklaştırabilirler. Ancak konumuz onlarla ilgili değildir.

[24]- Burada şunu da hemen hatırlatalım Ebu Ali Sina, ömrünün sonlarına doğru bu tutumundan vazgeçmiş ve düşüncesini yenilemiştir.

[25]- Tevbe, 112.

[26]- Feth, 29.

İNSAN-I KAMİL İNSAN-I KAMİL

9.OTURUM

İRFAN EKOLÜ ÜZERİNE İNCELEME VE ELEŞTİRİ

Bismillahirrahmanirrahim

"Hamd, bütün varlıkları yaratan, alemlerin Rabbı Allah'a mahsustur. Salat ve selam Allah'ın kulu, Resulü, habibi, seçkin kıldığı, O'nun sırrını koruyan, elçiliğini tebliğ

eden efendimiz, peygamberimiz ve mevlamız Ebu'l Kasım Muhammed'e ve onun tertemiz, masum Ehl-i Beyti'ne olsun."

Eûzu billahi min-eş şeytan-ir recîm

(Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım)

"Artık kim azmışsa ve şu yakın hayatı yeğlemişse, onun barınağı cehennemdir. Ama kim Rabbinin divanında durup hesap vermekten korkmuş ve nefsini tutkulardan men etmişse, onun barınağı da cennettir."[1]

Tasavvufi düşüncede kamil insanla ilgili mevcut önemli meselelerden biri de insanın kendi nefsi ve kendi "benlik"iyle olan irtibatıdır. Bunun aynı zamanda İslami bir mesele olduğunu da hemen hatırlatmak yerinde olacaktır. Yâni nefs-i emmareye karşı çıkış, benlik, bencillik ve heva ve hevese karşı, mücadele ediş esası hem irfan ve tasavvuf, dili ve düşüncesinde vardır, hem de yüce İslami talimatlarda mevcuttur. Hatta bu esasın hem İslam'da hem de tasavvufta bulunduğunu söylemek dahi bir yere kadar yanlış bir ifade sayılır. Zira İslami tasavvufçular da bu meseleler konusunda bizzat İslam'dan ilham almışlardır! Nitekim mezkur meseleler çevresinde kullanılmış olan deyim ve tanımlamalar bütünüyle İslami ıstılahlardır. Meselenin bu noktasında bir konuyu önemle vurgulamanın ve bu konuyla ilgili bir noktayı açıklamanın gerekli olduğu inancındayız:

Arapçası "nefs" olan "ben" ya da "benlikle mücadele "nefisle cihad" olarak tanımlanmıştır. Hatta nefs, insanın içinde yaşayan düşman olarak tabir edilir. Bakınız Sa'di ne demekte:

"Nefsinin düşmanıyla oda arkadaşısın

Nasıl? Yabancıyla savaşa tutuşmuşsun?!"

Bu tabir de Hz. Resul-i Ekrem'in (s.a.a) şu hadis-i şeriflerinden iktibas edilmiştir:

"En tehlikeli düşmanın, iki böğrün arasında yerleşmiş bulunan nefsindir."[2]

Sa'di, Gülistan'ında şöyle bir kıssa anlatır. Arifin birinden, Hz. Resul-i Ekrem'in (s.a.a) bu hadis-i şeriflerinin ne manaya geldiğini sordular. Hz. Resulullah (s.a.a) nefsi niçin insanın en büyük ve en tehlikeli düşmanı olarak tanımlamış? Arif cevap verdi: "Bunun sebebi şudur: Düşmanın kim olursa olsun; ona iyilik eder, isteklerini yerine getirirsen dost olur seninle. Halbuki nefs, tam tersinedir; isteklerini yerine getirdikçe düşmanlığı daha da artar sana!..."

Görüldüğü gibi nefse düşman gözüyle bakılmıştır. Bu nefs; bizim "ben", "bencillik","nefsine düşkünlük" ya da kendi kendisine tapacak kadar "egoist" olma

şeklinde tabir ettiğimiz şeydir. Şimdi kötü bir şey olarak tanımlanan bu "ben"ve "bencillik"in ne olduğunu inceleyelim biraz.

Bencilliğin İlk Merhalesi

Bencilliğin bir çeşidi ve bir derecesi; kendi kendinin ekseni olmaktır, yâni hep kendini düşünmektir. Bu anlamda kişi her şeyi kendisi için yapar, bütün gayesi ve davranışları kendi ihtiyaçlarını temin için tezahür eder. Burada şahıs sadece kendisini düşünmektedir, kendi kendisinin ekseni olmuştur, sabahtan akşama kadar yaptığı her şey, gösterdiği bütün çaba kendi hayatını temin edebilmek içindir. Kişinin "kendisi için" ve "bu hadde kadar" göstermiş olduğu bu "bencillik", ahlak dışı denilebilecek kadar kötü bir davranış mıdır acaba? Cevap şudur: Bu, ahlaki bir davranış değildir; yâni insani değer olarak tanımlanabilecek bir davranış türü değildir. Ancak, ahlak dışı bir davranış da olmadığı unutulmamalıdır.

Bir hastalık ya da anormallik de değildir...

Kur'an-ı Kerim insan için üç makam tanımıştır:

1- Hayvandan aşağı.

2- Hayvanla aynı.

3- Hayvandan üstün.

İnsanoğlu kimi zaman insaniyetten uzaklaşarak hayvaniyet gösterir; bu onun hayvanlaştığı, hayvanla aynılaştığı durumudur. Kimi zamansa değer kazanarak yücelir, bu durumda sadece hayvandan değil, meleklerden dahi üstün olur. Bazen de insan menfi değerlerin peşine gider, bu değerleri elde edince sıfırın altına iniverir; bu da onu hayvandan da beter kılar.

Sonuç olarak insanın yaptığı işleri üç tür ve değere ayırmak mümkündür:

1- Ahlaki davranışlar -hayvandan üstün-

2- Ahlak dışı davranışlar -hayvandan aşağı-

3- Ne ahlaki, ne de ahlak dışı olan davranışlar -hayvan-

Güvercinleşmiş, koyunlaşmış bir insan düşünelim; yâni sadece kendisini düşünmekte, sırf kendisi için yaşamaktadır. Bu, hayvanlık derecesidir, böyle bir insanın davranışında ahlak unsuru arama, yoktur çünkü... Ancak bu sınırlar dahilinde "ahlak dışı" ya da "ahlaksız" da diyemeyiz ona.

Bencilliğin İkinci Merhalesi

Kimi zaman da adam yine kendisini düşünmekte, karnını doyurmaya çalışmaktadır; ancak belli bir noktadan sonra bir çeşit ruhsal bozukluklara müptela olmakta ve insani hasletleri, hayvani hasletlerinin emrine girerek kişiyi her şeyi kendisi için istemeye kadar götürmektedir.

Kursağında yem toplayan bir güvercin, doymak için yapar bunu; bu normal bir davranıştır. At, karnını doyurabilmek için otlar, yem yer, bu da normaldir. Keza bu hadde kalmış ve bu merhaleyi aşamamış bir insanın sırf hayvani (maddi) ihtiyaçlarını karşılayabilmek için göstereceği davranışlar da bir hayvan için normaldir, çünkü -bu merhale ve bu durumda- o bir hayvandır.

Ancak insan, kimi zaman da "hırs"a müptela olmakta, gözünü hırs bürümektedir. İşin bu noktasında "Karnını doyurabilmek" gerekçesi sözkonusu olmaktan çıkmıştır artık. Şimdi o doymak için değil, daha fazlasına, sonra yine daha fazlasına sahip olabilmek için toplamakta ve istemektedir her şeyi. Ne kadar olursa olsun, elinde ki az gelir ona, habire artırmak, habire çoğaltmak ister, bununsa ne haddi vardır ne sınırı... Adı hırstır bunun, tamah ve tamahkarlıktır... Öte yandan iş almaya değil de vermeye gelince, bir bağış ya da ihsanda bulunma sözkonusu olunca eli sıkılaşıverir, hiç yanaşmaz ! Bu da bir başka hastalık, bir başka marazdır ki cimrilik ya da pintilik olarak tabir ederiz.

Hz. Resul-i Ekrem de (s.a.a) bir hadis-i şeriflerinde bunu pintilik ve cimrilik (şuhh) olarak ifade etmişlerdir ki bu da yine Kur'an'ın tabiridir: "...Ve nefislerinin cimriliğinden korunmuş olanlar..."[3] Yâni cimri, pinti, nekes ya da hırslı kişi ruhsal bir bozukluğa yakalanmıştır; psikolojik bir durumdur bu. Adama hakim olmaya görsün; ne benliği ne düşüncesi, ne de iradesi kendi elinde, emrinde olmaz artık. Tersine, canına ve kanına işlemiş olan, örneğin, para aşkı gibi bir bozuk psikoloji hakim olur bütün benliğine. Akla ve hesaba uygun bir tarafı da yoktur bu davranışın; mantıksızdır da... Çünkü eğer kişide akıl ve mantık olsa, parayı nerede harcaması gerektiğini de kestirebilmesi ve hiç olmazsa kendi menfaati için yeri geldiğinde harcaması gerekir. Mutluluğu, için hayrı ve kendi faydası için yapması gerekir en azından... Fakat müptelası olduğu "cimrilik" marazı izin vermez buna. İşte bu, ahlak dışı ve ahlaka aykırı bir davranıştır; cimrilik ya da hırs, hayvanlıktan daha aşağı bir mertebe olduğundandır ki bunlara "ahlaksızlık" ve "hastalık" halleri demekteyiz.

Bencilliğin Üçüncü Merhalesi

İnsan nefsi sadece hırs, cimrilik vb. marazlara müptela olmaz, bazen bedeni hastalıklardan çok daha tehlikeli ve çok daha karmaşık hastalıklara da yakalanıverir. Bunlar akla mantığa sığmayan, ancak ve ancak hastanın bozuk psikolojik durumuna uyan davranışlar olarak gözlemlenir. Günümüzde bu hastalıklara psikolojik ukdeler denilmektedir; mesela kıskançlık gibi... Kıskançlık hali, tamamiyle akla ters düşen mantıksız bir davranış türüdür. Kıskanç insan,

bütünüyle kendisini unutacak bir hale gelir. Yâni kendi mutluluğunu düşüneceği yerde sürekli başkalarının mutsuzluğunu arzu eder. Kendi mutluluğunu düşünse dahi başkalarının mutsuzluğunu kat-kat arzular. Hangi mantıkla bağdaşır bu? Hiçbir hayvanda böyle bir halet, böyle bir davranış biçimi göremezsiniz; hiç bir hayvan yoktur ki bütün arzusu diğer bir hayvanın mutsuzluğunu görebilmek olsun!... Hayvan denilen mahlukatın bütün arzusu kendi işkembesini doyurabilmekten ibarettir, hepsi bu... Halbuki insanda, bir hayvanda dahi görülmesi mümkün olmayan bu tür iğrenç davranışlar pekala gözlemlenebilmektedir; insan pekala tekebbür gösterip büyüklük taslamakta, benliğinde psikolojik ukdeler besleyebilmektedir. Bu tür bozukluklar insanın şuur altında, nefsinin batınında gizlidir; kendisi dahi habersizdir bunlardan!

Evet, bizzat insanın kendi nefsinin sebep olup meydana getirdiği sorunlardır bunlar.

"Öz"e Kanış

Kimi zaman kendi nefsi aldatır insanı; insan kendi kendisini kandırmaya başlar! Nasıl bir olaydır bu, insan nasıl olur da kendi içinden aldatılabilir? Kur'an'ın kullandığı tabirdir bu: "Yakub, olsa olsa, dedi nefisleriniz yaptığınız işi size güzel, o güç işi kolay göstermiş..."[4]

Tasvil, yâni kendi kendini kandırma, aldatıp iğfal etme tabiri, Kur'an-ı Kerim'de geçen son derece yerinde ve dakik bir tabirdir. Kur'an'da bu ifadeden, herkesin kendi nefsi tarafından kimi zaman kandırıldığı anlaşılmaktadır. İnsanın nefsi bir şeyi istemeye görsün; onu öylesine bezeyip süsler öylesine çekici ve güzelmiş gibi gösterir ki insan o şeyin gerçekten güzel olduğunu zanneder. Bu, insanın içindeki "benlik"inden başka bir şey değildir.

Hakikaten fevkalade ilginç bir tabirdir bu. Psikoloji biliminin bir hayli ilerlemiş olduğu çağımızda bu meseleler giderek daha derinlemesine anlaşılmaktadır. Hatta psikologlar bugün şu noktayı da saptamış durumdadırlar: Bazı delirmelerin sebebi ne sinirsel ne de biyolojiktir; kimi delirginlik vakıalarının tek sebebi insanın iç dünyası ve ruhi durumuyla ilgilidir. Mesela insan kimi zaman hayatın bazı zorluklarına tahammül edememekte, bu durumda psikolojik olarak rahatlamak ve dertlerden, baskılardan kurtulabilmek için aklın üzerine sünger çekmektedir. Bakınız şair ne diyor:

"Akıllı takımından kime rastladıysam bir derdi var

En iyisi delirmek, onun da bir keyfi var."

Evet, mesele insanın kendi nefsinin oyununa gelmesidir; nefsinin başkasına değil, kişinin bizzat kendisine oyun hazırlaması ve onu aldatmasıdır. Başlıbaşına önemli bir konudur bu.

Tasavvufta bu mesele üzerinde yeterince durulmuş ve konu, gerçekten nefis bir şekilde irdelenmiştir. Özellikle nefsin insanı ahlak dışı davranışlara iterek kişide hastalıklara yol açması ve onu hayvandan da aşağı bir mertebeye düşürmesi konusu fevkalade güzel bir ifadeyle açıklanmış; hatta insanı hayrete düşürecek noktalara dikkat edilmiştir. Bu dikkat ve basirete şaşırmamak, takdir etmemek mümkün değil gerçekten; yirminci yüzyıl psikoloji biliminin nice araştırmalarla daha henüz ortaya koyabildiği psikolojik meseleleri, tasavvufçular bundan bin sene önce gündeme getirmiş ve şaşırtıcı bir dikkat ve incelikle konuyu açıklamışlardır. Gerçi bütün bunların kaynağı Kur'an'dır ve tasavvufçular da yine Kur'an'dan almışlardır böylesine bir ilhamı... Ancak mezkur meselelerde bunca ilerleyebilen tasavvuf ehlinin gayet yetenekli ve basiretli olduğunu kabul etmek gerekir. Bu insanlar Kur'an'da sözü geçen bir meseleyi, o meseleyle ilgili bir tek kelime ve bir tek ipucundan yola çıkarak dikkatle takip etmekte ve pekala sonuç almaktadırlar. Bunu şöyle örneklendirebiliriz:

Tasvil, yâni nefsin kendi kendisini aldatmasıyla ilgili bir konu vardır ki Mevlana bunu pek güzel açıklar Mesnevi'sinde.

Gizli Ruhsal Ukdeler

Batıni şuur denilen şeyin varlığı günümüzde tartışmasız olarak kabul edilmiştir. İnsanın batıni şuurunda kendisinin dahi inanmayacağı kötülük ve çirkinlikler yatar. Bunlar, şuuraltında gizlidir; açığa çıkmadığı içindir ki insanın kendisi dahi bunların varlığından habersiz kalır. Şuur atlında yatan şeyler, ancak bazı özel şartlarda ve harekete geçirici bir sebep ya da olayla açığa çıkar. İşte o zamandır ki insan hayretten donakalır; kendisinde, kendi varlığında böylesi eğilim ve davranışların da var oluğunu -inanmak istemese de- büyük bir hayretle müşahede eder.

Kimi zaman insan kendine pek inanır ve güvenir; kendi kendisini şöyle bir gözden geçirdiğinde kalbinin tertemiz olduğunu görür. Ne kine rastlar kalbinde, ne nefrete; ne kimsecikleri kıskanmakta, ne de birilerine karşı kibirlenip tekebbür taslamaktadır... Ancak, zaman gelir ki şartlar, onun varlığında nice hasetler, nice kin, nefret, kötülük ve çirkinlikler taşıdığını hayretle görüverir. Nitekim tasavvufta güzel bir beyitle dile getirilir bu:

"Ejderhadır nefs, kim demiş öldüğünü?!

Ortam müsait değil, ondan bu ölgünlüğü!"

Yılan, kış mevsiminde yarı cansız bir hale gelir, adeta donar. Öyle ki, dokunsanız kıpırdayamayacaktır bile. Bir çocuk bile bu durumda oynayabilir onunla. Durumu bilmeyen biri bu yılanın nasıl olup da böylesine ehlileştiğine şaşar. Ancak gün ışığı altında şöyle bir ısınmaya görsün, bütünüyle değişiverir, canlanır. Mevlana, meşhur yılan hikayesinde bunu anlatırken şu yerinde beyti kullanır işte:

"Ejderhadır nefs, kim demiş öldüğünü?!

Ortam müsait değil, ondan bu ölgünlüğü !..."[5]

Mesnevi'nin bir başka bölümünde insanın şuuraltındaki gizli eğilimlerinden söz ederken, bugün psikoloji uzmanlarını hayrete düşüren şu muazzam tabirleri kullanır:

"Eğilimler, köpekler gibi uyumuştur

Hayırla şerr gömülüdür içlerinde...

Güçleri kalmadığından uyumuşlardır böyle

Tıpkı kütük gibi cansız bir halde..."

Köpekleri görmüşsünüzdür; kimi zaman 5-10 köpek bir arada serilip yatarlar; başlarını ön ayakları üzerine koyup gözlerini kapatırlar öyle uslu uslu yatarlar ki gören kuzu zanneder onları.

"Fakat bir leş kokusu gelmeye görsün

Hırs "Sûr"u üfürülüverir bu köpeklere

Karşı sokakta bir eşek ölse, leşi

Yüzlerce uyumuş köpeği uyandırıverir uykudan!"

Evet, öylesine kuzu kuzu uyumuş olan bu köpeklerin uyanması için bir leş kokusu yeterlidir. Kokuyu alır almaz davranırlar, ortalığı velveleye verir, gürültü koparırlar. Gözleri yuvalarından fırlayacak gibi olur, vücutlarındaki her tüy, hırstan birer diş haline geliverir adeta!

"Gizli-kapalı hırslar, bilinmedik eğilimler

Ortaya çıkıverir ansızın yüreklerden, yenlerden!

Her köpek, kılına kadar diş kesiliverir de

Hileyle kuyruğunu oynatıp durmaya başlar.[6]

Ardından, şöyle der:

"Yüzlerce böyle köpek uyur senin vücudunda

Av olmadığındandır bu uykuları da !..."

Ne kadar büyük bir gerçek!

Kur'an ve Hadislerde Nefisle Cihat

Buraya kadar mesele tamamiyle doğru ve gerçekten dakik bir şekilde beyan edilmiş... Meselenin buraya kadar ki kısmını Kur'ani ve hadisi deliller de teyid etmektedir. Kur'an'ın da, sünnetin de buyruğu budur; nefsle, nefs-i emmare ile elbette savaşmalı, cihad etmelidir:

"Artık kim azmışsa, dünya yaşayışını üstün tutmuşsa; artık cehennemdir onun yeri-yurdu. Ve ama kim Rabbinin durağından korkup da, nefsi, dileğinden çekmişse, şüphe yok ki cennettir onun yeri-yurdu."[7]

"...Gördün mü dileğini mabud edineni?..."[8]

Ve başka bir ayet-i kerimede Hz. Yusuf'tan (a.s) naklen şöyle buyrulur: "Ve ben kendimi, hiç kötülükte bulunmam diye tamamiyle temize çıkaramam, ancak Rabbim acırsa, kötülük yapmam."[9] Hz. Yusuf (a.s) kendisinden emindir elbet; ama yine de o bile "Ben kendimi hiçbir kötülükte bulunmam diye temize çıkaramam" demekte ve ancak Allah Teala'nın yardımıyla kötülüklerden tamamiyle sakınabileceğini ifade etmektedir. Zira o da bilmektedir ki insanoğlunun nefsi denilen şey son derece karmaşık bir mekanizmadır, katman katmandır adeta... Bir bakarasın, mesela onuncu katmanda insanın fark edemediği, bilmediği bir kötü hassa ya da davranışa temayül yatmış olabilir. Bu cihetle Hz. Yusuf (a.s) dahi, nefsinden tamamiyle emin olmamakta, hiçbir kötülüğün zuhur etmeyeceğini söylememekte ve nefsini bütünüyle temize çıkarmasının mümkün olmadığını buyurmaktadır. Zaten mü'minin belirgin bir vasfıdır bu; inanmış insan, asla tamamen güvenmez nefsine, nefsinin hiçbir kötülüğe bulaşmayacağını iddia etmez hiçbir zaman.

"Nefisle cihad" deyimi, İslam'a mahsus bir ıstılahtır. Sahabeden bir grup, bir gazve dönüşü Hz. Resul-i Ekrem'in (s.a.a) yanına vardığında, Resulullah (s.a.a) onlara bakar ve "Aferin o topluluğa ki küçük cihattan başarıyla dönmüşlerdir ve büyük cihat onları beklemekte."[10] buyururlar. Sahabe, "Ya Resulullah, büyük cihad nedir?" diye sorduklarında, hazret, "Nefisle cihad!" buyururlar.

Evet, buraya kadar hepsi doğru. Ancak nefisle cihad ya da kişinin kendi benliğiyle mücadele merhalesi mevzuunda; "ben"in ve "benlik"in yenilmesi, bencilliğin alt edilmesinin nasıl gerçekleşebileceği konusunda kimi irfan ve tasavvuf büyüklerinin önermiş oldukları yöntemleri İslam teyit etmez. Nefsin isteklerini kırmak için uygulanan çok zor riyazet ve çile yöntemi, bunlardan biridir, İslam bu noktaya gelince duruverir, "Vücudunun, senin üzerinde hakkı vardır" der. Hz. Resulullah'ın (s.a.a) döneminde de bir grup ashap bu zor riyazetleri uygulamak istemiş, ancak, Resulullah'ın (s.a.a) şiddetli tepkisiyle karşılaşmışlardı. Ne var ki kimilerinin bu

yönteme başvurduğu görülmektedir. Halbuki İslam, bu derece çile ve eziyeti tasvib etmemiştir. Burada bir parantez açarak bu meseleyi biraz açıklamaya çalışalım, riyazet ve nefisle mücahede konusu iki şekilde olur:

1- Riyazet yöntemi: Burada çileye kapanan şahıs, vücudunu zorlar; katlanılması güç tahammülü zor işler yükler bedenine. Mesela çok az yemek yer ve çok az uyur. Bu yöntem daha çok Hint murtazları arasında yaygındır.

2- Bizzat nefs ve ruhla mücadele yöntemi: Bu yöntemi, nefsin isteklerinin tam tersine davranmak şeklinde özetleyebiliriz. Bir yere, bir sınıra kadar doğrudur bu. Ancak bu yöntemde de İslam mantığıyla bağdaşmayan, İslam'ın kamil insanına yaraşmayan uygulama ve aşırılıklar vardır.

Melami Yöntemi

Bunlardan biri, adına "Melami yöntemi"[11] denilen ve kimi tasavvufçular tarafından uygulanan yöntemdir. Bütün tasavvufçular bu yöntemi uygulamamışsa da bu yöntemin bütün tasavvufçular üzerinde az ya da çok, belli etkiler bıraktığı bir gerçek... Melami yöntemi, tamamen iki yüzlülük ve riyakarlık yönteminin karşısında yer alır. Riyakar insanın batını kötüdür, iyiymiş gibi görünür, kendini iyi göstermeye çalışır. Melameti ise iyi insandır, ancak halkın kendisine ilgi duymasını önleyebilmek için kendisini kötüymüş gibi gösterir. Yâni mesela, şarap içmez, ama içermiş gibi gösterir; zina yapmaz, ama öyle davranır ki halk onu fasık ve zinakar bir insan zanneder!

Neden?

Melameti niçin böyle davranır?

Melametinin bu soruya verdiği cevap şudur: "Nefsimi öldürmek için."!!!

Gerçekten nefse karşı şiddetli ve zor bir savaştır bu... Nefs, halkın ilgisini toplamak, insanlar tarafından takdir ve beğeni kazanmak ister; halk arasında itibarı olsun ister. Melameti ise nefsin bu isteğine karşı çıkabilmek için halkın gözünden düşürür kendisini, bilerek ve kasten kendi aleyhinde kötü zanna sebep olur.

Adam hırsız değil aslında, ama hırsızmış gibi gösteriyor kendini! Nitekim bu amaçla gidip halkın malını alıyor, başka bir yere götürüyor... Gelip bulsunlar ve onun çaldığını zannedip dayak atsınlar diye!... Eğer bulamazlarsa götürüp yerine koyuyor, bu defa da şarap şişesi taşıyor yanında!... Halbuki şarap içen biri de değil!...

Peki, İslam mantığına uyan bir davranış mıdır bu?

Hayır.

İslam şöyle der: "Mü'minin ırzı, namus ve haysiyeti onun elinde dileğince oynatabileceği bir oyuncak değildir. Mü'min kişi ırzını, namusunu, şeref ve haysiyetini zan altında bırakacak davranışlarda bulunmaz, böyle bir hakka sahip değildir esasen?... İslam, eğer iyi bir insan değilsen kendini iyiymiş gibi gösterme, ikiyüzlülük yapma; ama kötü olmadığın halde kötüymüş gibi de gösterme kendini, der. Zira bu iki davranış yekdiğerinden farksızdır, ikisi de yalan ve yapmacıktır, her iki amelde de pratik olarak "yalan" ve "riya" eylemi vardır.

Yüksek ve mukaddes manevi anlamların irfan ve tasavvuf edebiyatında fısk-u fucur elbisesi giydirilerek sunulmasının ve bu yüce gerçeklerin şahit, maşuk, mey ve ney gibi unsurların diliyle beyan edilmiş olmasının en belirgin sebeplerinden biri bu yönteme başvuranların yapmadıkları ve yapamayacakları bazı şeyleri adeta yapıyorlarmışçasına göstermek istemiş olmalarındandır. Hafız'da çok görülür bu. Ancak Hafız kimi yerde kendisinin riyakar ya da Melameti olmadığını hatırlatır:

"Ey gönül, kurtuluş yoluna hayırla varmak istiyorsan

Dindarlık taslama, ama fesatla da övünme!"

Kısacası Melametlik yolu nefse karşı verilen bir nevi sufiyane bir mücadele yöntemidir ki İslam bu yöntemi reddeder. Burada şunu da hemen hatırlatalım ki Melametlik inancı bütün mutasavvıflar arasında yerleşmiş değildir; tersine, çoğu tasavvufçular şeriat adabına riayet etmiş, dini bütün kimselerdir. Hace Abdullah Ensari ve benzerleri örnek verilebilir buna. Ancak, başta Horsan tasavvufçuları gelmek üzere kimi tasavvufçular da Melametiliği benimsemişlerdir.

Tasavvuf ve İzzet-i Nefs

Tasavvuf okulunda sûfi, nefisle mücadele edebilmek, nefsi ehlileştirip onun kendisine tasallutta bulunmasını önleyebilmek için, kimi zaman alçaltıcı ve oldukça aşağılayıcı işlere katlanır. Mesela kendi haysiyetini müdafaa etmesi gerekirken, bunu yapmaz; izzet-i nefsini kasten aşağılatıp kendini küçük düşürür. "Mü'minin izzeti" denilen kavram kimi tasavvuf tarikatlarında hiçbir mana ve kıymet taşımaz. Nitekim çoğu tasavvuf tarikatlarında salik- tasavvufa giren kişi- kendi mürşidi ve şeyhine hizmet merasimlerinde, aşağılık ve iğrenç işler yapmaya mecbur edilir. Mesela bir müddet hayvan pislikleri toplatılır kendisine, çöpçülük ve tuvalet temizleyiciliği gibi işler yaptırılır ve bütün bunların nefsi öldürmek için yapılması gerektiği anlatılır. Ancak, nefsi öldürmek amacıyla katlanılan bu uygulamalar kimi zaman İslam'ın sınırlarını da aşmakta, İslam'ın izin vermediği şeyler de olabilmektedir pekala.

Şu vakıaya dikkat ediniz:

İbn-i Ebi'l Hadid, tasavvuf ulularından Şeyh İbrahim Ethem'in[12] şöyle dediğini nakleder: Hayatım boyunca hiçbir şey şu üç olayda olduğu kadar mutlu etmedi

beni:

1- Çok hasta olduğum bir gündü. Koma halinde camide yatıyordum, ayağa kalkabilecek durumda değildim. Mescidin bakımıyla uğraşan hademe gelip herkesi dışarıya çıkardı. Yerimden kıpırdayacak mecalim olmadığından, beni de ayaklarımdan tutup leş gibi sürükleyerek dışarıya attı. Ne kadar sevindiğini, bu olayın beni ne kadar mutlu ettiğini anlatamam. Zira nefsimin onuru kırılmış, burnu iyice yere sürtülmüştü.

2- Bir defasında da denizdeydik, gemiyle yolculuğa çıkmıştım. Gemide türlü maskaralıklarıyla yolcuları güldüren bir soytarı, vardı. Herkes güverteye toplanmış, onu seyretmekle meşgulken bir ara "Evet" dedi, "Falan yerde filan kafir vardı, ben gidip sakalından tuttum keferenin, şöyle çekiverdim bir güzel!... "...Bunları söylerken bir yandan da gözlerini yolcular arasında gezdirip sözünü ettiği kefereye benzer bir suje aramaktaydı. Bu sırada gözü bana takıldı; benden daha çirkin, benden daha meymenetsiz birini bulamamış olacak ki gelip sakalıma yapışıverdi. "İşte şöyle" dedi ve sakalımdan tutup beni sürükleyerek yolcuları güldürdü. O sırada ben için-için seviniyordum, çok mutlu olmuştum. Zira onun bu davranışı nefsimi bir güzel hırpalamış, incitmişti.

3- Bir keresinde de bir kış günüydü, dışarıya çıkmıştım. Hırkama şöyle bir baktım; o kadar bitlenmişti ki hırkamda tüyün mü, yoksa bitin mi daha fazla olduğunu anlayabilmek mümkün değildi. Beni çok mutlu eden üç olaydan biri de bu olmuştur işte!

Evet, tasavvufta nefisle mücadeledir bunlar, ama nefisle mücadelenin böylesine İslam izin vermemektedir.

Neden?

Zira İslam, usül olarak bir müslümanın kendisini bu kadar küçük düşürmesine izin vermez, kişinin kendi kendisini bunca aşağılamasına müsaade etmez. Yukarıdaki olayda serdeden davranışlar her iki yönüyle de -İslami usüle- aykırı ve hatadır. Adamın biri, halkı güldürmeye çalışmakta ve bunun için soytarılığa tenezzül etmektedir; başlıbaşına uygunsuz bir davranıştır bu. Ardından bir hata daha yapmakta ve karşıdakine -İbrahim Ethem- hakaret etmektedir. Ancak hatanın en büyüğü, muhatabının bu davranışa hiçbir tepki göstermeyip onun kendisini aşağılamasına göz yumması, üstelik bundan zevk duymuş olmasıdır!... Hayır, İslam, "mü'minin nefsi azizdir" der, mü'minin izzet-i nefsine saygı gösterilmesi gerektiğini söyler. İslami usül ve İslami mantık gereğince İbrahim Ethem'in bu olaya tepki göstermesi ve kendisini aşağılayan soytarıya karşı koyarak olayı kınaması gerekirdi! Mezkur usül ve mantık, bunu farz kılmıştır ona!

Diğer bir sufi de şöyle anlatır: Mübarek Ramazan ayında birisi evine, iftara davet

etti beni. Akşamleyin iftar vaktine doğru evine gittim ama beni içeri almadı. Ertesi gün yine iftara davet etti, gittim yine içeri almadı. Öbür gün yine aynı şekilde ve sonunda bir gün adam bana çıkışıverdi, "Ne biçim adamsın sen!" dedi, "Her gelişinde kapıdan geri çevirdiğim halde sen ertesi gün tekrar geliyorsun!..." Evet, köpek de böyledir... İslam, insanın izzet-i nefsini bunca aşağılamasına, kişiliğini bunca ayaklar altına alıp kendi haysiyetini bunca lekelemesine müsaade etmez. Zira İslam da nefs sözkonusu olduğunda nefsi öldürme de söz konusudur elbet, nefs-i emmareyle mücadele ve mücahede edilmelidir. Ancak İslam, nefisle mücadeleyi ne kadar önemsemiş ve mühim saymışsa izzet-i nefse değer vermeyi, kendine güven duymayı (kuvvet-i nefs) ve nefsin kerametini de bir o kadar mühim saymış, hatta bu hususa daha fazla önem vermiştir. Mü'minin nefsi İslam nezdinde aziz ve muhteremdir. Hatta İslami ahlak, bütünüyle nefsin keramet ve şerafetini korumasını ister insandan; nefsinin asalet ve yüceliğine leke düşürememesi gerektiğini buyurur.

Evet, İslam bir yandan nefsinle mücadele et, ona karşı diren derken, bir yandan da nefsinin asaletini lekeleme, onun yüceliğine gölge düşürme der.

Nasıl olur bu?

İnsanda iki nefs mi var ki, birine saygı duyup, diğerine düşman kesilsin?

Cevabı açıktır bunun. İnsanda, mücerret anlamda iki ayrı şahıs gibi iki ayrı nefs mevcut değildir. İnsanda bir nefs vardır, ancak bu nefsin yüce ve aşağılık dereceleri sözkonusudur. Yüce ve üstün derecede bulunduğunda saygıdeğer ve azizdir; aşağı dereceye indiğinde ise aşağılık ve kötüdür. Ayağını yorganına göre uzatmaz, haddi aşmaya, sınırı çiğnemeye kalkışırsa önüne geçmek gerekir. Tasavvufta yeterince dikkate alınmayan ve gereğince beyan edilmeyen nokta da budur işte. Bu yüzdendir ki tasavvufun nefisle cihad dediği yerde sadece nefs-i emmareye değil, nefs-i şerife karşı da mücadele edilmiş ve insan haysiyeti, insanlık onuru denilen değer alabildiğine horlanmıştır.

İnsanın Gerçek "Ben"i

O halde meselenin bu noktasında insanın gerçek "ben" inin ne ve kim olduğu sorusuna bir cevap aramak zaruri olmaktadır.

"Ben" nedir?

İnsanın gerçek "ben"i kimdir ve nasıldır?

Felsefeciler bu konuda kendilerine has, özel bir görüş öne sürer ve her insanın gerçek "ben"i, onun ruhu ve psikolojik yapısıdır derler.

Günümüzde psikoloji bilimi hiç olmazsa şu noktaya kadar varabilmiştir: Senin

"kendin" olarak kendinde varlığını hissettiğin "ben"in, gerçek "ben"inin bir kısmı, bir parçasıdır aslında. Yâni kişi, kendi varlığının algılayabildiği kadarına "ben" demektedir, bu algılanan ben dışında bir de algılamadığı, ama aslında var olan bir "bilinçsiz ben" vardır. O halde "ben"inin büyük bir kısmından senin dahi haberin yoktur, zira "ben"inin bu kısmı senin şuuraltında gizlidir.

Tasavvufçular bu noktada gerçekten fevkalade başarı göstermiş ve çağımızın psikoloji uzmanlarını geride bırakan dikkatli ve dakik bir yaklaşımla meseleyi ele alıp felsefecilere şiddetle karşı çıkarak insanın "ben"inin onun ruhundan ibaret olmadığını; "ben"in ruhtan öte bir gerçek olup meselenin felsefecilerin zannettiğinden çok daha etraflı ve derin olduğunu söylemişlerdir. Şebisteri'nin de demiş olduğu gibi:

"Ben"in, canından ve teninden üstündür senin

Zira ten ve can, "ben"in birer parçasıdırlar.

Tasavvufçular, insan ancak Rabbini bulduğu zaman gerçek "ben"inini de bulabilir derler. Ben'in varlığına delalet eden şeyler, Allah'ın varlığına delalet eden şeylerden ayrı ve farklı değil asla. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de de böyle buyurulmuştur:

"Ve o kişilere benzemeyin, Allah'ı unutmuşlardır da, O da kendilerini unutturmuştur onlara; onlardır buyruktan çıkanların ta kendileri."[13]

Evet, tasavvufçular, insanın "ben"inin, felsefecilerin tesbit ettikleri şeyden çok daha derin ve onun ötesinde olduğunu fark edebilmişlerdir.

Bilindiği gibi Muhyiddin Arabi, İslam tasavvufunun babasıdır. Yedinci yüzyıldan bu yana gelmiş geçmiş bütün namlı tasavvufçular -ister Farsça, ister Arapça yazmış olsun- onun öğrencisi olup onun düşünce okulunda yetişmiş kimselerdir. Tasavvuf, onun sayesinde fikri alanda bir hayli gelişme göstermiştir. Tasavvufun babası olarak bilinen Muhyiddin de felsefecilere karşı çıkmış, Ebu Ali Sina ve benzerlerini şiddetle eleştirmiştir ve şöyle demiştir:...[14]

Şebisteri' de aynen Muhyiddin gibi sözler sarfetmiştir bu konuda.

Mevlana Celaleddin-i Rumi, Mesnevi'nin bir bölümünde bu hususu çok güzel bir beyanla dile getirir:

"Sen! Ey mücadelede kendini kaybeden?

Başkalarını kendinden bilmedin.

Sen, görünenin "kendin" olduğunu söylüyorsun

Vallahi böyle değil işin aslı.

İnsanlardan bir an ayrılıp da yapayalnız kalmaya gör,

Üzüntüden gına gelir, dertlenir, sıkılıverirsin.

Bu "sen" kimsin ki bunca yalnız, "biricik"?

Kendinin güzeli, mutlusu, sarhoşusun böyle?[15]

Kur'an'da şöyle buyrulur: "...Şüphesiz, ziyana düşenler o kişilerdir ki kıyamet günü kendilerini ve yakınlarını ziyana sokarlar; bilin ki budur apaçık ziyan..."[16]

Evet, en büyük kayıp, insanın kendini kaybetmesi, "kendi"ni yitirmesidir.

İbadetin ruhu, gerçeği ve bütünüyle aslı Allah'a yöneliştir; bu ise gerçek "kendi"yi biliş ve hakiki "ben"i buluştan başka birşey değildir.

O halde tasavvufçular meseleyi buraya kadar iyi kavramış ve açıklamışlardır. Ancak, maalesef nefisle cihad konusunda aynı dikkati gösterememiş ve esasen lekelenmemesi gereken izzet-i nefsi de hiçe sayan bir cihad açmışlardır nefse karşı. Nefsin bu yönünü korumaları, nefsin izzet ve kerametini yüceltmeleri gerekirken nefsin bütününe karşı cephe almış ve esasen insanı yüce makamlara ulaştıran bu boyuta gereken önemi vermemiş, bu hususa oldukça az değinerek İslam'ın, meselenin bu boyutuyla ilgili düsturlarından pek az ilham almışlardır.

Kur'an ve Hadisler Işığında İzzet-i Nefs

Evet, İslam'da nefisle mücadele vardır:

"Nefsinizi heva ve heveslerinden nehyediniz"

"Nefs-i emmare gerçekten hata edicidir, serkeştir."

"Andolsun ki kim nefsini, özünü iyice temizlemişse kurtulmuş, muradına ermiştir."

"Ölmeden önce ölünüz."

Buyrukları da yine İslam'ın buyruğudur; ancak İslam'da "nefsin izzeti" denilen bir değer de mevcuttu, Kur'an'da bu değerden de söz edilir:

"...Ve Allah'ındır izzet ve üstünlük ve peygamberinin ve inananların."[17]

Keza Hz. Resul-i Ekrem (s.a.a) bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyururlar: "Birisinden bir şey istediğinizde zilletle değil, izzetle isteyin; izzet-i nefsinizi çiğnemeden ve çiğnetmeden isteğinizi dile getirin."[18]. Bu hadis-i şerifte de izzet-i nefsin

korunması, ona leke düşürülmesi ve kişinin her hangi bir şeyi elde edebilmek için kendisini alçaltmaması buyurulmaktadır. Bu durumda siz; "Ben, nefsimi kırmak için birinden bir şey isteyince dilenci gibi ister, bu raddede alçakgönüllülük gösteririm" diyebilirsiniz; ancak İslami bir davranış biçimi olmayacaktır bu. İslam, "Eğer birinden birşey isteyeceksen izzet-i nefsinle iste; kendini alçaltmadan, kendini küçük düşürmeden dile getir ihtiyacını" der.

Bakınız Hz. Ali (a.s) savaş meydanında ne diyor: "...Ya aşağılığa razı olun, şerefsizliği göze alın; yahut kılıçları kanlarla sulayın da suya kavuşun. Kahrolarak, alçalarak yaşamak ölüm; kahrederek ve yücelerek ölmek ise dirim ve hayattır size..."[19]

Şair, bunu şöyle dile getirir:

"Efendi olduğum halde kölelik etmem ben

Utanç bilirim böyle bir hayatı, istemem.

Ölmüş bir tenle, dostların ağlayışı

Düşmanların güldüğü bir canlı olmaktan yeğdir elbet"

Keza İmam Hüseyin (a.s) "Zilletle yaşamaktansa, izzetle ölmek yeğdir!" buyururlar.[20]

Görüldüğü gibi, İmam Hüseyin (a.s) "Nefsimizle cihad gereği Yezid'e ve İbn-i Ziyad'a itaat etmemiz gerekir, zira böylece nefsimizin isteğine karşı gelmiş ve nefsimize karşı mücahede etmiş oluruz" dememektedir! İslam asla izin veremez buna; Hz. Hüseyin (a.s) der ki:

"İbn-i Ziyad denilen o alçak, ya zillete boyun eğmemi, ya da kılıçlara karşı durmamı istemiş benden!... Bunlardan birini tercih etsin, demiş... Heyhat!... Zillete boyun eğene, alçakça yaşamayı tercih edene yazıklar olsun! Ben kim, zillete boyun eğmek kim?! Allah Teala, bizim zillete boyun eğmemize razı olmaz! (Dikkat ediniz; benim prensiplerim demiyor, duygularım izin vermez demiyor; inancım izin vermez, İslam izin vermez, diyor) Allah Resulü (s.a.a) buna razı olmaz! Ne terbiyem izin verir buna, ne eğitim tarzım... Ben Ali'nin (a.s) oğluyum; Fatıma'nın (a.s) evladıyım; onlar yetiştirmiş, onlar eğitmişlerdir beni! Zehra'nın (ona selam olsun) göğsünden süt emmişim ben; o süt, zillete boyun eğmeme izin vermez asla!"[21]

"Ben asla zilletle el uzatmam ve köleymişçesine kaçmam; ne teslim olurum, ne zillete katlanırım!..."[22]

Evet; bu gibi tabirler Kur'an'da, hadiste, İmamların (a.s) konuşmalarında, özellikle

İmam Hüseyin'in hitabelerinde pek çoktur.

Gençlere Tavsiye

Söz buraya gelmişken, daha önce Cavid Camii'nde konuşmamda değinmiş olduğum bir noktayı tekrar hatırlatmak isterim:

Bir toplantıda, "Hayat; inanmak ve cihad etmektir" cümlesi üzerinde durmuş ve son günlerde habire İmam Hüseyin aleyhisselam'a atfedilerek zikrolunan bu cümlenin, Hz. Hüseyin'e (a.s) ait olduğuna dair İslam'i kaynaklarda hiçbir rivayete rastlanmadığını belirtmiştim. Burada tekrar belirtiyorum; bu cümlenin İmam Hüseyin'e (a.s) ait olduğuna dair hiçbir senet ve kaynak mevcut değildir; İmam Hüseyin'in (a.s) sözü değildir bu... Bu cümleyle ifade olunan mana yanlış olduğu gibi; Hz. Hüseyin'in (a.s) mantığına da ters düşmektedir.

İslam mantığı bu değildir asla; insanoğlunun hayatı inanmak ve inandığı şey uğruna mücadele etmekle özetlenemez. İnanç mevzu bahis değildir İslam'da. İslam'da mevzu bahis edilen şey ancak "hakk"tır. İslam inancına göre hayat, kişinin hakkı tanıyıp bulması ve hakk uğruna cihad etmesidir. Hayatın inanmak ve inancı uğruna mücadele etmekten ibaret olduğu görüşü batıya ait bir görüş olup, sonradan İslam alemine sirayet etmiştir. Bu cümlenin İmam Hüseyin'e (a.s) ait olmadığını söylediğimde bazı gençlerin alındığını gördüm; bu nedenle meseleyi tekrar açıklıyorum: Biz bugün gençleri mutaassıp ve tutucu değil, gerçekleri arayıcı bir telaş ve hakikatçilik üzere gördüğümüz için onlara, geçmişe oranla daha fazla saygı duymaktayız. Gördüğümüz odur ki gençler hakikati aramakta, nedenini araştırmaksızın inanmamakta ve sebebini tam bilmediği bir şeyde, sırf kendisi ona inandığı için taassup gösteren bir tavır sergilememektedir. Bu yüzden hürmete şayandırlar diyoruz. Yoksa, eğer genç nesil de taassup gösterir ve nedenini bilmeden, ne derece doğru olup olmadığına bakmadan inanıp kafasına yerleştirirse bir şeyi, bu durumda bu genç nesille eski nesil arasında ne fark kalır?! Eskiler de öyleydi, onlar da bir takım inançlara sahipti elbet; şu farkla ki, bugün siz falan cümleyi beğenmişsiniz, onlar filan cümleyi!...

O da hiçbir delil olmaksızın sıkı sıkıya yapışmış inancına, siz de... Oysa ki ne İslam mantığıyla bağdaşmakta, ne de herhangi bir kaynak kitapta ya da senette mevcut... Bu durumda, İslam düşmanı birinin, usta bir muhalifin bir gün karşınıza dikiliverip "Beyefendi, Hz. Hüseyin'in (a.s) bu sözü söylediğine dair herhangi bir kaynağınız var mı? Varsa nerede, hangi kitapta?" dediğini düşünün, ne yaparsınız? Adam haklı; öyle ya, eğer İmam Hüseyin (a.s) söylemiş diyorsanız mutlaka bir kaynağı, senedi ve isbatı olmalı bunun! Siz arayacak ve hiçbir kaynakta böyle bir cümleye rastlayamayacak ve kalkıp bana gelerek bu cümlenin İmam Hüseyin'e (a.s) ait olduğunu ispatlayacak bir senet ya da kaynak var mı diye soracaksınız, varsa göster diyeceksiniz. Ben bunun hiçbir kaynakta geçmediğini söyleyince, işte o zaman "Arkadaş, bunu şimdiye kadar ne diye söylemediniz bize?!" diye alınacak,

çıkışmaya başlayacaksınız... Benim gibilerine öfkelenecek ve işin buraya kadarını neden söylemediniz, niçin açıklamadınız, düşmana karşı neden mahcup duruma düşürdünüz bizi... deyip duracaksınız!...

Kaldı ki eğer siz bu cümlede bir yiğitlik ve kahramanlık görüyor ve bu yüzden beğeniyorsanız, Hz. Hüseyin'in (a.s) bundan yüz kat daha fazla yiğitlik taşıyan, bütünüyle kahramanca olan nice sözleri olduğunu da bilmeniz gerekir. Onun şu meşhur sözü; "Zilletle yaşamaktansa izzetle ölmek yeğdir!" cümlesi, "Hayat, inanmak ve inancı uğruna mücadele etmekten ibarettir." Gibi bir deyimdeki manadan çok daha üstün ve yiğitçe değil midir?

Ya da Hz. Hüseyin'in (a.s) Aşura günü vuruşa vuruşa söylediği şu recezi:

"Ölüm, utanca düşmekten yeğdir.

Utanç, cehennem ateşinden yeğ."[23]

Ve yine onun Aşura günü söylemiş olduğu şu cümle:

"İbn-i Ziyad denilen o alçak ya zillete boyun eğmemi, ya da kılıçlara karşı durmamı istemiş benden!... Bu ikisinden birini tercih etsin demiş... Heyhat!... Zillete boyun eğene,alçaklığı tercih ederek yaşayana yazıklar olsun!... Ben kim; zillete boyun eğmek kim!? Allah Teala zillete boyun eğmemize razı olmaz! Allah Resulü (s.a.a) buna razı olmaz! Gördüğüm eğitim, aldığım terbiye, içtiğim mutahhar sütün hakkı... izin vermez buna!.."

Ya da kıyam için harekete geçtiğinde söylemiş olduğu:

"...Bizimle can vermeye hazır olanlar, Allah'a kavuşacaklarına tam bir inançla inanmış bulunanlar bizimle gelirler, ben yarın hareket ediyorum inşallah!"[24]

Buna benzer daha nice cümleleri vardır Hüseyin'in (a.s). Mesele çarpıcı bir şiar bulmaksa biz müslümanların slogan ve şiar fakiri olmadığımızı hatırlatmak gerekir. Eğer slogan fakiri bir millet olsaydık, yâni yiğitlik taşan; kahramanlık çağrıştıran canlı şiar ve hitabelerimiz olmasaydı "Şu cümleyi de Hz. Hüseyin (a.s) demiş deyiverelim- neüzübillah- diye düşünülerek böyle bir eksikliği(!) doldurma yoluna gidenler olabilirdi belki (Allah korusun). Oysa Allah'a şükür bizde bu gibi slogan ve şiarlar fazlasıyla var, başkaları muhtaçtır müslümanların sloganlarına, Müslümanlar başkalarının sloganına muhtaç değil!...

O halde yabancıların sloganlarına özenmek niye?! Üstelik yanlış sloganlara!...

Genç neslin tutucu olması hiç doğru değil! Bu cümlenin Hz. Hüseyin'e (a.s) ait olmadığını tekrar söylüyorum; yüzde doksan yakinle diyorum ki Hz. Hüseyin'e (a.s) ait değil. Ancak, biri bir kaynak gösterir ve bu cümlenin Hz. Hüseyin'e ait olduğunu

ispatlarsa ben şu kürsüye çıkıp yanıldığımı söylemeye hazırım!... Beyanlarımıza dikkat etmemiz şarttır; eğer bir şey söyleyeceksek bunun belli ve güvenilir bir kaynağı olup olmadığını araştırmamız; güvenilir kaynaklara dayanarak, senet ve delille konuşmamız icab eder. Bu hususta söylenecek daha pek çok şey var; ancak vakit darlığı sebebiyle maalesef bu kadarını yeterli buluyorum.

O halde konuyu şöyle toparlayabiliriz: Nefsle mücadele etmeli, onun heva ve heveslerine kapılmamalı, yersiz ve meşru olmayan isteklerinden onu caydırmalı, ancak ona zulüm de etmemeli; izzet ve şerefini lekelememelidir. Tasavvufa yöneltilebilecek eleştirilerden birini bu teşkil eder. Meseleyi İslam'i ölçülerle ele alıp İslam'ın mihengine vurduğumuzda tasavvufun nefisle mücadelede aşırıya kaçtığını, nefsi emmareyle (nefsin kötülüklere eğilimi boyutu) birlikte izzet-i nefsi de ayaklar altına düşürdüğünü görmekteyiz. Tasavvuftan söz ederken bu nokta da hatırlanmalı ve ıslah edilmelidir.

Vela havle vela kuvvete illa billah'il aliyyil azîm.

(Yüce ve ulu Allah'a dayanmayan hiç bir güç ve kuvvet yoktur.)

Dipnotlar1

---

[1]- Naziat, 37-41.

[2]- Mehaccet-ül Beyzâ, c.5, s.6.

[3]- Haşr, 9.

[4]- Yusuf, 83.

[5]- Mesnevi, s.289.

[6]- Mesnevi, s.289.

[7]- Nâziat, 36-41.

[8]- Casiye, 23.

[9]- Yusuf, 53.

[10]- Vesail-üş Şia, c.11, s.122.

[11]- Melamet, Arapça bir kelimedir; aşağılanmak ve hor görülme anlamına gelen "levm" kökünden türetilmiştir, 9.y.y'da kurulan bu tasavvuf tarikatına mensup

olanlara, Horasan'da kurulduğu için Horasaniler ya da Türkçüdeki deyimiyle "Horasan erenleri" denir.-çev-

[12]- İbrahim Ethem önceleri kral oğlu idi. Bulunduğu ortamdan kaçıp tek başına bir köşeye çekildi ve kendi nefsiyle cihat etmeye koyuldu.

[13]- Haşr, 19.

[14]- Kasette düşüklük vardır.

[15]- Mesnevi, s.360.

[16]-Zümer, 15.

[17]- Münafıkun, 8.

[18]- Nehc-ül Belağa, 325. hutbe.

[19]- Nehc-ül Belağa, 51. hutbe. (A. Gölpınarlı'nın Türkçe çevrisine bkz: s.222)

[20]- Mülhakat-ı İhkak-ul Hakk, c.11, s.149.

[21]- Lühuf, s.85, Nefes-ül Mehmum, s.149.

[22]- el-İrşad, s.235.

[23]- Nefes-ül Mehmum, s.128, Bihar-ül Envar,c.78, s.219.

İNSAN-I KAMİL İNSAN-I KAMİL

10.OTURUM

KUDRET EKOLÜ ÜZERİNE İNCELEME VE ELEŞTİRİ(1)

Bismillahirrahmanirrahim

"Hamd, bütün varlıkları yaratan, alemlerin Rabbı Allah'a mahsustur. Salat ve selam Allah'ın kulu, Resulü, habibi, seçkin kıldığı, O'nun sırrını koruyan, elçiliğini tebliğ eden efendimiz, peygamberimiz ve mevlamız Ebu'l Kasım Muhammed'e ve onun tertemiz, masum Ehl-i Beyti'ne olsun."

Eûzu billahi min-eş şeytan-ir recîm

(Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım)

"...Nice peygamberler gelip geçti ki onlarla beraber birçok bilginler de- onların

safında- savaşa giriştiler, Allah yolunda başlarına gelenlere dayandılar; ne gevşediler, ne zayıflık gösterdiler, ne de boyun eğdiler, ve Allah sabredenleri sever..."[25]

Kamil, üstün, yüce, örnek, ideal... insan mevzuuyla ilgili olarak ele alacağımız diğer bir düşünce okulu da "Güç Okulu", kuvvet ve kudreti esas alan düşünce sistemidir. Bu düşünce okulunda kamil insan "güç"lü insanla eşittir; ideal insan, güç sahibi insandır; üstün olan, kuvvetli olandır. Aynı mantıktan hareketle kamil olmayan, eksik ve noksan olan herşey güçsüzdür; güçsüzlük eksikliktir.

İnsanlar arasında kim daha güçlüyse o daha mükemmel, daha yüce ve daha üstündür; kim daha zayıfsa o daha eksik ve aşağıdır. Bu dünya görüşüne göre esasen hakk ve adalet kavramları gerçek kavramlar değildir, hakikati olmayan, anlamsız birer kelimeden ibarettir. Gerçek olan ve anlam taşıyan tek bir şey vardır; o da: Kuvvet!

Bizim düşüncemizse şudur: Meseleyi güçlü ve zayıf olarak ele almak yerine; şunun ya da bunun galip geleceğini düşünmek yerine neyin hakk, neyin batıl olduğuna bakmak, hangisinin adil, hangisinin zalim olduğuna dikkat etmek gerekir. Bir noktada hakkın batıla galebe çalması mümkündür; ancak bunun tersi de pekala vuku bulabilir; yâni batıl da hakka üst gelebilir. Bu arada şu noktayı da hemen belirtelim ki Kur'an-i mantığa göre nihâi zafer daima hakkındır; batılın hakka karşı elde edebileceği zaferler ise mutlaka geçicidir. Ancak karşı karşıya gelen iki güçten yenenin hakk, yenilenin ise her zaman batıl olduğu, galip gelen tarafın, dolayısıyla adil de telakki edilmesi gerektiği gibi bir düşünce İslam mantığına aykırıdır.

Kudret Ekolünün Tarihi

Güçlü olanın yaptığı her şeyi, sırf güçlü yapmıştır diye adilane kabul eden bu dünya görüşü, insanlık tarihinde epey eskilere dayanır. Bu görüş, Sokrat öncesi bir görüştür, Sokrat'tan çok daha önce, ileri sürülmüştür. Sokrat'ın yaşadığı yıllar, yaklaşık İsa'dan 400 yıl öncelerine dayanır; bu hesapla, Sokrat döneminden günümüze değin 2400'ya da 2500 yıl geçtiği söylenebilir. Felsefe biliminde kendilerinden "sofist" adıyla söz edilen antikçağ Yunan felsefecilerinden kimi düşünürler, Sokrat döneminden çok daha önce bu düşünceyi savunmuş, özellikle sosyal meselelere daima böyle bir bakışla yaklaşmışlardır. Ancak Sokrat, Eflatun ve Aristo gibi filozofların ortaya çıkmasıyla bu felsefe akımı zayıflamış ve sofizm eski itibarını kaybetmiştir. Sofizmin bütünüyle değerini yitirişi ise Hıristiyanlığın doğduğu yıllara rastlar. Hıristiyanlığın gelişiyle sofizm adeta iptal edilmiştir. Zira Hıristiyanlık, sofizmin tam karşısında yer almaktaydı; güçlüyü değil, zayıfı savunuyordu. Hatta yalnızca "kuvvet"e karşı olmakla kalmıyor, "zayıflık"ı da her şeyiyle savunuyordu! Hıristiyanlık, "zayıflık" şiar edinmekte, "sana bir tokat atana, yüzünün öbür tarafını çevir" demekteydi!... Savunmayı selbeden bu düşünce, bir nevi "zayıflık"ın propagandasıdır.

Velhasıl Hıristiyanlığın gelişiyle sofistlik düşünceye yer kalmamış, ondan sonra da İslam gelmiştir.

İleride daha ayrıntılı bir şekilde açıklayacağımız gibi kuvvet hususunda İslam'ın kendine has bir mantığı vardır. Ancak şurası muhakkak ki İslam'ın sözünü ettiği kuvvet, hakk ve adalete müsavi bir değer değildir. Yâni İslam, kuvveti hakla eşitlemez, "kuvvet=hak=adalet"tir demez. Batılıların "kuvvetin hakkı" dedikleri kavramı reddeder, kuvvetin hakla özdeş ve eşanlamda ele alınmasına karşı çıkar. Neticede hakkın kuvvet, kuvvetin hakk olduğu düşüncesi tekrar hortlayıverdi batı dünyasında. İlk defa politik felsefede kendini gösteren bu düşünce, yine bu sahanın sınırlarında kalarak politikaya mahsus bir düşünce haline getirildi.

Tanınmış İtalyan felsefecisi Makyavel, siyasi felsefe düşüncesini bu temel üzerine kurmuştur. Makyavel, "Siyasette yegane temel unsur, güçlü ve egemen olmaktır; siyasi sahada hedeflere ulaşabilmek için güç ve hakimiyet dışında hiçbir asl tanımamak gerekir"der. Ona göre siyasal amaca ulaşabilmek için yapılan her türlü ahlaksızlık meşrudur; bu kabilden olmak üzere siyasette yalan, hile, sahtekarlık, yalan yemin, ihanet, hakkı çiğneme vb. şeyler gayet normal karşılanmalıdır. Makyavel'in ardından, bir çok düşünür bunu siyasetin temel kavramı ve esası olarak ele almakta gecikmedi. Bununla da yetinmeyerek, mezkur düşünceyi ahlakın temel prensiplerinden biri olarak kabul ettiler. Böylece dilediklerini yapabilmeleri yolunda politikacılara yeşil ışık yakılmış ve her türlü ahlaksızlık, esasen insani ahlakın ta kendisi olarak yorumlanmıştı!...

Felsefe sahasının tanınmış isimlerinden biri olan Alman düşünür Nietzsche de kuvveti ahlakın temel ilkesi saymıştır.[26]

Bakon'un Görüşü ve Etkileri

Bahsimizin ayrıntılarına girmeden önce önemli bir önbilgi vermenin faydalı olacağı inancındayım. Bundan, yaklaşık dört yüzyıl önce biri Fransız, diğeri İngiliz olan iki büyük düşünür, özelde felsefe ve mantık, geneldeyse bütün bilimleri etkisi altına alan bir görüş sürdüler öne. Fransız düşünür Dekart'la (Descartes) İngiliz düşünür Bakon (Bacon)'un geliştirdiği bu düşünce, kendilerine daha sonraları "modern bilimin öncüleri" unvanını kazandıracaktı. Bu iki düşünürün, özellikle Bacon'un, bilim konusunda öne sürmüş olduğu teori, kendilerinden önceki teorilerin bütünüyle yeniden gözden geçirilmesine ve düşünce sahasında köklü değişikliklere sebep oldu. Bu yeni düşünce bir yandan bilim sahasında gözle görülür ilerlemeler ve terakkilere yardımcı olup insanoğlunun tabiata olan hakimiyetini kat-kat artırmış, ancak yine aynı düşünce, öbür yandan insanoğlunun fesada gömülmesine sebep olmuştur! Yâni bu nazariye bir taraftan insanoğlu eliyle tabiatı mamur ve bayındır bir hale getirirken, bir taraftan da insanı, yine insanın kendi eliyle fesada boğmuş, zavallı ve bedbaht kılmıştır.[27]

Nasıl bir nazariyedir bu?

Bacon'dan öncesine kadar gelmiş geçmiş bütün büyükler, felsefeciler ve özellikle dinler, bilimin güç ve egemenlik kazanmada değil, hakk ve gerçeğe ulaşmada, gerçeğin keşfinde kullanılması gereken bir araç olduğuna inanmakta ve insanı bilimle uğraşmaya ve ilim elde etmeye teşvik etmekteydi. Ancak, insanı bilime teşvik eden dinler ya da felsefelerin amacı onu güçlü ve egemen kılmak olmamıştır. Onlar "Ey insan, alim ol, bilgi elde et, öğren! Zira bilgi, gerçeğe ulaştırır seni" demiş, gerçeğe ulaşmada faydalı bir vesile olduğu içindir ki insanları öğrenmeye çağırmışlardır. Nitekim mezbur dönemlerde bilim, hakikate ulaşabilme yolunda faydalı bir araç olduğundan bilime saygı da duyulur, kutsanırdı. Bilim mukaddestir, çünkü insanı gerçeğe götürüyordu; dolayısıyla mukaddes bir hakikatti o da... Bilim mukaddesti, çünkü insanoğlunun menfaatlerinin ötesinde, maddi çıkarları aşmış bir şeydi. Nitekim, daima "bilim mi daha iyi, yoksa servet mi?" diye sorulurdu. Arapça olsun, Farsça olsun; bizim edebiyatımızda da bu mukayesenin sık-sık yapılmış olduğunu görürsünüz. Bilimle servet kıyaslanır ve sonunda bilim tercih edilir. İşte bir örnek:

"İdris'e bilim, Karun'a ise servet verildi

Biri toprak altında diğeri göğün ötesinde şimdi!

Keza Hz. İmam Ali de (a.s) Nehc-ül Belağa'sında ilimle serveti kıyaslar ve ilmi servete tercih ettiğini söyler.[28] Daha önce de belirtmiş olduğum gibi ilme kutsal bir gözle bakılır, onun maddi menfaatlerin üzerinde bir kıymete haiz olduğu kabul edilirdi. Nitekim öğretmenlik mesleğinin kutsal sayılması bu esasa dayanır. "Bana bir harf öğretenin kölesi kesilirim..." sözü de Ali b. Ebu Talib'in değil midir?

Kur'an'a şöyle bir bakınız; ilmin yüceliğinden nasıl söz etmekte ve bilimin kutsallığını nasıl yüceltmektedir, görünüz... Hz. Adem'in (a.s) yaratılış hikayesine, ona Esma-ül Hüsna'nın öğretilmesine ve meleklerin kendisine secde edişine dair ayetleri mütalaa ediniz:

"Ey melekler, secde edin Adem'e... Zira o, sizin bilmediğiniz bir şeyi bilmekte..."[29]

Bacon ise ilmin insanoğlu için bir eğlence aracı olduğunu söyleyecekti. O, hakikati bulabilmek amacıyla bilim peşinde koşanların yanıldıklarını, bilimin, onların zannettiği gibi mukaddes birşey olmadığını iddia etti. Ona göre bilim, insanoğlunun yaşam düzeyini yükseltebilmesi amacıyla öğrenilmeliydi, bilim, ancak bu amaçla istifade edilirse faydalı olabilirdi. Bilim, bu anlamda insanın işine yaradığı ölçüde faydalıydı. Başka bir deyişle mukaddes olan "hakikatin keşfi için elde edilen bilim değil, insanoğlunu tabiata egemen kılmada yardımcı olacak bilim"di. Zira bu bilim, insana güç kazandıracak ve doğayı onun egemenliği altına geçirecekti.

Böylece bilim; semavi boyutunu, dünyevi ve maddi boyuta bırakmış oluyordu.

Bilim yön değiştiriyor, bilimsel araştırmalar başka bir boyuta yöneltiliyordu. Artık bilimsel araştırmalar daha çok tabiatın sırlarını keşfetmeye, rumuzları çözmeye yönelikti.

Doğanın sırları teker-teker keşfedilmeliydi...

Neden?

İnsanoğlunun doğaya daha fazla egemen olabilmesi için!

Peki, insan tabiata hakim olunca ne olacaktı?

Daha iyi yaşayacaktı!

Bunun anlamı neydi?

Bu, refah demekti. Yâni daha müreffeh bir hayata kavuşacak ve refah düzeyi yükselecekti.

Bir bakıma insanoğlu için gayet faydalı bir nazariyeydi bu aslında... Zira böylece bilim, insanoğlunun tabiata daha fazla hakim olmasını, dolayısıyla da tabiattan daha fazla faydalanabilmesini sağlıyor, bu amaçla tabiatın sırlarını keşfetme yolunda kullanılıyordu. Mezkur nazariye bu açıdan faydalı olmuştu, evet, ancak diğer taraftan aynı nazariye bilimin kutsallığını yitirmesine ve artık ilahi bir değer olarak anlaşılmamasına sebep olmuştu. Bunun ne anlama geldiğini anlayabilmek için bugün dini medreselerimizde tahsil etmekte olan öğrencilerimizin durumuna bakmak kafi olacaktır. Bilim, gerçek anlamda sahip olduğu değeri taşımaktadır hâla onların nazarında, onlar bugün de geçmişteki usul ve yöntemlerle tahsillerini sürdürmekte ve ilme, layık olduğu değeri vermektedirler. İlim, onların nazarında, mesela "Adab-ul Mutaallimin"[30] ve sair değerli eserlerde beyan edilen o fevkalade kıymete haizdir hâla. Sözkonusu kitaplar, hadis ve rivayetlerden bahseden eserlerdir; onlar, bu tür kitapları da tahsil ettiklerindendir ki, ilim onların nezdinde ülviyetini yitirmemiş, kıymet ve kadasetini kaybetmemiştir. Mesela bir medrese öğrencisi abdest almadan sınıfa girmez; hadis ve rivayetlerden aldığı bir edep ve terbiyedir bu. Zira ilim tahsil edilen yer ve ilim tahsil ettiren şahıs bir ülviyete haizdir, okul ve öğretmenin pek yüce ve muhterem bir makamı vardır. Bir medrese öğrencisi için öğretmeni saygıdeğer birisidir, o, gerçekten bütün ruhuyla bunu hisseder ve duyar, öğretmenine gönülden saygı taşır.

İlmi, dünya malı için tahsil eden biriyse, içten içe kendisine karşı bir mahcubiyet duyacak ve kendisinden utanacaktır, "para için öğrenmiş veya öğretmiş olmak"tan sıkıntı duyacaktır. Keza, insanlara bir şeyler öğretmek isteyen bir alim ya da medrese hocası, bunu sırf belli bir ücret elde edebilmek amacıyla yapmaz, böyle

bir tutumu ilim ve alime hakaret bilir, para için öğretmesi halinde ilmin makamını düşürmüş olacağını idrak eder. Halbuki Bacon ve benzerlerinin yöntem ve amaçlarıyla tedris edilen bugünkü yeni eğitimde, bilim hiçbir yücelik ve kutsallık taşımamaktadır. Bu eğitim sisteminde bilim, bütün ülviliğini yitirmiştir. Bugünün eğitim sisteminde ilim tahsil etmekte olan bir öğrenci için tahsil ettiği ilmin yegane değeri, gelecekte ona daha müreffeh bir hayat sağlayacak olmasından ibarettir! Bu eğitim sistemi anlayışıyla okula adımını atan bir ilkokul, ortaokul,lise ya da üniversite öğrencisi için amaç, mesela ya mühendis, ya da doktor olmaktır. Bu branşlarda elde edeceği bilimi ise sadece "daha rahat bir hayata kavuşabilmek için" istemektedir, hepsi bu!... Keza bir esnaf ya da tüccarın yanına çırak olarak giden birisiyle onun arasında hiçbir fark yoktur!

Çünkü her ikisinin de amacı para kazanmak, daha müreffeh hayat şartlarına sahip olmaktır.

Bu anlayışla tahsil etmekte olan bir öğrenci için, öğretmeni de aynı durumdadır. Öğretmen, onun nazarında "öğretme mesleği"yle geçimini kazanan biridir. Öğretmeni gelecek ona ders verecektir; zira bunun karşılığında ayda şu kadar maaş almaktadır; o halde "öğretmek"le görevlidir... Evet, onun nazarında öğretmeni budur, bundan daha fazla bir değeri yoktur... Nitekim bugün kimi öğrencilerin, öğretmenlerin ardından rahatça küfür savurabildiğini görmekteyiz! Üstelik utanç da duymamaktadır bu davranışından; onun nazarında artık normalleşmiştir bu!...

Bacon, işte bu nazariyeyle çıktı sahneye, "kuvvet için ilim" dedi, "bilim, kuvvetin hizmetinde olmalıdır" dedi; bilimi, egemenliğin bir vesilesi olarak tanımladı ve tanıttı. "Bilim, ancak daha fazla güçlenebilmek için elde edilmeye değer, başka bir şey için değil!" diyerek çıktı ortaya. Bu düşünce tarzının kötü etkileri, hemen başlangıçta göstermedi kendisini... Ancak "bilim"in, kendisine "daha fazla güç" kazandırmasını isteyen ve onu sırf bu amaçla kullanan insan, giderek her şeyin "güç"ve "kuvvet"in egemenliği altına girdiğini gördü hayretle. Bu anlayış onu öyle bir noktaya getirmişti ki, sadece bilim değil, bilimle birlikte her şeyde, evet, neticede kendisi de "güç" ve "kuvvet"in egemenliği altına girivermişti! Nitekim bugün dünyanın çarkı "güç"le döner olmuştur; herşey "güçlü"nün hizmetinde, herkes "güçlüler"in egemenliği altındadır. Bilim, hiçbir zaman ve çağda bugünkü kadar esir olmamış; bugünkü kadar güçlüler ve kuvvetlilerin hizmet ve sultası altına girmemiştir! Keza dünyanın en ileri ve en seçkin bilginleri de, günümüzün "en kötü durumdaki esirleri"ve "en bahtsız tutsakları" durumundadırlar! Bunu apaçık görebilirsiniz; Eınstaine bir bilgindir, evet, ama onun ilmi Amerikan süperinin hizmetinde değil midir bugün? Başka bir deyişle Eınshtaine bugün bu süper gücün kuklası ve hizmetkarı haline getirilmiş, onun tarafından kullanılır bir "alet" olmuştur. Mevcut "ilmi anlayış"la, alet olmamazlık da edemez. İster emperyalizmin, ister sosyalizmin tahakküm sınırları dahilinde olsun, ilim bugün dünyanın her yerinde "gücün hizmetinde" ve "güçlünün emrinde"dir... Günümüzde

dünyaya hakim olan şey "ilim" değil, "güç" tür; "bilgi" değil, "zorbalık"tır! Dünya, "güçlülerin dünyası" durumuna getirilmiştir. Bu cihetle, şimdilerde sıkça kullanılan "Günümüz dünyası, bilim dünyasıdır" ibaresi tashih edilmeli ve "Günümüz dünyası kuvvetin egemen olduğu bir dünyadır" şeklinde söylenmelidir.

Zira halihazırda dünya bilimin değil, kuvvetin elindedir; alimin değil, kuvvetlinin güdümündedir. Bugün, bilim vardır; ancak "hür bir bilim" değil, "kuvvetin ve kuvvetlinin hizmetinde" olan bir bilimdir bu. Binaenaleyh bilim bugün "esir" durumundadır, tutsak edilmiştir, "kuvvetin tutsağı"dır. Bugün dünyanın neresinde yeni bir şey icad edilse, nerede yeni bir buluş gerçekleştirilse, nerede yeni bir teknik geliştirilirse onu hemen alır "kuvvet" hizmetine sokarlar! Egemen güçler bu buluş ve teknikten, her şeyden önce daha fazla insanı daha kolay şekilde öldürmeyi mümkün kılacak daha korkunç ve daha öldürücü yeni silahlar yapma yolunda faydalanmaya bakarlar; ilk düşündükleri şey budur! Herhangi bir buluş ve geliştirilebilecek yeni bir teknik karşısında ilk akıllarına gelecek olan şey, ondan "insanları öldürebilme yolunda kullanılacak" daha etkin silahlar yapabilmektir. Mezkur buluş ve tekniklerden bu amaçla azami ölçüde faydalanırlar; eğer falan buluş ya da teknik, sözkonusu öldürücü silahlar yapmada işlerine yaramayacak birşey olursa, işte ancak o zaman diğer insanların da bu buluş ya da teknikten faydalanmasına müsaade ediverirler! Bilimin bugün insanlığın hizmetinde olduğunu zannetmek ancak safdillik olacaktır. "Kuvvet"in işine yarayacak her bilim, kuvvetin tekeline geçmektedir hemen; egemenin gücünü artırabilecek her buluş ve teknik, onun sultası altına alınmaktadır derhal!... Hatta bu buluş ve teknikleri çoğu kez yıllarca herkesten gizli tutar, büyük bir sır olarak saklarlar; "kuvvet"in ona ihtiyacı vardır çünkü... Varsın insanlığın da ihtiyacı olsun, önemli değildir onlarca!... O buluş bir sır olarak gizli tutulur, ta ki kuvvetin onu kullanacağı bir zaman gelip çatıncaya kadar... İşte ancak o zamandır ki insanlar böyle bir şeyin de var olduğunu anlayıverirler!!!

Bacon nazariyesinin ürünü bu olmuştur işte. Bacon'un göstermiş olduğu bu yol ister istemez neticede Makyavell'in yoluyla birleşmekte, özellikle de Nietzsche gibilerinin yoluyla noktalanmaktadır.

Nictzsche'nin Darvin Nazariyesinden Yararlanması

Meselenin bu noktasında, Nictzsche hazretlerinin ustaca bir tahrifle takdim edip insanoğlunun başına bela etmeye çalıştığı diğer bir nazariyeden bahsedeceğiz: Darvin nazariyesi...

Darvin aslında dindar bir Hıristiyan'dır, tanrıya inanan, dinine can-u gönülden bağlı bir Mesihi'dir.[31] Konuşmalarında olsun yazılarında olsun, tanrıya gönülden inandığını ve İsa Mesih'e derin bir saygı beslediğini sarih ifadelerle belirtmiş olan Darvin'in teori ve ilkeleri çoğu kimse tarafından aslından çok daha farklı gösterilerek tahrif edilmiş, saptırılmış ve neticede Darvin'in de asla tasvip etmediği

ve etmeyeceği bugünkü noktaya gelmiştir.

Maddeciler ve materyalistler, Allah'ı inkar edebilmeye çalışmak gibi abes ve çirkin bir gayeyle Darvin'in tekamül nazariyesini kullandılar, bu nazariyeden su-i istifade ettiler. Darvin nazariyesinin materyalistlerce kötü amaçla kullanıldığı en önemli saha ahlak sahası olmuştur. Başka bir deyişle örnek insan, mükemmel insan ya da bizim "kamil insan" dediğimiz ideal insan tipini kendi istedikleri şekil ve vasıfla sunabilmek için bu nazariyeyi kullanmışlardır! Bilindiği üzere Darvin'in dört temel kuralından biri "canlı kalabilme kavgası" ya da "yaşama savaşı"dır. Ona göre bütün canlılar kendilerine düşkündürler; bu yüzden her canlı kendi varlığını sürdürmek ve canlılığını korumak ister. Başka bir deyişle varlığını sürdürebilmek için her canlıda bir korunma mekanizması vardır ve bu mekanizma "tabii"dir, içgüdüseldir. Bu da onun ister istemez bir "yaşama mücadelesi"ne katılması demektir. Darvin'in "hayatın dört aslından biri" olarak tanımlamış olduğu bu ilke gereği, madem ki her canlıda kendini koruma ve varlığını sürdürme temayül ve çabası vardır, o halde her canlı bunu yapabilmek, yâni yaşamını sürdürebilmek için diğer canlılarla mücadele edecek, savaşacaktır. Buradan çıkarılacak sonuç şudur: Mücadele, kavga ve savaş; hayatın temel unsurudur... Her canlı, yekdiğeriyle daima niza ve savaş halindedir. Çünkü hayat, bir "var olabilme kavgası"dır. Bu acımasız savaşta ancak "güçlü" olanlar yaşama hakkına sahiptirler. "zayıf" olansa yok olmaya mahkumdur! Tabiat tıpkı bir kalbur gibidir, bütün canlılar bu kalburda elenir durur. O halde sözünü ettiğimiz savaş da tabiidir, çünkü tabiatın kalburudur! Tabiat, yaşamaya ve varlığını sürdürmeye layık olanı seçebilmek için durmaksızın bu elemeyi yapacaktır. Bu eleme, "iyi"nin ve "güçlü"nün tespitidir. İyi ve güçlü ise bu "varlığını sürdürebilme" kavgasından muzaffer olarak çıkmayı ve rakiplerini saf dışı bırakmayı başarabilendir.

Darvin'in bu teorisi olduğu gibi kabul edilmiş ve eleştiriye uğramamış değildir tabii. Kimileri, bazı canlıların, hemcinslerinden daha güçlü ve daha iyi olmadıkları halde yine de hayatlarını sürdürebilmiş olduklarını söyleyerek Darvin'in bu nazariyesini eleştirmiş ve hayatın sürekli bir "çatışma" dan ibaret olmadığını söylemişlerdir.

Ancak Nietzsche efendi bunları görmezlikten gelerek hayatın salt bir "yaşam kavgası" ve "varlığını sürdürebilme savaşı" olduğunu iddia etmekten vazgeçmedi. Vazgeçmek bir yana, meseleyi daha da saptırarak bunun bütün canlılar için geçerli bir "hayat şartı" olduğu genellemesine gidip insanı da içine alan bir saha çizdi ve bu sahada insanoğlunun temel hayat şartının savaş, niza ve çekişme olduğunu iddia etti! Bunu, "hayatın temel ilkesi" sayacak kadar hem de!... Sonra da şu vecizeyi yumurtlayıverdi: "Varlığını sürdürebilme çabası, hayatın temel ilkesi olduğuna göre, ancak güçlü olan kazanacak ve ancak güçlü olan varlığını idame ettirebilecektir. Bu onun hakkıdır da... Çünkü o, diğerlerinden daha güçlü olduğunu göstermiştir.!..

Kamil insan konusunda da aynı mantıkla hareket ederek "Tabiat, üstün insana

doğru ilerlemektedir, tabiatın bizatihi akışı bu yöndedir." der.[32] O gelecekte tabiatın kendiliğinden kamil insanı meydana getireceğini söyler!

Nitezsche'den "Kamil İnsan nedir?" diye soracak olursanız vereceği cevap şudur:

"Kamil insan, güçlü olan insandır! Zayıf olmadığı gibi zaafları da yoktur onun."

Sahi, Nietzsceh'e göre zaaf nedir peki?

Bugün bizim adına dostluk, ülfet, sevgi beslemek, ihsan ve bağışta bulunmak, yardımlaşmak, insanlara iyilik ve hakka hizmet etmek... dediğimiz şeyler, Nietzscehe'nin nazarında birer "zaaf"tırlar ve insanı zayıflaştırıcı özellikleri vardır!...

Nietzsche bütün bu ahlaki faziletleri bir kalemde silip atar ve "Bunlar ahlak değildir"der. Bu ahlaki faziletleri o kadar tahkir eder ki neticede "Fazilet denilen bu şeyler insanlığın ilerlemesine engeldir; insanın tekamüle varmasına kamil,güçlü ve üstün insan örneğinin ortaya çıkabilmesine mani olan şeylerdir" diyecek noktaya vardırır! Onun nazarında kamil insan, bizim "kemal" olarak nitelendirdiğimiz bu sıfatlara sahip olmayan insandır. Zira bizim "kemal" adıyla sözünü ettiğimiz bu özellikler Nietzscehe hazretlerinin nazarında birer beşeri zaaftan ibarettir sadece!!! Bu yüzdendir ki Nietzsche "Sokrat da düşmandır, Mesih de!" demektedir!...

Ona göre ahlakı öven ve insanları iffete, namuslu olmaya; dürüst, adil ve sevgiyle davranmaya çağıran Sokrat kötüdür; çünkü insanları kötü şeylere (!) davet etmektedir. İsa Mesih'e gelince; o, Sokrat'tan da kötüdür. Zira ömrü boyunca insanlara birbirini sevmeyi, yekdiğerine ülfet ve kardeşlikle yaklaşmayı öğütlemiş ve bu zararlı (!) şeyleri aşılayıp durmuştur! Nietzsche "Bunlar fazilet ve erdem değil, insanın zaaflarıdır" der, "İnsan bu gibi şeylerden ne kadar uzak dursa kemale o kadar yaklaşmış olur. Zira kemal demek, güç ve kuvvet demektir; eksiklik ve zaaf ise "güçsüzlük"tür ancak! Adına ahlak denilen erdemler, kişinin zaafından kaynaklanan değersiz davranışlardan ibarettir!"

Evet... Nietzsche hazretlerinin o güzelim vecizeleri işte bunlar... Dünyaya "düşünür" olarak tanıtılan bu zat, meseleleri işte bu derece saptırmış, sapıklıkta bunca ilerleyebilme bedbahtlığı göstermiştir.

Özetle Nietzsche'nin Görüşü

Meselenin daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla, bunların görüşlerini ele alan felsefe tarihi kitaplarından bazı kısa paragraflar aktarmanın faydalı olacağı inancındayız. Mezkur görüşleri inceleyen pek çok felsefe tarihi kitabı var bugün; bunlar arasında Füruği'nin derleme eserinin diğerlerinden daha iyi olduğu söylenebilir. Bu sebeple onun "Avrupa'da Hikmetin Seyri" adlı eserinden nakilde bulunacağız. Bakınız ne diyor Füruği bu eserinde:

"Dünyanın gelmiş geçmiş bütün düşünürleri bencillik ve kendini beğenmişliği ayıplamış, başkalarına sevgi, saygı ve şefkat beslemeyi övmüşlerdir. Nietzsche ise bütün bu düşünürlerin tersine bir davranış örneği sergileyerek bencillik ve kendini beğenmişliği tasvip edip övmüş; insanlara sevgi ve şefkat göstermeyi bir kişilik zaafı telakki ederek ayıplamıştır!"

Sevgi ve şefkat duygularının bir kişilik zaafı olup olmadığı mevzuu üzerinde daha etraflıca durmamız kaçınılmazdır). Öte yandan Nietzsche, Schopenhaver'un "Evrende esas olan, varolma ve varlığın istediğidir" ilkesini benimsemiş; ancak, bunun "kötü" bir şey olduğu hususunda Schopenhaver'e katılmayarak varlığın varomak istediğini, bu isteğin de yerinde ve makul bir istek olduğunu öne sürüp her var olanın isteğinin yine "varolma" olduğunu, bununsa "güç"ten başka birşey olamayacağını söylemiştir.

Nietzsche'in önce iktibas, sonra da tahrif ettiği yegane nazariye değildir bu. Nietzsche, Darvin nazariyesinde de aynı şeyi yapmıştır. İlkin Darvin'in "Yaşama Çabası" ilkesini benimsemiş, ardından bu nazariyeyi "çatışma" temeline oturtarak, başkalarının "Darvin'in yanlış nazariyesinin sonucu" olarak değerlendirdiği bu ilkeyi doğru kabul etmek suretiyle "İnsanlar, yekdiğerini mağlup edebilmek için alabildiğine güç kazanmalı, sürekli hemcinsleriyle boğuşarak onlara üst gelmeye çalışmalıdır demiştir!..."

İnsanlık dünyasının iyiliğini isteyen bütün düşünürler, toplumda "çoğunluğa" öncülük tanımış ve "ekseriyet"in istekleri gözardı edilmemelidir diyerek her şeyi "umumun hayrına olacak şekilde" düzenlemeye çalışmışken Nietzsche bunun tam tersini yaparak halkın çoğunluğunu aşağılamış ve azınlığını teşkil eden güçlülerin daima haklı olduğunu söylemiştir. Nietzsche'in bütün fikirleri "ben" ve "ben"in güçlü olması gerektiği esası üzerine kuruludur. Bu ferdiyetçi nazariyeye göre kişi gücüne güç katmalı, kendisini, yalnızca kendi "ben"ini düşünmeli, "ben"inin bütün arzularını yerine getirmeye çalışmalı ve "ben"ini azami tatmin yolunda hemcinsleriyle çatışmayı ayıp addetmemelidir. Hayatın iyi mi, yoksa kötü mü olduğu; hayat gerçeğinin ne olabileceği... gibi soruları ona göre saçmadır; "zira bunları kavrayabilmek imkansızdır" der.

Kimileri, "Keşke şu dünyaya gelmez olsaydık, öylesi daha iyi olurdu..." demekte. Belki de haklılar, kim bilir?... Bildiğim bir şey varsa o da dünyaya gelmiş olduğumdur. İyi ya da kötü; orasını bilemem, ama şunu biliyorum ki şimdi dünyadayım ve yaşıyorum! O halde dünyadan azami ölçüde faydalanmalı ve bütün arzularımı tatmin etmeye çalışmalıyım; günümü gün etmek yegane kardır bana (Muaviye'de tıpkı böyle bir inanca sahipti; dünya nimetleri içinde yüzüyoruz, yüzdükçe yüzeceğiz, diyordu).

O halde beni bu gayeme (şahsi faydacılık ve gününü gün etme) ulaştırabilecek herşey (acımasızlık, gaddarlık, zulüm, hile, yalan, aldatma, niza ve cidal de dahil)

iyidir; beni bu gayeden alıkoyacak ya da bu gayeye ulaşmama engel teşkil edecek olan şeyler ise (ki bunlar iyilik, doğruluk, dürüstlük, samimiyet, sadakat, erdem ve takva da olabilir pekala, ama yine de:) kötüdür!... Bir toplumda bütün insanların eşit olduğu; hangi kabileden, hangi millet ya da ırktan olursa olsun herkesin "eşit haklar"a sahip bulunduğu düşüncesi yanlıştır! İnsanlık dünyasının ilerlemesine engel olan, insanlığın terakki esasına ters düşen bir düşüncedir bu!... Halkın bütününe eşit haklar tanıyamazsınız, herkesi eşit ve bir göremezsiniz.! Halk "yöneten_efendiler" ve "yönetilen-köleler" şeklinde ikiye ayrılmalıdır. Şeref ve asalet, ancak yöneten efendilere mahsus haklardır. Çünkü onlar "herşey"dirler! Yönetilen köle çoğunluğun ise şeref ve asaleti olamaz, hakları yoktur buna! Çünkü onlar yöneten efendilerinin emrinde çalışan ve sadece onların isteklerini yerine getirmekle muvazzaf bulunan birer uşak ve hizmetkardan ibarettirler. İnsanoğlunun hayatını sürdürebilmesi ve dünyanın ilerleyebilmesi gibi temel gerekleri yerine getirebilecek olanlar işte bu "yöneten efendiler"dir. Yöneten efendiler azınlık bir gruptur; o halde çoğunluk onlara tabi olmalı ve onların emrinden çıkmamalıdır... Mevcut bütün sosyal kurumlar, kuruluşlar ve medeniyet, işte bu asil ve saygın azınlığın terakkisi için vardır. Yoksa, bugün çoğunun da yanlış düşündüğü gibi; güçlü azınlık tabaka ya da yöneten iktidar sahipleri halka hizmetle mükellef değildirler, keza konumları -güç ve iktidar- bunu iktiza etmez. Yâni güçlü azınlık, güçsüz çoğunluğa hizmet ve onların da ilerleyebilmesini sağlamakla yükümlü değildir; tersine, çoğunluk-güçsüz olduklarından ve böyle bir "kusur" taşıdıklarından- onların hizmetinde olmak ve efendilerinin daha da ilerleyebilmesini sağlamak için vardır! Toplumun "efendi"leri ve "sahip"leri olan seçkin üstünler ve güç sahipleri alabildiğine gelişmeli ve gelişmelerine yardımcı olunmalıdır ki onların arasından "daha üstün" ve "daha güçlü" insanlar çıkabilsin. Zira insanlık bu "güç sahipleri" sayesinde ilerleyecek ve gelişebilecektir ancak. "Devlet, iktidar ve toplum gibi şeyler, işte bu güçlülerin refahını sağlayabilmek için vardır aslında... Zayıflarsa onlara hamallık etmekle yükümlü bulunan dört ayaklı hayvanlar hükmündedir"[1]

Sa'di bir şiirinde şöyle der:

"Koyunlar çoban için değil,

Çoban koyunlar içindir, koyunlara hizmet etmek için vardır çobanlar..."

Nietzsche ise bunu reddetmekte ve "koyunlar çobana hizmet için vardır" demektedir. Yâni yönetenler, yönettiklerine hizmet ve onların terakkisini sağlamakla yükümlü değildirler. Tersine, yönetilen çoğunluk, kendisini yöneten güç sahiplerine hizmet ve onların daha fazla gelişebilmesini, daha çok semirebilmesini sağlamakla muvazzaftır. Zira ilerlemeye layık ve ilerleyebilme yeteneğine sahip olanlar ancak "güç sahipleri"dirler. (Burada, daha iyi nesillerin eğitimiyle ilgili, Batı kaynaklı bir başka nazariyeyi de hemen hatırlatmak yerinde olacaktır. Alexıs Carrel, "Meçhul Varlık: İnsan" adlı eserinin son bölümlerinde

gelecek nesillerin eğitimiyle ilgili bazı nazariyeler öne sürerken "Bu nesiller ıslah edilmeli ve zayıf insanlara üreme hakkı tanınmamalıdır" der.):

"Bugüne değin geçerliliğini korumuş bulunan ahlak kuralları; toplumların azınlığını teşkil eden güç sahipleri, eşraf ve soyluları dediğim aristokrat sınıfın değil, çoğunluğu teşkil eden avamın lehine olacak şekilde düzenlenmiştir. Bu sebeple toplumlara hakim olan mevcut ahlak kuralları bütünüyle iptal edilip değiştirilmeli ve aristokratların lehine olacak şekilde yeniden düzenlenmelidir. İyilik, güzellik ve doğruluk gibi kavramlar gerçek mahiyet taşımazlar, uyduruk ve izafi kavramlardır bunlar... Gerçek mahiyeti olan yalnız birşey vardır; o da, herkesin "Güce talib" olduğu ve "Kudretli olmayı arzuladığı"dır. Dinler insanlığa ihanet etmişlerdir! Güçsüzlere yardım etmeli, zayıfların elinden tutmalı, tebaalara iyi davranmalı ve adaleti gözetmeye çalışılmalıdır demişlerdir! Din diye bir şeyin olmadığı ilk çağlar çok daha iyiydi aslında! Çünkü o çağlarda orman kanunu hakimdi; zayıf ve güçsüzün yaşama hakkı yoktu. Güçlü, zayıfı yiyor; böylece zayıf nesil ortadan kaldırılmış oluyordu!"!!!

"İlk çağlarda dünya güçlülerin elindeydi; işler, güç sahiplerince çekilip çevriliyordu. Güçsüz ve zayıflar onların eli altında hizmet eden kölelerden başka birşey değildi. Ancak şu da var ki güçlüler az, güçsüzlerse sayıca pek çoktu. Bu yüzden türlü hilelerle,akla hayale gelmez nice oyunlar, nice desiselerle güçsüzleri kendilerine tabi kılarak kendi gelişmeleri ve terakkileri yolunda bu çoğunluğu "kullandılar". Köleleştirilen çoğunluk ise güçlülerin sultasından ve kudret sahiplerine köle olmaktan kurtulabilmek için acıma, şefkat, alçakgönüllülük, iyilikseverlik, samimiyet, adalet, bağış ve cömertlik gibi kavramlar ortaya atıp bunları iyilik, güzellik ve doğruluğun gerekleriymişçesine zihinlere yerleştirdiler. Bunu da dinler vasıtasıyla yapabilmiş; "Allah"ve "Hakk" diyerek her şeyi bu iki kavramın dört duvarı arasına hapsetmişledir." (Bu,dinin güçlüler tarafından uydurulmuş olduğunu iddia eden Marx'ın tam karşısında yer alan bir düşüncedir!...)

Marx, "Güçlüler, zayıfları kullanabilmek için dini icad ettiler" derken Nietzsche bunun aksini söylemekte ve "Dini icad eden güçlüler değil, onu güçlülere karşı bir silah olarak kullanmak isteyen zayıflardır" demektedir. Her ikisi de dine karşıdır; ancak, Nietzsche güçlülerden yana olduğu için dini, zayıfların icad ettiğini söylemekte; Marx ise kendisini ezilenler ve zayıflardan yana gösterdiğinden, güçsüzlerin kendilerine karşı ayaklanmalarını önleyebilmek amacıyla dinin güç ve iktidar sahipleri tarafından uydurulmuş olduğunu iddia etmektedir. Fakat netice itibariyle değişen birşey yoktur; her ikisi de dini kendi amaç ve dünya görüşleri açısından yorumlamış, din ve ahlaktan söz eden herkese hiddetle saldırmışlardır. Nietzsche'in Sokrat, Budha ve İsa gibilerine karşı bütün gücüyle saldırıya geçmiş olmasının ardında yatan sebep, gerçekte Marx'inkinden hiç de farklı değildir. İşte:

"Hıristiyan ahlakı, kölelik ahlakıdır; aristokrasi ve efendilik-kölenin karşıtı anlamında- ahlakını yazık etmiştir. Kardeşlik, eşitlik, barış içinde yaşama,

yekdiğerinin haklarına saygı gösterme, kadın hakları, alın teri karşılığı vb. gibi günümüzde yaygın bir şekilde inanılan bu kavramlar bütünüyle yalan, uydurma ve aldatmacadan ibarettir; insanı zaafa, fakirliğe yoksulluğa ve nihayet tükeniş ve mahvoluşa götüren illetlerdir. Bu sistem yıkılmalı ve yerine ağalık ve efendilik sistemi ikame edilmelidir. Tanrı ve ahireti zihinlerden silmek, acıma ve merhamet gibi kavramları bir kenara bırakmak gerekir! Acıma duygusu denilen şey bir zaaftan ibarettir. Alçakgönüllülük ve başkasının emri altında olmayı kabullenmek alçaklıktır. Yumuşak huylu olmak, ağırbaşlı davranmak,sabır gösterip göz yummak ancak gevşeklik ve iradesizliktir! Erkekçe davranmak gerekir, erkek dediğin güçlü ve üstün olmalıdır. Üstün insan ise iyiden de üstündür, kötüden de! Her ikisini de aşmıştır, azimli ve iradelidir."

Evet, Nietzsche'in düşünceleri özetle bunlar. Batıda bu ve benzeri düşünce akımlarına pek sık rastlanır. Böylesi marazi akımlar ve vebaların bizim toplumlarımızda peydahlanmamış olması hepimiz adına sevindiricidir. Bunca illetli düşünce akımlarının hep Batıdan kaynaklanıp başka yerlere de gerçekte yine Batıdan sirayet etmiş olması da doğrudan doğruya Batılı ve Avrupalının yapısıyla ilgili bir hadisedir aslında. Çünkü Avrupa insanının ruhu budur, Batılının yapısı böyledir... Kalkar insan hakları beyannamesi çıkarırlar; insanları kandırmak, haklarını daha kolay ellerinden alabilmek için!... Avrupalının eğitim, terbiye ve ahlakı "Makyavelist ahlak"tır, "Nietzsche"çi ahlaktır. Bugün dünyanın dört bir yanında sömürü emperyalizminin icra sahasına koymuş olduğu uygulamaların -adı ve şekli ne olursa olsun- istisnasız olarak hepsi de bu ahlaktan kaynaklanmış olup tümünün temelinde bu esas yatar. İster Amerikalı ister Avrupalı olsun; değişen birşey yoktur. Batılı insan sömürgecidir, Batı insanının ahlak, terbiye ve eğitim temelleri bütünüyle "sömürme" ve tahakkümde bulunma zihniyetinden beslenir!

Binaenaleyh insan hakları gibi cafcaflı laflarla karşımıza dikilip medeni (!) şeyler söylediklerinde onları hayranlıkla izleyen ve Batıdan ya da Batılıdan duyduğu sözlere can simidi gibi sarılıp her cümleye gıptayla ve ciltlerce yorumlar yazanlarımız büyük bir yanlış içerisindedirler. Amerika'nın Vietnam'da neler yaptığını bütün dünya gördü; Nietzsche'in felsefesinden başka bir şey miydi bunlar? Amerika'nın Vietnam sahnesinde sergilediği cinayetler Nietzsche'in fiile geçen nazariyesinden başka bir şey miydi? Elbette hayır! Russell de Nietzsche gibi düşünür, Sartre da! Esasen bütün Batılı düşünürler, üç aşağı-beş yukarı, temelde aynı çirkin görüşleri paylaşırlar. Aralarında hiç mi iyisi yoktur? Elbette vardır; fakat böyleleri istisnadır, pek nadir bulursunuz. O da ya şark kökenlidir, ya da şarktan bir şeyler işlemiştir içine.

Nietzsche "Nefsine hakim olmak da neyin nesiymiş?!"der, "Nefsi azami ölçüde tatmin etmeli, içinden gelen her isteği yerine getirmelisin; canının çektiğini yapabilmelidir insan!... Başkasına tapınmak niye?! İnsan ancak kendisine tapmalı, kendisinden başka bir buyurucu ve tanrı kabul etmemelidir. Zayıf ve güçsüz insanlara asla yardım eli uzatılmamalıdır; böylece bitecek, yok olup gideceklerdir!

Onları kendi hallerine bırakın tükenip giderlerse ne âlâ; böylece bir mesele daha halledilmiş demektir! Zira ancak güçlü olan insan üstün insandır; üstün insan dediğin kudretli olmalı, kudretli yaşamalı, canının her istediğini yapmalı, hiçbir arzu ve isteğine gem vurmaksızın yaşamaya bakıp gününü gün etmeli, kendisinden başka ne efendi ne de tanrı tanımamalı, buna engel olacak her maniayı en acımasız yöntemlerle yolu üzerinden kaldırabilmeli ve bu yolda hiçbir tehlikeden korkmaksızın gereğinde vuruşmalı ve savaşmalıdır.

Nietzsche'in kadın konusunda da bir hayli ilginç görüşleri var! Bakınız ne diyor:

"Kadın ve erkeğin insan olarak eşit haklara sahip olduğu ve kadının hakkını gözetmek gerektiği gibi laflar saçmalıktır, bütünüyle yanlıştır. Aslolan erkektir; erkek savaşçı olmalı ve kadından sadece bir eğlence aracı ve ona çocuk doğuracak bir vesile olarak faydalanmalıdır!"

Nietzsche'in tanımladığı bu insan -ya da daha yerinde bir tabirle: erkek- bugün dünyamızda "ideal insan" örneklerinden biri olarak sunulmaktadır maalesef; bu da onun kamil insanıdır işte!...

Bu düşüncenin tam karşı kutbunda yer alan bir başka düşünce ekolü ise zaaf ve zayıflığı esas alan, ideal değer olarak "güçsüzlük"ü kabul eden görüştür. Bu düşünce ekolünde güçsüzlük ve zaaf, "doğru" ve "iyi" değerler olarak tanımlanmıştır. Bu görüşün taraftarları dün de vardı, bugün de var... Özellikle zaaf ve güçsüzlüğü bunca teşvik ve tervic eden bugünkü Hıristiyanlık, bu tavrı sebebiyle her zaman eleştirilmiştir. "Sana bir tokat atana yüzünün öbür tarafını çevir" diyen bir görüş, zaaf ve pısırıklıktan başka neyin propagandasıdır ki?!

Kudretle İlgili İslam'ın Mantığı

Peki, bu hususta İslam ne demektedir? İslam mantığı kudretin mi propagandasını yapar, yoksa güçsüzlüğün mü?

Yoksa her ikisini de red mi eder?

Meselenin bu noktasında her şeyden önce İslam mantığındaki "güç" kavramıyla Nietzsche ve benzerlerinin sözünü ettiği "güç" arasında, sınırları belli ve önemli farklar bulunduğu hatırlanmalıdır. İslam perspektifinden "güç" meselesine yaklaşılacak olursa, İslam'ın elbette "güç"ten ve güçlü olmaktan yana olduğu görülecektir. Ne var ki, Nietzsche'in mantığına ağ örmüş olan "güç" değildir bu; onun çok çok fevkinde bulunan, insanlığın bütün yüce erdemlerini ve insan olmanın bütün mükemmel sıfatlarını kendisinde toplayan bir güçtür İslam'ın sözünü ettiği... Öyle bir güç ki sevgi gücü doğar ondan; öyle bir güç ki acıma, merhamet, şefkat ve ihsan güçleri fışkırır her yanından!...

Evet, İslam "güç"ü elbette ki tasvip eder ve müslümanı güçlü olmaya çağırır.

Kur'an ve rivayetlerde güç ve kudret üzerine bahisler vardır. Esasen İslam'ı yeterince inceleyenler, hiçbir dinin, İslam da olduğu kadar kendine uyanları güçlü olmaya davet etmediğini itiraf etmişlerdir.

Wıll Dorant, "Medeniyet Tarihi" adlı eserinin on birinci cildinde İslam medeniyeti tarihinden söz ederken "Hiçbir din, İslam'da olduğu kadar insanları güçlü ve kuvvetli olmaya davet etmemiştir" der. Bu zeminede verilebilecek daha pek çok örnekler vardır.

Kur'an-ı Kerim, Meryem suresinin 12. ayetinde Hz. Yahya'ya (a.s) hitab ederken şöyle der: "...Ey Yahya! Azim ve kuvvetle kitabı al!" Başka bir ayette ise mü'minlerin yılmak nedir bilmeyen güçlü insanlar olduklarını bildirerek kalplerinde gevşekliğe yer olmadığını hatırlatır: "Nice peygamberler gelip geçti ki birçok mü'minle beraber -batıla karşı- savaştılar. Onlar, Allah yolunda başlarına gelen -savaşın zorluklarına- dayandılar; ne zerrece gevşediler, ne zayıflık gösterdiler ne de boyun eğdiler. Ve Allah, sabredenleri, mukavemet gösterip direnenleri sever..."[2]

Başka bir ayet-i kerimede Allah yolunda savaşanları anlatırken "Şüphe yok ki Allah, kendi yolunda, yan yana, kurşunla kenetlenip kurulmuş bir duvar gibi saf kurarak savaşanları sever." buyurur.[3]

Yine başka bir ayette Hz. Resul-i Ekrem'in (s.a.a) ashabını anlatırken "...Onunla beraber bulunanlar kafirlere karşı çetindirler, kendi aralarında merhametli..."[4] der. Güçlü ve mukavemetli oluşu öven, azmi ve cesareti yücelten daha pek çok ayet vardır Kur'an'da...

Başkalarının insanı horlayamayacağı, zillete düşürüp aşağılayamayacağı kadar güçlü ve üstün olmak anlamına gelen "izzet" sıfatı İslam'da pek övülmüş, müslümanlar izzetli olmaya davet edilmiştir. Bakınız Kur'an düşmana karşı mukabele mevzuunda neler buyurmakta: "Allah düşmanlarını, size düşman olanları ve bunlardan başka daha sizin bilmediğiniz, fakat Allah'ın bildiği düşmanları korkutmak -ve caydırmak- için onlara karşı kullanmak üzere gücünüz yettiği kadar kuvvet ve besili at hazırlayın..."[5]

"Sizinle savaşıp vuruşanlarla, Allah yolunda siz de savaşın vuruşun; fakat haddi aşmayın, zulmetmeyin, şüphe yok ki Allah, haddini aşanları, zulmedenleri sevmez."[6]

(Yukarıdaki ayet-i kerimede, düşmana karşı, onunla vuruşurken dahi hak ve adaleti gözetmeyi unutmayın denilmektedir. Yâni mesela, "düşman savaşı sürdürdüğü sürece siz de savaşı sürdürebilirsiniz" buyurulmaktadır. Eğer düşman silahını bırakır ve "teslim oldum" derse ona karşı silah kullanılmaz artık, aksi takdirde Allah'ın hududuna tecavüz edilmiş olacaktır. Keza İslam, "Savaşta çocukları,

kadınları ve ihtiyar erkekleri öldürmeyin, onlara saldırmayın, savaş meydanını terk edenlere ilişmeyin; ancak sizinle savaşa tutuşanlara karşı bütün gücünüzle ve en kuvvetli bir şekilde vuruşun"der.)

Kur'an'da mukavemet, kuvvet ve cesaretle ilgili bu gibi ayetler pek çoktur; bunlar, savaşı ve İslam'ın savaşla ilgili düstur ve prensiplerini açıklar.

Burada korku, gevşeklik ve zaafı kınayıp kuvvet, mukavemet ve cesareti öven hadislerden birkaçını da zikretmemiz yerinde olacaktır. Ancak, İslam'ın sözünü ettiği güç, kuvvet, mukavemet ve cesaretle Niezsche'in kastettiği kavramların asla aynı şeyler olmadığını, bambaşka maksatlarla kullanıldığını ve apayrı sonuçlar doğuracağını da tekrar hatırlatalım. Nitekim Hz. Resul-i Ekrem (s.a.a) "İki şey vardır ki mü'mine hiç yakışmaz" buyururlar:

1- Paraya "her şeyim" diyecek kadar bağlanıp cimrileşmek.

2- Korkmak... Mü'minin korkak olması mümkün değildir, zira inanan kişi Allah'tan başkasından korkmayacak büyüklükte bir cesaret taşır." [7]. Resulullah (s.a.a) bir duasında buna işaret ederek: "Allah'ım! Cimrilik ve korkaklıktan sana sığınırım!"[8] buyururlar.

Hz. Ali (a.s) mü'mini anlatırken "Mü'minin ruhu, granitten daha sağlam ve dayanıklıdır" der[9]

İmam Sadık (a.s) şöyle buyurur: "Allah Teala her şeyi mü'minin kendi irade ve tercihine bırakmıştır, ancak bir şey müstesna: Zillet!..." Aşağılanmaya göz yummak alçalışa rıza göstermek, kısacası zillete boyun eğmek mevzuunda mü'mine tercih hakkı tanınmamış ve mü'minin zillete asla rıza gösteremeyeceği hatırlatılmıştır. Mü'min daima aziz ve yücedir; alçalması, alçaklığa rıza göstermesi mümkün değildir. Mü'min dağdan daha yüce, doruklardan daha üstün ve izzetlidir. Zira dağı kazmayla kazabilirsiniz; fakat mü'minin ruhundan zerrece koparabileceğiniz ve böylece ruhunu küçültüp kendisini zelil edebileceğiniz bir kazma bulabilmeniz mümkün değildir."[10]

İmam Bakır (a.s) "Allah, mü'mine üç özellik vermiştir" der:

1- Dünya ve ahirette izzet.

2- Dünya ve ahirette kurtuluş

3- Zalimlerin yüreğinde heybet..."[11] Yâni mü'minin, zalimi ürküten ve karşısındakinin heybet ve azametinden kokuya kapılmasına yol açan bir hali ve özelliği vardır. Gayur, (gayretli olma, hamiyet, hak ve haklıdan yana) olma hususunda bir rivayet vardır; zira gayur olmak, hamiyet ve haklıdan yana çıkmak da bir güç ve bir kuvvettir; bunun tersi, yâni gayur olmama, hamiyetsizlik,

haksızlığa ve hakka ta'rize karşı suskunluk ise bir zaaf ve güçsüzlüktür.

Hz. Resul-i Ekrem (s.a.a) şöyle buyururlar: "İbrahim, gayur ve hamiyetli bir peygamberdi, haktan ve haklıdan yana çıkardı daima. Ve ben, ondan daha gayur, daha hamiyetli; hakkı ve haklıyı koruma ve haktan yana çıkma hususunda ondan daha gayretliyim... Mü'min ve müslümanı desteklemeyen onu her halükarda himaye etmeyen, mü'min ve müslüman kardeşine arka çıkmayanın Allah burnunu koparsın (onu zelil ve zebun etsin)".

Yine Hz. Resulullah (s.a.a) Sa'd hakkında, "Sa'd, gayur ve hamiyetlidir; ve ben ondan daha gayur, daha hamiyetliyim..." der. Başka bir rivayette de "Allah gayurdur. (hakkı ve haklıyı korumada, onlardan yana çıkmada gayretlidir.)" buyururlar. "Gayur olma" mevzuunda daha pek çok rivayet ve hadis vardır.

Pakistanlı İkbal'in Musolini hakkında çok güzel bir cümlesi vardır. Şöyle der ikbal: "Musolini, demiri (teknik güç ve silahı kastediyor) olanın ekmeği de olur; bir lokma ekmeğin olsun istiyorsan, demire sahip ol; yâni iyi yaşamak istiyorsan silah ve kudrete sahip olmalısın, demiş... Bense, "demire sahip olanın" değil "bizzat demir olabilen"in ekmeği vardır, diyorum"!...

Hakikaten yerinde bir söz... İkbal, demir gibi bir iradeden söz ediyor ve yaşamak için silah gücü değil, irade ve azm gereklidir diyor. Musolini'nin dayanağı maddi güç ve silahtır; bu ikisine sahip olanın ekmeğe de sahip olacağını söylüyor. İkbal ise maddi güce değil, manevi güce inandığını söyleyerek "Aslolan insanın ruhu, azmi ve iradesidir; o halde "demirleşebilen" insan, ekmeğe de sahip olabilir" diyor. Nitekim geçen satırlarda Hz. Ali'nin (a.s) bir cümlesine değinmiş ve onun, "Mü'minin ruhu, granitten daha sert, en sağlam kayalardan daha sağlamdır" dediğini hatırlatmıştık. İkbal de aynı anlama değinmiş, insanın maddi araçlarla değil, manevi ve ruhi özelliklerle, Allah'a iman besleyişin inancıyla güçlenebileceğini ima etmiştir.

Bütün bunlardan da anlaşılacağı üzere, İslam zaaftan değil, güçlü olmaktan yanadır, Müslümanın azimli ve iradeli bir inançla güçlenmesini istemektedir. Nehc-ül Belağa'da, Hz. Ali (a.s) Müslümanın güçlü olması gerektiği yolunda sık sık hatırlatmada bulunur, İslami bir toplumda zaafın asla yakışık alamayacağını söyler. Nehc-ül Belağa'nın 27 ve 29. hutbelerinde bununla ilgili pek güzel bir ifade vardır: "Ciddiyet, gayret ve çalışkanlık olmadıkça hakkını elde edebilmek mümkün değildir; zulme uğrayan kişi, zalimin önüne dikilmedikçe, bu yolda savaşıp çaba göstermedikçe hakkına nasıl kavuşabilir ki?"[12] der.

Hak "Verilir" Midir, "Alınır" Mıdır?

Meselenin bu noktasında önemli bir hatırlatmamız olacak... Batılılar, "Hak verilmez, alınır!" derler. Cidden önemli bir sorudur bu... Hak "verilir" midir, yoksa "alınır"

mıdır? Yâni insanlar, hak sahiplerinin hakkını hep kendi rızaları ve reyleriyle mi onlara verirler; yoksa hak sahipleri mi kendi haklarını aramalı ve almalıdır?! Bir görüşe göre hak alınmaz, verilir... Başkasının hakkına konan birisi, onu hak sahibine iade etmelidir, bunu yaparsa görevini yerine getirmiş, hakkı teslim etmiş olur. Ancak, bunu yapmaz ve gasbettiği hakkı sahibine iade etmezse bu durumda yapacak birşey de kalmaz; yâni hak sahibi, hakkını zorla alma hakkına sahip değildir!...

Kısacası, hak "alınır" değil, "verilir"dir demektedirler...

Bugünkü Hıristiyanlığın temel ilkesidir işte bu. Şöyle demektedir Hıristiyanlık, hak sahibine: "Senin hakkının geri verilmesini isteyeceğiz; hakkını verin ona diyeceğiz, bunu rica edecek, gerekirse yalvaracağız... Ama sakın ola ki sen, hakkını elde edebilmek için kıyam etmeyesin!... Bu, insanlığın şanına yakışmaz; hakkını elde edebilmek için zora başvurman, insanca ve medeni bir davranış olmaz! Çünkü hak, alınmaz; verilir!..."

Evet, Hıristiyanlığın görüşü budur!...

Kimilerine göreyse, hak verilmez, ancak alınır. Çünkü, "Birinin hakkını elinden alan kimsenin onu kendiliğinden tekrar geri vermesi mümkün müdür? derler...

İslam nazarında ise hak, "hem verilir, hem alınır"dır. Yâni hakkı aramak için her iki cephede mücadele verilir, İslam'ın "hakk arama" anlamı budur. İşi gasbedenin vicdanına bırakmadığı gibi gasba uğrayanın çabasına da terk etmez... İslam'ın kendine has talim ve terbiyesi vardır. Bununla kişiyi eğitir ve başkasının hakkına tecavüz etmemesini, etmişse hakkı hak sahibine iade etmesi gerektiğini öğretir ona; haktan, haklıdan yana olması gerektiği anlayışıyla yetiştirir Müslüman'ı. Ancak, bununla da yetinmez ve meseleyi bütünüyle onun vicdanına havale etmez; hakkı elinden alınana, hakkını araması gereğini hatırlatır ve ona, "Hak verilmez, alınır; sen de hakkını alabilmek için çalış ve gerekirse kıyam et, hakkını gasbedene karşı ayaklan!"der.

Hz. Ali'nin (a.s) Malik-i Eşter'e yazdığı meşhur mektubunda, Hz. Resul-i Ekrem'den (s.a.a) rivayet etmiş olduğu pek güzel bir hadis-i şerif vardır:

"Allah'ın salatı ona ve soyuna olsun, Resulullah'tan bir değil, bir çok yerde şu hadis-i şerifi duydum: Zayıfın güçlü karşısında kekelemeksizin, dili ağzına dolaşmaksızın dikilip hakkını isteyemediği bir toplum ne temizliğe ulaşır, ne kutluluğa varır!"

Yukarıda zikredilen hadis-i şerifte pek hassas bir nüans vardır, "dili dolaşmadan, ürkmeksizin hakkını istemek"ten söz edilir... Yâni hakkını aramayan "zayıf"ı, zayıf olarak tanımaz; onun bu davranışını şiddetle kınar ve reddeder. İnsanların, kendi haklarını dahi talep edemeyecek kadar zayıf -bir ruh yapısına sahip- oldukları bir

topluma, İslami toplum denilemeyeceğini söyler.

Büyüklerimiz nasıldı geçmişte? Kendilerine "üstün insan" dediğimiz kamil örneklerimiz nasıl insanlardı? Kemalin en üst mertebesine varan, mahlukatın en üstünü olan Hz. Resul-i Ekrem (s.a.a) efendimiz nasıldı acaba? Efdal-ı mahlukat olan o eşsiz insanın en belirgin özelliklerinden biri ruhi ve bedeni açıdan güçlü oluşu değil miydi? Tarih onun ruhi açıdan güçlü oluşunu göstermektedir.

Resulullah'ın (s.a.a) Ruhi ve Bedeni Gücü?

"Muhammed, Yeniden Tanınması Gereken Peygamber"[13] kitabının yazarı iki konu üzerinde güzel tespitte bulunmuştur. (Bu kitap bir çok açıdan eleştirilebilir, ancak yabancı bir yazarın ulaşabileceği fazlaca kaynağın olmaması yüzünden belki de bazı hatalar yapmıştır.) Onlardan biri, Resulullah'ın (s.a.a) siyasal ve sosyal açıdan her yerden ümidinin kesildiği şartlar altında, şartların tamamen aleyhinde olduğu durumlarda, muzaffer olmasına dair hiç bir zayıf ihtimalin bulunmadığı koşullarda bile kendini kaybetmemesiydi. Resulullah'ın (s.a.a) iradesi, asla ve bir zerre dahi sarsılmayan bir dağ gibiydi. Bu yirmi üç yıl süresince Peygamberin ruhi gücü gerçekten çok ilginçti. İnsan, İslam tarihinde bunun örneklerini okudukça hayret eder. Resulullah'ın (s.a.a) döneminde yaşıyan bir şair –ki hatırladığım kadarıyla Hassan b. Sabit'tir- bunu şöyle açıklar:

"Himmeti vardı ki yüceliğinin sonu yok.

En küçük himmeti zamandan da büyüktü."

Resulullah (s.a.a) zahiri ve bedeni olarak da çok güçlüydü. Bir kahramanın, bir savaşçının beden yapısına sahipti. Güçlü ve cesurdu, ne şişman ne de zayıftı. Etli bir bedeni vardı ama bir sporcunun bedeni gibi sert ve sağlamdı.[14]

Ali (a.s), Resulullah'ın (s.a.a) cesaretini şöyle anlatır: "Şartlar üzerimize çullandığında Resulullah'a (s.a.a) sığınırdık."[15]

Sekiz yıl önce (1345 yılında) ilk defa hacca şerefyab olduğumda, Mekke'de ilginç bir rüya gördüm. Rüyamda Resulullah'ı (s.a.a) arkadan gördüm ve rüya aleminde Hz. Ali'nin (a.s) "Şartlar üzerimize çullandığında Resulullah'a sığınırdık." sözünün sebepsiz olmadığını anımsadım.

Resulullah (s.a.a) böyle güçlü ve cesurdu, güç ve cesareti de överdi. Bunlardan çıkaracağımız sonuç güç ve kudretin İslam'da övüldüğüdür. İslam, güç ve kudreti insan için bir değer kabul eder.

Bir konuya ayrıntılarını bir sonraki oturumda açıklamak üzere özetle değiniyorum. Güç, İslam'da "insani bir değer" olarak tanımlanmıştır, nice insani değerlerden biri de, her bakımdan, bütün müspet boyutlarıyla güçlü olmasıdır insanın!... Nitekim

İslam'ın "kamil insan" dediği, bütün bu insani değerleri her boyutuyla kendisinde toplayabilmiş olan insandır zaten.

Nietzsche hazretleri ise onca değer arasında bula bula o kadarını bulmuş, maddi güçten başka bir şey göremediğinden bir tek bu dala tutunup kalıvermiş... Netice malum...

Nietzsche felsefesinin anlayışıyla İslam arasında şu belirgin fark vardır: Nietzsche'e göre insanlık için sadece bir değer vardır; güç ve kudret... Diğer değerler, bütünüyle bu değere feda edilmiştir. İslam ise güç ve kudreti yegane temel değer olarak kabul etmez; "insan için daha nice yüce değerler vardır ve güç de bunlardan sadece biri durumundadır" der. Üstelik, İslam'ın tanımladığı güç, Nietzsche'ninki gibi "insan için herşey" mesabesinde olmadığından, diğer insani değerlerin yanında yer alıp onlarla birlikte olunca apayrı bir görünüm de kazanmaktadır tabii...

Vela havle vela kuvvete illa billah'il aliyyil azîm.

(Yüce ve ulu Allah'a dayanmayan hiç bir güç ve kuvvet yoktur.)

Dipnot

---

[24]- Lühuf, s.53, Keşf-ul Gumme,s.184.

[25]- Al-i İmrân, 146.

[26]- Çıldırarak ölen bu fevkalade yetenekli yazarın aslında, mezkur fikirlerle, çılgınlığın alametlerini daha işin başında gözler önüne serdiği söylenebilir.

[27]- Bkz: Fransis Bacon'un, Aristoteles'in Organon adlı eserini eleştirerek onun yine yeni bir mantık öneren "Novum Organum" adlı eseri -çev-

[28]- Nehc-ül Belağa, Hutbe: 147.

[29]- Bakara, 34. ayet-i Kerimeye mealen.

[30]- Dini medrese ve yüksek medreselerde okutulan kitaplardan biri -çev-

[31]- Hatta ölüm döşeğindeyken İncil'i göğsünün üzerine koyup sıkıca kucakladığı herkesçe bilinir.

[32]- Bizim "kamil insan" dediğimiz ideal insan tipinden Nietzsche "üstün insan" diye söz eder ve kendi dünya anlayışına pek uygun bir tabirle onu "süpermen"

adıyla adlandırır.

---

[1]- Avrupa'da Hikmetin Seyri, s.198, bölüm: 3.

[2]- Al-i İmrân, 146.

[3]- Saf, 4.

[4]- Feth, 29.

[5]- Enfal, 60.

[6]- Bakara, 190.

[7]- Camiu-s Saadat, c: 2, s: 111

[8]- Camiu-s Sağir, c.1, s.58.

[9]- Nehc-ül Belağa, Hikmetli Sözler: 333.

[10]- el-Kafi, c.5, s.63.

[11]- el-Mevaiz-ul Adediyye, s.103.

[12]- Nehc-ül Belağa, Hutbe: 29.

[13]- Kitabın yazarı Romanyalı Konistan Virjil Giyorgiyo'dur.

[14]- Mekarim-ul Ahlak, s:12.

[15]- Nehc-ül Belağa, Garip sözler bölümü: 9.

İNSAN-I KAMİL İNSAN-I KAMİL

11.OTURUM

KUDRET EKOLÜ ÜZERİNE İNCELEME VE ELEŞTİRİ(2) SEVGİ EKOLÜ

Bismillahirrahmanirrahim

"Hamd, bütün varlıkları yaratan, alemlerin Rabbı Allah'a mahsustur. Salat ve selam Allah'ın kulu, Resulü, habibi, seçkin kıldığı, O'nun sırrını koruyan, elçiliğini tebliğ eden efendimiz, peygamberimiz ve mevlamız Ebu'l Kasım Muhammed'e ve onun tertemiz, masum Ehl-i Beyti'ne olsun."

Eûzu billahi min-eş şeytan-ir recîm

(Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım)

"Şüphe yok ki Allah; adaleti, lütuf ve keremde bulunmayı ve yakınlara ihsan etmeyi emreder; çirkin olan kötü şeylerle haksızlığı nehyeder; öğüt alasınız diye size öğüt vermededir."[16]

Geçen bölümde güç ve kudreti esas alan görüşe göre kamil insanın ne olduğu üzerinde durmuş ve kudretçi dünya görüşünde kemalin güç, eksikliğin ise acz ve güçsüzlük olarak yorumlandığını söylemiştik. Bu dünya görüşünde "iyi" ve "kötü" kavramları dahi "kuvvet"le ölçülüp, "güç"le değerlendirilmektedir. Güç, iyi demektir; güçlü olmak, iyi olmaktır, güçlülük iyilikle özdeştir. Aynı anlayışa göre kötü olan, güçsüz olandır, o halde "güçsüzlük" kötülüktür. Bilindiği gibi, felsefeciler meseleleri "kemal" ve "noksanlık" açısından değerlendirir, kemalcılarsa meselelere "iyi" ve "kötü" ölçüleriyle yaklaşırlar. Kudretçi dünya görüşü, her iki grubun da ölçüsünü reddeder ve her şeye ancak "güç" ve "zaaf" ölçüleriyle yaklaşılabileceğini savunur.

Başka bir deyişle felsefenin kemal dediği şey, bu okulda "güç ve kuvvet" olarak isimlendirilmiştir; aynı zaviyeden bakıldığında kemalin tersi olan "eksiklik"in de "güçsüzlük"le özdeştirildiği görülecektir. Keza kelamcıların "iyi" ve "kötü" adını vermiş oldukları genel geçer ölçünün bu okuldaki adı yine "güç" ve "güçsüzlük"tür. Meseleyi "hakk"la "batıl" ölçülerine götürecek olsanız durum yine aynı olacak; "güç" hakkı, "güçsüzlük" ise "batıl"ı karşılayan kavramlar haline gelecektir!!!

Bu okulun "adalet" ve "zulm"e uyguladığı ölçü de yine "güç" ve "güçsüzlük"ten ibarettir. Bu sebeple birbirinin karşısında yer alan, yekdiğeriyle herhangi bir konuda anlaşmazlığa düşen iki kişiden hangisi daha güçlüyse bu dünya görüşüne göre o, diğer şahsa nazaran hem daha kamil, hem daha iyi, hem daha haklı, hem de daha adildir; binaenaleyh güçsüz olan ya da güçsüz olduğu için yenik düşen tarafsa nakıs, kötü, haksız ve zalimdir!!!

İlk Eleştiri

Görüldüğü gibi bu dünya görüşü iki büyük yanlıştan beslenmektedir. Bunlardan biri her şeyi "güç"ten ibaret zannedip "güç"le değerlendirerek diğer insani değerleri bütünüyle reddetmektir.

Evet, güç ve kudret de insani değerlerden biridir, günümüz felsefecilerinin "valeur"[17] dedikleri, bizim felsefecilerimiz tarafından da "kemal" olarak tanımlanan şeyin bir parçasıdır neticede... Başka bir deyişle "güç" de bir kemaldir; ancak kemal sadece "güç"ten ibaret değildir!

Nitekim bizim felsefecilerimiz "Vacib-el Vücud"un zatından söz ederken önce O'nun

"Mutlak Varlık" olduğunu, mutlak varlığınsa "kemal" demek olup, dolayısıyle, kemal olan her sıfatın "Vacib-el Vücud"un zati sıfatı da olacağını ispatlar ve "güç"ün de bu sıfatlardan biri olduğunu söylerler. Çok net bir burhandır bu; güç, bizatihi kemaldir, yâni öz yapısı itibariyle "kamil"liği vardır. İlim, irade, azm ve hayat nasıl birer kamal ise güç de böylesine bir kemal olduğuna göre, bu kemal sıfatının insanda da var olduğu aşikardır.

Güç yegane kemal değildir derken bundan "güçsüzlük" ve "zaaf"ın tasdik edildiği şeklinde bir anlam da çıkarılmamalıdır. Güçsüzlüğü savunan ve zaaf propagandası yapan okullar elbette ki hata içerisindedirler, bunu tasvib edebilmek asla mümkün değildir. Ancak, gücün yegane kemal olmadığı da unutulmamalıdır. Nitekim Hak Teala'nın zati sıfatı kudretten ibaret değildir. Zat-ı Hakk'ın pek çok kemaliyye sıfatı ve pek çok Esma-ı Hüsna'sı vardır ki "güç" bu kemaliyye sıfatlardan ancak biridir; "kadir olma" ya da muktedirlik de Esma-ı Hüsna'nın bütünü değil, bir parçasıdır.

İkinci Eleştiri

Bu dünya görüşünün diğer önemli hatası da ilkinden daha önemsiz sayılmayacak büyüklükteki "gücü yanlış tanımlama" hatasıdır. Mezkur okulun bütün insani değer ve kemalleri bir kalemde silip atarak her şeyi "güç"le açıklaması bir yana dursun; bu okulun onca "kudret taraftarlığı"na rağmen kudretin ne olduğunu dahi anlayamamış olması ve bu kemali sıfatın gerçekte ancak bir merhalesinden ibaret olan "hayvani güç"ü, kudretin bütünü zannetmesi de bir hayli ilginçtir!... Hayvani güç, hayvanın kaslarındaki güçten başka birşey değildir.

Hayvanın bütün gücü bundan ibaret olduğu gibi bütün arzuları da nefsani ve şehevidir sadece... İnsanı bu noktada hayvandan ayıran ve onu daha üstün bir kademeye getiren şey, insanda var olup hayvanda mevcut bulunmayan bir "güç"tür ki bu güçle hayvani güç arasında hiçbir benzerlik yoktur!... İşte bu gücün varlığı nazara alındığında Nietzsche'in dediği gibi "sırf kudretten yana" bir düşünceye sahip olsanız dahi, elde edeceğiniz netice Nietzsche'in zannettiğinden çok daha farklı olacaktır! Nietzsche insanın güce tabi olması gerektiğini hatırlatırken "O halde elden geldiğince güçlü olmalı, güçlü olduğunda ise zayıfı acımadan ezebilmeli; nefsinin isteklerine gem vurmamalı ve canının her çektiğini yerine getirerek dünya lezzetlerinden maksimum faydayı sağlamaya çalışmalısın." der. Halbuki yukarıda sözü geçen "insana mahsus güç" bambaşka bir netice verir.

Ruhi Güç

Meseleyi İslami ölçülerle daha rahat kavrayabilmek için Hz. Resul-i Ekrem'den (s.a.a) şu hadiseyi hatırlamak yeterli olacaktır; hadis kitaplarında bu vakıa şöyle anlatılır:

"Hz. Resul-i Ekrem (s.a.a) Medine'de bir sokaktan geçerken bir grup delikanlının bir

taşın etrafında toplanmış olduğunu gördü. Gençler bu taşı halter gibi kullanarak kuvvetlerini ölçüyor ve birbirleriyle yarışıyorlardı. Taş bir hayli ağırdı, onu daha çok kaldırabilenler kuvvetleriyle övünmekteydiler. Hz. Resul-i Ekrem (s.a.a) onlara yaklaşarak "Benim hakem olmamı ister misiniz?" buyurdular. Delikanlılar bunu sevinerek kabul edeceklerini söyleyince de "Pekala" buyurdular, "Beni hakem seçtiğinize göre, taşa gerek kalmadı! Bu taş olmaksızın da hanginizin daha güçlü olduğunu tespite yetecek bir ölçü ve kıstas bildireyim mi size?..."

Gençler büyük bir merak ve heyecanla "Evet ya Resulullah!" deyince "Her kim" buyurdular, "nefsinin bir günaha meylettiğini görür de ona karşı mukavemet ederse; bir günah, bir kötülük veya bir harama karşı nefsinden yükselen şiddetli arzuya rağmen direnip onu bastırır ve nefsine galip gelirse, işte o, en kuvvetli olanınızdır!"

Hz. Resulullah'ın (s.a.a) bu hadisede işaret buyurdukları güç "irade gücü"dür; insana mahsus bu gücü, hayvani istek olan "nefsi temayül" gücünün karşısına çıkarmaktadır Peygamber-i Ekrem (s.a.a)... Bununla da, kuvvetin pazu gücünden ibaret olmadığını, bunun hayvani bir güç çeşidi olduğunu hatırlatmak istemektedir. İnsanoğlunun gücünü onun kollarındaki kas gücüyle eşitlemek elbette ki doğru bir tesbit olmayacaktır. Kuvvetin bu boyutu, hayvanla insanın müştereken taşıdığı bir "güç boyutu"dur yalnızca. Nitekim bu da bir kemaldir, fiziki güçte de kemal vardır elbette. Ancak, insanın kaslarındaki güçten çok daha üstün bir güç boyutu daha vardır ki, o da nefsani istek ve şehevi temayülleri bastırabilme kudreti olan "irade gücü"dür.

İslami ahlak ve İslami irfan edebiyatımızda iradeden bir "güç" olarak söz edilmesinin sebebi, onun "arzulara karşı direnebilme yeteneği"nden başka bir şey değildir. Nitekim Resulullah (s.a.a) bir hadis-i şeriflerinde "İnsanların en güçlü, en yiğit ve en cesur olanı, nefsinin isteklerine galip gelebilendir" buyururlar.[18]

Görüldüğü gibi burada da yiğitlik, güç ve cesaret bir arada geçmektedir. Sa'di'nin de deyişiyle:

"Varsa yiğitçe gücün, bir gönül fethet dostum,

Sırf bileğine sıkılık değil yiğitlik elbet !...

Evet, yiğit dediğin güçlü olmalı. Ancak, başkalarının gönlünü kırmak, ya da sırf bileğine sıkı olup diğerinin suratını dağıtmak mıdır yiğitlik sadece?... Yiğit güçlü olmalıdır, evet; fakat irade gücüdür bu... Güç, tahripten başka, imar da edebilmeli; gerektiğinde yıkabilmeyi becerdiği gibi, kurabilmeyi de becerebilmelidir! O halde asıl yiğitlik, güçlü olduğu halde kendisini kontrol edebilmek ve her şeye rağmen nefsani arzularına gem vurarak karşısındakinin gönlünü alabilmektir. Mevlana'nın da demiş olduğu gibi:

"Öfke ve şehvet anında hani yiğit, nerede?

Bana bu yiğit lazım işte! Hani ya o...? Nerede?!"

Mevlana bu şiirde yiğitliği tanımlamakta ve bu sıfata yerinde bir yorum getirerek gerçek yiğitliğin, kişinin kendi nefsine karşı verdiği mücadele sırasında belli olacağını belirtmektedir. Öfkelenen kişi tepeden tırnağa korkunç bir yangına tutulmuştur aslında; kendi içindeki bu tehlikeli yangını söndürebilmeyi başarırsa yiğittir ancak; bunu başarabildiği ölçüde güçlü ve kuvvetlidir. Keza gerçek kudret; şehvetin galeyana gelip de kişinin bütün iradesini elinden almaya çalıştığı bir anda onun önüne dikilmek ve yiğitçe bir kıyamla iradesini kullanıp şehvetin esiri durumuna düşmekten kurtulabilmektir!...

Bütün ahlakiyatçıların "iyi vasıflar" olarak nitelediği; Nietzsche gibilerininse "bunlar zaaftır!" diyerek insana zararlı olduğu hükmüne varıp reddettiği ahlaki değerler doğru kıstaslarla değerlendirilecek olursa bunların gerçekten fevkalade birer güç unsuru olduğu görülecektir. Evet, kimi zaman, gerçekte zaaf olan bazı şeyler kuvvet zannedilmekte ve yanlışlık yapılmaktadır. Ancak, böylesi yanlışlıklara duçar olunmaması için ahlakiyatçılar" duyguların akıl ve imanla birlikte harekete geçirilmesi gerektiği"ni vurgulamışlardır daima... Yâni duyguları tahrik etmek ya da sadece duygulanmak yeterli değildir; bu durumda "hissi davranmış olma"nın yanlışlıkları çıkacaktır ortaya elbette.

İşte bu yanlışlıkları önleyebilmek için kişinin sırf hissiyattan hareketle yola çıkmasına engel olmak ve o andaki duygunun, mantık ve inancı ölçüleriyle de bağdaşıp bağdaşmadığına dikkat göstermek gerekir.

Yerli ve Yersiz Hissi Davranışlar

Sa'di bunu şöyle açıklar:

"Yırtıcı kaplana acımak

Zulümdür koyunlara ancak!"

Doğrudur; azgınlaşmış bir kaplan ya da kurta acımak, koyunlara zulüm olacaktır ancak. Yüzlerce koyunu acımadan parçaladığını bildiğiniz bir kurdun haline nasıl içiniz yanabilir ki? Elbette böyle bir davranış, onun zulmüne ortaklık olacaktır! Kıssadan hisse çıkarılacak olursa zalimlere acıyanların, gerçekte mazlumlara karşı acımasız ve katı kalpli olacağı, binaenaleyh kendisinin de kolayca mazluma zulmedebileceği neticesi çıkar ortaya!...

Böyle bir acıma ise zaaftır tabii!...

Zalime acıyan bir insan, gerçekte zayıf bir insandır.

Nitekim zina yapan erkek ve kadınlarla ilgili hükmü açıklayan bir ayet-i kerimede de açıkça belirtilmiştir bu...

Evli bir erkek zina yaparsa cezası recmdir; yâni taşlanarak öldürülür. Evli olduğu halde zina yapan bir kadın için de hüküm aynıdır.

Kur'an-ı Kerim, zina ile ilgili cezalandırmaların amme önünde yapılmasını, böylece insanlardan bir bölüğünün bu sahneleri görmesinin sağlanmasını emreder. İşte bu sahneleri müşahede sırasında ruhen zayıf olanlar acıma duygusuna kapılır ve bir insanın gözleri önünde sopaya yatırılmasına ya da idam edilmesine dayanamayarak -aklıyla değil, hisleriyle- galeyana gelip "İnsaf edin birazcık canım! Acıma duygusu diye bir şey yok mu sizde?!" deyiverir.

"...Eğer Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsanız onlara uygulanan azaba mü'minlerden bir grup da şahit bulunsun, -onların akıbetini görsün-"[19]

Bu İlahi bir cezalandırmadır. İlahi cezalandırma ise bütün bir insanlığın hayrına olacak şekilde tanzim edildiğine göre böyle bir cezaya çarptırılanın haline acımak ve ona karşı merhamet duygusuna kapılmak aslında merhamet değildir. Zira insanlık suçu işleyen birine karşı acıma duygusuna kapılmak, bütün bir insanlığa karşı katı kalpli davranmış olmaya eşittir. Bu durumda ona mı acımak gerekir, yoksa onun acımadığı insanlığa mı?!

Yeri gelmişken, günümüzde de sık sık tartışma konusu edilip ikide bir gündemde tutulmaya çalışılan şu idam meselesi üzerinde duralım biraz da... Kimileri idam cezasına şiddetle karşı çıkar ve bunun insanlık dışı bir davranış olduğunu söyleyerek "Kimse ölüm cezasına çarptırılmamalı; hatta bir cani bile, ne kadar cinayet işlemiş olursa olsun idama mahkum edilmemelidir!" derler. Bunu söylerken de "Çünkü, caniyi idam değil, ıslah etmek gerekir" gibi eksik bir gerçeği öne sürmeyi de unutmazlar tabii... Apaçık mügalata yapmaktır bu. Bir toplumda insanlar elbette ki eğitilmeli ve ıslah edilmelidir; kişi, cinayet işlemeden önce bu eylemden caydırılacak şekilde belli bir eğitime tabi tutulmalı ve onun mesela bir "cani" olmasına engel olunmaya çalışılmalıdır. Bunu biz de reddetmiyoruz zaten... Ancak mesele bu kadarla bitmiyor ki... Zira:

1- Sözkonusu eğitim ve ıslah mekanizmalarının toplumda ideal bir yeterliliğe sahip olamama ihtimali var (ki bugün mevcut toplumların büyük çoğunluğunda aynı durum vardır). Hatta eğitim yetersizliği ve ıslah imkanlarının az oluşu bir yana, bugünkü toplumların çoğunda insanları fesada iten ve suça sevk ve teşvik eden sayısız sebep ve unsurlar mevcuttur!...

2- Toplumda bireylerin eğitim imkanları sağlanmış ve ıslah edici insanlar vardır ki onca eğitim ve terbiyeye rağmen pekala cinayet işleyebilmektedirler!... Böylelerine ne yapmak gerekir bu durumda? Onları hangi "caydırıcı sebep"le

durdurabilirsiniz? Ölüm cezasının kaldırıldığı bir toplumda (bugün çoğu toplumlarda oluğu gibi ıslah imkanları işlerliğe konulmadığında ya da konulmuşsa bile yetersiz kalması yüzünden) "fiilen ıslah edilmemiş caniler" hemen harekete geçmeyecek midir?

Önceleri kulağa pek hoş gelen bu insancıl (!) hareketi tasvib etmemiz halinde kişinin bir caniye dönüşmesine sebebiyet vermiş olmaz mıyız? Bu ise caniyi cinayete teşvik etmektir açıkça!... Zira o şöyle düşünecektir: "Toplum şimdiye değin beni ıslah etmeye çalışmadı... Çocukluğumda babam, büyüdüğümde ise ne o, ne de bir başkası benimle uğraşmaya ve beni eğitmeye yanaşmadı." Ve eğer ıslah olmaya niyeti varsa en iyimser ihtimalle "O halde en iyisi cinayet işlemek..." diyecektir, "Zira bu durumda beni yakalayıp hapse atarlar. O zaman da belki orada bizi ıslah ederler de, biz de adam olmuş oluruz"?!

Kaldı ki caninin böyle düşünebileceğini zannetmek de fazlaca iyimserlik olacaktır...

Kimi zaman da "hırsızın elini kesme" hükmünü eleştirir ve bazı dar görüşlüler "El kesmek de neyin nesi oluyor? Çağdışı ve insanlığa aykırı bir uygulama bu vs." diye velvele koparırlar. Dar görüşlülükten başka birşey değildir bu aslında... Hırsızın eli kesilmemelidir diyenler gazetelere şöyle bir göz atacak olurlarsa, her gün vuku bulan onlarca hırsızlık ve çalınan nice mal-mülk bir yana, bu hırsızlıklar sırasında nice canlara da kıyıldığını ve vahşice cinayetler işlendiğini göreceklerdir. Halbuki hırsızlığa yeltenen birisi, kanunun pençesine düşebileceğini ve bu durumda dört parmağının da kesileceğini bilir ve bundan emin olursa, üstelik ömrünün sonuna kadar hırsızlık suçunun canlı yüzkarasını -parmaklarının kesikliğini de- hep taşıyacağını göz önünde bulundurur ve toplumda dışlanacağını düşünürse bu suçu aynı rahatlıkla işeyebilecek midir yine?

Bir ya da iki hırsızın parmakları kesilmeye görsün; kaç kişi cüret edebilecektir bir daha çalmaya?!

Bundan 50-60 yıl öncesi Mekke'ye giden hacılar, ya da meseleyi yakından duyanlar bilirler; o yıllarda Arabistan'da hırsızlık had safhaya varmıştı. Hacc kafileleri silahlı oldukları ve beraberlerinde askeri korumalar bulundurdukları halde yine de eşkıyaların korkusundan, iki bin kişiden az adamla yola çıkmaya cüret edemezlerdi. Bunca tedbire rağmen yine de her yıl nice kafileler eşkıyaların saldırısına uğrar, kafilenin malı-mülkü talan olur ve yüzlerce de hacı adayı canlarını yitirirdi.

Suudi hükümeti bu hadiseler karşısında aciz kalınca çareyi had uygulamada bulup kendisine İslami bir devlet süsü de vererek (çünkü amacı İslami kısası uygulamak değil, çığırından çıkan eşkıyalık hadiselerine son vermekti aslında!) yakaladığı eşkıyanın parmaklarını kesiverince kervan soygunu diye birşey kalmadı. (Suudilerin bu uygulamayı neden yaptıklarını açıklamıştık.) Gerçi neticede âdi

hırsızlıkların kökü kesildi ama burada şunu da hemen hatırlatalım ki İslami bir uygulama süsü verilerek Arafat ve Mina gibi hacıların yoğun olduğu yerlerde yapılan had uygulamaları aslında Suudilerin "İslam'ın işlerine gelen tarafını uygulamaları"ndan başka birşey değildi.

Nitekim o yıllardaki kervan soygunlarının önemli sebeplerinden biri, devrin Suudi yöneticilerini akıl almaz israfları yanında zavallı halka çektirilen aşırı fakirlikti. Bu durum bugün de aynen devam etmektedir. Bugün Arabistan'da zengin kesimi tümüyle kral ailesinden ya da krallığa yakın çevrelerden ibarettir.

Suudiler, İslami bir hassasiyetle değil, sırf bir yöntem olarak bunu uyguladılar ve eşkıyalıklar son buldu! Artık hacıların yere düşürdüğü kıymetli şeylere dahi dokunmaya cüret edemiyor kimse!

Uygulama kısmen icra edilen bir had olduğu halde bunca etkili olması düşündürücü değil midir? Hırsız, artık hırsızlığa yeltenememektedir, çünkü hemen cezalandırılacağından emindir bu durumda...

O halde suçlunun cezalandırılmasına dayanamayıp ona merhamet göstermek, hem suçluyu suçunu tekrarlamaya teşvik edecek, hem de onun suç işlemiş olduğu toplum ya da bireylere karşı kişinin katı kalpli olmasına sebebiyet verecekti.

Neticede görüldüğü gibi gücü onca savunan ve ideal insan örneğini güçlü insan olarak takdim eden kudretçi dünya görüşü sadece diğer insani değerleri tanıyamamakla kalmamış, savunuculuğunu yaptığı "kuvvet"in idrakinden de aciz kalmıştır. Bu okulun savunduğu şey aslında kuvvetin kendisi bile değil, onun bir boyutu ve sadece bir kısmı olan "fiziki kuvvet"tir.

Hadislerde Gerçek Güç

Gerçek kuvvet ise kişinin kendisini aşarak başkalarının yardımına koşmasıdır. Muktedir bir ruha sahip olan insan, oğluna öğütte bulunurken "Mazluma yardımcı ol, zalime düşman kesil!"[20] diyebilen insandır.

Evet, Hz. İmam Ali'nin (a.s) cümlesidir bu... Oğulları Hz. İmam Hasan ve Hüseyin aleyhisselamlara vasiyette bulunurken, gücünüzü mazlumun yardımına koşmada,düşenin elinden tutmada ve zalimin karşısına dikilmede kullanın, der. Gerçek güç budur işte. Yoksa Nietzsche hazretlerinin insanoğluna tavsiye ettiği kıskançlıklar, bedhahlıklar, kin ve nefretler güç değildir asla; bunlar, olsa olsa beşeri marazlar ve zaaflardır ancak. İnsanların kötülüğünü isteyen, şuna buna kalbinde kin besleyen, intikam duygularıyla yanıp tutuşan, insanlara eziyet ve işkence etmekten zevk alan sadist vb. birisinin güçlü, hatta sağlam olduğu nasıl iddia edilebilir? Bunlar güç değil, zaaftırlar; bu hassalara sahip bir insan için ancak "hasta" tabiri kullanılabilir. Sağlam bir insan güçlü olduğu nisbette kıskançlıktan uzaklaşır; kişinin gücü arttıkça nefret ve intikam olguları zayıflar...

Gerçek güçle bu marazi hassalar arasında ters bir orantı vardır yâni...

Hz. İmam Hüseyin'in (a.s) fevkalade zarif ve çarpıcı bir cümlesi vardır, adeta uzman bir psikolog dikkatiyle şöyle buyurur İmam: "Güçlü oluş, kini giderir."[21] Evet, kendisini yeterince güçlü hisseden birisi, diğer insanlara kin beslemez. Bunun karşı kutbunda zayıf insan yer alır; zayıf insan daima başkalarına kin güdecek, herkesi kıskanacaktır, benliğinde zaaf duygusuna kapılmanın tabii neticesidir bu.

Zaaf konusunda Hz. Ali'den (a.s) nakledilen pek güzel bir cümle vardır ki bu cümlede de "gıybet"e işaret edilir. Emir-ül Mü'minin'e hangi çeşit insanların gıybete düşkün oldukları ve başkalarını çekiştirip durmaktan zevk aldıkları sorulduğunda "Zaaf ve acz içindeki insanlar..." diye cevap verir [22]

Zaaf ve acz içinde bulunan insanların yapabilmeye muktedir oldukları maksimum eylem gıybetten ibarettir, bunun ötesine güçleri yetmez. Ruhen güçlü olan ve herhangi bir zaaf ya da acz taşımayan bir insanın gıybete tenezzül etmesi muhaldir. Böyle birisi gıybeti çirkin bulur, başkalarının ardı sıra kötü konuşmayı zaaf ve korkaklık addeder. Hz. Ali'nin (a.s) gıybeti bir zaaf belirtisi sayması ve güçlü insanın asla gıybete tenezzül etmeyeceğini belirtmesi hayli ilginç bir tespittir. Ali (a.s) zinayı da bir zaaf belirtisi sayar o; "Zina, namus gayreti taşımayan aciz insanlara mahsus bir ameldir" der ve "Yeryüzü kurulandan beri zerrece iffet ve namus gayretine sahip bir insanın zina yaptığı ya da başkalarının iffetine göz diktiği görülmemiştir"[23] buyurur. Bundan da zinaya, ancak namussuz insanların tenezzül ettiği neticesi çıkar ki, namussuzluk da bir zaaftır aslında.

Başkalarının namusuna önem vermeyen birinin kendi namus anlayışının da gevşek olacağı apaçık ortadadır.

Ama Nietzche efendi bu gibi güçleri güç olarak tanımamaktadır, ona göre güç sadece pazu ve silah gücüdür, demir ve çeliğin eziciliğidir. Onun güçlü insanı, uzmancadır, iri yapılı bir hayvan gibidir, güçlüdür, ama insanın ruh gücünden ne haberi vardır böylesinin, ne de nasibi!

Binaenaleyh İslam okulunda kuvvet de insani bir değer ve kemaldir, İslam'ı kamil insanının simasının bir çizgisidir. İslam, zayıf insanı beğenmez, Allah Teala gevşek ve güçsüz insanları sevmez[24]

O halde İslam'da sadece güç değil, onun yanında başka değerler de gereklidir, buna ilaveten, İslam'ın meşru bildiği kuvvetle Nietzche efendi, tasavvufçular, Makyavel ve benzerlerinin meşru saydığı kuvvet pek farklıdır. İslam, insandaki meşru güçleri tanır ve onları takviye eder, ama bunun sonucu Nietzche'nın tahmininden çok farklı olur. İslam'ın "güç" bildiği şey, neticede toplumun hayrına olan şeydir.

Nietzche ise, insanın acıma duygusunu "zaaf" telakki eder, halbuki ona "mesele

acımak değil, cömertliktir, bağış ve büyüklüktür, hayra vesile olmaktır!" demek gerekir. Meseleye bir de bu açıdan baksana Nietzche efendi! Meseleyi bir de "Güçlü bir insanın mı topluma hayrı dokunur, zayıfın mı? Hayra sebep olmak güç müdür, yoksa zaaf mı?" şeklinde değerlendirsene efendi!! Hayra sebep olmak tabii ki güçle mümkündür; zaafla değil! Şimdi sevgi okuluna gelelim:

Sevgi Ekolü

Bu ekol daha çok Hindistan'da tebliğ olunmuş ve bir yere kadar da Hıristiyanlar tarafından yayılan bir düşünce okuludur. Hıristiyanlar her ne kadar dinlerini sevgi dini olarak tanımlarsalar da, onlarınki zaaf ve "zaaf severlik"tir aslında. Ama Hint ekolü "sevgi ekolü" olarak adlandırılabilir. Sahi, sevgi ekolü nedir?

Sevgi ekolünde insanın kemali insanlara hizmet ve onlara iyilikte bulunmaktır, yâni Nietzche'nin tam karşı noktası! Nistzche ne diyorsa, bunlar onun tersini söylemektedir. Bunlar, "esasen mükemmel insan, hemcinslerine iyiliği dokunabilen insandır" derler. İnsanlık, bireyin hemcinslerine hayrının dokunmasıdır. Daha önce de belirttiğimiz gibi her ne kadar batılılar pratikte bu aslı uygulamıyorlarsa da, insanlık derken onlar da, insanlara iyilikte bulunmayı kastederler. Yâni orada da basın ve yayının "insanca" veya "insanlık dışı" derken kastettiği mihver anlam budur. (Tabi bu arada tekrar vurguluyorum: batılılar bu anlamı kastetseler de bu anlam ve mananın batıda bugün hiçbir geçerliliği yoktur.) Mesela "falan şey insancadır" derken "insanlara faydası vardır" denilmek istenir, "insanca değil" derken de "insanlığın hayrına değildir" denilmektedir. Kısacası bu görüşe göre insanlık, insanlara hizmetten başka birşey değildir. Bazen bizim şairlerimiz arasında da bu mübalağaya rastlanır, mesela Sa'di bir şiirinde şöyle demektedir:

"İbadet, insanlara hizmetten başka şey değildir,

İbadet tesbihten, seccadeyle abadan ibaret değildir"

Tabi burada Sa'di'nin başka bir amacı var, onun kastettiği kimse; ibadeti takkeyle tespih ve seccadeden ibaret gören ve insanlara iyilikte bulunma gibi bir kaygı taşımayan tasavvufçu ve derviş görünümlü yoz insanlardır. Aslında Sa'di'nin kendisi de bir derviş ve tasavvuf ehlidir, ama burada yoz tasavvufçuları kastetmekte, insanlara iyilikte bulunma kaygısı taşımayan dervişleri eleştirmektedir. Ancak, önce mübalağalı bir girişte bulunmakta ve "İbadet, insanlara iyilikte bulunmaktan başka şey değildir" demektedir.

Bazen başkaları bunu daha uygunsuz ve yanlış tabirlerle dile getirir ve mesela "İçki iç, minber yak; ama başkalarını incitme!" derler.

Bunlara göre dünyada bir tek yanlış ve çirkin davranış vardır, o da, insanları kırmak. Yegane iyilik de insanları razı etmektir! Sevgi okulunun özetle sözü şudur: Yegane iyilik, insanlara iyilikte bulunmak, yegane kötülükse insanları incitmektir!

Kur'an da İyilik ve Özveriye Davet Eder

Şimdi bu okulun değerlendirmesine gelelim. İnsanlara iyilik ve ihsanda bulunmanın İslam nazarında insani bir değer olduğu şüphesiz. İnsanların kaygısını sinede taşımak ve onlara hizmeti vazife telakki etmek elbette ki İslam nazarında bir kemal ve olgunluktur, aynı zamanda pek yüce bir kıymet ve değer de taşır. Ama İslam bunun saltlaştırılıp tekelleştirilmesine karşıdır. Bunu biraz açalım şimdi:

Kur'an-ı Kerim şöyle buyurur: "Şüphe yok ki Allah; adaleti, lütuf ve keremde bulunmayı, yakınlara ihsan etmeyi emreder, fahşadan -insana yakışmayan bütün çirkin ve hayasızca amellerden- kötülüklerden ve zorbalıklardan sakındırır. Size öğüt vermektedir, umulur ki öğüt alıp düşünürsünüz"[25]

Görüldüğü gibi, Allah Teala Müslümanları adalete çağırmaktadır. Adalet, insanların hak ve hukukuna riayet edip kimsenin hakkını çiğnememektir. Ayrıca ihsanda bulunmak da emredilir ki, sosyal açıdan değil de, ahlaki açıdan bakıldığında adaletten de üstün bir ameldir ihsan. Allah Teala, sadece insanların haklarını çiğnemeyin demiyor, aynı zamanda kendi meşru haklarınız hususunda fedakarlık ederek insanlara iyilikte de bulunun diye emrediyor.

Kur'an'ın emirlerinden olan fedakarlık ve özveri başkasını kendine yeğlemek demektir; kendi ihtiyacı olduğu halde başkasının ihtiyacını gidermeyi tercih etmektir. Fedakarlık ve özveri, insanlığın en görkemli tavırlarından biridir ve Kur'an'da da fevkalade övülen bir davranıştır. Nitekim Mekke'ye hicret eden muhacirleri kendilerine yeğleyen Medineli ensar hakkında Kur'an şöyle buyurur: "...Kendilerinde bir ihtiyaç olsa bile -kardeşlerini- öz nefislerine tercih ederler."[26] veya bir başka yerde, adına "Hel Eta" da denilen "İnsan" veya "Dehr" suresinde Hz. Ali (a.s) Hz. Fatıma (a.s), Hasan ve Hüseyin ve tüm Ehl-i Beyt (hepsine selam olsun) yaptığı muazzam özveri karşısında onları fevkalade överek şöyle buyurmaktadır: "Kendileri pek ihtiyaç duydukları halde, yemeklerini yoksul, yetim ve esire yedirirler de "Biz size ancak Allah'ın rızası için yedirmedeyiz, sizden ne bir karşılık istiyoruz, ne de bir teşekkür!"[27]

Bu ayetin nüzul sebebini bütün Müslümanlar duymuştur. Hasan ve Hüseyn'in (a.s) hastalanması üzerine Hz. Ali'yle (a.s) Hz. Fatıma (a.s) üç gün oruç adağında bulunur ve adaklarını yerine getirirler. Hz. Ali (a.s) çalışıp biraz arpa getirir, Hz. Zehra (a.s) bundan ekmek pişirir. İftar sırasında bir miskin -fakir- kapıyı çalar, ekmeklerini ona verirler. Diğer iki gecede de bir yetim ve bir esir kapıyı çalar ve yegane iftarlıkları olan ekmeklerini onlara verirler, ki bunun üzerine yukarıdaki ayetler nazil olur.

Kısacası mesele ihsan ve fedakarlıkta bulunmak, özveri taşımaktır. İslam tarihi bu tür fedakarlık örnekleriyle doludur.

Bir Sevgi Örneği

Sevgi ve merhamet duyguları, İslam'ın daima benimsediği şeylerdendir. Şu meşhur olayı her müslüman duymuştur: Bir gün Hz. Resulullah (s.a.a) evladını kucağına almış, onu öpmekte sevip okşamaktayken orada bulunan- sahabelerden- biri "Benim on tane çocuğum var ve şimdiye değin hiçbirini bir tek defa olsun öpmüş değilim!" der.[28] Rivayette Hz. Resulullah'ın (s.a.a) bu sözden çok rahatsız olduğu, yüzünün ifadesinin değiştiği ve "Başkasına merhamette bulunmayana Allah Tela merhamet etmeyecektir!" buyurduğu,[29] bir başka rivayette de "Allah senin kalbinden merhameti kazımış, ne gelir elden?!" dediği geçer.

Bu konuda daha pek çok hadis ve rivayet mevcuttur. Emir-ül Mü'minin Hz. Ali'nin (a.s) hayatı bunun en bariz örneğidir, başlı başına sevgi ve merhamet timsalidir o; zayıfın karşısında Hz. Ali'nin (a.s) merhamet ve sevgi deryası coşuvermektedir.

Batıda İnsani Duygular

Daha önceki bahislerimde doğulu ve batılı tiplerin ruhi yapısına değinmiş ve batılıların genellikle katı kalpli olduklarını vurgulamıştım. Bizzat batılılar da bunu itiraf etmekte; sevecenlik, samimiyet, içtenlik ve fedakarlık gibi tavırları "doğulu olmanın özelliği" olarak tanımlamaktadırlar. Hatta ebeveynin kendi evlatlarına, evladın ebeveyne, kardeşlerin yekdiğerine karşı sevgi duyduğu çok az görülür onlarda. Doğulular da bunun farkına varmış olacak ki "İnsani duygular sadece doğuda var, batıdaki yaşam çok ruhsuz ve kupkuru! Orada kendi aralarında adalet vardır, sosyal adalet vardır; ama duygu, sevgi, ihsanda bulunma ve benzeri şeylerden eser yoktur orada demekteler."

Dostlardan biri anlatırdı, mide ameliyatı için Avusturya'ya gitmiş, oğlu da orada tahsil ediyor. "Ameliyattan sonra nekahat devresi tamamlanınca oğlumla bir lokantaya gittik, bana çay, kahve ısmarlamakta, etrafımda fırıl fırıl dönmekteydi. Yakın masalardan birindeki bir karı-kocanın dikkatle bizi izlediğini farkettim" diyor, "Oğlum yanlarından geçerken ona bir şeyler söylediler, döndüğünde ne konuştuklarını sordum. Oğlumdan benim kim olduğumu, niçin bana bunca hizmet ettiğini sormuşlar. Babası olduğumu söyleyince "olabilir" demişler, "Babana bunca hizmet niye?!" Oğlum onların mantığıyla cevap verebilmek için "Ben burada onun gönderdiği parayla okuyorum, o para göndermezse halim ne olur?!" demiş, onlar pek şaşırarak

"Yâni çalışıp kazandığı parayı sana mı veriyor hâlâ?!" diye sormuşlar, oğlum olumlu cevap vermiş, bu yüzden acayip mahluklar görüyormuşçasına hayretle bizi seyrediyorlardı oradan, derken, dayanamayıp bizim masaya geldiler. "Bizim de bir oğlumuz var, yıllardır yurt dışında okuyor." dediler (tabi oğlum daha sonra onların hiç evlatları olmadığını ve bunun yalan olduğunu öğrendi.) Otuz yıl önce birbirleriyle tanışıp nişanlanmışlar, biraz birbirimizi tanıyalım, sonra evleniriz

demişler ve 30 yıldır bir türlü evlenmeye fırsat bulamamışlar!

Merhum Ayetullah Burucerdi'nin Almanya'ya gönderdiği rahmetli Muhakkıki bey çok ilginç bir olay anlatır, şöyle derdi: Bizim zamanımızda orada müslüman olanlar arasında bir profesör de vardı. Bilgili ve araştırmacı bir insandı, sık sık görüşürdük. Ömrünün son yıllarında kansere yakalandı, hastahanede yatıyordu. Oranın Müslümanlarıyla kendisini ziyarete gittiğimiz bir gün bize içini döküverdi, "Hastalığımın ilk günleri kanser teşhisinde bulundular" dedi, "Karımla oğlum gelip, madem ki kansersin, öleceksin demektir; hadi bize eyvallah" deyip gittiler! Adamcağızı o hasta haliyle orada bırakıp gidiyorlar! Profesörün kimsesi olmadığından sık sık ziyarete giderdik. Bir gün hastahanede öldüğünü haber verdiler. Cenazesini almaya gittik. Oğlu da gelmişti. Biz "Hiç olmazsa babasının cenazesine gelmiş" diye düşünürken, o gidip cenazeyi hastahanenin kadura bölümüne satmış, parasını alıp gitmeyi bekliyormuş!!

Adaletin Fedakarlığa Önceliği

Maksadım burada gerçek hayat hikayeleri anlatmak değil, evet, batılıların duygu fakiri olduklarında hiç şüphe yok! Asıl üzerinde durmak istediğim şey, bizim de adını "duygu" dediğimiz bir çok şeyin aslında duygu olmadığı, gerçekte çoğu bencillikleri de duygusallık ve insanlık telakki etme hatasına kapıldığımızdır.

Duygusallık ve şefkatli olma; insanın kendi meşru hakkını başkaları yararına kullanması demektir. Böyle bir adamın daha önce bir sınıfı tamamlaması gerekir, o sınıf nedir? İşte: Böyle biri her şeyden önce, başkalarının haklarını çiğnememeli, herkesin hakkına saygı göstermeli, kendi hakkını arayabilmeli ve sonra da kendi hakkını diğer insanların lehine kullanabilmelidir. Bunu başarabilen insan hissiyat ve duygu sahibidir, ancak böyle biri için "sosyal duygulu insan" tabiri kullanılabilir.

Halbuki öyleleri de vardır ki, kendi haklarına hiçbir zaman kanaat etmezler; durmadan para kazanmanın peşindedirler, helal haram bilmezler, kimsenin hakkına saygı göstermez, herkesin hakkını çiğnerler. İşte böyle biri, günün birinde bir arkadaşı için birkaç bin tümen[30] para harcayınca biz bunu duygusallık, şefkat ve sosyal duygu zannediyoruz, hayır, onunki sosyal duygu değil, bencilliktir, duygu sömürüsüdür, isim yapmaktır. Kendisini cömertmiş gibi gösterip başkasına karşı büyüklenmek isteyen birinin bu tür bir davranışı insanlık değildir ki. Nice insanların hakkını hukukunu çiğneyip, işine geldiğinde, bir insan için bunları biraz harcayıveren biri "insansever" değildir ki! Bizim yaptığımız -bu tür- şeylerin çoğu insan severlik sayılmaz gerçekten!

Bir başka örnek vereyim; mesela kimimizde bir huy vardır, adını da "konukseverlik" koymuşuzdur, "Biz mert adamızdır, mert adamın kapısı da herkese açıktır!" deriz. Her gün misafir vardır, biri gelir öbürü gider, yemeğe kalır, yatıya bile çağırılır... Bu, esasen çok güzel ve iyidir, ama başkalarına zulmetmemek

şartıyla! Evimizde eşimiz olarak bulunan kadıncağızın da şer'an bir hakkı vardır, biz ona evde çalışmasını emredemeyiz, bunu kendi isteğiyle yapar ancak; ama biz "misafirimiz var!" diye onu sıkıntılara sokuyor, zahmetlere düşürüyor, bunun adına da "misafirperverlik" diyoruz! "Bizim kapımız herkese açıktır!" diyoruz... Ama, başkalarına zulmederek birilerine yapılan bu "misafirperverlik" misafirperverlik değildir ki!

Hz. Ali (a.s) evde, eşi Hz. Fatıma'ya (s.a) yardım ederdi. Hz. Zehra (s.a) ev işini kendi seçerdi, eşi ona zorla ev işi yaptırmazdı, sevgili eşini zahmete düşürmek istememekteydi çünkü.

Bir insanın evine her gün misafir getirmesi ve günün birinde eşinin "yorgunum ben" demesi karşısında parlayıp "O halde çık git evden!" diye gürlemesi nasıl "misafirperverlik" olabilir?!

O halde bu tür davranışlar da sosyal duygu değildir aslında. Ama bu arada gerçekten ve samimi bir özveri olursa, o başkadır elbette. Davranışlarının sosyal duygu temeline dayalı olmasını isteyen biri her şeyden önce adil olmalı, yâni başkalarının hakkını çiğnememelidir. Bu şartla fedakarlıkta bulunması ve mesela kendi haklarından feragat etmesinin hiçbir sakıncası yoktu. Büyük alimlerimiz arasında öyleleri vardır ki, kimsenin hakkına tecavüzde bulunmamaya büyük özen göstererek yaşamışlardır. Böyleleri; evlerinde bir kez olsun eşi veya çocuklarına bir tek defa dahi emrivakide bulunmamışlardır [31]

Büyük taklit mercii ve merhum Ayetullah Hacı Şeyh Abdulkerim Hairi'nin üstadı olan rahmetli Mirza Muhammed Taki Şirazi (r.a) hazretlerinin kendi evinde de kimseye bir tek defa emir vermemiş olduğu pek meşhurdur. Hatta bir defasında rahmetli hastalanıyor; eşi de pirinç çorbası yapmış ona, yemeği ocağa koyup gidiyor hanımı, o da hasta, öylece yatıyor ve yerinden kalkacak hali de yok. Birkaç saat sonra evdekiler gelmediğinde, çorbanın ocakta öylece durduğunu görüyorlar. Yerinden kalkamadığından, hiç kimseye emrivakide de bulunmak istemediğinden öylece bırakmış. "Eşime seslenir de o çorbayı bana getir" desem şer'an doğru olur mu?" endişesi duymuş. Eşi mutfakta kendi rızasıyla çalışıyor, ama ondan çorbayı istemesi bir emrivaki olabilir diye düşünüyor.

Demek ki duygu, özveri; ancak bencillik, çıkar planları ve gösteriş için olmaması şartıyla değerlidir.

Gerçek Bir Özveri Örneği

Sadr-ı İslam Müslümanlarının Mute savaşında gösterdikleri bir davranış vardır ki cidden şaşırtıcı ve takdire şayandır. Mute savaşında birkaç kişi ağır yaralanıyor, sürekli kan kaybediyorlar, kan kaybettikleri için de susuyorlar tabi. Bir müslüman, yaralılara su vermek için kırbayla oraya gidiyor. Yaralılardan birine vermek için

eğildiğinde o, biraz ötedeki bir yaralıyı göstererek önce ona su yetiştirmesini istiyor. Ona gidince o da diğer bir yaralıyı gösteriyor. O yaralıya su vermek isterken onun can verdiğini görüyor! Bir diğerinin başucuna gidince onun da öldüğünü görüyor. Karşılaştığı birinci yaralının yanına gittiğinde onun da can teslim ettiğini görüyor. Fedakarlık budur işte; kendisi şiddetle ihtiyaç duyduğu halde, başkasını kendisine yeğlemektedir gerçek fedakarlık!

Sevgi Ekolüne Eleştiri

Sevgi ve bu sevgiden doğan "salt hizmet" okulunun eleştirilmesi gereken iki boyutu var. Sevgi ve hizmet elbette ki insani bir değerdir; ama insani değerlerin tamamı değil, bu değerlerin bir parçasıdır sadece! Daha önce güç ve kuvvet okuluna yönelttiğimiz iki nokta burada da geçerlidir:

Bu eleştirilerden ilki, bu okulun da tek boyutlu olması ve diğer değerleri unutup her şeyi sevgi ve hizmete hasretme hatasına düşmesidir. Sevgi, bağışlama ve cömertlik insan için bir kemaldir. Felsefeciler de bunların kemal sıfatlarından olduğunu kanıtlamışlardır. Bunların kemal olduğundan ötürü de Allah Teala'nın zat-ı vacibinin sıfatlarındandır ve Allah Teala "mutlak feyiz sahibi"dir. Bu mezkur vasıfların kemal olduğu kuşkusuzdur. Bunların hatası, diğer değerleri büsbütün unutup "varsa yoksa insanlara hizmet ve onları sevmek!" demeleri ve insanlığı bu boyutla kısıtlamalarıdır.

Diğer taraftan güç okulu nasıl "güç"ü tanımlamadan hataya kapılmış, "gizli ve maddi güç"ten başka bir güç tanımayarak ruhi, ahlaki, manevi, fikri güçleri hiç hesaba katmamıştıysa, bu okulda da aynı hata göze çarpmaktadır.

İnsanlara hizmet ve onlara iyilik ne demektir sahi? İnsanların neyine ve niçin hizmet? Evet insanlara hizmet etmek iyidir, ama hangi insana, neden ve nasıl? Mesela insanların midesine mi? Evet, aç insanlar elbette ki doyurulmalıdır, hiç şüphe yoktur bunda. Aç doyurulmalı, çıplak giydirilmelidir; insanoğlu açlıktan, soğuktan ve sıcaktan korunmalı, başını sokacak bir evi, barkı da bulunmalıdır, özgür değilse özgürlüğüne kavuşturulmalıdır; bütün bunlar doğrudur ve hepsi de Allah'ın kullarına hizmettir. Ama burada şu soru söz konusudur: Netice ne olacaktır? Nihâi gaye nedir?

İnsanların sırf bir ihtiyacını karşılamış olmakla onlara iyilik ve hayırda mı bulunmuş oluruz gerçekten? İnsanlar kendi kendilerine hizmette bulunmuyor, kendi kendilerine düşmanlık ediyorlarsa ne olacak? Yâni kendi can düşmanları kendileri olacak şekilde cehaletle davranıyorlarsa, saadet yolunu bilmedikleri gibi kötü yolda ve kötülük yolunda yürüyorlarsa, bunu görmezden gelip "Bu durum bizi ırgalamaz, biz mideleri doyuralım, yeter" diyebilir miyiz? "Midesi doysun da, ondan sonra ne yapacaksa yapsın, hangi yolu tutacaksa tutsun, nasıl olacaksa olsun" mu demek gerekir?! Yoksa insanlara yapılan bir hizmet "insanlığa bir hizmet olduğu sürece"mi

değerlidir? Yâni insani değerlere bir hizmet olursa mı değerlidir yoksa?

Allah'ın kullarına yapılacak bir hizmet, elbette ki insani değerler doğrultusunda ve bu değerlere paralel olursa gerekli ve değerli olabilir. İnsani değerler doğrultusunda gerçekleşmeyen bir hizmetin hiçbir olumlu anlam ifade etmeyeceği apaçık ortadadır.

İnsanlara Hizmet, İmanın Başlangıcıdır

Burada şu noktayı iyi kavramak gerekir: Bazıları "Allah'ın emirlerinin tamamı, bütün ibadetler ve esasen imanın esası, insanlara hizmettir; iman da, esasen inananlara hizmet edebilmek için gereklidir netice itibariyle! Allah'a ibadet etmeliyiz, çünkü bu ibadetin ışığında inanlara daha iyi hizmet imkanı doğmaktadır." demektedirler.

Onlara göre bütün dinler, bütün ilahi emirler ve insanlık tarihinin büyüklerinin emir ve düsturları hep insanlara hizmetin gerçekleşmesi içindir. İnsanların "ne için var olduğu"nu ise düşünmezler. Evet, insanlara hizmet gereklidir, ama kendilerine hizmet edilen bu insanlar ne yapacaktır sonra? Planı, programı nedir o insanların? Hiçbir plan ve program yoktur bu düşüncede!

Durum bu olmamalıdır, iman insanlara hizmetin başlangıç ve öncülü değildir asla; ibadet, insanlara hizmet için emredilmiş değildir asla; bilakis," insanlara hizmet imanın başlangıcı ve ibadetin öncülü" durumundadır. İnsana hizmettir ki akıllı olmanın mukaddimesi ve diğer insani değerlerin başlangıç ve hazırlığıdır. Yâni biz, insanları iman çizgisine sokabilmek için hizmette bulunmalıyız, onları Allah'a ibadete yöneltmek, diğer insani değerlere kavuşmalarını sağlamak için hizmet götürmeliyiz, başka bir gayeyle değil.

İnsanlara hizmet imanın başlangıcıdır; iman,insanlara hizmetin başlangıcı değil! Bunlar yekdiğerinden ayrı da değildir.

İslam budur işte; İslam okulunun görüşü budur ve dikkatle bakılacak olursa bunun ne kadar dakik ve doğru bir görüş olduğu da kolayca anlaşılır.

Eğer insanlara hizmet, imanın bir başlangıcı ve öncülü olmazsa bütün insanları "insan oluşları"ndan soyutlayarak değerlendirmemiz gerekecek ve "insancıl" değil, sırf "insanoğlu" olduğu için yaklaşmamız gerekecektir onlara. Daha önce de belirttiğimiz gibi o zaman Çumbe'yle Lomumba'ya aynı gözle bakmamız gerekecektir. Çünkü her ikisi de insandır, midesi vardır, ikisi de aç ve çıplak kalabilirler; yâni zooloji açısından bu iki canlı arasında hiçbir fark yoktur.

Bazı ciddi dergileri okuduğumda bir bakıyorum kimileri, İslam irfanını övmüş olabilmek için "Bizim ariflerimiz pek büyük insanlarmış, büyük şeyler söylemişler" diyor; "Nedenmiş o?" diye sorduğumuzda "Çünkü irfanın gayesi halka hizmettir"

diye cevap veriyorlar.

Ama gerçek hiç de böyle değildir! İrfanın nihâi gayesi halka hizmet değildir asla! İrfan yolunun başlangıcı veya ilk menzillerinden biri halka hizmet olabilir, evet, halka hizmet etmek irfanda vardır ve olması da gerekir; ama halka hizmet, irfanın nihâi hedefi değildir. Halka hizmet, irfanın nice öncül ve mukaddimelerinden biridir sadece, şer'i deyişle beyan etmek istersek, bunu şöyle ifade edebilmemiz de mümkündür: Allah'a yakın olmak, Allah'ın kullarına hizmet etmenin mukaddimesi değildir; insanlara hizmet etmek Allah'a yakın olmanın ve O'nun rızasını kazanmanın mukaddimesidir.

Demek ki sevgi okulunun da iki kusuru var: Biri, sevgiyi yegane değer telakki etmesi, diğeri de sevgiyi insanlığın nihâi noktası sanmasıdır. Başka bir deyişle bu okul, insanlığın ulaşabileceği en yüce doruğu insanlara hizmet ve onları sevmek şeklinde tarif etmektedir. Ama İslam bunu kabul etmemektedir.

İslam, insanlara hizmet ve onları sevmeyi gerekli bilmekte ve bunu bir değer olarak kabul etmektedir, ama İslam nazarında nihâi değil, ön değerlerden biridir bu. Yâni insanın kat etmesi gereken yolun sonu "halka hizmet"e çıkmaz; "halka hizmet" meselesi bu yolun katedilmesi gereken bir kısmıdır sadece, işe buradan başlanabilir, ama iş bu noktada bitmez asla, insanın nihâi gayesi başka şeydir.

Vela havle vela kuvvete illa billah'il aliyyil azîm.

(Yüce ve ulu Allah'a dayanmayan hiçbir güç ve kuvvet yoktur.)

Dipnotlar

---

[16]- Nahl, 90.

[17]- İngilizcede value, werth ve italayancada valere şeklinde geçen bu lugat, aslında Batı dillerinde Hint- Avrupa dil grubunun "güç" anlamını dilegetiren" wall" kökünden türetilmiştir. İlk biçimi "güçlü olmak" anlamında "La valere" iken, daha sonra "diğer" anlamında "La volor" deyimi türetilmiştir; maddeci kavramdır,-çev-

[18]- Bihar-ül Envar, c.70, s.76.

[19]- Nur, 2.

[20]- Nehc-ül Belağa, 47. mektup.

[21]- Belağet-ül Hüseyin, s.89.

[22]- Nehc-ül Belağa, Hikmetli Sözler: 461.

[23]- Nehc-ül Belağa, Hikmetli Sözler: 305.

[24]- el-Kafi, c.5, s. 59.

[25]- Nahl, 90.

[26]- Haşr, 9.

[27]- İnsan, 8-9.

[28]- İşte Nietsche'in okulu da budur zaten! Çocuğu öpmek ona merhamet göstermektir, merhametse Nietzch'e göre zaaftır, güçlü bir adam asla bu tür zaaflar göstermez!

[29] - Camiu-s Sağir, c.2, s.183.

[30]- Tümen: İran para biriminde 10 riyal=1 tümendir -çev-

[31]- Tabi, kendi şahsi işleriyle ilgili konularda böyleydiler; evlat eğitimi ise elbette ki bundan farklı bir durumdur, "Bana bir bardak su getir de içeyim!" demenin, çocuğun eğitim ve terbiyesiyle ilgisi yoktur.

İNSAN-I KAMİL İNSAN-I KAMİL

12.OTURUM

SOSYALİZM EKOLÜ ÜZERİNE İNCELEME VE ELEŞTİRİ

Bismillahirrahmanirrahim

"Hamd, bütün varlıkları yaratan, alemlerin Rabbı Allah'a mahsustur. Salat ve selam Allah'ın kulu, Resulü, habibi, seçkin kıldığı, O'nun sırrını koruyan, elçiliğini tebliğ eden efendimiz, peygamberimiz ve mevlamız Ebu'l Kasım Muhammed'e ve onun tertemiz, masum Ehl-i Beyti'ne olsun."

Eûzu billahi min-eş şeytan-ir recîm

(Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım)

"De ki: Ey kitap ehli! Aramızda ortaklaşa (ölçü ve adil dengeyi sağlayacak) bir kelimeye gelin; (o da): Allah'tan başkasına kulluk etmememiz, hiçbir şeyi O'na ortak koşmamamız ve Allah'ı bırakıp bir kısmımızın bir kısmımızı rabler edinmememizdir."[1]

İnsan-ı kamil konusundaki okullardan biri de sosyalizm ekolüdür. Bu okulda

insanlığın kemali ve (kusuru) eksikliği iki şeyde özetlenebilir: Kusur, insanın kişisel istikametlere yönelmesi; kemal ise, toplumsal hedeflere yönelmesidir. Bu, insanın "ben" hissi oldukça kusurlu olacağı ve ancak "ben" ortadan kaldırdığı zaman kamil olacağı anlamına gelmektedir; fakat bu, irfan okulundaki "ben"in yok edilmesiyle aynı manada değildir,

Arifler "ben"in, "O" için yok edilmesini istemektedirler. Yâni, birinci tekil şahıs zamiri olan "ben", üçüncü tekil şahıs zamiri "O"dan maksatları Allah'tır; "ben"in "O"nda yok olması, insanın Allah'da yok olması demektir.

Bu okul, "ben"in kırılması ve yıkılmasına taraftar olması bakımında arifler mektebiyle benzerdir. Ama bu bezerlik "O"nun ortaya çıkması için değildir, belki sadece "ben" zamirinin ortadan kaldırılması bakımındandır. Çünkü sosyalizm okulunda "ben", "biz"in ortaya çıkması için yok edilir. Onlara göre insan-ı kamil, arif olan bir insan değildir; kendi "ben"ini toplumda yok eden bir insandır. O öyle bir insandır ki "ben"i hiç hissetmez, hep "biz"i hisseder.

Başka okulların çoğu bu görüşü kabul etmişler, hatta "ben"i "O"nun ortaya çıkması için yok eden okullar bile. "Biz"in ortaya çıkmasına karşı çıkmamışlar ve "ben"in "biz"e dönüşmesini himaye etmişlerdir.

BU MEKTEBİN GÖRÜŞÜNÜN ÖZETİ

İnsan-ı kamil, "ben"ini "biz"e dönüştürmüş bir insan olarak bilen bu okula göre, hiçbir yerde "ben"e ait bir şey yoktur, "biz"e ait şeyler vardır; bu aidiyyet "biz" olmanın sebebidir.

İnsanlarla ilgili şeylere baktığınız zaman onların iki çeşit olduğunu görürsünüz: Biri, her toplumda bulunan "biz"le ilgili işlerdir. Mesela, acaba Fars dili bizim malımız mı dır? Hayır. "Ben" adı sizin malınız mıdır? Hayır. Onun malı başka birinin midir? Hayır. Fars dili bir toplumundur. Peki, vatan kimindir? Bir kişinin malı değildir, bir toplumun malıdır. Buna benzer her şey, yâni toplumu ilgilendiren her ne varsa bir ferdin değildir ve bunlar fertleri bir yapar.

Biz aynı dili konuştuğumuz için başklarıyla birlikteyiz, yâni dil "biz"e aittir, "ben"e değil. Aynı şekilde vatan da "biz"e aittir, bir kişiye ve şahsa ait değildir. İşte bunun için biz aynı kültüre sahibiz, aynı dine ve aynı gönüle sahibiz. "Biz"le ilgili her şeyin "ben"le alakası yoktur, bir yönü, yoktur; ortak bir yönü vardır, bu, fertleri "biz" yapar.

Öte yandan, özel yönü bulunan fertleri ayrı ayrı ilgilendiren şeyler de vardır: Benim evim, benim param, benim elbisem, benim halım ve benim otomobilim. Benim evim artık sizin değildir, benim malımdır; benim param sizin paranız değildir, bizim paramız da değildir, benim paramdır.

İnsanla ilgili bu tür şeyler özeldir.

Özellikle ilgili olan şeylerin "bencillik" olduğunu söylüyor. "Ben"i ne yapıyor? Kişisel mülkiyet, özel mülkiyet. "Bizi" ne yapıyor? Toplu mülkiyet, ortaklık. Öyleyse insanların kamil olmasının ölçüsü "biz" olmasıdır ve "biz" olmasının ölçüsü de özelliklerin ortadan kalkması ve sosyalizmin, özelliğin yerine geçmesidir.

Onların bir iddiasına göre insanlığın başlangıcında ortaya çıkan toplum, müşterek bir toplum olmuştur. Mülkiyet olmamıştır, "benim yerim", "senin yerin", "benim servetim" ve "senin servetin" söz konusu değildir. Her şey ortaktı. Beşer, bir cennette ve huzur içinde hayat sürmekteydi. Tıpkı eski dinlerin söylediği gibi bizim atamız başlangıçta cennette idi sonra isyan etti. İşte bunun için cennetten kovulmuş ve yeryüzünde yaşamaya mahkum edilmiştir.

Onlara göre bu konu, insanın cennette ortak bir hayat sürdüğünün ve "biz" olarak yaşadığının diğer bir tabiridir. "Ben"yoktu, bir isyandan sonra mahkum oldu ve bu isyan sebebiyle ortak cennetten kovuldu; o isyan kişisel mülkiyetin ortaya çıkmasıdır. Kişisel mülkiyet ortaya çıktığı zaman insan saadet cennetinden kovulmuş, sıkıntılara zorluklara duçar olmuştur, şimdi hala aynı şekilde bedbaht bir hayat sürmektedir.

İnsanın tekrar cennete dönebilmesi için edeceği tövbe, mülkiyetten tövbe etmektir. Eski dinlerin dediği gibi insanın sonra (tekrar) gideceği, öncekinden daha mükemmel ve daha güzel bir cennettir.

İnsan ne zaman bu büyük günahından tövbe eder de ferdi mülkiyet yerine ortaklığı getirirse, işte o zaman tekrar kendi insanlık ve ademiyet makamına ulaşır.

Mülkiyetin ortaya çıkmasının, zulmün ortaya çıkması olduğunu ve zulmün de mülkiyetten kaynaklandığını söylüyorlar. Bunun için (mülkiyetin ortaya çıkmasıyla), "sömüren" ve "sömürülen" ortaya çıktı. İnsan, sömüren ve sömürülen olduğu sürece eksiktir; beşerin arasında bu eşitsizlikler ve seviye farkları bulundukça mesela biri Demavend dağına çıkarken diğer biri de korkunç bir uçuruma düşerse insanlık asla saadet yüzü göremez; saadeti ancak bu farkları ortadan kaldırıp dümdüz bir çöl gibi eşit hale getirdiği zaman görebilir.

Bu beraberlik ve eşitliğin hakim olmasından sonra, kardeşlik ortaya çıkar. İşte o zaman insan, eksik insan değildir, mükemmel insandır.

Demek ki bu okul, insanın kemalini kişisel bağlılıkların kovulmasında ve insanın bütün ihtiyaçlarının ve onun arkasından gelenlerin, örneğin sömürenler ve sömürülenlerin (ki sömürme her iki tarafta binlerce kusur ve eksikliği yaratır, bunlardan biri kin diğeri de hırstır) kökünün kazınmasında görmekte ve insanın kemalinin ancak o zaman ortaya çıkacağını savunmaktadır.

BU MEKTEBİN TEMEL HATASI

"Ben"in "biz"e dönüşme ve "ben"in ortadan kaldırılma gayesi sosyalistlere mahsus bir düşünce değildir. Onlara ait olan, gösterdikleri yoldur ve o da şundan ibaret: "Ben"i ortaya çıkaran özel mülkiyet[2] ve "biz"i ortaya çıkaransa ortak mülkiyettir.[3]

Sosyalistlere şöyle bir cevap verilebilir: Acaba "beni ortaya çıkaran" dediğiniz şey, bir eşyanın mı insana, yoksa insanın mı bir eşyaya bağlı olmasıdır? Esas konu budur. Acaba insanla ilgili bir şey olsa, yâni insan ona sahip olsa ve eşya onun mülkü olsa, bu, "ben yapan"mıdır? Fertler arasına bir sınır mı çeker, bir kale mi inşa eder, birliği mi bozar, yoksa bunun aksi mi olur? İnsanın eşya üzerine mülkiyeti, eşyanın insana bağlı olması "benliğin" kaynağı değildir, konunun tersidir. İnsanın eşyaya sahip olması, eşyanın insan üzerinde mülkiyeti, yâni insanın eşyanın kulu olması bizim ariflerimizin tabiriyle eşyaya gönülden bağlılık "Ben"cil yapar. Para sahibi olmak insanı "ben" yapmaz ve "biz" olmayı ondan almaz, paraya kul olmak insanı "ben"cil yapar ve "biz" olmayı ondan alır.

Sosyalizm mektebi, "ben"ler "biz" olana kadar mülkiyetin ortadan kaldırılması gerektiğini söylüyor. Oysa İslam mektebi, mülkiyeti ortadan kaldır demiyor; insanı, insan yap, insanı iyi terbiye et, insana yüce fikirler ver diyor. Mesela insanın bir eşyaya sahip olduğunu düşünsek, eşya ona ait ise ve bir şeyin kulu değilse o insan özgürdür. Acaba hangi insan "biz"dir? O, manevi özgürlüğünden başka hiçbir şeyi olmayan bir insan mıdır? Eğer bir insanın hiçbir şeyi yoksa "biz"midir? Hayır, buna delil olarak şu gösterilebilir: Bir eşyaya bağlı olmayan, gönlünde bir eşyanın ilgisi bulunmayan bir insanı eşya kendine esir edemez. O hiçbir zaman "ben"cil olamaz. Onda "ben"yoktur ve daima "biz"dir.

Bu durumda her iki tarafa da şöyle örnek veriyorlar:

Biz bazı insanların dünyada eşyaya sahip olduğu halde, onların terbiyelerinin, ahlaklarının onları eşyanın kulu ve kölesi yapmadığını daima görüyoruz;[4] "züht" gerçek manada böyledir. Nehc-ül Belağa'ya göre züht (dünyayı terk etme), dünyadan bağımsız olarak yaşamak ve dünyanın kulu olmamaktır.

HZ. ALİ'YE GÖRE DÜNYA

Hz. Ali şöyle buyuruyor: "Dünya! Seni boşadım, hem de talak-ı selase ile, bu boşanmanın dönüşü yoktur. Ey Dünya! Benden uzak dur! Dünya! Allah'a and olsun ki sana, beni hor ve zebun edesin diye uymam ve teslim olmam!"[5]

Hz. Ali daima dünyanın karşısında, yâni eşyanın karşısında bir isyan ve baş kaldırma durumundaydı. Hiçbir zaman, ruhuna pençe atması için dünyaya müsaade etmedi. "Ben, beni istediğin yere götüresin diye yularımı senin eline vermem" işte bu, tam İslami züht tür, İslami ölçüler doğrultusunda dünyayı terktir.

Özgür yaşamak ve kendini dünya nimetlerine satmamaktır.

Hz. Ali yine şöyle buyuruyor:

"Dünya pazarında, iki tür insan vardır: biri kendini satar parasını alır, diğeri de dünyada kendini satın alır ve hür bırakır."[6] Vaktiyle Hz. Ali, kendisinin olan dirhem ve dinarı eline alıp ona bir müddet bakmış ve şöyle buyurmuştur:

"Ey para! Sen avcumda oldukça benim değilsin". Bu, bizim söylediğimizin tam aksidir. Biz, "Para ancak benim cebime girdiği zaman benimdir; elimden çıktığı zaman benim değildir" diyoruz. Oysa Hz. Ali: "Sen benim elimde oldukça benim değilsin" buyuruyor. (Neden) Benim elimde oldukça benim değilsin! Senin malın olmalıyım, senin kölen olmalıyım, seni korumalıyım ki seni harcayayım. Seni korudukça, bekçiliğini yaptıkça sen benim hizmetimde değilsin, benim malım değilsin, çünkü ben senin hizmetindeyim ve ben senin malın olmuşum.

Hz. Ali bir kasabın önünden geçerken, kasap Hz. Ali'yi görünce:

"Bugün pek güzel etler getirdim, arzu ederseniz buyurun alın" dedi.

Hz. Ali:

"Param yok" buyurunca, kasap:

"Onun parası için sabrederim" dedi.

Hz. Ali:

"Ben kendi karnıma sabretmesini söylerim, neden senden et alayım ki sen de parası için bekleyesin? Ben sana bağlı ve borçlu olmamak için karnımı bekletirim" buyurdu.

"BENLİK"TEN KURTULMANIN YOLU GÖNLÜ TEMİZLEMEKTİR

İslam mektebi şöyle diyor; eğer insanı "ben" olmaktan kurtarmak ve "biz" yapmak istiyorsanız, onun içini ıslah ediniz, onun eşyanın kulu olmasına müsaade etmeyiniz, yoksa kişisel mülkiyetin inkar edilmesiyle, bu derdin devası olmaz.

Burada iki okulun varlığından bahsetmemiz lazım gelecektir. Bu ekollerden biri, "Mülkiyet işleriyle hiç ilgimiz yoktur, ne kadar farklılık olsa da önemli değildir, yalnız içe bakılır" diyor.

Öbür mektep de, "Evet, esas olan içtir, ama dış temizlenmedikçe iç temizlenmez" diyor. Biz İslam'da dışa da dikkat edildiğini görüyoruz. İslam, dıştaki uygunsuzlukların giderilmesini, mülkiyeti tamamıyla ortadan kaldırmadan, ister.

İslam, çeşitli yollardan, toplumun eşit olmasını ister ama aynı zamanda "ben"in "biz"e dönüşmesi için bunu yeterli görmez, bunun gerçekleşmesi için bir gerçeği ruhlara hakim kılmayı gerekli görür.

Edebiyatta geçen "muzaf" ve "muzafun ileyh"[7] olayını duymuşsunuzdur mutlaka. Sosyalizm ekolünde bütün dikkatini "muzaf"lara yönelterek "Bu muzaflar "ben" ile bir araya geldiğinde, mesela "Benim evim" veya "Benim param" olarak kullanıldığında "ben"i "ben" eder. Muzaflar özellik ifade ettiğinden "ben" ortaya çıkar. Öyleyse "muzaflar" yok edilmeli, ortadan kaldırılmalı" diyorlar.[8]

Ama bu mektep, "hayır" diyor. Hayır, bu "ben"in muzafları bir iş yapmıyor, iş yapan "ben"in "muzafun ileyh"leridir belirtileridir, diyor sonra da "Ben nedir?" Yâni bu "ben" neye bağlıdır? Eğer bu "ben" kişisel işlere bağlı ve sınırlı özelliklere sahip olursa "ben" "ben" olur..."[9] ama ruh toplumsal işlerle ilgili olursa, mesela bir fikre, iman ve Allah'a bağlı olursa, o zaman "ben", "biz"e dönüşmüş olur.

Bu okulun taraftarları şöyle diyorlar: Biz bir yandan çok eşyaya sahip olan, fakat "ben"leri "ben"likten çıkmış ve "biz" olmuş çok insan görüyoruz. Onların hiçbir şeye bağlılıkları kalmayıp "ben"leri "biz" olduğu zaman her şeye hem sahip olurlar, hem de onların, "ben"leri "biz" olur. Çünkü artık onların ruhları eşyaya bağlı değildir.

Hz. Ali, hayatta iken böyleydi. Onun yönelişlerle dolu bir hayatı vardı. Evinde eşi ve çocuklarıyla beraber bir gece yiyebileceği, yiyeceklerinden başka bir şeyi yoktu.

Hz. Ali, o zamanın dünyasında büyük bir ülkenin yöneticisi olduğu günleri yaşadı. Halkın canı üzerinde yetkiliydi. Devletin hazinesi elinin altındaydı. İsteseydi her çeşit nimete ulaşabilir ve "ben"ini her şekilde tatmin edebilirdi. Fakat ne her şey elinin altında olduğu zaman ve ne de hiçbir şeyi olmadığı zaman onun "ben"i, "ben" olmadı. O daima "biz" oldu. Daima kendini unutur ve başkalarını düşünürdü.

Demek ki bu felsefe doğru değildir, çünkü "ben"in "biz" olması için özel mülkiyetin ortadan kaldırılması lazım değildir.

BENLİK SEBEPLERİNİN MÜLKİYETTE SINIRLI OLMAYIŞI

Öte yandan sosyalizm ekolüne verilen başka bir cevapta şöyle söylüyorlar: İnsanın istediği ve ekonomik işler cinsinden olmayan o şeylerin hepsinin mülkiyetini ortaklığa dönüştürelim ki bir defa "ben" "biz" olsun. Hayatın bir bölümünde mülkiyetin sözkonusu olduğu ekonomik işler vardır. Ancak ekonomik işlere bağlı olmayan, mülkiyetin söz konusu olmadığı pek çok kısımlar da vardır, örneğin "makam" ve "kadın" konusu. Bunların kıymeti insan için ekonomik işlerden çok olmasa da, az değildir.

Bazen insan parası, pulu ve her neyi varsa bir kadının uğruna harcamaya hazırdır veya bütün servetini ve varlığını, dünya çapında, sosyal hayatta çok şöhreti olan

bir makam elde edebilmek için kaybetmeye hazırdır. Bunları ne yapacaksınız? Acaba eşitlik olsun diye bütün kadınları birbirinin üzerine döküp, onlardan biri diğerinin aynısı olan tek tip bir kadın mı üretelim? Cinsel ilişkide ortaklık sorun olmasa bile -oysa bugün bütün komünist ülkelerde yoktur- sonuçta herhangi bir evde güzel bir kadın ve başka bir evde çok çirkin bir kadın olduğunda; bu konu tekrar "ben"liği gündeme getirir.

Peki makam nasıldır? Birinin sosyalist bir ülkenin başkanı olduğunu varsayarsak (tekrar ediyorum ki bu bir gerçek değil, sadece varsayımdır), o kişi beslenme ve ulaşım bakımından diğer insanlarla, halkla eşit midir? Mesela falanca sosyalist ülkenin başbakanı ekonomik imkanlardan faydalanma bakımından, filan fabrikada çalışan bir işçi ve filan tarlada çalışan bir çiftçiyle aynı seviyede midir? Bütün bu varsayımlar doğru olsa bile o başbakanlık makamında olduğu için her gün yüzlerce fotoğrafı gazetelerde yayınlanır, bir günde adı radyolardan bütün dünyaya duyurulur ve televizyonlardan dünyaya tanıtılır. Şimdi, fabrikanın bir köşesinde suskun oturan işçi de aynı imkanlardan yararlanabiliyor mu? Bunları onların aralarında paylaştırmak mümkün değildir. İşçi ile başbakanı eşitleyemeyiz.

Bir parti liderliği ister istemez bir kişiye mahsustur ve onun yardımcılığı başka birine, baş müdürlük de diğer birine... Böylece bir grup en üstte diğer grup da onun altında olacaktır. İdari makamlar da böyledir.

Hal böyle ise "ben"in, "biz"e dönüşebilmesi için sadece özel mülkiyetlerin ortadan kaldırılması da yetmez. Biz özel mülkiyetin kaldırıldığı yerlerde "ben"in "biz"e dönüşmediğini gördük; savaşlar, kavgalar ve tasfiyeler onların içine girer ve rekabetler açığa çıkar. Hatta bunların iki büyük devi (Çin ve Rusya) hala birbiriyle çatışma halindedirler.[10] Çatışmalarının sebebi de karşılarındaki emperyalizmdir, (Amerika'yı kastediyor) kendileriyle dostluk kursun diye birbirleriyle yarışıyorlar.

Bunların hepsi "ben"lerin "biz"e dönüşmediğinin işaretiydi ve onların söyledikleri palavradır.

Şurası doğrudur ve biz de kabul ediyoruz; mülkiyetin "benlik" yapan çok etkisi vardır. "Biz" olmayla çok çatışmaları vardır. Bunun için İslam'da servetin dengelenmesi çok mühimdir. Ancak bu, meselenin (bu eşitsizliklerin) ortadan kaldırılması için ve "ben"lerin "biz"e dönüşmesi için yeterli değildir. Sonra bu "biz" konusunun (onların arasında) lafu güzaftan başka bir şey olmadığını ve kendi aralarında ihtiyaç baş gösterince konunun daha farklı olduğunu görürüz.

Gerçek bir okul olarak burada "ben"in "biz"e dönüşmesinin insan-ı kamil olmanın ilk şartlarından biri olduğunu biliyoruz ve bunu kabul ediyoruz, ama bir kimsenin "ben"in "biz"e dönüşmesiyle insan-ı kamil olacağını sanması yanlıştır, doğru değildir.

Sosyalizm mektebi de tek değere sahip, tek boyutlu bir mekteptir. Buna göre: Bütün insani değerlerin "ben"in "biz"e dönüşmesinde olduğu doğru değildir. "Ben"in "Biz"e dönüşmesinden başka değerler de vardır. Biz önceden incelediğimiz okullarda bunlardan en azından birine önem verildiğini açıklamıştık. Öyleyse yalnız bir şeyi insanlığın değeri olarak bilmek doğru değildir.

"BEN"LERDEN (KURTULUP) "BİZ" OLMANIN YOLU; İMAN

İkinci olarak bu "ben", daha önce "O"na dönüşmüş olursa, hakikaten "biz" olur. Yâni ariflerin de dediği gibi "ben", "O"na dönmeden "biz"e dönüşmez. "Ben"lerin "biz" olmasının yolu "ben"lerin önce "O" olmasıdır, yâni Allah'a iman olmasıdır:

"De ki: Ey kitap ehli: Aramızda ortaklaşa (ölçü ve adil dengeyi sağlayacak) bir kelimeye gelin; (o da): Allah'tan başkasına kulluk etmememiz, hiçbir şeyi O'na ortak koşmamamız ve Allah'ı bırakıp kısmımızın bir kısmımızı rabler edinmememizdir."[11]

Muhatap, kitap ehli olanlardır: Ey kitap sahibi olanlar! Yahudiler, Hıristiyanlar, Mecusiler ve Zerdüştiler! Gelin hepimizin bir kelime ve hakikat etrafında toplanalım.

Bizim ve sizin aranızda ortak olan bir hakikat etrafında. Bu hakikatın özelliği "ben"den olmayışıdır, "sen"den olmayışıdır, "biz"den[12] ve "siz"den olmayışıdır. Genel anlamıyla "biz"den hikayet eden bir hakikattır. "biz"i de "siz"i de kapsar, hem "siz hem "biz" o hakikate ortağız.

Ben peygamber olduğum için Allah yalnız benim Allah'ımdır, Hıristiyan olduğun için senin Allah'ın değildir, Yahudi olduğun için senin Allah'ın değildir, Zerdüşti olduğun için senin Allah'ın değildir, diyemem. Bu taşın, bu suyun ve havanın Allah'ı değildir diyemem. O her şeyin Allah'ıdır. Onun her şeyle irtibatı vardır. Eğer insan O'na bağlanırsa sınırlı bir şeye bağlanmış olmayacağından "Benliği" sınırlandırılamaz.

O, benim veya senin bağlanacağın ve savaş çıkmasına sebep olacak bir para değildir.

O, her şeyi kendi etrafında toplayabilen bir gerçektir. Gelin topluca "biz", olalım, ama hangi araç vasıtasıyla?

Bir iman vasıtasıyla, bir fikir vasıtasıyla, bir kelime vasıtasıyla: Allah. Gelin topluca "biz" olalım, ama önce hepimiz "O" olmalıyız

"O" olduğumuz zaman, "O"nun karşısında olan bu benlikler aradan kalkınca, hepimiz tek renk oluruz, "O" oluruz. İşte o zaman hepimiz "biz" olalım diyebiliriz.

"Aramızda ortaklaşa (ölçü ve adil dengeyi sağlayacak) bir kelimeye gelin" Yalnız

O'na tapınalım ve O'na ortak koşmayalım. Sonra buyuruyor:

"Allah'ı bırakıp bir kısmımızın bir kısmınızı rabler edinmememizdir." "O"na doğru gittiğimizde "O" oluruz. "O" olduğumuzda da "biz" oluruz. İşte yalnız o zaman "biz" olabiliriz. (Bu esnada) bazılarımız, bazılarımızı kendi rabbi (yâni kendi ilahı) olarak seçmez. Hanlık, beylik ve uşaklık ortadan kalkar; sömüren ve sömürülen lafları ortadan kalkar, seviye farkları ortadan kalkar, ama bir şartla; oradan başlamak şartıyla:

"Aramızda ortaklaşa (ölçü ve adil dengeyi sağlayacak) bir kelimeye gelin; (o da): Allah'tan başkasına kulluk etmememiz, hiçbir şeyi O'na ortak koşmamamız ve Allah'ı bırakıp bir kısmımızın bir kısmımızı rabler edinmememizdir."

İşte Kur'an'a inananların daima bahsettikleri "biz" olma, budur.

Namazda, Allah'a hamd ettikten sonra O'nu övüyoruz "Hamd, alemlerin Rabbi Allah'adır" diyerek Allah'a hitab ediyoruz ve söz veriyoruz. Ben yalnız namaz kılıyorum ve benim namazım kişiseldir. Yâni Allah'ım sana tapınıyorum, demek istiyoruz. Ancak bunu "yalnız, sana ibadet eder ve ancak senden yardım dileriz" şeklinde söylüyoruz:

Ey Allah'ım "biz" yalnız sana tapıyoruz ve "biz" yalnız senden yardım istiyoruz.

"Ben" yalnız sana tapıyorum demiyoruz. Namazın sonunda; "Allah'ın selamı üzerimize ve Allah'ın salih kullarının üzerine olsun" diyoruz.

SADİ'NİN ŞİİRİNDE EKSİK OLAN MANA

Ademoğlu, birbirinin organı (gibi)dir. Ki aynı cevherden yaratılmıştır. Zamandan birine bir dert gelse diğer organların da düzeni bozulur. Başkalarının derdine aldırmıyorsan sana insan adını vermek yakışmaz.

Sa'di'nin bu şiiri çok önemli bir teşhiste bulunmuştur. Hem de haklı ve doğru bir teşhistir bu. Hz. Peygamberin bir hadisinin tam tercümesi gibidir. Ama biraz eksiktir ve o hadis-i şerifin tamamiyle aslı gibi değildir. O hadis-i nebevi şöyledir:

İman ehlinin, karşılıklı dostluk ve karşılıklı şefkati bir vücudun organları gibidir. Acaba bir vücudun parçalarından olan bir organ rahatsızlandığı zaman, diğer organlar rahat uyuyabilirler mi? O organ ne kadar acı çekerse çeksin (bize ne) diyebilir mi? Veya öteki organlar onunla beraber acı çeker mi?

Hz. Peygamber, diğer organların bu acı çeken organın acısını iki şekilde paylaştıklarını buyuruyor: Biri uykusuzluk diğeri de ateş (hararet)tir. Diğer organlar uyumuyor ve daima ateş içinde yanıyorlar. Örneğin bağırsakta bir rahatsızlık olsa veya böbrekte bir taş olsa, el de uyumuyor, baş da uyumuyor kalp de uyumuyor;

beden asla istirahat etmiyor, çünkü bir organ acı çekmektedir. Ateş, bir organda ortaya çıkan bir rahatsızlığa karşı, bedenin tümünün bir tepkisidir.

Ancak Hz. Peygamber, "Mü'minin misali, bir vücut gibi olmasıdır" şeklinde buyurmakla vücudun bir ruh istediğine dikkat çekiyor. Bir vücudun bütün organlarının "O" olması sonra da "biz" olması için bir ruh lazımdır.

Acaba vücut ölmüşse siz bir organı kıtır kıtır doğrasanız, diğer organlar bunu hiç hisseder mi? Hayır. Çünkü vücutta ruh yoktur. Bütün mü'minleri bir yapan bu ruhtur. Çünkü bunlar o ruhta bir olmuşlar, "biz" olmuşlar ve birbirleriyle, dertleşmektedirler. İşte o ruh imandır; "Aramızda ortaklaşa (ölçü ve dengeyi sağlayacak) bir kelime"dir.

Çünkü mü'min iman sahibidir ve "Aramızda ortaklaşa (ölçü ve dengeyi sağlayacak) bir kelime" onlara hükmetmektedir. Onların "ben"leri "O" olmuştur. Zaten gönüldaş ve derttaş olmuşlardır. Ama "Ortak bir kelimesi" olmayan insanlar böyle değildirler.

Hz. Peygamber (s.a.a), mü'minleri, bir ruhu paylaşanlar ve ortak bir kelimenin hükmü altında olanlar diye tanıtmıştır.

Sa'di, "Ademoğlu birbirinin organıdır" demekle hata etmiştir. Ademoğlu, "Aramızda ortaklaşa (ölçü ve dengeyi sağlayacak) bir kelime" olmadıkça asla bir vücudun organı olamazlar ve değildirler. Ademoğlunun birbirinin organı olduğu yalandır.

Acaba Amerikalılar ve Vietnamlılar, Ademoğulları mıdır? Yoksa değil midir? Eğer Vietnamlıların Ademoğlu olduğunu, Amerikalıların Ademoğlu olmadığını veya tam aksini söylersek doğru değildir. Hayır, her ikisi de Ademoğludur ama Ademoğlunun bir vücudun organı olduğu yalandır.

Ademoğlu ne zaman bir ruh ve bir "ben" onlara hükmederse, yâni onların "ben"leri "O"da son bulursa, bir imanda hallolursa, onlarda hiç "ben" kalmadıysa, o zaman birbirleriyle dertleşirler. O zaman:

"Zamandan birine bir dert gelse

Diğer organların düzeni bozulur."

Demek ki bu ekolde insan-ı kamil konusunda yanlış bir hüküm vardır. Bütün değerler unutulmuş ve yalnız bir değer kalmıştır, o da "biz" olmaktır. Bu "biz olmak" doğru bir sözdür, yâni bir insanın "ben"i "biz"e dönüşmedikçe insan-ı kamil değildir, ama "ben"i "biz"e dönüşen bir insanın, insan-ı kamil olacağını sanırsanız yanılırsınız. "Biz" olmak insan-i kamil'in simasındaki hatlardan sadece biridir, onun simasının bütün çizgileri değildir.

Bir diğer hataları da "ben"leri ortaya çıkaran şeyin özel mülkiyet olduğunu

sanmaları ve özel mülkiyetin kaldırılarak ortak mülkiyetin getirilmesiyle bu sorunun çözüleceği vehmidir.

TİLKİ İLE DEVENİN HİKAYESİ

Birkaç yıl önce derginin birinde bir hikaye okumuştum. O hikayede bir deve ile bir tilki arkadaş oluyorlar ve tilki deveye, gel ortak bir hayat sürelim, yaşadığımız bu hayatın şahsiliklerini, özel mülkiyeti ortadan kaldıralım, bir birimizle dost, müttefik olalım ve hatta birbirimizi "Yoldaş" diye çağıralım. Ben sana "Deve yoldaş" diyeyim; sen de bana "Tilki yoldaş" de; "ben" aramızda söz konusu olmasın. Hatta ben hiçbir zaman "benim çocuğum" demeyeyim; "Bizim çocuğumuz" diyeyim ve sende kendi yavruna "benim deve yavrum" deme, "bizim yavrumuz"de.

Gel "ben"i tamamiyle ortadan kaldırıp "biz"e dönüştürelim. Ben bundan sonra senin palanına "bizim palanımız" sen de benim kuyruğuma "bizim kuyruğumuz" de, böylece aramızda benlik sözkonusu olmaz, dedi.

Zavallı deve buna inanmıştı. Birkaç gün ortak bir hayat sürdükten sonra bir olay meydana geldi. Tilki birkaç gün avlanamadı. Çok huzursuz ve sinirli olduğu bir gün ortak evlerine geldi, açlıktan midesi kazınıyordu, gözüne devenin yavrusu ilişti, onu bir köşeye sıkıştırıp parçalayarak karnını afiyetle doyurdu.

Eve dönen deve yavrusunu aradı, tilkiye sorunca, bilmiyorum haberim yok dedi. Deve, yavrusunun cesedini görünceye kadar aradı. Yorgun düşmüştü ve kim benim yavrumu bu hale getirdi diye başına vuruyordu.

Deve "benim yavrum" deyince, tilki hemen: sen hâlâ akıllanmamışsın "benim yavrum" diyorsun? "Bizim yavrumuz" de, dedi.

"Ben" bu şekilde "biz"e dönüşecek olursa o zaman "tilki ile deve"nin şekli ortaya çıkar.

Öyleyse bu mektep insan-ı kamil konusunda yeterli değildir. Bu mektepte yalnız bir değere -o da eksik bir şekilde- yönelinmiştir.

EGZİSTANSİYALİZM TEORİSİNİN ÖZETİ

Bu oturum sonunda başka bir mektepten kısaca bahsedeceğiz: Onun ayrıntılarını ise gelecek oturumda açıklayacağız.

Bugün pek revaç gören bir okuldur bu. İnsan-ı kamil için çizdiği resimden ve onların bahsettiği insani değerler bakımından sosyalizm okulunun karşısında olan bir okul olduğunu söyleyebiliriz.

Sosyalist okulda daha çok toplumsal yönlere önem verilmiştir. Sosyalizme göre

insan, bütün insanlar arasında eşitlik, ortaklık ve birlik olduğu zaman, insan-ı kamildir. Bahsettikleri "Ortak mülkiyet" (yalandan) toplumsal istikametlere yönelmektedir.

Arz edeceğimiz gibi bu mektepte ne kişisel değerlere ne de toplumsal değerlere yönelinmiştir. Dikkat çekilen konular: Hür irade sorunu, hür düşünce sorunu, kişisel hakimiyet ve bağımsızlık sorunu bu okulun en çok önem verdiği şeylerdir. Bu okula göre insan-ı kamil, "ben"i her türlü baskıdan uzak bulunan, hür olan, hiç bir gücün ona etki etmediği, mutlak bir hürriyet içinde hayat süren, iradesi hür olan insandır.

Bu mektepte gerçek insanlık için bir ölçü söylemek lazım gelirse, o da "hürriyet"tir ve hürriyetin başlangıcının da "bilgi" olduğunu söylerler.

Onlara göre insan-ı kamil, yâni hür insandır, insan ne kadar hür olursa o kadar kamildir; ne kadar başka şeylerin etkisinde kalırsa, onun insanlığı o kadar azalır.

Hatta bu okula göre iman sahibi olmak, Allah inancı ve Allah'a kulluk, insanın insanlığını azaltır, kusurlu kılar. Çünkü iman, insanı Allah karşısında boyun eğmeye, Allah'a kul olmaya zorlar. Allah'a karşı kulluk, insanın hürriyetini ortadan kaldırır. İnsan-ı kamil her şeyden bağımsız olan bir insandır. Onun için dini bağlardan da kurtulmuş olmalıdır. Hafız şöyle söylüyor:

"Bu mavi göğün altında bağlılık rengi taşıyan her şeyden hür olanın himmetinin kölesiyim ben."

Eğer bu masmavi göğün altında yaşayan birinin hiçbir şeye bağlılığı yoksa o kamildir.

"Ay yanaklar yüzünden ortaya çıkan

Bütün gamlar onun sevgisiyle sevinç olur.

Veya başka bir yerde şöyle söylüyor:

Açıkça söylüyorum ve dediğim için sevinçliyim

Aşkın kölesiyim ve her iki dünyada azadım."

Egzistansiyalizm mektebi diyor ki: Hayır. "Aşk kölesiyim" demek yanlıştır, her iki cihandan azadım, aşktan da azadım ve hatta o ay yanaklara ilgili olan şeylerden de. İnsanlık, yâni hürriyet, hürriyeti ortaya çıkaran, gerektiren şey, insaniyet, yâni baş kaldırmak, her şeye karşı asi olmak ve hiçbir şeye teslim olmamak... İnşallah gelecek oturumda bu okuldan çokça bahsedeceğiz.

Vela havle vela kuvvete illa billah'il aliyyil azîm.

(Yüce ve ulu Allah'a dayanmayan hiçbir güç ve kuvvet yoktur)

13.OTURUM

EGZİSTANSİYALİZM EKOLÜ ÜZERİNE İNCELEME VE ELEŞTİRİ

Bismillahirrahmanirrahim

"Hamd, bütün varlıkları yaratan, alemlerin Rabbı Allah'a mahsustur. Salat ve selam Allah'ın kulu, Resulü, habibi, seçkin kıldığı, O'nun sırrını koruyan, elçiliğini tebliğ eden efendimiz, peygamberimiz ve mevlamız Ebu'l Kasım Muhammed'e ve onun tertemiz, masum Ehl-i Beyti'ne olsun."

Eûzu billahi min-eş şeytan-ir recîm

(Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım)

"Ey iman edenler! Allah'tan saygı ile korkun; her kişi yarın için önceden ne göndermişse ona dikkatle baksın. Allah'tan saygı ile korkun. Şüphesiz ki Allah, yapageldiklerinizden haberlidir. Artık siz Allah'ı unutan ve bu yüzden Allah'ın da onları kendilerine unutturduğu kimseler gibi olmayın. İşte onlar ilahi sınırları aşıp azan kişilerdir."[13]

Önceki oturumumuzda insan-ı kamil konusunda, bugünün yeni okullarından biri olan bir okuldan bahsetmiştik.

Bu mektep, insan-ı kamile ölçü olarak ve insanın gerçek cevheri olarak; insanın değerlerinden biri hürriyeti kabul eder.

Onlara göre yalnız insan bu alemde hür yaratılmıştır; yâni hiçbir güce ve zarurete, hiçbir şeye boyun eğmeye mecbur değildir. Bizim eskilerin tabiriyle, insan bu hilkat aleminde muhtar bir varlıktır, mecbur bir varlık değildir ve bazılarının tabiriyle insandan başka varolan bütün mevcudat mecburdur; yâni bir zorunluluklar zincirinin etkisi altındadır. Ama yalnız insan mecbur değildir ve hiçbir güç onu idare edemez.

EGZİSTANSiYALİZMDE VÜCUDUN ASALETİ

Bu okulun başka bir iddiasına göre, bu dünyaya hür ve bağımsız gelen insandır, alemin diğer varlıklarının aksine onun kendine has bir tabiatı yoktur. Dünyada yaratılan her varlığın kendine göre bir tabiatı vardır; taş, taş olarak yaratılmıştır ve taştan başka birşey olamaz, kerpiç olamaz; kedi, kedi tabiatında yaratılmıştır; at, at tabiatında yaratılmıştır. Ama insanın hiçbir şekilde kendine has bir tabiatı yoktur, sadece insan tabiatını kendi kendine edinir. Hür ve bağımsız bir varlık olan insan, kendi ihtiyarının ve hürlüğünün sınırlarını kendinde edindiği tabiatının

mahiyetiyle çizer. Buna "vücudun asaleti" veya "vücudun mahiyete önceliği" adını vermişlerdir.

Vücudun asaleti ve mahiyetin önceliği bizde nisbeten eski bir deyimdir. Yaklaşık üç yüz elli yıl (yâni Sadr-ül Müteellihin devrinden) bu yana kullanagelmiştir. Ama filozoflar vücudun asaleti ve mahiyetin önceliği konusunu dikkate almamışlardı, belki bunu bütün eşyalar hakkında kullanıyorlardı. Ondan, başka bir mana kastediyorlardı.

Fakat insanın başka varlıklara göre daha üstün bir imtiyazı olduğu için belirli bir tabiatının olmadığı ve kendi kendisine bir tabiat edindiği -ki onlar bunun adını vücudun asaleti ve vücudun mahiyete önceliği koymuşlardır- konusu bizim felsefemizde ve bilhassa Sadr-ül Müteellihin felsefesinde -başka bir tabirlerle- çok daha sağlam açıklanmıştır.

Onlar (yâni egzistansiyalistler) başka bir tabirle ve başka bir yoldan bu konuyu tesbit etmişlerdir ve söyledikleri doğrudur; insanın kendine has, sabit bir tabiatı olmadığı ve kendi kendine tabiat edindiği bir gerçektir.

Bu konu, bizim dini tabirimizle geçmiş ümmetlerin meshiyle (hayvanlaşması, çirkinleşmesi) ilgili veya bugünün insanlarının ahlakları hakkında ya da kıyamet günü insanların tekrar diriltilmesiyle ilgili (bahislerde zikredilmiştir) -insanlar kıyamet gününde yalnız bir şekilde haşredilmeyeceklerdir; insanların bazıları insan olarak haşredileceklerdir, pek çoğu ise insandan başka suretlerde; hayvan olarak haşredileceklerdir- bu konu aynı esas üzerindedir, insanlardan herhangi biri insan fıtratına sahip olarak doğar, insan zekasına sahip olarak doğar ama hayatın akışı içinde onun aslının insandan başka bir hayvana dönüşmesi mümkündür ve bir hakikattir.

Her halükarda bu okulun kabül ettiği, "insanın hür ve bağımsız ve kendi kendinden sorumlu olarak yaratılmış olması" aslı doğrudur.

Müslümanlar arasında iki ayrı grubun olduğunu biliyoruz: Eşaira[14] cebre ve Mutezile[15] tefvize, Şia ise "emrün beynel emreyn=iki görüşün arası"na inanır.

Egzistansiyalizmin söylediği, "sonradan tabiat edinme"; Mutezile'nin söylediği "Kendine sonradan huy edinme"nin aynısıdır.

İslam'a göre edinme yoktur,ama ihtiyar vardır. İmamlar şöyle söylemişlerdir:

(Bugünkü materyalistlerin dediği gibi) beşeri iradeyi inkar etme yoktur ve (yine bugünkü egzistansiyalistlerin söylediği gibi) sonradan tabiat edinme de yoktur. İhtiyar, "emir iki emrin arasında"dır.

Demek ki insanın ihtiyarı meselesi hakkında söylenen; insana bir gücün

hükmetmediği ve ondan ihtiyarını almadığı, sözleri hariç diğerleri doğrudur, yâni insanın, bütün yaratıkların aksine -canlı ve cansızların hepsi- sabit ve değişmez bir tabiatı olduğu doğrudur ve kabul edilmez bir deyim değildir. İnsanın kendi kendine tabiat edinen ve şekil verebilen bir varlık olduğunda şüphe yoktur.

İNSANIN BAĞIMLILIĞININ SONUÇLARI

Fakat bu okulun, insanın hürlüğü hakkında başka bir görüşü vardır. Burada insanın hürriyeti kelimesini felsefi manada şöyle açıklıyorlar:

İnsan hür ve muhtar yaratılmıştır hatta kendi tabiatını kendi kendine edinmesi lazımdır. Daha sonra şöyle diyorlar: Özgürlüğün zıddı ve ona ters düşen her şey insanı insanlığından çıkarır ve insanlıktan uzaklaştırır.

İnsan, zatı itibariyle hür yaratılmıştır. Bağımlılık gibi sebeplerin insandan özgürlüğünü alması mümkündür. Eğer insan kendini bir şeye bağlarsa, bir şeye kul ve teslim olursa, -bu istediği şey ne olursa olsun- bu okula göre insanlığın dışına çıkmış demektir. Çünkü artık hürriyeti ondan alınmıştır. İnsan hür ve bağımsız tek varlıktır; ancak kendini bir şeye bağlarsa, hürriyeti ve bağımsızlığı ondan alınmış olur.

İnsanın bağımlılığını gerektiren şeyler birkaç şey olabilir:

İnsan önce para gibi bir şeye bağlanır, paraya bağlanmasının sonucunda insan kendini, kendi insanlığını unutur ve başka bir şekle yönelir.

İnsanın böyle bir şeye bağlanması, insandan hürriyetini alır, kendini unutturur, insanı o şeylere çeker, insan böyle olduğu zaman kendini hatırlamaz, hatırında ve gönlünde hep o sevdiği şey vardır. Bu, insanın kendisi için kendini unutmadır. Bu, bir gaflettir. Kendini bilen bir varlığın yerine, "kendinden habersiz ve bilgisiz bir varlık" gelmiş olur.

Bununla ilgili ikinci özellik de insanın kendindeki değerlerden, insani değerlerden gafil olmasıdır. Onun bütün dikkati sadece o şeyin değerine yönelmektedir.

Paraya tapan biri için, insani değerlerin hiçbir kıymeti yoktur; zaten onun kendisinde de değer yoktur. Onun zihninde şereften, bağışlamadan eser yoktur, hürriyet ve bağımsızlıktan da zihninde eser yoktur: Onun zihninde her şey paradır. Parasal değerlerin onun için bir kıymeti vardır, ama onun kendisi için kendinde bulunan değerlerin kıymeti yoktur.

Onun kendi değerleri onun nazarında ölmüştür ve o değer verdiği şey yaşamaktadır.

Üçüncü özellik de bir şeye bağlılığın esaret sayılmasıdır. İnsan kendini bir şeye

bağladığı zaman, genellikle onun tekamülü ve hareketi duraksar, çünkü o şeye; bir ağaca veya kazığa bağlanan bir hayvan gibi bağlanmış olur.

Siz eğer bir insanı, bir hayvanı veya bir otomobili bir ağaca bağlarsanız onun hareket etmesini engellemiş olursunuz. Ona ket vurursunuz, onu tutuklarsınız. Bugünkü tabirle, onu "olmak" halinden "idilik" haline dönüştürmüş olursunuz.

Bizim filozoflarımızın tabiriyle asıl halet ve niteliği olan "değişim" ondan alınır ve "değişim karşıtı" haline dönüştürülür.

BU EKOLE GÖRE "ALLAH'A İNANMA"

Demek ki insanın hakikati ve cevheri ve insani değerlerin değeri, başka bir deyişle insani değerlerin anası, bu okulda hürriyet ve ihtiyardır. İnsan eğer kendi insani değerlerinin koruyucusu olmak isterse, insanlığının yok olmasını, başka bir hayvana dönüşmesini istemiyorsa, kendi hürriyetini korumalıdır. Eğer kendi hürriyetini korumak istiyorsa "yüzlüler"e olan bağlılığını koparması veya "aşkın kölesi" olmaktan kendini koruması lazımdır.

Dünya gülistanından bir gülizar bize yeter

Bu çemenden bir selvi boylunun gölgesi bize yeter

Ya Rabbi, kendi kapından beni cennetine gönderme

Sana giden yolun başında olmak

Her şeyden ve her yerden üstündür.

"Gülizar, Selvi boylunun gölgesi, Cennet", gibi bağlardan kurtulmak lazımdır.

Bu okula göre insanın "mutlak hür" olması lazım. Bunun isbatı da, aralarında çok büyük zıtlıklar olmasına rağmen diyalektik materyalizmlerdir. Ama bu iki güruhtan egzistansiyalistler Allah'a inanmanın iki açıdan bu okulla uyuşmadığına inanmaktadırlar. Biri şu açıdan: Allah'a inanmak, kaza ve kadere inanmayı gerektirir; kaza ve kadere inanmaksa, hem cebre ve hem de insanın sabit bir tabiatı olduğuna inanmayı gerektirir.

Çünkü gerçekten eğer bir Allah varsa o Allah'ın ilminde insanın belirli bir tabiatının olması lazımdır; "Belirsiz" olması mümkün değildir. Aynı şekilde eğer bir Allah varsa, kaza ve kader ve sonuçta da cebr insana hakim olur. O zaman onun bağımsızlığı ve hürriyeti kalmaz. Öyleyse biz hürriyeti kabul ettiğimiz için Allah'ı kabul etmiyoruz.

İkinci olarak, Allah'a inanma ile hürriyete inanma çeliştiği için -bunların inanışına

göre- olumsuzdur; Allah'a inanma, Allah'a iman etmeyi gerektirir. Allah'a bağlılığı, bu bağlılık her ne şekilde olursa olsun gerektirdiğinden insanın hürriyetine terstir; özellikle bu bağlılık Allah'a iman etme olursa. Çünkü Allah'a inanma bütün bağlılıkların üstünde bir bağlılıktır.

Şairin deyişiyle:

"Ben sana bağlıyım başka bir bağa muhtaç değilim

Ahdi seninle bağladım asla kırmış değilim."

Eğer bağlılık Allah'a olursa onu başka hiçbir şekilde inkar etmeyeceği için, bu okula göre insan-ı kamilin ölçüsü onun bağımsızlığıdır.

Bu okul hakkında iki yönden bahsedilebilir. Biri, Allah'a inanmanın bağımsızlığa ters olduğuna inanmalarıdır. Bu onların bir hatasıdır. "Materyalizme Eğilim Nedenleri" adlı kitapta ve ayrıca "İnsan ve Macerası" adlı kitapta bu konuyu açıklamış ve bunun böyle olmadığını söylemiştim.

Bunların kaza ve kader hakkındaki düşünceleri, ihtiyar kadınların kaza ve kader hakkındaki fikirlerinden farksızdır. Bunlar kaza ve kaderin İslami kültürde nasıl oluğunu hiç anlamamışlardır. İslam'a göre, insanın hürriyeti ile kaza ve kadere inanmanın hiçbir tersliği yoktur. İşin bu yönü şimdilik bizim konumuz değildir. Bizim bahsimiz ikinci kısımdadır.

Bu okulun ikinci hatası da, bağlılık neye olursa olsun hürriyetin tersidir, hatta bu bağlılık Allah'a olsa bile, demeleridir. Ben burada sizin için bir başlangıç yapacağım:

KEMAL, KENDİNDEN KENDİNE HAREKET ETMEKTİR

Bir tekamül seyrini kateden bir varlığı göz önüne alın. Bir çiçek, topraktan filizlendiği andan, olgunlaşıp tekrar bir çiçek olana ve nihâi sınırına ulaşana kadar nereden nereye seyreder? Veya bir hayvanın yaratılışının kaynağı olan bir hücre, başlangıç anından mükemmel bir hayvan olana; yâni kamilleşmiş bir varlık, en zayıf hallerden en güçlü hale erişinceye kadar nereden nereye seyrediyor?

Acaba "kendi"nden, "başkası"na mı seyrediyor? Acaba "kendi"ne yabancılaşıyor mu? Veya "başkası"ndan "kendi"ne mi seyrediyor? Ya da "başkası"ndan "başkası"na mı, yoksa nihayetinde "kendi"nden "kendi"ne mi seyrediyor?

Eğer "kendi"sinden "başkası"na seyrettiğini söylersek; hareket etmediği, gelişmediği zaman kendisi olduğunu, fakat hareket etmeye başladığı andan itibaren kendine yabancılaştığı, kendinden ayrıldığı ve artık kendisinin kendinde olmadığı manası anlaşılır. Aynı şekilde çok eski filozoflardan bazıları "hareket

kendinden başka bir doğuştur" demişlerdir, yâni "hareket, kendinden başkalaşmaktır". Tabii ki, bunlar doğru bir söz değildir.

Mesele şudur: Bir çiçek tohumu veya bir insan nütfesi, ilk hareket etmeye başladığı andan, kemale eriştiği son lahzaya kadar, "kendi"nden "kendi"ne hareket eder. Yâni o, "kendi" ve gerçekliği devam eden bir gerçekliktir. Onun "kendi"si ne ilk an, ne orta, ne son andır; o, baştan sona kadar "kendi"dir.

Acaba hangi sona erirse en çok "kendi"si olur? Yâni onun "kendi"si daha kamil olur? Evet "kendi"nden "kendi"ne doğru hareket eder ama, eksik olan "kendi"nden kamil olan "kendi"ne hareket eder.

Örnek gösterdiğimiz çiçek şuur sahibi olduğundan kendi kemaline doğru hareket eder. Şimdi eğer bu çiçek şuurlu bir şair olsaydı acaba kendi kemalinden başka bir şeye aşık olabilir miydi?

Bütün varlıklar fitri olarak kendi nihâi kemallerine aşıktırlar. Çiçek kendi kemalinin aşıkı olduğu gibi, cansız varlıklar da, bazı deyişlere göre, kendi nihâi kemallerinin aşkına sahiptirler. Her varlık kendi kemaline aşıktır.

Buna göre bir varlığın kendi nihâi kemaline olan bağlılığı Sartre efendinin teorisinin aksine, "kendine yabancılaşmak" değildir, daha çok kendine dalmaktır; yâni daha çok "kendi kendisi olmak"tır.

Eğer insanın bağımsızlığı kendi kemalini aşarsa, yâni kendi kemalinin sınırını aşan bir aşamaya erişirse, kendi kendinden bağımsız olur. Bu tür bir hürriyet kendine yabancılaşmayı doğurur. Bu tür bir hürriyet bir insanın kemalinin zıddıdır. Hürriyet eğer varlığın kemaline şamil olacaksa, yâni o varlığın tekamül aşamasını kapsayan bir şeyse, onu ihtiva ediyorsa, "Ben kendi tekamül merhalemden daha hürüm" manası anlaşılır. Yâni ona da bağımlı değilim.

Bunun manası şudur: Ben "kendi"mden daha mükemmelim ve benim "kendi" kamilliğimden "kendi" eksikliğim bağımsızdır, hürdür.

Bu hürriyet insanı kendinden daha çok uzaklaştırır. Yâni bu sefer bağlılık kendinin kemaline ve daha kamilliğine olur.

Bu okulda başkasına bağlılık ile kendine bağlılık arasında -yâni kendi kemal aşamasındaki bir şeye bağlılık- fark koyulmamıştır.

Biz de, kendisine yabancı bir zata bağlılığın, insanın başka bir şekil almasına sebep olacağını kabul ediyoruz. Peki neden dinlerin hepsi dünyanın maddiyatına bağlılığı yasaklamıştır?

Çünkü (maddiyat) yabancıdır. Gerçekten de insani değerlerin yok olmasına sebep

olur. Ama insanın nihâi kemaline bağlılık, yabancı bir şeye bağlılık değildir, "kendi"ne bağlılıktır; insanın kendine bağlılığı, insanın kendine yabancılaşmasını gerektirmez, kendinden habersiz olmasına, kendindeki insani değerleri unutmasına sebep olmaz. Veya hareketsiz kalmasına ve "olması"nın "idiliği"ne dönüşmesine sebep olmaz. Çünkü, bir şey nihâi özüne bağlandığı zaman ona doğru hareket eder.

ALLAH İLE İNSANIN İLİŞKİSİ KONUSUNDA BU EKOLÜN HATASI

Sartre Efendi! Allah insana iki şekilde yabancı değildir. Birincisi, insanın Allah'a olan bağlılığı zata ters düşecek bir şey değildir ki insan Allah'a inanmakla kendini unutsun. Bilakis Allah'ı hatırlamıştır. Varlığının sebebi, oluşunun sebebi, her şeyi yapan ve her şeyin başlangıcı O'dur, her şey O'na doğrudur. O, bir şeye kendinden daha yakın olan şeydir.

İslam felsefesinde bunun delilleri çok açık bir şekilde beyan ve isbat edilmiştir.

Kur'an "Biz ona sizden daha yakınız..."[16] buyurmaktadır.

Biz size, sizin kendinizden daha yakınız; bizim bilgimiz, sizin kendiniz hakkındaki bilginizden daha çoktur ve muhakkak ki bizim zatımız sizden daha çok size yakındır.

Herkes "Ben kendime her şeyden yakınım" der ama Kur'an, Allah her şeye o şeyin kendisinden daha yakındır buyuruyor. Çünkü Allah her şeye rağmen o şeyin kendisinden daha kendisidir. Bu konunun çok yüksek bir seviyesi olduğunda şüphe yoktur.

Hz. Ali Nehc-ül Belağa'da bu konuda şöyle buyuruyor: "Allah eşyanın kendisinin dışında değildir ve onlardan ayrı değildir, ama eşyanın içinde de değildir."

İkinci olarak Kur'an, insanın Allah'a bağlanması lazım geldiğini buyurmaktadır. Çünkü Allah insanın kemal seyrinin sonu olduğu gibi, insanın yolu Allah'a doğrudur. Öyleyse insanın Allah'a yönelmesi, kendi kemalinin nihayetine yönelmesi demektir. Bir tohum misalinde olduğu gibi kendinin kemalinin sonuna yönelmesidir.

İnsanın Allah'a doğru gitmesi, insanın "kendi"ne doğru gitmesidir; insanın kusurlu, eksik "kendi"nden daha kamil olan "kendi"ne gitmesidir. Öyleyse, Allah'ı başka şeylerle kıyaslayan ve insanın Allah'a yöneldiği zaman kendini unutmuş olacağını, hareketinin duraksayacağını sanan kişi yanılmaktadır.

KENDİNİ BİLME VE RABBİNİ BİLME

Allah insana öylesine yakındır ki insanın Allah'ı bilmesi tıpkı onun kendini bilmesi gibidir. İnsan ancak kendini bildiği zaman Allah'ı bilebilir. Bir insanın "kendini

bilme"den "Allah'ı bilme"si imkansızdır. Kur'an, kendini unutan kimse Allah'ı unutmuş olur, buyurmaktadır. Ancak insan ne zaman tekrar kendine dönerse o zaman Allah'a döner, Allah'ı bulmuş olur. Eğer insan Allah'ını unutmuş ise kendini de unutmuştur.

Kur'an Egzisiztansiyalistlerin iddialarının aksini buyuruyor. Onların iddialarına göre insan Allah'a yönelirse "Allah'ı bilmiş" olur "kendini bilmiş" değil. Kur'an ise, insan ancak "kendini bilebildiği zaman Allah'ı bilmiş olur" buyurmaktadır. Bunun için Kur'an'daki ruh ve insan konusu çok yüce ve hakikaten çok şaşırtıcıdır.

Kur'an insanın bazen kendini kaybettiğini buyuruyor. Kur'an'ın tabiriyle, büyük kaybı olan, bütün parasını kaybeden kimse değildir, hatta bütün hürriyetini kaybederek başka birinin kölesi olan kimse de değildir; hatta bütün şerefini kaybeden kimse de değildir, büyük kayıp, insanın kendini kaybetmesidir. İnsan kendini kaybettiği zaman her şeyini kaybetmiş olur; eğer insan kendini bulursa o zaman her şeyi bulmuş olur.

İbadetin felsefesi nedir? İbadetin felsefesi, insanın kendini buluncaya kadar Allah'ı bulma isteğidir; ibadettin felsefesi "kendini tekrar bulma" ve Kur'an'ın buyurduğu manada gerçekten "kendini bilme"dir.

Kur'an, İslam okulundan ilham alanlar hariç, insanlığın hala bu gerçeği idrak edemediğini söylemektedir.

İnsanın kendini bilme ve tanımasını yorumlayan Muhyiddin Arabi ve öğrencisi Mevlana Celaleddin-i Rumi gibileri Kur'an'ın inişinden altı yüz yıl sonra dünyaya gelmiş olmalarına rağmen Kur'an'dan ilham alarak bu tanımı yapmışlardır.

Kur'an'dan altı yüz sene sonra yaşamış olmalarına rağmen asrımızın felsefesinin yedi yüz yıl ilerisinde olmanın şerefine sahiptirler.

Mevlana, "kendini bilme" konusunun hiçbir zaman "Allah'ı bilme"den ayrı olmadığını söylüyor:

"Ey gönül, canın[17] iktizası uyanık olmaktır

Kim daha uyanıksa onun canı daha güçlüdür."

Canın gerçekten "bilgi" olduğunu söyledikten sonra, daha çok bilgili olanların canlarının daha güçlü olacağını söylüyor.

İşte bunun için insanın ruhu, daha bilgili olduğundan, hayvanın ruhundan daha güçlüdür. Konu yavaş yavaş kendinden haberdar olduğu zaman kendi Allah'ından haberdar olana kadar, daha ince bir hal almaktadır.

Buna rağmen, bunlar hürriyet konusunda her bağlılığın, bağımsızlığa ters düştüğünü zannediyorlar. Oysa Allah'a bağlılığın dışındaki her bağlılık hürriyetin zıddıdır. Allah'a bağlılıksa, insanın daha kamil "kendi"ne bağlılığıdır. Özgürlük ve hürriyet ancak Allah'a bağlılıkla ortaya çıkar.

Öyleyse Allah'ı bilme, kendini daha çok bilmeyi gerektirir; insan ne kadar ibadet eder, ne kadar Rabbiyle halvet ederek O'nu anarsa, Allah'a ne kadar çok yönelirse, o zaman kendi nefsini o kadar güzel tanımış olur.

Merhum Mirza Cevad Meliki-i Tebrizi Necef'te eğitim görmüş büyük müçtehitlerden biridir. Merhum Hüseyin Kulu Hamedani'nin öğrencilerindendir. Bu çok büyük arif, elli yıl öncesine kadar hayattaydı ve Kum kentinde ikamet etmekteydi. Çok nefis kitapları vardır.

Merhum Tebrizi kendisiyle ilgili "kendini bilme ve tanıma" konusunu bir takım mukaddimeler işleyerek şerh ettikten sonra irfani açıdan "kendini bilme" (insanın kendi nefsini idrak etme ve tanıması) merhalesine gelince bunu şöyle anlatır: Ben birini tanıyorum.[18] Bu kendini bilmeyi ilk defa rüya aleminde kendisinde keşfetmiş ve artık onun için uyanıklık halinde de devam etmiştir. Daha sonra durumu kendi kitabında bir şekilde açıklıyor:

Bu "kendine aydınlanma" gerçekte "Allah'ı bilme"nin ikinci derecesidir, bir aslın neticesidir. İbadetten başka bir yoldan gerçekleşemez, bir psikolog yüzyıl psikoloji ile uğraşsa yine gerçek bir kendini bilmeye erişemez.

Hz. Ali'nin (a.s) bir cümlesi vardır:

"Bir şeyini -mesela bir eşyasını- kaybettiği zaman onu bulana kadar peşinde koşan, fakat kendini kaybetmiş olduğunu hiç düşünmeyen adama şaşarım! Neden kendini bulmaya koşmuyor?! Ey insan! Sen kendini kaybettiğini bilmiyor musun? Git kendini bul, (çünkü) bu senin için kaybettiğin herhangi bir şeyden daha kıymetlidir..."

DİĞER BİRKAÇ ELEŞTİRİNİN CEVABI

Değerler konusunda Allah'a iman etmenin insani değerleri unutturduğunu söylüyorlar. Oysa biz, yabancı bir şeyde boğulmanın, insanın kendi zatındaki insani değerlerini unutmasına sebep olduğunu söylüyoruz.

Ama eğer bu boğulma, "kendi"si ve kendi kemaliyle aynı şeyde olursa, insandaki değerlerin dirilmesine, ihya olmasına sebep olur. Buna delil olarak kulluk makamında çok yüksek seviyelere ulaşan bazı kimseler gösterilebilir; onlardaki akıl güçlüdür. Onlardaki aşk daha güçlüdür. Onların gücü daha fazladır, onlarda insanlarla olmak daha güçlüdür. Onların izzet ve kerameti (bağışlama) daha güçlüdür. Çünkü bunların hepsi Hakk'ın zatının tezahürüdür.

Allah'a inanmanın, insanın duraksamasına ve hareketsiz kalmasına sebep olacağını söyleyenlere şöyle demek lazımdır:

Onlar, Allah'ın ağaç gibi bir şey olduğunu, böylece Allah'a bağlanan bir kişinin sınırlı, bağlı ve artık hareket kabiliyeti olmayan bir varlık olacağını zannediyorlar.

Egzistansiyalist efendiler! Allah sonsuz, uçsuz bucaksız bir gerçektir. Eğer insanı sınırlı bir uzayda, mesela yüz fersahlık[19] bir fezada hapsederseniz, bu insan için bir sınırlamadır, çünkü insan, "Benim katettiğim bu fezanın sonu sınırlıdır" der.

Ama eğer insanı sonsuz bir uzaya hapsederseniz, artık onu sınırlayamazsınız; sonsuz uzayda duraksama yoktur. Yâni ey insan! Bu sonsuzluğa hareket edersen yine kemaline doğru gidersin. Allah sonsuz olan tek varlıktır. Eğer insanların en mükemmeli olan, yâni Hatem-ül Enbiya (s.a.a), ebediyete kadar ileri gitse yine onun seyrinin sonu yoktur.

Allah, sonu olan bir varlık değildir, bu sonsuz alan yalnız insan içindir.

Salavat konusunda ulema arasındaki bir bahse dönelim. Bizim Hz. Peygambere gönderdiğimiz salavatın manası nedir? Allah'tan peygamberin üzerine rahmet ve hayır göndermesini taleb ediyoruz bunun ne etkisi vardır? Bazıları, peygamber insan-ı kamil olduğuna göre, onun için rahmet ve hayır dilemenin anlamı nedir? diyorlar. Bunlara cevap olarak şöyle söylemek lazımdır: Hz. Peygamber sürekli hareket halindedir ve bu hareket sonsuza kadar olsa bile, bu yolun sonu yoktur. Öyleyse Allah'ın zatına olan bağlılık, insanın "değişim"inin "değişim karşıtlığı"na dönüşme sebebi ve kaynağı olamaz.

AMAÇSAL KEMAL VE ARAÇSAL KEMAL

Bu egzistansiyalist efendilerin hata ettikleri başka bir konu da hedef ile vesile arasındadır. Hürriyet insan için bir kemaldir, ama bu özgürlük "amaçsal kemal" değil, "araçsal kemal"dir.

İnsanın hedefi hür olmak değildir, ama insanın kendi kemalatına erişinceye kadar hür olması lazımdır.

Hürriyet yâni bağımsızlık insan içindir, çünkü insan bütün varlıklar arasında yolunu kendi kendine seçmesi lazım gelen tek varlıktır. Hatta çok daha ince bir tabirle "insanın kendisini seçmesi" lazımdır.

Öyleyse insan, hürdür ve bağımsızdır, ama acaba hür olması "kemaline ulaştığını" mı gösterir yoksa "kendi kemalini seçmede bağımsız olduğunu" mu. Hürriyetle, insanın kemalatının en yüce makamlarına erişmesi mümkün olduğu gibi "aşağıların aşağısına" düşmesi de mümkündür.

Muhtar, yâni yuları kendi boynuna atılmış bir varlık. Ey insan! Sen bu tabiat aleminin erişkin tek varlığısın; diğer bütün oğullar erişkin değildir, onlar bakıma muhtaçtır, ancak sen erişkin ve hür bir varlıksın.

"Gerçekten biz, insana yol gösterdik; o ya şükredici ya da nankör olur."[20]

Biz sana yol gösteriyoruz, kendi yolunu senin seçmen lazımdır.

Hürriyet insanlığın kemalinin kendisi değildir, insanlığın kemalinin vesilesidir. Yâni eğer insan hür olmazsa, insanlığın kemalatını tahsil edemez. Çünkü bir gücün egemenliği altında olan bir varlık oraya erişemez. Öyleyse hürriyet "araçsal kemal"dir, "amaçsal kemal" değildir.

İsyan da böyledir. Bunlar buradan insanın hür olduğu için isyankar ve serkeş olabileceği sonucuna varmışlardır; yâni her türlü dayatma gücün karşısında durabilir ve onu inkar da edebilir. Sonra onlar, isyan ve baş kaldırmanın insanın kendisi için kemal olduğunu sandılar. Onlara göre hür insan, hiçbir şeye teslim olmayan ve her şeye baş kaldıran insandır.

İsyanın zati değer taşıdığına inandıkları için şöyle bir sonuç alınabilir: "Bu ekol hercümerci gerektirir."

Sartre bu töhmeti kendi okulundan uzak tutabilmek için çok çalışmış ama beceremeyiştir. İsyanın zati bir değere sahip olduğu okulda hercümercin olmaması mümkün değildir.

İslam okulunda "isyan mümkün"dür. Zaten insan için bir değerdir. Yâni insan itaat de edebilir, isyan da; yükselebildiği gibi, alçalabilir de. Acaba isyan etmeyen biri insandan üstün müdür? Hayır. O isyan edemiyor, etmiyor. İsyan ve itaat edebilme kabiliyeti insanda birbiriyle eşittir. İnsanın kemalinden sayılır. Başka varlıkların böyle bir kabiliyetleri olmadığı için sorumlu ve hür değildirler.

Evet, isyandan sonra Allah'a yönelme, insan için bir kemaldir. İsyandan dönmek, Hak Teala'nın esma-i hüsnasından -yâni "Gafur" ve "Bağışlayıcı" isminden- birinin tahakkuk etmesi, gerçekleşmesidir.

Eğer bir tövbe ve bir isyan olmasaydı bir gufran da olmayacaktı. O zaman, Allah'ın gufranı, bağışlaması olmayacaktı; bu, eğer isyan olmasaydı Allah "Gafur" olmayacaktı demek değildir.

İsyan küfür, tövbe de küfürden dönmektedir. Bu küfürden dönmekle Allah'ın gufranı ortaya çıkar.

Bir rivayette Allah'ın şöyle buyurduğu bildirilir: "Eğer yeryüzünde yarattığım insanlar isyan etmeseydi, tekrar isyan etsinler, tövbe etsinler de onları

bağışlayayım diye yeni bir mevcudat yaratırdım." Öyleyse isyanın kendisi zati bir değer değildir.

Hürriyet, yâni engel olmaması, mecburiyetin olmaması, yolun başında hiçbir bağlılığın olmamasıdır. Öyleyse insanın hür olması kemal yolunda hareket edebileceğini gösterir, hür olmak kemale varmakla eşit ve anlamdaş değildir. Hürriyet kemalin başlangıcıdır, kendisi değildir. Bir yolu katetmesi gereken hür ve bağımsız yaratılmış bir varlığın yolunun üzerindeki bütün engelleri alınmış, hürriyet aşamasına gelmiştir ama hürriyet aşamasına erişmek, kemalin başlangıcına erişmektir; yâni kendi kemal yolunu kat edebilmesi için hürdür. Öyleyse bu okulun ilk hatası insanın hürriyetinin ve bağımsızlığının Allah'ın varlığıyla çeliştiğini sanmasıdır.

İkinci hatası iman ve Allah'a bağlılığın, herhangi bir eşyaya olan bağlılık gibi insanın değerlerini yitirmesine, hareketsiz kalmasına, duraksamasına ve donmasına sebep olacağını sanmasıdır. Bu okulun üçüncü hatası da hürriyeti insanın nihâi kemali olarak bilmesidir. Oysa aslında hürriyet, insanın "kemalinin başlangıcı"dır.

Acaba hürriyet kemal midir? Şüphesiz. Çünkü eğer hürriyet olmasa bir insanın kendi kemaline ulaşması mümkün değildir. Allah insanı, hürriyeti ve bağımsızlığı sayesinde kemale ulaşabilecek şekilde yaratmıştır. Kemal yolunu, insanın kendi ihtiyarıyla adım atarak geçmesinden başka türlü katetmesi mümkün değildir. Ama dayatma ve zorlama (hürriyetin yok edilmesi) ortaya çıkarsa, bu yol yürünmez.

İSLAMİ TABİRLERDE HÜRRİYET

İslami tabirlerde geçen hürriyet kavramına biraz değineceğim. İslam, hürriyet konusunun insanın insani değerlerinden biri olduğunu açıkça itiraf etmiştir. Ama yalnızca bir kişiye mahsus bir değer değildir. Hürriyet, yanlış tefsirler ve tabirlerdeki manalar da değildir. Hürriyetin gerçek anlamı, Nehc-ül Belağa'da Hz. Ali'nin, Malik Eşter'e yazdığı ayrıntılı mektuptan sonra gelen, -İmam Ali'nin (a.s) en ayrıntılı bu mektubu, İmam Hasan'a (a.s) vasiyetidir- mektuptadır.

O mektubun cümlelerinden biri şöyledir: "Kendi canını ve ruhunu, her türlü pis işten ve kötülükten aziz tut; her türlü alçaklık ve adilikten muhterem say."

"Kendi canını tut" demiyor, "aziz tut" diyor. Yâni alçaklığa ve adiliğe düşme, kendi zatının ihtiramını muhafaza et diyor.

Aynı şekilde Kur'an-ı Kerim şöyle buyuruyor: "Kayıpların en büyüğü, kendini kaybetmektir."

Buradaki anlamın aynısını Hz. Ali başka bir tabirle şöyle buyuruyor.

"Oğlum kaybedeceğin veya satacağın her şeye bir değer biçmek mümkündür. Senin neyin varsa, onun, satıldığında karşılığını alacağın bir değeri vardır. Ama bir şeyin var ki onu satmaya kalksan bütün dünyada ona bir değer bulamazsın, o kendindir. Yâni bu canın, nefsin ve ruhundur; eğer ruhunu satarsan karşılığında sana dünyanın tamamını ve onda bulunanları verseler ona denk düşmez."

O'nun saygıdeğer oğlu İmam Sadık (a.s) şöyle buyuruyor: "Benim kendi ruhuma ve nefsime karşılık olacak yalnız bir şey var ki o da Allah'tır. Ruhu Allah'a satıp, Allah'ı alabilirsin ama nefse karşılık bütün varlıklar aleminin, melekler aleminin, dünya ve ahiretin hiçbir kıymeti yoktur."

Hz. Ali aynı mektubunda şöyle buyuruyor:

"Oğlum! Asla başkasının kulu olma, çünkü Allah seni bağımsız, hür yaratmıştır."

Size Nehc-ül Belağa'dan başka bir örnek arz ederek sözlerime son vereceğim. Hz. Ali (a.s) ibadetlere kıymet (bir çok hadiste bu tabir vardır) biçerken şöyle buyurmuştur:

"Allah'a ibadet eden insanlar üç gruptur: Bazıları, Allah'a korktukları için ibadet ederler. Çünkü bir cehennem ve azap olduğunu işitmişlerdir. Allah'a kendilerini muazzep etmesin diye ibadet ederler. İşte bu, kölelerin ibadetidir.

Bunların vasıfları, sahiplerinden korktukları için bir iş yapan ve başka bir değeri bulunmayan kölelerin özellikleri gibidir.

Bazıları da cennete tamah ettikleri için Allah'a ibadet ederler. Çünkü Allah'ın "altlarından ırmaklar akan" cennetleri olduğu ve orada "canlarının çektiği cinsten kuş eti; ve iri kara gözlü eşler ki, sedefinde saklı inciler misali"[21] hurilerin olduğunu işittiklerinden: Ancak hatırlarına bir kuş eti veya zümrüt, inci, mercan ya da kara gözlü bir huri geldiği zaman bunlardan paylarını alabilmek için ibadet etmeye başlarlar. Bu ibadet de tacirlerin ibadetidir.

Ama bir başka grup vardır ki onlar Allah'a şükrederek ibadet ederler. İbadetlerinde ne cennet hevesi ne de cehennem korkusu vardır; yalnız ve yalnız Allah'ı görürler."

İnsanı insan eden, insani değerlerden biride onun "şükredici" olmasıdır. Onun vicdanı, Allah'a şükretmesi gerektiğine hükmeder; ve o da cennet ve cehennem olsun veya olmasın, ben Allah'a ibadet ederim, der.

Mübarek ayakları şişinceye kadar ibadet eden Hz. Peygamber değil miydi? Ey Allah'ın Resulü (s.a.a)! Siz, "Allah'ın senin geçmiş ve gelecek kusurlarını bağışlaması"... olan bir varlıksınız, niçin bu kadar ibadet ediyorsunuz? diye sordukları zaman şöyle buyurdu:

"Acaba herkesin ibadeti Cehennem korkusundan veya Cennet hevesinden midir?! Acaba benim şükredici bir kul olmam gerekmez mi?"

Demek ki birinci grubun ibadeti, kölelerin ibadeti; ikincilerin ibadeti tacirlerin ibadeti; üçüncü grubun ibadeti ise hürr insanların ibadetidir.

Hz. Ali'nin (a.s) mantığına göre, hür ve bağımsız insanın cennet ve cehenneme bağlılığı yoktur. O, cennet ve cehennemden azadedir, ancak kendi Allah'ına bağlıdır.

Başlangıçta niyetim şimdiye kadar söylediklerimin hepsini bir oturumda yeniden hülasa etmek ve İslam'ın örnek insanını bir yerde göstermek idi. Ama bu okulların hepsini aynı anda anlatmış ve İslam'ın görüşünü açıklamış oldum.

Yine de şöyle özetleyebiliriz: İslam sadece bir değere odaklanmış bir mektep değildir. İslam'ın gözü her yeri görmektedir. Bu gün filozofların dediğini çok önceden İslam demiştir, ariflerin gördüğü şeyi İslam daha iyi görmüştür, sevgi ekolünün ortaya koyduğunu İslam daha güzel ve kapsamlı olarak beyan etmiştir, kudret ekolünün gözlemlediği şeyi, İslam daha iyi gözlemlemiştir, sosyalizm ve egzistansiyalizmin gördüğü şeyi, İslam daha net görmüştür. Aynı zamanda bu ekollere yöneltilen eleştirilerin hiç biri İslam'a yöneltilemez. Çünkü hiçbir zayıf noktası yoktur.

Mantık bize çok somut ve net bir şekilde İslam okulunun mükemmel ve kapsamlı olduğunu gösteriyor ve bütün bunlar, İslam'ın Allah tarafından bize gönderilmiş olduğunu ispatlıyor.

Burada bahsettiğimiz ve dünyanın en dahi insanlarının tesis ettiği okulların hepsinin, İslam okulu karşısında renk verdiği doğru değil mi? Hz. Peygamber ne kadar meşhur biriydi -Yâni meşhurlardan biri gibi ne okula gitti ne de yazı yazdı- ki bu sözleri kendi zihninden söyleyebilsin; kendinden daha güçlü, insanlardan daha güçlü bir kudretten ilham aldığı ortadadır, gerçekten de onun ilhamı Allah katındandır. Bu okul diğer bütün okulları geçmiştir. Böylece, diğer ekollerle mukayese edilerek, bu okulun değerinin açıklanmış olduğunu söyleyebiliriz.

Vela havle vela kuvvete illa billah'il aliyyil azîm.

(Yüce ve ulu Allah'a dayanmayan hiçbir güç ve kuvvet yoktur.)

Dipnotlar

---

[1] - Al-i İmrân, 64.

[2]- Eşyanın topluma değil, ferde aitliği.

[3]- Eşyanın ferde değil, topluma aitliği.

[4]- Burada yalnız bir taraf için örnek verilmiştir, ikinci durumun örneğinde hiçbir şeyden faydalanmayan ama eşyaya bağlılıkları olan kişiler vardır. "Biz"i yok olmuştur. Böylelerinin "Ben"i, "Biz"i olamaz.

[5]- Nehc-ül Belağa, 45. Mektup.

[6]- Nehc-ül Belağa, Hikmetli sözler: 133.

[7]- Bir şeyin başka bir şeye isnadı sonucu "muzaf" ve "muzafun ileyh" ortaya çıkar. Mesela "Benim evim" dendiği zaman "ev" muzaftır ve "ben" ise muzafun ileyh.

[8]- Biliyorsunuz bunlar asılda hem eski zamanlarda ve hem de yeni dönemde ortaklık ilkesi söz konusu olmuştur, ancak bir engelle karşılaşılmıştır. Hatta Rusya'da komünizm ihtilalinin başlangıcında kadının ortaklığı meselesi önerilmiştir, ancak 1936 yılında bunu temelli kaldırmışlardır. Burada da "ben" ve "biz" meselesinin söz konusu olduğunu fakat uygulanabilir bir iş olmadığını görüyoruz.

[9]- Burada esas metinden düşen bir kısım vardır ancak mukaddimede zikrettiğimiz gibi bu son iki oturumun bantları elimizde yoktur.

[10]- M. Mutahari'nin bunları 1970 lerde vazettiğini unutmayalım (Çev.).

[11]- Al-i İmrân, 64.

[12]- "Biz" kelimesi burada "Siz"in karşınızdadır, "Ben"in değil.

[13]- Haşr, 18-19.

[14]- Eşaire: Meşhur İmam Ebu'l Hasan'a bağlı olanlar, sünnet ehlinin bir kısmı Cebri veya bazen Cebriye'dir. (Çev.)

[15]- Mutezile: kaderi inkar edip "kul ettiklerinin yaratıcısıdır" diyen ve Allah'ın sıfatlarını kadim saymada Ehl-i Sünnet'ten ayrılan ve Vasıl b. Ata yolunda olan kimseler. Kaderiye de bunun kollarındandır.(Çev.)

[16]- Vakıa, 85.

[17]- Can kelimesiyle ruh kastedilmektedir (Çev.).

[18]- O kişinin, kendisi olduğunu söylemiyor.

[19]- Fersah: Denizde üç mil. Eserde Ferseng şeklindedir (Çev.).

[20]- İnsan, 3.

[21]- Vakıa, 20 ve 23.